

ცხუმ-აფხაზეთის მემკვიდრეობათა აკადემია
პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის
სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი

გულნაზი ხუხუა

პედაგოგიკური ნარკვევები

თბილისი – 2014

ანოტაცია

წინამდებარე წიგნში „პედაგოგიკური ნარკვევები“ წარმოდგენილია პიროვნების ფორმირებასთან დაკავშირებული საკითხები. განალიზებულია პედაგოგიკის კლასიკოსთა პედაგოგიკურ-კონცეპტუალური შეხედულებების მეცნიერული და პრაქტიკული ღირებულება რეტროსპექტრულ და თანამედროვეობის ასპექტში; განხილულია სკოლისა და ოჯახის შეთანხმებული მუშაობის პედაგოგიური მნიშვნელობა აღზრდის ხარისხის ამაღლებაში; დასაბუთებულია პედაგოგიკისა და ბიბლიის ურთიერთკავშირი და მისი როლი სულიერ აღზრდაში.

წიგნი განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლის პედაგოგიური პროფილის ფაკულტეტის ბაკალავრიატისა და მაგისტრატურის სტუდენტების, პედაგოგებისა და მშობლებისათვის; ასევე პედაგოგიური პრობლემებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართე წრისათვის.

რედაქტორი: **გრიგოლ დანელია**
ისტორიკოსი, ბიბლიის მკვლევარი

რეცენზენტები: **როზა გაბუნავა**
პედაგოგიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

ლია სვანიძე
ფსიქოლოგიურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

მედეა საღია
უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი,
საშუალო და უმაღლესი
სკოლის მასწავლებელი

დაკაბადონება: **ალექსანდრე ჯიქუროძე**

© გულნაზი ხუხუა, 2014

ISBN 978-9941-0-6816-4

*ვუძღვნი აფხაზეთის ომში უგზო-
უკვლოდ დაკარგული მეუღლის
მურმან დანელიას ხსოვნას.*

შესავლი

მთელი სამყარო, ცა და დედამიწა და რაც მასშია ემორჩილება თავისი შემოქმედის მიერ დადგენილ არსებობის, მოძრაობისა და განვითარების უზუსტეს კანონებს, კანონზომიერებებს, პრინციპებს, ნორმებსა და წესებს, რომელთა ოდნავი ცდომილებაც კი იწვევს მის ჰარმონიულ, შეთანხმებულ ურთიერთკავშირებისა და ურთიერთგანპირებულობის სისტემურ რღვევას, ფუნქციურ შეფერხებებს: ეკოლოგიურ საფრთხეებს, სოციალურ და პოლიტიკურ აშლილობას, ეკონომიურ კრიზისს, სულიერ და ზნეობრივ დეგრადაციას. ყველა ეს უბედურება ხდება ღვთის უნიკალური ქმნილების, მისი შემოქმედების გვირგვინის – ადამიანის ხელით, რომლისთვისაც შეიქმნა მთელი ეს სამყარო. ნაცვლად იმისა, რომ მადლიერებით მიეღო ყოველგვარი დამსახურების გარეშე ბოძებული ამხელა, აზრმიუწვდომელი ძღვენი, ზომიერად ესარგებლა, ეპატრონა და მოეველო, საერთოდ დაივიწყა ყოვლისშემოქმედი ღმერთი და თავისი ცხოვრება ღვთის მტერსა და მსოფლიოს მაცდუნებელს, სატანა-ეშმაკს დაუკავშირა, რომელსაც არავითარი წვლილი არ შეუტანია სამყაროს შექმნაში.

რატომ გახდა ღვთის მსგავსი ქმნილება ასეთი არაადეკვატური?

პასუხი მარტივია. ადამიანის სულიერი და ზნეობრივი დაცემის უშუალო მიზეზი პიროვნების ფორმირებაში აღზრდის, როგორც ერთერთი ფაქტორის უნივერსალური როლის უგულვებელყოფაა, რაც გამოიხატება ისეთ, ერთი შეხედვით უწყინარ დარღვევებში, როგორიცაა: აღზრდისა

და გაზრდის ანუ სოციალიზაციისა და ბიოლოგიზაციის ცნებათა გაიგივება; აღზრდის პროცესის 6–7 წლით დაგვიანება; სულიერობისა და ზნეობრიობის გაიგივება; ბიბლიისა და აღზრდის მეცნიერების – პედაგოგიკის შეუცვლელი, ადამიანის მასრულყოფილებელი როლის შეუფასებლობა.

წიგნი „პედაგოგიკური ნარკვევები“ არის მცდელობა აქ დასმულ პრობლემათა მიზეზების, შედეგებისა და გამოსავლის ძიებისა კლასიკოსების, თანამედროვე პედაგოგიური მიღწევებისა და ბიბლიის ანალიზის საფუძველზე. ამთავითვე შემიძლია გითხრათ, რომ ცოდნა-გამოცდილების დეფიციტი ნამდვილად არ არის. ამაზე თავის დროზე იზრუნა ყოვლისშემოქმედმა ღმერთმა და შეიძლება ითქვას, გონიერმა ადამიანებმაც. ბიბლიაში და პედაგოგიკურ მეცნიერებაში მკითხველი ყველა კითხვაზე იპოვის პასუხს, რაც კი სჭირდება ადამიანს პიროვნული სრულყოფილებისთვის. პრობლემა იმაშია, რომ არ ვეძებთ ჭეშმარიტებას იქ, სადაც ის არის; სწორად ვერ ვაღაგებთ პრიორიტეტებს. კარგად არის ნათქვამი: თუ ექიმის მიერ გამოწერილი წამალი პაციენტმა არ მიიღო, მისი ჯანმრთელობის გაუარესებაზე განა ექიმში იქნება დამნაშავე.

და ბოლოს, ბიბლია არ ეწინააღმდეგება მეცნიერებას. პირიქით, ის „მეცნიერული სიბრძნის უბადლო წყარო და პრაქტიკული სახელმძღვანელოა.“ თუ როგორ? ამის პასუხსაც ამ წიგნში იპოვით.

გ. ხუხუა

„ექებეთ და იპოვით, დააკაკუნეთ და გაგელბათ“
(მათე7:7)

პედაგოგიკა – მეცნიერებათა მეცნიერება

*„ქვეყანა, რომელიც მეცნიერების განვითარებისათვის არ ზრუნავს, ადრე თუ გვიან კოლონია გახდება“
კოლიო კიური*

კაენის დაბადებას პედაგოგიკის წარმოშობა მოჰყვა. კაენის – ზრდას მისი მოთხოვნების – გაზრდა. გაზრდილ მოთხოვნებს კი – დაკმაყოფილების აუცილებლობა. მოთხოვნა–მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების აუცილებლობამ კი გამოიწვია გარესამყაროსთან ურთიერთობის საჭიროება. მოთხოვნილებასა და დაკმაყოფილებას შორის არსებულმა ბუნებრივმა ბარიერმა კი განაპირობა ორ დაპირისპირებულ მხარეთა: შინაგანი და გარეგანი წინააღმდეგობის წარმოშობა, რომელიც განვითარებისკენ სწრაფვის თანდაყოლილ ტენდენციასე მიანიშნებს. ეს განვითარების შინაგანი და გარეგანი მამოძრავებელი ძალები, რომლებიც არსებობენ წინააღმდეგობრივ მდგომარეობაში მყოფი სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორების სახით. ფილოსოფია ამ მოცემულობას ახსნას უძებნის დაპირისპირებულთა ერთიანობისა და ბრძოლის კანონში, უფრო სწორად, განვითარების უზოგადეს ობიექტურ კანონსა და პრინციპებში. ეს კი კარგია. მაგრამ მისი დანაშაული იმაშია, რომ ეყრდნობა რა ევოლუციის თეორიას, არ ცნობს, სუბსტანციურ წერტილს, ყოვლის შემოქმედსა და მომწესრიგებელს, არსებულთა მკაცრად განსაზღვრულ კანონებსა და პრინციპებისადმი დამქვემდებარებელს და ყოველივე ამის შემქმნებელ და გამომყენებელ, უნიკალური არსების—ადამიანის შემქმნელ უზენაეს ღმერთს.

ადამიანის მოთხოვნები და მოთხოვნები მრავალფეროვანია, რასაც განაპირობებს სამყაროს მრავალფეროვნება. ეს არის: ბიოლოგიური და მატერიალური მოთხოვნები: კვება, მოძრაობა, ძილი, დასვენება, ჩაცმა, დაცვა, მოვლა – აი, ფიზიკური აღზრდაც; სოციალური მოთხოვნები: სწრაფვა ურთიერთობისაკენ, დამოუკიდებლობისა და თავისუფლებისაკენ, დიდობისაკენ, თვითრეალიზაციისა და თვითდამკვიდრებისაკენ; ინტელექტუალური მოთხოვნები: შემეცნება, ცნობისმოყვარეობა, სწავლა-განათლების მიღება; ემოციური: სიყვარული, სიხარული, სიამოვნება, მოწონება, შექება, ნდობის გამოცხადება და ა. შ. მშობლებს კაენისთვის უნდა ესწავლებინათ ჯდომა, დგომა, სიარული, აღება-დადება, მიტანა–მოტანა და ა. შ. – აი, უკვე სახეზეა ფიზიკური აღზრდა; უნდა ეჩვენებინათ საგნები და მათი სახელები, აღეწერათ გარეგნობა: ფორმა, ფერი, მოცულობა, სიმაღლე, სიგრძე, სიგანე, სისქე, რაოდენობა ანუ ვიზუალური მხარე. შემდეგ – მისი დანიშნულება, შინაგანი არსი. ეს კი მოითხოვდა კონკრეტულ სიტყვებსა და წინადადებებს, რომლის მეშვეობით შედის ცნობიერებაში აზრი. მაშასადამე, საგანი, მოვლენა და მათი ურთიერთმიმართება, თავ–თავიანთ სახელებთან იდენტურ კავშირში აისახება, აღიბეჭდება ფსიქიკის უმაღლეს ორგანოში–ტვინში შთაბეჭდილებებისა და წარმოდგენების სახით. ტვინი კი ახდენს მიღებული ინფორმაციების გადამუშავებას: ანალიზს, სინთეზს, შედარებას, კლასიფიკაციას, დიფერენციაციას, გამზოგადოებასა და სისტემატიზაციას, და აზრის შესაბამის ფორმულირებას თეორიის, დებულებების, განსაზღვრების, წესების, კანონების, პრინციპების სახით. აქ კი გამოიკვეთა გონებრივი აღზრდის ორი ელემენტი: პირველი, სწავლების საგანმანათლებლო ფუნქცია ანუ ცოდნის ფონდის დაუფლება; მეორე, სააზროვნო–ინტელექტუალური ოპერაციების ათვისება ანუ სწავლების განმავითარებელი ფუნქცია.

ადამსა და ევას, ადამიანთა მოდგმის ამ პირველ, წინა-

პარ წყვილს აუცილებლად მოუწევდათ შვილზე იმის სწავლება, თუ როგორ უნდა მოქცეოდა მის გარემომცველ ბუნებრივ გარემოს: ფლორას, ფაუნას, ასევე საყოფაცხოვრებო ნივთებს, მშობლებს, საკუთარ თავს და ა. შ. მოვლა-პატრონობა, გაფრთხილება, დაცვა, მომჭირნეობა, მოფერება, შრომისმოყვარეობა, სიმართლე, პატიოსნება, სიკეთე და სხვა ქცევისა და ურთიებობების გარკვეული წესებისადმი დამორჩილების გარკვეული მოთხოვნების დაყენება. ეს უკვე გარკვეული საფუძველია ზნეობრივი აღზრდის, რომელიც პედაგოგიკის მეცნიერებაში განიხილება როგორც სწავლების აღმზრდელობითი ფუნქცია.

ყოველისშემოქმედმა ადამიანს იმთავითვე ჩაუდო თავში და გულში ცნობიერებისა და შემეცნების ყველა ატრიბუტი: ფსიქიკური და ინტელექტუალური უნარები, ურთიერთობების მოთხოვნილება, ყველასა და ყველაფრის მიმართ ინტერესი, დაუოკებელი ცნობისმოყვარეობა, რაც გამოიხატება დაუსრულებლად კითხვების დასმაში: რა? ვინ? სად? როდის? რატომ? როგორ? ყველა ზომებს მიმართავენ პატარები კითხვებზე პასუხების მისაღებად. ყველაფერში იქეკებიან, ხსნიან, შლიან, ზომავენ, ადარებენ, ისევ აწყობენ, რაც ზოგჯერ გამოუდით, ზოგჯერ არა, მაგრამ მთავარი ეს არ არის. მთავარი ისაა, რომ ისინი ამ საგნის (ამჯერად სათამაშოს ვგულისხმობთ) დაშლა-აწყობის პროცესში გარკვეულ ცოდნა-გამოცდილებას იღებენ, საგანს, მის ნაწილებს შორის კავშირებს უკეთესად ეცნობიან, ამაშია თამაშის დიდაქტიკური მნიშვნელობა. ცნობილია, რომ ბავშვებს ძალიან უყვართ ბუნება: ყვავილები, მსხმოიარე თუ დეკორატიული ხეები, ცხოველები, ფრინველები, მდინარე, ზღვა, ტბა, ჩანჩქერები, ჩიტების ჭიკჭიკი, ანკვიფრებთ ციური სხეულები: მზე, მთვარე, ვარსკლავები, ბუნებრივი მოვლენები: დღე და ღამის, წელიწადის დროების მონაცვლეობა და ა. შ. რაც ქმნის ხელსაყრელ პედაგოგიურ სიტუაციას, ყველაფერი ეს დაეუკავშიროთ მათ შემოქმედს და ბავშვებს აღუძრათ ღვისადმი სიყვარუ-

ლი და მადლიერების გრძნობა, რომელიც მოემსახურება მოსწავლეთა სულიერ აღზრდას.

ამ მდგომარეობას აუცილებლად გამოიყენებდნენ სრულყოფილი მშობლები, ადამი და ევა თავიანთი შვილების სულიერი აღზრდისათვის, რომლებიც კარგად იცნობდნენ შემოქმედს და უშუალო კავშირი ჰქონდათ მასთან. ამას ადასტურებს ბიბლიის პირველი წიგნის, დაბადების მე-3 თავის მე-8, მე-19-ე მუხლებში ჩაწერილი დიალოგი ღმერთსა და მათ შორის.

ბიბლიიდან და საერთოდ, ბავშვის გონებრივი შესაძლებლობიდან გამომდინარე, სრული საფუძველი გვაქვს ვივარაუდოთ, რომ რელიგიური ანუ სულიერი აღზრდაც დედამიწაზე პირველი ბავშვის დაბადებდანვე იღებს სათავეს.

ისიც კარგად არის ცნობილი, რომ სილამაზის, მშვენიერებისა და ჰარმონიულისაკენ სწრაფვას ბავშვი ჩვილობიდანვე ავლენს. იგი არჩევს ლამაზ ფერებს, მუსიკის რიტმზე აწყობს მოძრაობას, ტანის რხევას, კარგად გრძნობს სხვის ემოციებს. ადეკვატურად რეაგირებს დადებით და უარყოფით დამოკიდებულებებზე. იტაცებს ხატვა, ლექსები, ზღაპრები და მისთანანი. აქაც შეიძლება დავინახოთ, თუ როგორ ეთანხმება პედაგოგიკა ბიბლიას. მაგალითად, როცა ღმერთმა ევა შეუქმნა და წარუდგინა ადამს, მას ძალიან მოეწონა ის და აღფრთოვანება ლექსად გამოხატა: „აი, ძვალი ჩემი ძვალთაგანი და ხორცი ჩემი ხორცთაგანი. დედაკაცი ერქვას მას, რადგან კაცისგან არის აღებული“.¹

მაშასადამე, სამყაროს ესთეტიკური აღქმის უნარი თანდაყოლილია, ადამიანის გენეტიკაში ჩადებული. ეს შესაძლებლობაც პირველი ცოლ-ქმრის, ადამისა და ევასგან მემკვიდრეობით გადაეცა მათივე გვარისა და ჯიშის შთამომავლობას, კაცობრიობას, რომლის გამოვლინებასა და განვითარებას სპეციალურად გამიზნული პედაგოგიური პირობები და ძალისხმევა სჭირდება. რაც გულისხმობს ესთეტიკური აღზრდის პროცესის თეორიულ და პრაქტი-

1 დაბადება 2: 23

კულ უზრუნველყოფას.

ინსტიქტის დონეზე, ასე სტიქიურად ჩაისახა პედაგოგიკის ელემენტები პირველი ბავშვის დაბადებისთანავე.

სრულფასოვანი პიროვნების აღზრდა, მისი შესაძლებლობების ყოველმხრივ ჰარმონიულ განვითარებას: გონებრივ, ზნეობრივ, სულიერ, ესთეტიკურ და ფიზიკურ ჩამოყალიბებას გულისხმობს. ასეთი დასკვნა გააკეთა ანტიკური ხანის გენიოსმა ფილოსოფოსმა არისტოტელემ. აქ უკვე იდეების დონეზე ჩამოყალიბებულია სწავლა-განათლებისა და აღზრდის მეცნიერება.

შემდეგში მისი შინაარსი დროისა და სივრცის შესაბამისად დახვეწეს და განავითარეს პედაგოგიკის კლასიკოსებმა.

პედაგოგიკის მეცნიერების ფუძემდებელმა, I საუკუნის რომაელმა მეცნიერ – პედაგოგმა და ორატორმა მარკუს ფაბიუს კვინტილიანემ ამ პარამეტრების მიხედვით განსაზღვრა აღზრდის მიზანი და მისცა პედაგოგიკის ისტორიაში განუმეორებელი და შეუცვლელი, ლაკონური და საოცრად ჟღერადი, უნივერსალური ფორმულირება – „ბრძენი რომაელის აღზრდა,” რომელიც კომპენდიუმში მოიცავს გონებრივ, ზნეობრივ, სულიერ, ესთეტიკურ და ფიზიკურ აღზრდას. ამ და სხვა უამრავ ასპექტშია გაშლილი მისი 12 ტომიანი სუფთა პედაგოგიური თხზულება „ორატორის დარიგებანი.” წიგნი, რომელმაც პედაგოგიკურ მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი და პროფესორის წოდება მომიტანა.

ანტიკური ხანის ბერძნულ-რომაული სკოლებისა და პირადი პედაგოგიური გამოცდილების განზოგადოების საფუძველზე მ.ფ. კვინტილიანემ შექმნა პედაგოგიურ შეხედულებათა მწყობრი მეცნიერული სისტემა, რომელიც, სწორედ, კლასიკური სპარტანულ-ათენური აღზრდის პრაქტიკული ბაზის პირველ თეორიულ-მეცნიერული დაგვირგვინება იყო ზემოთ ხსენებული „ორატორის დარიგებანი.”

პედაგოგიკის კლასიკოსი იან ამოს კომენსკის მიხედ-

ვით, პიროვნების საწყის ფორმას წარმოადგენს ბავშვი, რომელიც იმთავითვე აღჭურვილია ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებულ სრულფასოვან პიროვნებად ჩამოყალიბების პოტენციური შესაძლებლობებით. ის წერს: „ფილოსოფოსები ადამიანს უწოდებენ მიკროკოსმოსს („მცირე სამყაროს“), რომელიც შეიცავს შეკვეცილი სახით ყველაფერს, რაც ფართოდ გაშლილი გვევლინება მიკროკოსმოსში; რომ ეს ასეა, დამტკიცებულია სხვა ადგილას. ამნაირად ადამიანის გონება, რომელიც ამ ქვეყნად შემოდის, ყველაზე უფრო შეედრება თესლს, ან მარცვალს, რომელშიაც, თუმცა ბალახის ან ხის ფორმა აშკარად არაა მოცემული, მაინც ბალახი ან ხე მასში ნამდვილად არსებობს. ეს ნათელი ხდება მაშინ, როდესაც მიწაში ჩაგდებული თესლი ქვევით უშვებს ფესვებს, ხოლო ზევით კი ყლორტებს, რომელიც თანდაყოლილი ძალის მეოხებით შემდეგ გადაიქცევიან შტოებად და ტოტებად, შეიმოსებიან ფოთლებით და მოირთვებიან ყვავილებითა და ნაყოფით. მაშასადამე ადამიანში თესლის მსგავსად, გარედან არაფერია შესატანი, არამედ ის ჩანასახები, რაც თვით მასშია მოცემული, უნდა განვითარდეს, გაიშალოს და ყოველივეს მნიშვნელობა ცალკე იყოს ნაჩვენები. ამიტომაც, რომ პითაგორე ხშირად ამბობდა, იმდენად ბუნებრივიაო ადამიანმა ყველაფერი იცოდეს, რომ შვიდი წლის ბავშვსაც კი გონივრულად შეეკითხო მთელი ფილოსოფიის საკითხებზე, ის შეძლებდა ყველაფერზე გონივრული პასუხი გაეცა, რასაკვირველია, იმიტომ, რომ გონების მარტოდენ შუქიც კი წარმოადგენს საკმარის ფორმასა და ნორმას ყველა საგნისას... გარდა ამისა, ჩვენს შიგნით არსებულ გონიერ სულს მოცემული აქვს, როგორც მსტოვარნი და მზვერავნი, ორგანოები, რომელთა მეოხებით ის წვდება იმას, რაც მის გარეთ არის: მხედველობა, სმენა, ყნოსვა, გემოვნება და შეხება ისე, რომ მას ვერც ერთი ქმნილებათაგანი ვერსად ვერ დაემალება. და, რადგან ხილულ მსოფლიოს არაფერი აქვს ისეთი, რის ან ხილვა „ ან მოსმენა, ან შეყნოსვა, ან

გემოთი გაცნობა, ან შეხება არ შეიძლებოდა და ამით შეცნობა, თუ რა არის ის და როგორია. ამიტომ არაფერია მსოფლიოში ისეთი, რომლის ჩაწვდომა ადამიანს, ალტურვილს გრძნობითა და გონებით არ შეეძლოს”.² ამ პატარა ამონარიდშიც კი კარგად ჩანს სენსუალიზმის სახელწოდებით ცნობილი შემეცნების თეორია, რომელსაც ეფუძნება მთელი პედაგოგიკური მეცნიერება.

შემდეგ ფიგურალურად განაგრძობს ავტორი: „განა ეს არ გვასწავლის, რომ ადამიანში, მართლაც, ყველაფერია მოცემული: ლამპარიც, სანთელიც ზეთიც, კვესიც – ყოველივე თავისი მოწყობილობით?! ოღონდ იცოდეს ცეცხლის აგზნება, მისი მოკიდება, სანათურის ანთება, და, ის, როგორც თავის არსებაში, ისე დიდ მსოფლიოში მეტად სასიამოვნო სანახაობას დაინახავს მაშინვე, საკვირველ საგანძურს, თუ როგორაა, რიცხვის, ზომისა და წონის მხედვით ყველაფერი შესაფერისად განლაგებული”.³

ამ და სხვათა მსგავს აზრებით თუ ვიმსჯელებთ, საკმარისია დავრწმუნდეთ ბავშვის უნიკალურ და განუსაზღვრელ გონებრივ შესაძლებლობებში, მის ღვთიურ წარმომავლობაში, რაც წარმოშობს პედაგოგიურ ოპტიმიზმს და განგვაწყობის მისადმი პატივისცემითა და გულისხმიერებით. ბავშვის ეს თანდაყოლილი გონებრივ, ფსიქიკურ და ინტელექტუალური შესაძლებლობები წარმოადგენს პედაგოგიკურ მეცნიერებაში დადგენილ აღზრდის ფაქტორთა შორის პირველ, ბიოლოგიურ – მემკვიდრეობითობის ფაქტორს.

პედაგოგიკური მეცნიერება აღზრდას, როგორც მისი კვლევის საგანს, განიხილავს ერთერთ მთავარ და გადამწყვეტ ფაქტორად პიროვნების ფორმირებაში; განსაზღვრავს მის მიზანს, შინაარსს, კანონებსა და პრინციპებს, მეთოდებს, ფორმებსა და საშუალებებს; სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის მეცნიერულ საფუძველზე წარმ-

2 იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი. თბ., 1949, გვ.48-49

3 იქვე, გვ. 49-50.

მართველ მთავარ, შეუცვლელ და კომპეტენტურ ფიგურას – მასწავლებელს. მასწავლებლის ამ ღვთიურ ფუნქციას ფიგურალურად გამოთქვამს პედაგოგიკის კლასიკოსი ადოლფ დისტერვეგი. ის წერს: „მასწავლებელი იგივეა სკოლისთვის, რაც არის მზე სამყაროსთვის.“ მაგრამ პედაგოგიკის დანიშნულება მარტო ამით არ შემოიფარგლება.

პედაგოგიკა მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი მეცნიერებაა სწავლა-განათლებისა და აღზრდის შესახებ. მის საზღვრებშია მოქცეული მისივე ქვედარგები:

1. ზოგადი პედაგოგიკა, რომელიც წარმოადგენს ყველა ქვემთ ჩამოთვლილ დარგთა მეთოდოლოგიურ საფუძველს;
2. ასაკობრივი პედაგოგიკა: სკოლამდელი, დაწყებითი განათლების, საშუალო სკოლის, უმაღლესი განათლების პედაგოგიკა;
3. სოციალური პედაგოგიკა;
4. სამხედრო პედაგოგიკა;
5. დეფექტოლოგია და კორექციული პედაგოგიკა თავისი ქვესისტემებით: სურდოპედაგოგიკა ანუ ყრუმუნჯთა პედაგოგიკა, ტიფლოპედაგოგიკა ანუ უსინათლო (მხედველობადაქვეითებულთა) პედაგოგიკა, ოლიგოფრენო პედაგოგიკა ანუ შეზღუდული გონებრივი შესაძლებლობის პედაგოგიკა, ლოგოპედია ანუ მეტყველება – მოშლილთა პედაგოგიკა, ემოციურ-გრძნობითი სფეროს მოშლილობის პედაგოგიკა;
6. კერძო ანუ საგნობრივი სწავლების მეთოდიკა;
7. პედაგოგიკის ისტორია.
8. უნდა იყოს აგრეთვე ოჯახური აღზრდის სპეციალიზირებული პედაგოგიკა, თუმცა სკოლამდელი პედაგოგიკა გარკვეულწილად მოიცავს ამას, მაგრამ ის ძირითადად ორიენტირებულია სკოლამდელ სააღმზრდელო დაწესებულებებზე – ბაგა-ბაღებზე ეს სხვა თემაა და მასზე აქ არ შევჩერდებით.

ჩვენი მიზანია კიდევ ერთხელ შევიხსენოთ რატომ არის

პედაგოგიკა მეცნიერებათა მეცნიერება. განათლების შინაარსი მოიცავს ყველა ციკლის მეცნიერებებს, ეს იქნება საბუნებისმეტყველო, საზოგადოებრივი, ტექნიკური თუ სახელოვნებო და ა. შ., რომელიც ისწავლება განათლების სისტემის ყველა რგოლსა და საფეხურებზე. სწავლება კი პედაგოგიკის პრეროგატივაა, რომელიც განსაზღვრავს: რა ვასწავლოთ? როგორ ვასწავლოთ? რისთვის ვასწავლოთ?

ყველა სასწავლო დისციპლინის სწავლება ზოგადი პედაგოგიკის თეორიას ეფუძნება. საგნის სწავლების მეთოდოლოგია ახდენს ამ თეორიების კონკრეტიზაციას მოცემული სასწავლო საგნის სპეციფიკის, შინაარსის, პრინციპებისა და მისი სწავლების მიზნის, საგანმანათლებლო, განმავითარებელი და აღმზრდელობითი ფუნქციების შესატყვისად.; განსაზღვრავს მეთოდებსა და ფორმებს, სასწავლო ტექნიკურ საშუალებებს, თვალსაჩინო დიდაქტიკური მასალების სახეობებს კონკრეტულ პედაგოგიური სიტუაციების ადეკვატურად.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ყველა მეცნიერება, რომელიც ისწავლება განათლების სისტემის ნებისმიერ რგოლებსა და საფეხურებზე, დაკავშირებულია პედაგოგიკურ მეცნიერებასთან სწავლებისა და აღზრდის არსიდან გამომდინარე. ამიტომ, ყველა, სკოლის მასწავლებელი იქნება ეს თუ უნივერსიტეტის პროფესორი, რომელ მეცნიერებას არ უნდა ახწავლიდეს ის, ვაღიარებულა იცოდეს პედაგოგიკის თეორია და მისი ისტორია, საგნის სწავლების მეთოდოლოგია. სწორედ, ამ თვალსაზრისით ვთქვით, რომ პედაგოგიკა მეცნიერებათა მეცნიერებაა.

მასწავლებელი – პედაგოგიკა – მოსწავლე!

XXI საუკუნის დასაწყისის საქართველოში განათლების სისტემა გაუვალ ლაბირინთებში მოექცა. განათლების რეფორმის სახელით დაიწყო კაცობრიობის ისტორიაში უპრეცედენტო, ყოველად წარმოუდგენელი პარადოქსული აქცია მეცნიერების დოქტორის დიპლომების მეცნიერების კანდიდატებისათვის ხელაღებით დარიგებისა და პროფესორის ცნების ფალსიფიცირებისა; პროფესორის კლასიკური გაგების დაკნინება, სრული, ასოცირებულ და ასისტენტ პროფესორის წოდებებად დაქუცმაცება. წარსულისადმი ნიჰილისტურმა დამოკიდებულებამ, გაუაზრებელ რეფორმათა რეფორმებისა და რაღაც ტრავიალური „აღმოჩენების“ სახელით სრულიად იგნორირებულიქნა მსოფლიოს უმდიდრესი, ეროვნულ და ზოგადკაცობრიული, რეტროსპექტულ-პედაგოგიური ღირებულებები. დაირღვა განვითარების ობიექტური კანონზომიერებანი, ისტორიზმისა და მემკვიდრეობითობის ლოგიკა, თანმიმდევრობისა და სისტემურობის პრინციპი. განათლების სისტემის უპრეცედენტო პოლიტიზირებას მოჰყვა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის, დარგობრივი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტების ჩამოშლა, ინტელიგენციის „ჩარეცხილებად“ გამოცხადება, პოლიტიკურ-პარტიული ნიშნით პროფესორ-მასწავლებელთა უნივერსიტეტებიდან მასობრივი გამოძევება; პედაგოგიური კადრების პროფესიული მომზადების ძირითადი მეცნიერების – პედაგოგიკის ფსიქოლოგიზირება ე. წ. „თავისუფალი სწავლის თეორიისა“ და „განათლების თეორიების“ უწყინარი პედაგოგიური

სახელწოდებებით. პედაგოგიკურ-ცნებითი ტერმინოლოგიური სისტემის აღრევა; სკოლის სამი გიგანტის: საკლასო-საგაკვეთილო, კლასგარეშე და სკოლისგარეშე საგანმანათლებლო-აღმზრდელობითი სისტემების ფუნქციებისა და დანიშნულების, მიზნისა და პრიორიტეტების, პრინციპებისა და შინაარსის, მეთოდებისა და ფორმების ერთმანეთში არევა; სრულიად გაუმართლებელი, არშემდგარი XII კლასით სკოლის დამძიმება, თითქოს განუსაზღვრელი იყოს ადამიანის სიცოცხლის ხანგრძლივობა! მითუმეტეს იმ ქვეყანაში, სადაც პრეზიდენტი აცხადებს: „35 წლის იქით ხეც არ მინდა ტყეში“-ო; უკუღმართად გაგებულ დემოკრატიის სახელით მოსწავლეთა უსარგებლო უფლებების გაზრდა მასწავლებლის აუცილებელი პედაგოგიური უფლებების შესუსტების ხარჯზე; მასწავლებლთა სასერთიფიკაციო გამოცდებისა და პროფესორ-მასწავლებლთა კონკურსების პოლიტიკურ-პარტიული ნიშნით აჟიტირება; (ლამის „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“ სამეცნიერო ხარისხისა და პროფესიონალიზმის ცენზად გამოცხადება).

თანამედროვე საშუალო და უმაღლეს სკოლებში მთელი აქცენტი გადატანილია სწავლების ტექნოლოგიებზე ანუ იმაზე „როგორ ვასწავლოთ?“, ხოლო უმთავრესი, სწავლისა და სწავლების მიზანი – „რა ვასწავლოთ?“ და „რისთვის ვასწავლოთ?“ უკანა პლანზეა გადაწეული.

ე. წ. „რეფორმატორებმა“ მექანიკურად და ზოგჯერ დამახინჯებულად ატაცებულ, სრულიად უსაფუძვლოდ გაფეტიშებულ და არანაირი სიახლის შემცველ ანგლო-ამერიკულ ე.წ. პედაგოგიურ ტექნოლოგიებს გადააყოლეს ეროვნული განათლების უმთავრესი მიზანი. ამ უბადრუკი ტექნოლოგიებით შემოფოთებული თვით ამერიკელი მკვლევარი ნილ პოსტმანი არ ერიდება მის თანამედროვე ამერიკული სკოლის კრიტიკას. იგი წერს, რომ სკოლაში სწავლება ცხოვრების სწავლებას და არა ცხოვრებისთვის ფულის მშოვნელთა აღზრდას უნდა ემსახურებოდეს: „შიორად საუბარი საშუალებებს ეხება და იშვიათად მიზნებს.

თითქოს ტექნიკოსების ერი ვიყოთ და მხოლოდ ის ვიცოდეთ „როგორ ვაკეთოთ“, ხოლო „რატომ ვაკეთოთ“ კითხვაზე ფიქრის გვეშინოდეს, ან არ შეგვეძლოს“¹ და იქვე განაგრძობს ავტორი, რომ მიზანი – ტექნოლოგია ტექნოლოგიისთვის კი არ უნდა იყოს, არამედ ის, თუ როგორ საზოგადოებას ზრდის სკოლა: „გათამამებულ, მომხმარებლების კონგლომერატს, გაავებუღე, უსულგულო, უმიზნო მასებს, ინდიფერენტულ, დაბნეულ მოქალაქეებს, თუ საკუთარი ღირსების, მიზნის, სწავლისადმი პატივისცემის, შემწვანარებლობის მქონე საზოგადოებას?“²

იგივე აზრს გამოთქვამს დევიდ პერკინსი თავის ცნობილ წიგნში „გონივრული სკოლები“. ის, უპირველეს ყოვლისა, სვამს კითხვას: „რას მოვითხოვთ განათლებისაგან?“ რომლის პასუხშია ჩადებული მიზანი: ცოდნის შინაარსის, სიღრმისა და რაოდენობის, მის გაგება–გააზრებისა და პრაქტიკული გამოყენების უნარ-ჩვევების გამომუშავება, რომელთა ერთობლიობას (გაერთიანებას) მივყავართ გენერაციულ ცოდნამდე³ და იქვე განაგრძობს ავტორი: „გაგების აქტები, აზრობრივი ხატები, გაგების მაღალი დონეები, დამაჯერებელი წარმოდგენები და პროდუქტიული თემები (ხაზგასმა ჩვენია – გ. ხ.) მრავალფეროვან მონახაზს გეთავაზობს იმისათვის, რომ ავირჩიოთ, რა ვასწავლოთ (ხაზგასმა – გ. ხ.) გონივრულ სკოლაში“⁴. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, რომ პერკინსი სწავლების მეთოდებს, ტექნოლოგიებს არ ცნობს. იგი უბრალოდ სწორად აღაგებს სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში პედაგოგიურ სისტემებსა და კომპონენტებს პრიორიტეტების მიხედვით. თუმცა ეს საერთოდ არ წარმოადგენს პრობლემას პედაგოგიკურ მეცნიერებაში. რა ვასწავლოთ? როგორ ვასწავლოთ? რისთვის ვასწავლოთ? – პედაგოგიკის კონცეპტუალური ქვაკუთხედი, რომლთაც

1 ნილ პოსტმანი „განათლების მიზანი“, თბ., 2007, გვ. 10

2 იქვე, გვ. 24

3 დ. პერკინსი, გონივრული სკოლა. თბ., 2007, გვ. 53

4 იქვე, გვ. 116

თავთავისი კუთვნილი ადგილი აქვთ მიხენილი და ორგანულ ურთიერთკავშირში იმყოფებიან. პრობლემა, როგორც პერკინსი აღნიშნავს, არა ცოდნის დეფიციტში, არამედ მის გამოყენებაშია. ამისი ერთ-ერთი მიზეზი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, არის პედაგოგიკის მიზანმიმართული, აქტიური ფსიქოლოგიზაცია. პედაგოგიკამ, როგორც სწავლა-განათლებისა და აღზრდის, მასწავლებლის პროფესიული მომზადების მეცნიერებამ, თავისი ფუნქცია რომ ვერ შეასრულოს. თუ რატომ? მისი პასუხი ალენ უელშ დალესისა და მალთუსის კაცობრიობის წინააღმდეგ მიმართულ ცნობილ პროგრამებშია ჩაწერილი.⁵

პედაგოგიკის ცნების განათლების ცნებით ხელოვნური შეცვლა ცვლის და აბუნდოვნებს მათ არსს და უკარგავს ფუნქციურობას. რატომ? იმიტომ, რომ პედაგოგიკა არის განათლების მეცნიერება და არა პირიქით. მაგალითად, სახელწოდებების შეცვლა: პედაგოგიურ ფაკულტეტის განათლების ფაკულტეტად, პედაგოგიკის თეორიისა და ისტორიის განათლების თეორიითა და ისტორიით სახელდებას ახლავს გარკვეული გაუგებრობა და ბუნებრივად ბადებს კითხვას – რომელი განათლების? – პედაგოგიური, იურიდიული, სამედიცინო, ფილოლოგიური, მათემატიკური თუ რომელი? ფაკულტეტი, რომელიც ამზადებს პედაგოგებს უფრო ლოგიკური და ნათელი არ არის იწოდებოდეს პედაგოგიურ ფაკულტეტად, როგორც იყო, ვიდრე – განათლების ფაკულტეტად. არავითარ შემთხვევაში არ არის იდენტური განათლების ფაკულტეტი და პედაგოგიური ფაკულტეტი, ან კიდევ განათლების თეორია და ისტორია და პედაგოგიკის თეორია და ისტორია.

პედაგოგიურ მიზანთან დაკავშირებით საინტერესო ინფორმაციებს გვაწვდის პედაგოგიკის ისტორია, (თუმცა აქ დაწვრილებით არ შევჩერდებით მასზე, რადგან იგი საკმაოდ ვრცლად გვაქვს გაშუქებული წიგნში: „აღზრდის მიზანი 2000 წლის წინ და შემდეგ“ თბ., 1998). აქ მხოლოდ იმას

5 იხ. ჟურნ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები“, 2008, №3, გვ. 64–66

აღვნიშნავთ, რომ აღზრდის ცენტრია მიზანი, დანარჩენი კი მის ირგვლივ ტრიალებს და მას ემსახურება. ამიტომ მიზნის წინსაშუალებების დაყენება არაბუნებრივია და პედაგოგიურ კანონზომიერებას ეწინააღმდეგება. რომელიც გულისხმობს მთელი სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის პედაგოგიური სისტემების, ქვესისტემებისა და კომპონენტების კერძოდ: პედაგოგიური ამოცანების, შინაარსის, პრინციპების, მეთოდების, ხერხების, გზების, ფორმებისა და საშუალებების აღზრდის მიზნისადმი დაქვემდებარებულობას. მთავარია პედაგოგიური მიზნის გარკვეულობა და მისი თეორიული და პრაქტიკული ღირებულება. პედაგოგიური მიზნის ღირებულება კი მისი შინაარსით განისაზღვრება, რომელიც, როგორც წესი, საზოგადოებრივი მოთხოვნებითაა განპირობებული. ა. წ. აღ-ით I საუკუნის რომაელმა მეცნიერ-პედაგოგმა და ორატორმა მარკუს ფაბიუს კვინტილიანემ „ორატორის დარიგებანის“ 12 ტომეულის I წიგნის შესავალში იდეალური პიროვნების უზუსტესი მოდელის წარმოსახვის საფუძველზე ჩამოაყალიბა აღზრდის მიზნის ლაკონური, ფორმით მარტივი და აზრით უღრმესი, დროითა და სივრცით, რასობრივი თუ ეროვნული ნიშნით შეუზღუდავი ფორმულა „ბრძენი რომაელის“ აღზრდა. რომელიც კომპენდიუმში მოიცავს განათლებულობას, სიბრძნესა და გონიერებას, ზნეობრიობას, სულიერობას, ესთეტიკურობას და ა. შ.

თანამედროვე გახმაურებული მიზანი აღზრდისა „კონკურენტუნარიანთა აღზრდა“ იმ კაპიტალისტური წყობილების ბუნებას გამოხატავს, რომელიც ჩვენთან თითქმის 100 წლის წინათ იქნა დამხობილი, დღეს კი ე. წ. დემოკრატიის მანტიაში გახვეული ბრძანებლობს მსოფლიოში. მას, რაკუთხითაც არ უნდა შევხედოთ, თავისი არსითა და მიზნით ყოველთვის გულისხმობს ორ მხარეს: გამარჯვებულსა და დამარცხებულს. ის სუბიექტს აღძრავს მეტოქეობისა და ძალმომრეობისაკენ, რომ მოიპოვოს და გაიფართოვოს გავლენის სფეროები, ისწრაფოს გამდიდრებისა და ფლობი-

საკენ და განხე რჩება ის მთავარი ზნეობრივი და სულიერი ღირებულებები, რაც ადამიანს პიროვნებად აქცევს. ეს კი ეწინააღმდეგება, უპირველეს ყოვლისა, დემოკრატიას, ჰუმანიზმს, სოციალური თანასწორობისა და მშვიდობიანი თანაცხოვრების კულტურას, და, რაც მთავარია – ქრისტიანულ მორალს.

კლასიკურ პედაგოგიკაში აღიარებულ, მეცნიერულად დასაბუთებულ და პრაქტიკით აპრობირებულ არისტოტელესეულ პედაგოგიურ მიზანს, როგორცაა: ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული, გონებრივად, ზნეობრივად, ესთეტიკურად, ფიზიკურად სრულყოფილი პიროვნების ჩამოყალიბება – სწორედ, ამაში დევს აღზრდისადმი დემოკრატიული და ჰუმანური მიდგომა. განა შეიძლება დემოკრატიისა და ჰუმანიზმის გამოვლინების სხვა რაიმე იმაზე უმაღლეს აქტად იქნეს მიჩნეული, ვიდრე არის ადამიანის, სამყაროს ამ უნიკალური, ღვთიური ქმნილების განვითარების განუსაზღვრელი პოტენციური შესაძლებლობების გამოწვევა და მისი ყოველმხრივ ჰარმონიული განვითარებისათვის შესაბამისი პედაგოგიური, ფსიქოლოგიური, პოლიტიკური, სოციალური, ეკონომიური და კულტურული პირობების შექმნა. მით უმეტეს, როცა დადგენილია, რომ ადამიანის ტვინის შესაძლებლობების განვითარება ჯერ კიდევ 1, 1,5%–ს არ აღემატება. გარემო ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორად არის აღიარებული აღზრდაში. თუ ის მოუწესრიგებელია, უსამართლო და ძალადობრივი, ყალბი და თვალთმაქცური, დამანგრეველად მოქმედებს ღირსეული თაობის მომზადებაზე. ადამიანს ყოველმხრივი თუ არა, მრავალმხრივი ჭეშმარიტი ცოდნა და მისი შესაბამისი შეგნება მაინც ექნება, ვის დასჭირდება კონკურენტუნარიანობა?! ყოვლისშემოქმედმა ღმერთმა იეჰოვამ თავის ძესთან იესო ქრისტესთან ერთად ადამიანი თავის ხატად და მსგავსად შექმნა.⁶ ეს იმას გვაავალდებულებს, რომ ჩვენი შემოქმედის ძირითად თვისებებს, როგორცაა: სიყვარული,

6 დაბადება 1:27

სიბრძნე, სამართლიანობა, ძლიერება, მოთმინება მიმტკვე-
ბლობა და ა. შ. გარკვეული დოზით მაინც ვირეკლავ-
დეთ, რომელზედაც უშუალო პასუხისმგებელია სულიერი
აღზრდა, ბიბლიური განათლება, რომლის კატასტროფული
დეფიციტია მთელ მსოფლიოში.

ყოველის შემოქმედმა ღმერთმა, რომელსაც ყველაზე მე-
ტად სურს თავისი ქმნილების – ადამიანის ბედნიერება და
მშვიდობიანი ცხოვრება, (რომელსაც ადასტურებს ჩვეთვის
შექმნილი საოცარი, უღამაზესი და უმდიდრესი სამყარო,
ცა და დედამიწა და რაც მასშია, კაცობრიობისთვის საკუ-
თარი ძის იესო ქრისტეს შემოწირვა და ა. შ..) არასოდეს
უხსენებია კონკურენტუნარიანები და თავკერძები იყავითო.
პირიქით, მოგვცა დარიგება: ყველაფერში ჩახედული და
ყოველმხრივ მომზადებული იყავით ნებისმიერი კეთილი
საქმისათვის-ო.⁷ და ამისთვის საჭირო ფსიქიკურ და ფი-
ზიკური უნარები ჩაუდო ადამიანს, რომ ის ღირსეული,
სამართლიანი, მოსიყვარულე და ცხოვრებისუნარიანი ყო-
ფილიყო, რასაც ცხადად ადასტურებს ჩვენი შეგრძნებათა
ორგანოების „მსტოვრების“ სასწაულები და სენსუალიზ-
მის უნივერსალური თეორია. რომელსაც განსაკუთრებული
ადგილი უკავია პედაგოგიკის კლასიკოსის იან ამოს კო-
მენსკის „ დიდ დიდაქტიკაში“.

თანამედროვე განათლების სისტემაში აბსურდამდე მი-
სული ე. წ. სილაბუსი (ქართულად – ლექციის ვრცელი
გეგმა, რომელიც ყოველთვის საგულდაგულოდ იხილებო-
და შესაბამის კათედრაზე, და, ცხადია, არც პედაგოგი-
კის კათედრა იყო გამონაკლისი, კათედრის გამგის ხელ-
დასმით მტკიცდებოდა) ჩვენს აწმყოში იქცა გადაულახავ
პრობლემად. ვერ იქნა და ვერაფრით ვერ ჩამოყალიბდა
იმ ავადსახსენებელ 9 წლის განმავლობაში მარტივი, მო-
ქნილი, გასაგები, მეცნიერულად ღირებული და პრაქტი-
კაში მარჯვედ გამოსაყენებელი სილაბუსის სტანდარტი.
წარამარა იცვლება, რთულდება, მძიმდება, ტლანქდება და

7 2 ტიმოთე 3:17

გამაოგნებელი პედანტიზმის წყალობით სრულიად დაკარგული აქვს მას თავისი შეუცვლელი მათრიენტრებელი, წარმმართველი და მაშველი ფუნქცია. ძირითადად, გადამწყვეტს, როგორცაა სასწავლო კურსის თემატიკა, რაც უნდა ვასწავლოთ, მას კი ჰქვია ე. წ. „დანართი“, რომელიც 1-2 გვერდს არ აღემატება. ხოლო 10-15 გვერდამდე ელემენტარულ, ანბანურ ჭეშმარიტებას უკავია. სილაბუსში მთავარი აქცენტი უნდა კეთდებოდეს იმაზე: რას ვასწავლით? და არა – როგორ ვასწავლით? თუმცა არც ეს უკანასკნელია პედაგოგიკაში უმნიშვნელო. ლექტორის დონე, კვალიფიციურობა, კომპეტენციები ნათლად და ავტომატურად ვლინდება, სწორედ, იმ ე. წ. „დანართში“. როგორ? სრულიად მარტივად. ყოველი სალექციო თემა იმ აზრობრივ საკითხებად უნდა იყოს დანაწილებული, რომელთა წრესაც მოიცავს მოცემული თემა. სამწუხაროდ, ყველაფერი პირიქითაა. ჩამოსახელებულია მხოლოდ თემატიკა სარჩევით და მორჩა. არსად ჩანს თემის შინაარსი, ბევრგან დუბლირებულია საკითხები სხვადასხვა სიტყვებით, უგულვებელყოფილია თანმიმდევრობისა და სისტემაურობის დიდაქტიკური პრინციპი.

კიდევ უფრო ამძიმებს მდგომარეობას ე.წ. სილაბუსში ძირითადი და დამხმარე ლიტერატურის მითითების პროცედურა. საშინელ ანაქრონიზმად ითვლება 2004 წლამდელი ლიტერატურის, მით უმეტეს რუსული ან „არასასურველ“ ქართული ავტორის მითითება. არავინ დაგიდევს წიგნის ხარისხს, ეროვნულ სპეციფიკურ თავისებურებასთან მის შესატყვისობას, მთავარია ინგლისურიდან იყოს ნათარგმნი და ვილაცის მიერ რეკომენდირებული, და, მორჩა! რაც უფრო საგაღალოა, საქმისადმი ამგვარი „მოდური“ მიდგომით სტუდენტ-ახალგაზრდობას უყალიბდება მცდარი შეხედულება ქართულ კულტურასა და მეცნიერებაზე. თითქოს ქართველებს დღემდე არ გვცოდნია წერა-კითხვა და სულზე მოგვისწრო ანგლო-ამერიკამ! და, თურმე, საქართველოს ისტორიაში პირველად, 2004 წლიდან იწყება ყველაფერი.

ჩვენ აქ იმას არ ვამბობთ, რომ ხედვა და სმენა დავიხშოთ და საზღვრებს იქით არ გავიხედოთ, ღმერთმა დაგვიფაროს. კაციობრიობას ხომ ერთი ღმერთი და ერთი წინაპარი წყვილი გვყავს – ადამი და ევა. წარღვნის შემდეგ ნოეს სამი ვაჟის: ქამი, სემი და იაფეთის შთამომავალნი, შეიძლება ითქვას – ბიძაშვილები ვართ მთელი კაციობრიობა და რა უნდა გვქონდეს გასაყოფი?! ჩვენ, უბრალოდ, იმის თქმა გვინდა, რომ ჯერ ჩვენი, მშობლიური ავითვისოთ კარგად და მერე ის შევადართო სხვისას. რასაც იქ უკეთესს დავინახავთ, კი, ბატონო, გამოვიყენოთ ეროვნულისა და ინტერნაციონალური მიღწევების გონივრული დაბალანსების, ზომიერების გრძნობის დაცვით, უკიდურესობაში გადავარდნის გარეშე. როგორც ა. მ. სტოლიარენკო აღნიშნავს: „დიდი სიფრთხილით უნდა მოვეკიდოთ ეროვნულ გამოცდილებას, ხოლო უცხოურს კი – ყურადღებითა და გააზრებულად, რომ უკიდურესობაში არ გადავვარდეთ“.⁸

მაშინ, როცა ამდენს ვსაუბრობთ ეგზისტენციალიზმზე, ინდივიდუალობის შენარჩუნებაზე და ამავდროულად დაუქინებით მოვითხოვთ უცხოური (და თანაც ფსიქოლოგიზირებული) პედაგოგიკის ყაიდაზე გადასვლას, ამით ხომ არ ვეწინააღმდეგებით საკუთარი თავის იდენტურობას?! მე ქართველი ვარ და ქართველობა მინდა. მხარს ვუჭერ ინტერნაციონალურ მეგობრობას და არა შერწყმას.

ასევე, არანაკლებ პრობლემატურია მასწავლებელსა და მოსწავლეებს შორის ზედმეტი ჩარევა, განსაკუთრებით იმათგან, რომლებსაც არანაირი პედაგოგიური ცოდნა და გამოცდილება არ გააჩნიათ, უფრო მეტიც, ერთი გაკვეთილიც კი არ ჩაუტარებიათ ოდესმე. მაგალითად, ფსიქოლოგები, ფილოსოფოსები, ჟურნალისტები, ეკონომისტები და ა. შ.

პედაგოგიური პროცესები მივანდოთ პედაგოგს, ვისაც უშუალოდ მიჰყავს მთელი სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი. ზედმეტი სენტენციებისა და გადატვირ-

8 ა. მ. სტოლიარენკო, ზოგადი პედაგოგიკა, მ., 2006, გვ. 99

თვის გარეშე მივუშვათ ერთმანეთთან მასწავლებელი და მოსწავლე პედაგოგიკური მეცნიერებისა და პედაგოგიური ხელოვნების შუამავლობით. კონტექსტში: მასწავლებელი—პედაგოგიკა—მოსწავლე. ამასთან დაკავშირებით სრულიად ვეთანხმებით ნილ პოსტმანის მიერ არგუმენტად მოყვანილ თეოდორ როზაკის სიტყვებს: „მეტისმეტად ბევრი ინსტრუმენტი, ისევე, როგორც მეტისმეტად ბევრი ბიუროკრატია, მხოლოდ ხელს უშლის სწავლებისა და სწავლის ბუნებრივ დინებას“... „განათლების პრობლემა, რომელიც უნდა გადაიჭრას, უნდა გადაიჭრას მასწავლებლისა და მოსწავლეების გამოცდილებით“.⁹

ამის თვალსაჩინო რეალური მაგალითია რეპეტიტორობის ინსტიტუტი. სიმართლეს შევხედოთ თვალეში და ვაღიაროთ, რომ XX ს. მეორე ნახევრიდან, (მანამდეღუე არ ვიცო) აბიტურიენტთა უმცირესი ნაწილის გარდა, რეპეტიტორთან მომზადების გარეშე, უმაღლეს სასწავლებელში არავინ არ ჩარიცხულა. ე. ი. პედაგოგიური ცოდნის დეფიციტზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია. მაშ, რაშია საიდუმლო?! სრულიად მარტივ ანალიზს მივყავართ ჭეშმარიტ პასუხამდე. აქ მასწავლებელი თავისუფალია და აქვს საქმისადმი შემოქმედებითი მიდგომის, არჩევანის საშუალება, შინაგანი და გარეგანი მოტივი. მატერიალურ და მორალური მოთხოვნების დაკმაყოფილების საშუალება. შევუქმნათ მას იგივე პირობები სკოლაში, და, თქვენ იხილავთ საოცრებებს!

თუმცა ნამდვილი მასწავლებლები ამის გარეშეც მაქსიმუმს აკეთებენ. მაგალითად ერთ სრულიად უბრალო, მაგრამ პედაგოგიურად ღირებულ მაგალითს მოვიყვან: კერძო საშუალო სკოლა „აისში“ ჩვეულებრივ მივედი 5 საათზე 9 საათზე მიყვანილი ბავშვის, II კლასელი მოსწავლის წამოსაყვანად. კლას-კაბინეტში ვიხილე მასწავლებელსა და მოსწავლეებს შორის შემეცნებითი ურთიერთობის ულამაზესი პედაგოგიური ეპიზოდი. მასწავლებელი

9 ნილ პოსტმანი, განათლების მიზანი. თბ. 2007, გვ. 32

ზის მაგიდასთან და მის ირგვლივ შემოუღრუტუნებულნი არიან რაღაცით უზომოდ დაინტერესებული მოსწავლეები. ვხედავ მაგიდაზე აწყვია ყველა სახის ხურდა ფული, თეთრები. პირველად ვიფიქრე ის, რასაც ყველა ადამიანი გაიფიქრებდა – რაღაცისთვის ფულს აგროვებენ-მეთქი. ნურას უკაცრავად! აღმოჩნდა, რომ დიდ მათემატიკასთან გეკონდა საქმე. გახანგრძლივებული ჯგუფის მასწავლებელი ქალბატონი ლალი გურაშვილი თავის მოსწავლეებს, რომლებიც თავიანთი ასაკის გამო ხურდებთან და ფასებთან ჯერ-ჯერობით მთლად კარგად ვერ არიან გაცნობიერებულნი, ახსნითი და კითხვა-პასუხების მეთოდით თვალსაჩინოდ ყველას ერთად და სათითაოდ ავარჯიშებდა მანამ, სანამ „კეთება“ არ ასწავლა, ანგარიშის ცოდნა პრაქტიკულ უნარ-ჩვევამდე არ დაუყვანა. პირველად აქ შევიგრძენი ხურდა ფულის ესთეტიკა. ამ მცირედ პედაგოგიურ ეპიზოდში იყო კომუნიკაცია, ბავშვების სიყვარული, პროფესიული სიამაყე, პედაგოგიკური მეცნიერება, პედაგოგიური შემოქმედება – კრეატიულობა, სილამაზე, ყოველივე საუკეთესო. როგორც ცნობილია, ყველაზე დიდი მასწავლებელი არის მასწავლებელ-მოსწავლის პრაქტიკული გამოცდილება. ხოლო გამოცდილება ის ცოდნა და უნარია, რომელიც მიღებულია რაიმე საქმიანობისგან მუშაობის განმავლობაში“.¹⁰

რაც შეეხება მანდატურებს ანუ პოლიციურ რეჟიმს სკოლაში, ორი, თავთავის მხრივ ღირებული, მაგრამ ერთმანეთთან სრულიად შეუთავსებადი ინსტიტუციების ხელოვნურ „შეჯახებას“, რომელმაც მთლიანად დააკნინა სკოლის არსი და ღირსება. 3 მილიონიან ქვეყანაში 32000-მდე პატიმარი და 70000-მდე პრობაციონერი და ამას დამატებული სასკოლო მანდატურიზაცია ხომ არ ნიშნავს საქართველოს რესპუბლიკის კრიმინალურ ქვეყნად გამოცხადებას?! მოტივი ყვალსათვის ცხადია: საზოგადოების, დაშინება და „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის“, სააკაშვი-

10 მასწავლებლის პროფესიული განვითარების სქემის გზამკვლევი. თბ. 2011, გვ. 67

ლისა და მისი ხელისუფლების იძულებით მხარდამჭერთა გაფართოება. სკოლა დაშინების, იძულების კოლონია კი არ არის, არამედ შეგნებულობის, ურთიერთსიყვარულის, დემოკრატიისა და ჰუმანიზმის პრინციპებზე აგებული „ცოდნის ტაძარი“. სკოლასა და მასწავლებელს უნდა დაუბრუნდეს თავისი დიდება და დაემსგავსოს ვიტორინო და ფელტრეს ცნობილ „სიხარულის სკოლას“. პოლიცია სასწარაფოდ უნდა იქნეს სკოლიდან გამოყვანილი.

ადამიანებს, საზოგადოებას არაფერი თრგუნავს ისე, როგორც უსამართლობის განცდა. უსამართლობაა ყოველგვარი უბედურების მშობელი. აქ არგუმენტად მინდა მოვიშველიო დიდი თამარ მეფის სამართალთან დაკავშირებული მარად გაუხუნარი სიტყვები, რომელიც ვ. აფრიდონიძეს აქვს ციტირებული თავის წიგნში: „იწყეთ მართლმსაჯულება, თუ მე ვიყო დამნაშავე, გვირგვინი, რომელიც მე მადგია, მომხადეთ, (ხაზგასმა ჩვენია – გ. ხ.) რადგანაც გვირგვინი არის ნიშანი მეფობისა და არა ღვთისწინააღმდეგობისა და უსამართლობისა. ნუ მისდევთ ნურც გვარს, ნურც მთავართა დიდკაცობას და ნურც ღარიბთა სიმცირეს. ყველას სიმართლით მოექცეთ – გლეხსა და თავადს, მცირესა და დიდებულთ, ვიმოქმედოთ ერთად ქვეყნის საკეთილდღეოდ“.¹¹

მიუხედავად ამგვარი ქართული მენტალიტეტისა, (რა დასაზნანია XXI საუკუნეში XII ს. ფეოდალური ხანის სამართლის უხენაესობას მივსტირით) ბევრი მწარე მოსაგონარი დაგვიტოვა „ერთიან ნაციონალურმა მოძრაობამ“ და ხალხის მიერ კანონიერად არჩეული ახალი ხელისუფლების უკვე, მისივე თქმით, ოპოზიციაში გადასულმა პრეზიდენტმა მ. სააკაშვილმა. მაგრამ ბიბლია გვასწავლის, რომ „არაფერია დაფარული, რაც არ გამჟღავნდება და არ არსებობს საიდუმლო, რომელიც არ გამოაშკარავდება“.¹²

¹¹ წიგნიდან ვ. აფრიდონიძე, „მასწავლებელი – ცოდნის ჩაუქრობელი ლამპარი. თბ., 1990, გვ. 32

¹² მათე 10:26

ყველას მიუზღვება თავთავისი საქმეებისამებრ. მაგრამ გულსატკეპნია, რომ სრულიად უსაფუძვლოდ, სრულიად გაუმართლებლად და დაუმსხურებლად ამის საჭიროება დადგა ჩვენს ანტიკური ცივილიზაციის, კოლხური მოდგმის ერში.

კიდევ უფრო მრავლადაა კრიტიკის საგანი განათლების სისტემაში, მაგრამ ვფიქრობთ, ნაშრომში დასახელებული ფაქტებიც საკმარისია პრობლემების წარმოსაჩენად.

ამრიგად, ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აქვე მოვახდენთ კონსტანტაციას იმ ფაქტორებისა, რომლებმაც ჭეშმარიტად ხელი შეუშალეს საქართველოში ეროვნული განათლების ბუნებრივი განვითარების კანონზომიერებას. აღზრდაში შესაძლო წარმატებების მიღწევას. როგორცაა: ა) განათლების ძირშივე მცდარი საკადრო პოლიტიკის გატარება; დოქტორის დიპლომების მეცნიერების კანდიდატთათვის უპირობოდ გაცემა და პროფესორის არსის ფალსიფიკაცია; ბ) წარსულის უმდიდრესი პედაგოგიური მიღწევებისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულება და უცხოური ტრავიალური აღმოჩენებისადმი მექანიკური, გაუწონასწორებელი მიდგომა; გ) განათლების მიზნისა და საშუალებების პრიორიტეტთა, პედაგოგიკურ ცნებითი ტერმინოლოგიის აღრევა; დ) სილაბუსების გაუმართაობა; ე) XII კლასით სკოლისა და ახალგაზრდების დამძიმება; ვ) სკოლაში პოლიციური რეჟიმის დამყარება და ა. შ.

აღნიშნული პრობლემების თუნდაც ნაწილობრივ გადასაჭრელად, ვფიქრობთ, ლოგიკური იქნება გარკვეული რეკომენდაციების ჩამოყალიბება;

1. ჭეშმარიტი განათლებისა და აღზრდისათვის ჭეშმარიტი, მოწვესრიგებული, სამართლიანი მაკრო და მიკრო გარემო პირობების შექმნა;
2. ფუნდამენტური პედაგოგიური ცოდნა-გამოცდილების თანამედროვე პედაგოგიური მიღწევებით შეჯერება და დროის, ადგილისა და სიტუაციის მოთხოვნა;

- ნებთან, ეროვნულ მენტალიტეტთან შესაბამისობაში მოყვანა;
3. მეცნიერების კანდიდატებისათვის კამფეცებივით დარიგებული მეცნიერების დოქტორის დიპლომების ბათილად ცნობა;
 4. აღზრდის მიზნის – „კონკურენტუნარიანთა აღზრდის“ შეცვლა „თანაცხოვრებისუნარიანთა“ აღზრდით.
 5. აღსაზრდელის განვითარების პოტენციალური შესაძლებლობების მაქსიმალური გამოვლინება და მისი სრულყოფისათვის შესატყვისი პედაგოგიური, ფსიქოლოგიური, სოციალურ-ეკონომიური და კულტურული (პოლიტიკის ხსენებაზე მზარავს გ.ხ.) პირობების შექმნა;
 6. მასწავლებელსა და მოსწავლეებს შორის ზედმეტი ხელშემშლელი ბარიერების, უპირველეს ყოვლისა, პოლიციური დამამცირებელი რეჟიმის მოხსნა და თავისუფალი, შემოქმედებითი პედაგოგიური პროცესის აგება ბუნებრივი შეამავლის: პედაგოგიკის მეცნიერების, პედაგოგიური ხელოვნებისა და მათი პირადი ურთიერთობის გამოცდილებათა საფუძველზე, სკოლის უახლეს, მარადიულ და ბუნებრივ მოკავშირესთან, ოჯახთან ერთად;
 7. მასწავლებელთა პროფესიული მომზადების სასწავლო გეგმების, პროგრამებისა და სილაბუსების ოპტიმიზირება ეროვნული მენტალიტეტის გათვალისწინებით;
 8. მასწავლებლის მატერიალური და მორალურ-ემოციური სტიმულირება.

მასწავლებელი ანტიკურ დროში და დღეს

*„მასწავლებელი სკოლისთვის იგივეა,
რაც მზე – სამყაროსთვის“*

(ადოლფ დისტევერი)

მასწავლებელს, თავისი პროფესიული დანიშნულებიდან გამომდინარე, გამორჩეული ადგილი ეკავა ანტიკურ ხანაში. ის დიდი ყურადღებითა და პატივისცემით სარგებლობდა საბერძნეთსა და რომში, რასაც მოწმობს იმპერატორთა მიერ გამოცემული ბრძანებები და განკარგულებები. მაგალითად 333 წლის 27 დეკემბერს კონსტანტინე იმპერატორმა გამოსცა სპეციალური ბრძანება: „ექიმთა და მასწავლებელთა პრივილეგიების შესახებ,” რომელიც ითვალისწინებდა მასწავლებლისა და მთელი მისი ოჯახის წევრთა ყოველგვარი გადასახადებისა და საზოგადოებრივი დავალებებისაგან განთავისუფლებას და მათი უსაფრთხოების გარანტიას. „ჩვენ მოვითხოვთ – ვკითხულობთ ნაწყვეტს აღნიშნული ბრძანებიდან – მათთვის დახმარებისა და პრემიების გაცემას, რათა ისინი მთელი არსებით მიეცნენ პედაგოგიურ საქმიანობას და მეტი მონდომებითა და მომზადებით ასწავლონ მრავალი თავისუფალი მეცნიერებანი და ზემოთ ჩამოთვლილი ხელოვნებანი.” ასევე ცნობილია რომის იმპერატორის ვეპასიანეს განსაკუთრებული ზრუნვა მასწავლებლისა და საერთოდ, განათლების მიმართ. მან მარკუს ფაბიუს კვინტილიანეს კერძო რიტორიკულ აკადემიას სახელმწიფო სასწავლებლის სტატუსი მიანიჭა და სახემწიფო ბიუჯეტიდან უხვად დააფინანსა. ხოლო სკოლის ხელმძღვანელს მაღალი ხელფასი დაუნიშ-

ნა. იმპერატორმა დომიციანემ პედაგოგიური დამსახურებისათვის კვინტილიანეს კონსულის წოდება უბოძა. რაც აღიარებასთან ერთად მის მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებასაც უწყობდა ხელს.

მასწავლებლის მიმართ ყურადღება არც შემდეგ შენელებულა. გრამატიკისა და რიტორიკის მასწავლებლების მდგომარეობის გაუმჯობესების მიზნით რომის იმპერატორებმა არა ერთგზის მიიღეს და სისრულეში მოიყვანეს ბრძანება, რომელიც ითვალისწინებდა იმპერატორის ფონდიდან მასწავლებლის ნორმალური ცხოვრებისათვის საჭირო სახსრების გამოყოფას, მათ სოციალურ და მატერიალურ დაცვას. იმპერატორმა პიი ანტონმა მასწავლებლებს დაუწესა ახალი პრივილეგიები. მაგალითად: გადასახადების განახევრება და სამხედრო სამსახურისგან გათავისუფლება.

სახელმწიფოსა და საზოგადოების მიერ გამოჩენილი უდიდესი ზრუნვა და პრივილეგირებული მდგომარეობა მასწავლებელს ავალებდა და შინაგანად განაწყოდა კეთილსინდისიერად და სიხარულით მოჰკიდებოდა მასზე მინდობილ საქმეს და წარმატებით აღესრულებინა თავისი პროფესიული და მოქალაქეობრივი მოვალეობა.

მასწავლებლის მიმართ უდრმესი პატივისცემისა და მადლიერების გრძნობითაა გამსჭვალული I საუკუნის მეცნიერ-პედაგოგი და ორატორი, პედაგოგიკური მეცნიერების ფუძემდებელი მარკუს ფაბიუს კვინტილიანე. იგი ცნობდა და აღიარებდა მასწავლებლის განუზომელ საზოგადოებრივ როლსა და მნიშვნელობას. „ბრძენი რომაელის“ აღზრდას, ღირსეული ორატორის მომზადებას უშუალოდ მასწავლებლის სახელს უკავშირებდა და მის დამსახურებად მიიხსენებდა.

კვინტილიანე იცავდა რა მასწავლებლის პრესტიჟსა და უფლებებს, ამავდროულად მას მაღალ მოთხოვნებსაც უყენებდა. „ორატორის დარიგებანის“ ავტორს მასწავლებელი ვერ წარმოედგინა ფართო განათლების, ღრმა გან-

სწავლულობის, მაღალი ერუდიციისა და კომპეტენტურობის გარეშე. ამ პარამეტრებს მოკლებულ დილეტანტებს კრიტიკის ქვეშ ატარებდა: „არაფერია იმაზე უარესი – წერს ის – რომ ადამიანმა ოდნავ მოსინჯა განათლების გემო და თავი მოაქვს ყოვლისმცოდნედ.” უფრო მეტიც „არაფრად აგდებენ გამოცდილ მოძღვარს და ამაყობენ თანამდებობით. ასეთი ადამიანები საკუთარ თავს ანიჭებენ დიდ უფლებებს, სინამდვილეში კი ვეღურად დარჩენილები თავიანთ სისულელეებს გადასცემენ ბავშვებს”¹.

კვინტილიანე მომავალი მასწავლებლის პროფესიული მომზადებისათვის საჭიროდ თვლიდა განათლების სისტემის ამ მიმართულების ყველა საფეხურზე: ჯერ ელემენტარულ ანუ დაწყებით, მერე გრამატიკულ და ბოლოს რიტორიკულ სკოლაში პედაგოგიური პრაქტიკის გაგვას. თუ აქ წარმატებით გაართმევდა თავს, მხოლოდ ამის შემდგომ ეძლეოდა სამივე საფეხურის სკოლაში მასწავლებლის თანამდებობის დაკავების უფლება. მასწავლებელი, კვინტილიანეს მიხედვით, როგორც ცოდნის პირველი ცოცხალი წყარო და აღსაზრდელთათვის მისაბაძი მაგალითი, ყოველმხრივ უხადო და წუნდაუდებელი უნდა ყოფილიყო; მასწავლებელი ოფიციალურად და მორალურად ვალდებულია ამართლებდეს თავის ამ საპატიო წოდებას; განუწყვეტლივ ზრუნავდეს კვალიფიკაციის ამაღლებისა და პროფესიული დაოსტატებისათვის.

რიტორიკის მასწავლებლისათვის მეცნიერს აუცილებლად მიაჩნდა ლათინური და ბერძნული ენების, ორატორული ხელოვნების, მხატვრული ლიტერატურის, ფილოსოფიის, ისტორიის, სამართლის და გეომეტრიის საფუძვლიანი ცოდნა. კვინტილიანემ ცოდნის წყაროების მოპოვებასთან დაკავშირებული სიძნელეებიც გაითვალისწინა და საამისოდ საჭირო სახელმძღვანელოებისა და დამხმარე ლიტერატურის სიაც შეადგინა, რათა ბიბლიოგრაფიულ

¹ მ.გ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბურგ, 1834, გვ. 87

პრობლემებს დაბრკოლება არ შეექმნა ცოდნას მოწყურებულთათვის. წიგნის, როგორც სულიერი საუნჯის, უდიდესი მნიშვნელობა ჯერ კიდევ შორეული წარსულიდან იღებს სათავეს. ცნობილია, რომ მესამე ათასწლეულის დასასრულს შუამდინარეთის ქალაქ-სახელმწიფო ასურეთში არსებობდა სპეციალური სასწავლებელი, რომლის დანიშნულება წიგნების გადაწერა იყო. ქ. ნინევიას სიამაყეს წარმოადგენდა საყოველთაოდ ცნობილი დიდი ბიბლიოთეკა, რომელშიც ათეულ ათასობით თიხის ფირფიტაზე დაწერილი წიგნები ინახებოდა. ამჟამად, ამ ფირფიტის წიგნების ნაწილი მსოფლიოს დიდ მუზეუმებშია მიმოფანტული.

კვინტილიანემ კარგად იცოდა, რომ მასწავლებლისათვის ცოდნა-გამოცდილებით განახიხახებულ თავთან ერთად აუცილებელი იყო ამაღლებული იდეალები და ემოციურ-გრძნობითი ფონი, აღსაზრდელისადმი უპირობო სიყვარული. „მასწავლებელმა – წერს ის – უპირველეს ყოვლისა, უნდა გამოიჩინოს მოწაფისადმი მშობლიური სიყვარული, თავისი თავი ყოველთვის უნდა წარმოიდგინოს იმ პირთა როლში, რომლებსაც ანდობენ ყველაზე ძვირფასს, თავიანთ შვილებს“.²

კვინტილიანე საჭიროდ თვლის მასწავლებლის სიმკაცრეს, მაგრამ სამართლიანს. სასჯელი, მისი აზრით, მუდამ ზომიერი და ობიექტური უნდა იყოს და არავითარ შემთხვევაში შეურაცხმყოფელი და გადაჭარბებული. დასჯა მოსწავლეს უნდა წარმოუდგეს მამაშვილურ ზრუნვად და როგორც თავისი ქცევის შედეგი და არა მის პიროვნების წინააღმდეგ მიმართულ ანგარიშსწორებად. „სიმკაცრე – ვკითხულობთ თხზულებაში – არ უნდა იყოს შეურაცხმყოფელი, არც აღერსი გადაჭარბებული. ორივე წარმოშობს სიძულვილს ან მობეზრებას“.³

აღსაზრდელებთან ურთიერთობაში კვინტილიანე დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მასწავლებელში პედაგოგიურ

² მ.გ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბურგ, 1834, გვ. 84
3 იქვე, გვ. 85

ტაქტს, რომელშიც გულისხმობს თვითკონტროლისა და ზომიერების გრძნობას. აღვზნებულობასა და ბავშვის ათვა-
ლწუნებას არ პატიობს იგი აღმზრდელს. „მასწავლებელი
არ უნდა იყოს – წერს მეცნიერი – გამღიზიანებელი, ნუ
ამოიჩემებს იმ მოსწავლეს, რომელიც დახმარებას საჭი-
როებს” და იქვე დასძენს: „მას (მასწავლებელს – გ. ხ.)
თავად არ უნდა ჰქონდეს ის ნაკლი, რაზედაც უთითებს
სხვებს” (იქვე). კვინტილიანეს აზრით, მასწავლებელს უნდა
ახასიათებდეს „სწავლებაში უბრალოება, შრომაში მოთ-
მინება, დიდი მონდომება, მეტის გაცემა, ვიდრე მიღება”
(იქვე). მასწავლებელს უნდა შეეძლოს კლასში ინდივიდუა-
ლური, ჯგუფური და კოლექტიური მუშაობის ჰარმონიული
შერწყმა, ყველას ერთდროულად და თითოეულის ცალ-
ცალკე დანახვა. იგი აქტიურ მოსწავლეთა კითხვებს ხალი-
სით უნდა პასუხობდეს, ხოლო გაჩუმებულებს კითხვებს
იქით უნდა უსვამდეს”⁴.

მასწავლებელს არც სიტყვაძუნწობას უწონებს მეც-
ნიერი და არც ფუჭისიტყვაობას. მისი აზრით, შექების
სიტყვა ზუსტად მიგნებული და სიტუაციასთან, ბავშვის
უნდივიდუალურ სპეციფიკასთან უნდა იყოს მორგებული.
გადაჭარბებული ან დაშურვებული ხოტბა–დიდება უსარ-
გებლოა, ზოგჯერ საზიანოც. „პირველი იწვევს თვითდა-
ჯერებას, მეორე – ხელჩაქნეულობას” (იქვე). ასევე მეც-
ნიერ–პედაგოგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს
მასწავლებლის მიერ მოსწავლეთათვის ცოდნა-გამოცდი-
ლებისა და პრაქტიკული უნარჩვევების გადაცემის (სწავ-
ლების) უნარსა და მეტყველების კულტურას. გადაცემის
უნარში ის გულისხმობს სასწავლო მასალიდან ძირითა-
დის, უმთავრესისა და სასარგებლო აზრების დაყვანას
მოსწავლის შეგნებამდე, საგნის არსის, შემაღვენლობის,
დანიშნულებისა და პრაქტიკული ღირებულობის გაგების,
დამახსოვრებისა და გამოყენების, ასევე ცოდნის დამოუ-
კიდებლად მოძიების შევსებისა და გაღრმავების უნარ-ჩვე-

⁴ მ.ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბერგ, 1834, გვ. 86

ვების გამომუშავებას. „გამოცდილი და დახელოვნებული დამრიგებელი – წერს ის – ყველაფრისგან უნდა არჩევდეს საუკეთესოს და იქიდან უნდა გადაცემდეს იმას, რაც საჭიროა და სასარგებლო და აბდა-უბდებით არ უტენავდეს თავს. მაშინ მოსწავლეები ადვილად და სიამოვნებით მიჰყვებიან მის კვალს“⁵.

რაც შეეხება მეტყველების კულტურას, ეს კაცობრიობის ფასდაუდებელი საგანძურია. მჭევრმეტყველება კი – მისი ოქროს გვირგვინი! კვინტილიანე მჭევრმეტყველებისგან მოითხოვს სამ კომპონენტს: აზრის სისწორე, სიცხადე, სილამაზე. ამ მახასიათებლების მიხედვით, აშკარად ჩანს ყოველმხრივი განათლების, ლოგიკური აზროვნებისა და ენის სრულყოფილი ცოდნის აუცილებლობა. ამიტომ შეაღარა კვინტილიანემ სიტყვა თაფლს, რომელსაც (აქ კიდევ ერთხელ პირდაპირ მოვიყვან ავტორის სიტყვებს, რომ ჩემი იმპროვიზაციებით თავისი ესთეტიკა არ დაუუკარგო – გ. ხ.) „უტყვი მწერი სხვადასხვა ყვავილთა წველებისგან როგორ ამზადებს ადამიანის აზრმიუწვდომელ ნაერთს თაფლს და ნუთუ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ სიტყვა, ეს ფასდაუდებელი, ღვთის მიერ ბოძებული ნიჭი მოითხოვს მრავალ მეცნიერებას, რომელნიც სიტყვაში არ ჩანან, მაგრამ საოცარ ფარულ ძალას ანიჭებენ მას და თავს უჩინრად გვაგრძნობინებენ“⁶.

ღიას! როგორც კვინტილიანე ამბობს, მეტყველების კულტურა მასწავლებლის წარმატებული შრომის მძლავრი იარაღია. ამიტომ ის განუწყვეტლივ უნდა აკონტროლებდეს თავის როგორც ქცევას, ისე მეტყველებას, რომ ის არც ცხელი იყოს და არც ცივი.

მოსწავლეებთან ურთიერთობაში მასწავლებელს კიდევ ერთ აუცილებელ მოთხოვნას უყენებს კვინტილიანე – იყოს შემწყნარებელი და ჰქონდეს მოფერების უნარი: „მასწავლებელი უნდა იყოს შემწყნარებელი. მის დარიგებას თან

5 მ.ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბურგ, 1834, გვ. 86
6 იქვე.

უნდა ახლდეს დასაშვები აღერსი: ზოგ რამეს შეუქცებს, ზოგს კიდევ ან გვერდს აუვლის, ან გადააკეთებინებს მიზეზის მითითებითა და გზის ჩვენებით”⁷. ამასთანავე ისე უნდა მიაწოდოს ინფორმაცია, რომ მოსწავლემ იგი აღიქვას თავის აღმოჩენად, რაც მასში გამოიწვევს აღმაფრენას, აღავსებს გამარჯვების რწმენით და განაწყობს ახალი შრომითი აღმავლობისათვის. „არაა ცუდი – ვკითხულობთ თხზულებაში – თუ ზოგჯერ მოსწავლე ამოცანას შეავსებს თავისი მოსახრებითა და კიდევაც ტკბებოდეს იმით, როგორც საკუთარი ნაწარმოებით. და თუ მასში სიტყვები ისეთი უზუსტო იქნება, რომ გასწორება არ შეიძლებოდეს, მაშინ უნდა აუხსნას იგი ხელახლა და მოსთხოვოს მისი დამუშავება განმეორებით ისე, რომ ამ პროცესს თან ახლდეს ოპტიმისტური, გამამხნეველებელი მითითებები, რომ შეძლოს უკეთესად დაწეროს. ამ ხერხის ვარგისიანობა – განაგრძობს ავტორი – პირადად გამოვცადე, საკუთარი გამოცდილებით. ისიც ხომ მართალია, რომ წარმატების რწმენა ბადებს სურვილსა და მისწრაფებას”⁸.

კვინტილიანეს ნათქვამიდან გამომდინარე, კარგი მასწავლებელი, მოსწავლისათვის პირადი მაგალითის როლს ასრულებს. მას ბაძავს ქცევასა და მოქმედებაში, სიტყვასა და ჩაცმულობაში, ამიტომ იგი ვალდებულია ზრუნავდეს თავის თავზე, სრულყოფდეს ცოდნას, იმაღლებდეს მეტყველების კულტურას, იღვეს ზნეობრივ სიმაღლეზე. მასწავლებელი მოსწავლის მიერ უნდა აღიქმებოდეს კეთილმოსურნე, განათლებულ და ბრძენ წინამძღოლად.

კვინტილიანეს ღრმა რწმენით, მასწავლებელი თავისუფალი უნდა იყოს ყველანაირი პრობლემისაგან, რომ მის ერთადერთ საზრუნავს თავისი პროფესიული მოვალეობის მაღალ დონეზე შესრულება უნდა წარმოადგენდეს. ამისთვის სახელმწიფომ და საზოგადოებამ უნდა უზრუნველყოს მისი მატერიალური მდგომარეობა, მორალური

7 მ.ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბურგ, 1834, გვ. 83
8 იქვე 84

მხარდაჭერა, სოციალური დაცვა. ეს პრობლემა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, შესანიშნავად იყო გადაჭრილი ძველ საბერძნეთსა და რომში და, შესაბამისად, ბრწყინვალე შედეგებიც ჰქონდათ კულტურის, განათლებისა და მეცნიერების სფეროში.

კვინტილიანეს აზრით, ორგანიზატორული ნიჭითაც უნდა ყოფილიყო გამორჩეული მასწავლებელი, როგორც პედაგოგიური პროცესის გონივრული მართვისა და ხელმძღვანელობისათვის ერთერთი აუცილებელი პირობა. სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციაში კვინტილიანე გულისხმობდა იმ ძირითად ელემენტთა: ადამიანურ, მატერიალურ-ტექნიკურ და დიდაქტიკურ რესურსთა ლოგიკურ ერთიანობას, რომელიც ქმნის პედაგოგიურ სისტემას და რომელსაც მოქმედებაში მოჰყავს მთელი ეს პროცესი. ამ მექანიზმს შემდეგში პედაგოგიკოსებმა უწოდეს „პედაგოგიური შრომის მეცნიერული ორგანიზაცია მისი ოპტიმიზაციისა და ინტენსიფიკაციის საფუძველზე“⁹.

კვინტილიანე ასევე საქმის ღრმა ცოდნით საუბრობს მასწავლებლის მიერ პედაგოგიური მეთოდების მარჯვედ გამოყენების ხელოვნებაზე. მისი აზრით, „მასწავლებელი ხშირად უნდა საუბრობდეს კარგ ყოფაქცევაზე და რაც უფრო დიდია შთაგონება, მით ნაკლებად იქნება საჭირო დასჯა“ და ავტორი იქვე განაგრძობს: „მასწავლებელი უნდა ცდილობდეს მოსწავლეებს მიაწოდოს ისეთი დამრიგებლური აზრები, რომ სამუდამოდ დაამახსოვრდეს“¹⁰. ეს რომ აღვიღო საქმე არ არის, კარგად ესმის პედაგოგიკის კლასიკოსს, ამიტომ მოითხოვს ის მასწავლებლისგან განსწავლულობასა და კრეატიულობას, პროფესიულ გატაცებას. „მართალია, – წერს ის – წიგნის კითხვა საკმარის მაგალითებს იძლევა მიბაძვისთვის, მაგრამ უფრო მეტად მოქმედებს მასზე საყვარელი და პატივსაცემი მასწავლებელი“... აბა, წარმოიდგინეთ თუ როგორ ვართ მიდრეკილნი

9 ი. ბაბანსკი, პედაგოგიკა, მ. 1983, გვ. 237

10 მ.ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბერგ, 1834, გვ. 84

მივბაძოთ მას, ვისაც სულიერად ვეყრდნობით”¹¹.

კვინტილიანე არა ერთგზის უსვამს ხაზს პედაგოგიური ოპტიმიზმის მნიშვნელობას პედაგოგიურ პროცესში და, საერთოდ, მოსწავლეებთან ურთიერთობაში. პედაგოგიური ოპტიმიზმი, როგორც წესი, ეყრდნობა უხილავის რწმენას ცოდნისა და ლოგიკურ-დიალექტიკური აზროვნების საფუძველზე. მაშასადამე, პედაგოგიური ოპტიმიზმი იმ მასწავლებელთა თვისებაა, რომლებიც დიდი განათლებულობით, ამაღლებული გრძნობებით, უტყუარი ინტუიციითა და ადლოთი გამოირჩევიან, რის საფუძველზეც ადვილად და შეუცდომლად შეუძლიათ განსაზღვრონ მოსწავლის ფსიქო-ფიზიკური და გონებრივ-ინტელექტუალური შესაძლებლობები და შეიმუშაონ პედაგოგიური ზემოქმედების ადეკვატურ პედაგოგიურ ღონისძიებათა სისტემა.

პედაგოგიურ ხელოვნებასთან დაკავშირებითაც მნიშვნელოვან ინფორმაციებს შეიცავს კვინტილიანეს „ორატორის დარიგებანი.” მასში ავტორი გულისხმობს მასწავლებლის მიერ თეორიული ცოდნის შემოქმედებითად გამოყენების პრაქტიკულ უნარ-ჩვევებს; მოსწავლესთან, როგორც სუსტ თანამგზავრთან „ფეხის შეწყობის” უნარს. „მასწავლებელი ვაღდებუღია – ვკითხულობთ ტექსტში – ყველაფერში მიჰყვეს მოსწავლის ბუნებრივ შესაძლებლობებს, ხელი ჩასჭიდოს და კი არ გაუსწროს, ფეხი აუწყოს თავის პატარა და სუსტ თანამგზავრს”¹². პედაგოგიური ჰუმანიზმის ამაზე დიდ მაგალითს ვერავენ დაასახელებს პედაგოგიკის ისტორიაში. უფრო მეტიც, ბევრგან და აქაც გამოკვეთილად საუბრობს ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის უნივერსალურ პედაგოგიურ კანონზე, რომელსაც მკაცრად უნდა მიჰყვეს მასწავლებელი.

კვინტილიანე არ იწონებს ისეთ მასწავლებელს, თავისი ორატორობით სუსტი მოსწავლეების წინაშე რომ კეკლუცობს, თუმცა არც გაუბრალოებას და მოსწავლის დო-

¹¹ მ.ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბერგ, 1834, გვ. 27
¹² იქვე

ნეზე დასვლას უშვებს. მასწავლებელი უნდა იყოს გაწონასწორებული, ზომიერი, მოსწავლეთათვის გასაგები და მისაწვდომი; ნათქვამი კი – სწორი, ნათელი და ღამაზი. თბილ გრძნობებს მოკლებული და უემოციო მასწავლებელი არ მოსწონს „ორატორის დარიგებანის“ ავტორს. ის წერს: „ისეთივეა მშრალი მასწავლებელი, როგორიცაა ტენიანობას მოკლებული და გაქვავებული მიწა ნორჩი ნერგისათვის“¹³. მასწავლებელმა თავისი უხასიათობით „ბავშვს სწავლა არ უნდა შეაძულოს, რომლის შეყვარება ჯერ კიდევ ვერ მოუსწრია“.¹⁴

ამრიგად, პედაგოგიკის მეცნიერების ფუძემდებელი, I საუკუნის რომაელი მეცნიერ-პედაგოგი და ორატორი მარკუს ფაბიუს კვინტილიანე თავის „ორატორის დარიგებანში“ მასწავლებლის ისეთ პროფესიულ და პიროვნულ თვისებებზე საუბრობს, რომელსაც დღემდე არ დაუკარგავს აქტუალობა. ასევე მისაბაძია ანტიკური ხანის საზოგადოებისა და ხელისუფლების ჯანსაღი დამოკიდებულება, გონივრული სახელმწიფო საგანათლებლო პოლიტიკა, საერთოდ განათლების სისტემისა და, კერძოდ, მასწავლებლის მიმართ. განუზომელია ანტიკური პედაგოგიკის მნიშვნელობა როგორც რეტროსპექტული, ისე თანამედროვე მეცნიერული და პრაქტიკული ღირებულების თვალსაზრისით.

იმდენი და იმდენჯერ დაწერილა მასწავლებლის პიროვნულ და საზოგადოებრივ როლსა და მნიშვნელობაზე, მის პროფესიულ და მოქალაქეობრივ მოვალეობაზე, მის კომპეტენციებსა და დარგობრივ სტანდარტებზე, რომ სათქმელი თითქმის არაფერი დარჩენილა, საჭიროა პირველ რიგში მათი მოძიება, შემოქმედებითად ათვისება, დროისა და ადგილის მოთხოვნებთან შესაბამისობაში მოყვანა და მისი პრაქტიკული გამოყენების სწავლა. ასე აკეთებდნენ პედაგოგიკის კლასიკოსები, გამორჩეული მასწავლებლები.

13 მ.ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. სანკტ-პეტერბერგ, 1834, გვ. 27

14 იქვე

ისინი წარსულის უმდიდრესი პედაგოგიური ცოდნა-გამოცდილებებისადმი რეტროსპექტული მიდგომისა და მის სიღრმისეული ანალიზის საფუძველზე გამოჰქონდათ ობიექტური დასკვნები, იღებდნენ საუკეთესოს, უნივერსალურს, მეცნიერულად და პრაქტიკულად ღირებულს, ადეკვატურად უხამებდნენ არსებულ რეალობას და წინასწარ ჭკერეტდნენ შედეგებსა და შესაბამისად მომავალს.

ქვემოთ კიდევ უფრო ნათლად დავინახავთ მოცემული დასკვნის ობიექტურობას. XVII საუკუნის ჩეხი მეცნიერი, პედაგოგიკის კლასიკოსი იან ამოს კომენსკი მთლიანად მხარს უჭერს და ანვითარებს რა კვინტილიანეს პედაგოგიურ კონცეფციებს, მასწავლებელს მიიჩნევს საზოგადოებრივი წინსვლის ერთერთ უმთავარეს წყაროდ. მისი თქმით” „თუ მასწავლებლები თავაზიანი და აღერსიანი იქნებიან მოსწავლეთა მიმართ, არ დააშინებენ მათ მკაცრი მოპყრობით, არამედ მიიზიდავენ მამობრივი განწყობილებით, ქცევითა და სიტყვებით; თუ ისე გააცნობენ იმ მეცნიერებას, რომლის შესწავლას ისინი უნდა შეუდგნენ, რომ ბავშვებმა დაინახონ მისი დიდი მნიშვნელობა, მიმზიდველობა და სიადვილე; თუ მასწავლებლები აღუძრავენ მათ სწავლისადმი სიყვარულს იმით, ზოგჯერ შეაქებენ ზოგიერთ გულმოდგინე მოსწავლეს... ერთი სიტყვით, მასწავლებლები ძალე მოიგებენ ბავშვების გულს, მაშინ ბავშვებისათვის უფრო სასიამოვნო იქნება სკოლაში ყოფნა, ვიდრე სახლში დარჩენა”¹⁵.

წახალისების მეთოდი მარადიული და უნივერსალურია. ვისაც რაიმე სერიოზული გამოკვლევა გაუკეთებია პედაგოგიკურ მეცნიერებაში, არასდროს გამორჩენია მხედველობიდან ქების მასტიმულირებელი ძალის აღიარება ანტიკური ხანიდან დღემდე. ამის მაგალითად ისიც საკმარისია, რომ 2009 წელს გამოცემულ წიგნში „ეფექტური სწავლება სკოლაში“, რომლის ავტორები არიან რობერტ

15 იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი, თბ. 1946, გვ. 152

მარზანო, დებრა ჯ. ფიქერინგი, ჯეინი ი. ფოლოქი, ვკითხულობთ: „სიტყვიერი შექება არის მოტივატორი, რომელიც დამოკიდებულებებისა და ქცევის პოზიტიურ ცვლილებებს იწვევს”¹⁶. მასწავლებლის ღამის ღვთაებრიობის მაღიარებელი კომენსკი წამითაც არ უშვებს კომპრომისს. მასწავლებელი მის წარმოდგენაში წუნდაუდებელი და უზადო პიროვნებაა, მეორე შემოქმედი, აღსაზრდელთათვის მისაბაძი თვალსაჩინო მაგალითი და სულიერი დასაყრდენი: „მასწავლებელი თვითონ უნდა უჩვენებდეს ყოველივე იმის ცოცხალ მაგალითს, რაც მოსწავლემ უნდა შეისწავლოს”¹⁷. კომენსკის აზრით, პედაგოგიური წარმატებით მაშინ გაიხარებს მასწავლებელი, როცა მოსწავლეს აღიქვამს როგორც ცვალებადსა და განვითარებად ბიო-სოციალურ არსებას, როცა მასში ხედავს მთელის, სრულის, პიროვნების საწყისს, რომ ყველაფერი საკუთარი საფუძვლიდან გამომდინარეობს. „დიდი დიდაქტიკის” ავტორს ამ მტკიცებულების არგუმენტად მოჰყავს ფრინველისა და ხის წარმოშობისა და განვითარების მაგალითი. ის წერს: „ის, რისგანაც ფრინველი უნდა წარმოიშვას შეიკვრება წვეთის სახით და გარშემორტყმება ნაჭუჭით... ხოლო ეს წვეთი ისეთი თვისებისაა, რომ შეიცავს მთელ ფრინველს, ... ასევე ხეც, რა სიდიდისაც არ უნდა იყოს იგი, მთლიანადაა მოცემული როგორც თავისი ნაყოფის თესლში, ისე თავის ტოტების სულ უკანასკნელ ყლორტში”¹⁸. ზემოთქმული მიუთითებს იმაზე, რომ ადამიანის სრულფასოვან, რესპექტაბელური პიროვნებად განვითარების პოტენციური შესაძლებლობა, იმ წვეთის მსგავსად, ღმერთს იმთავითვე აქვს ჩადებული თავის ამ უნიკალურ ქმნილებაში. აქვე იმიტომ მოგვცა ჩვენმა შემოქმედმა საგანთა სიმრავლე, რომ მან თანდა-

16 მარზანო, დებრა ჯ. ფიქერინგი, ჯეინი ი. ფოლოქი, ეფექტური სწავლება სკოლაში, მასწავლებლის პროფესიული განვითარების ცენტრი. თბ., 2009 წ. გვ. 68

17 იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი, თბ. 1946, გვ. 301

18 იქვე, 154

თანობით ასაკობრივ და ფსიქიკური შესაძლებლობების მიხედვით მიგვიზიდოს, განგვაერთაროს, გაგვაფარჯიშოს და გვასწავლოს. გვასწავლოს მასწავლებელმა – ჩვენსა და სამყაროს შორის ამისთვის მოწოდებულმა შუამავალმა¹⁹.

კომენსკის აზრით, „ისინი (მასწავლებლები – გ. ხ.) დაყენებულნი არიან მაღალ საპატრიო ადგილზე, რომ მათ ჩაბარებული აქვთ საუცხოო თანამდებობა, რომლის უკეთესი მზის ქვეშეთში, არაფერი არ შეიძლება იყოს... მას ანდობენ ყველაზე ძვირფასს – ბავშვს“²⁰.

ამრიგად, მასწავლებლის პედაგოგიურ და საზოგადოებრივი როლისა და მნიშვნელობის შესახებ ზემოხსენებულ პედაგოგიკის კლასიკოსთა პედაგოგიური დებულებების ანალიზი იძლევა საშუალებას დასკვნისა, თუ რამდენად განაპირობებს მასწავლებლის პროფესიული კვალიფიკაცია: პედაგოგიკის თეორიისა და პედაგოგიური ხელოვნების ათვისების, პრაქტიკული გამოცდილებისა და ეთიკური მახასიათებლების დონე და, რაც მთავარია, სახელმწიფოს საგანმანათლებლო პოლიტიკური ნება, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ხარისხსა და ეფექტურობას, რომელსაც დღემდე არ დაუკარგავს თავისი მეცნიერული და პრაქტიკულ-პედაგოგიური ღირებულება.

19 იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიკური თხზულებანი, თბ., 1949, გვ. 116-129.

20 იქვე, გვ. 116-129

მასწავლებელი – კაცობრიობის მემობარო

დროსა და კოლექტიურ მესხიერებას წინ ველარაფერი აღუდგება. ბიბლიაში წერია: „არაფერია დაფარული, რაც არ გამჟღავნდება და არ არსებობს საიდუმლო, რომელიც არ გამოაშკარავდება“¹. მასწავლებელი ისე აღიბეჭდება თავის მოსწავლეთა გულსა და ცნობიერებაში, როგორც სხეული რენტგენში. პირნათლად ვალმოხდილია ის პედაგოგი, რომელსაც ათეულობით წლების შემდეგ მისი ყოფილი მოსწავლეები, აწ უკვე შემდგარი ღირსეული პიროვნებები, ისეთი სიყვარულითა და მოწიწებით მოიგონებენ თავიანთ პედაგოგს, როგორც ეს ბატონ მიხეილ ჯინჯიხაძის შემთხვევაშია.

ილიასეულ „კაცურ კაცობის“ საზომად იაკობ გოგებაშვილს გონიერება და ზნეკეთილობა მიაჩნდა. მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ადამიანის ღირსება განიზომება გონებრივი სიმაღლით, ზნეობრივი სისპეტაკით და სიკეთით, რომელსაც თესავს იგი თავისი მოღვაწეობით“. მსგავსად ამისა „კაი ყრმობის“ კრიტერიუმად მიხეილ ჯინჯიხაძე აცხადებს ალალ-მართალ გულს, კეთილ საქმეებს და სპეტაკ სულს: „მე მწამს კაცის გული წრფელი, საქმე სათნო, სული წმინდა“. სწორედ, ამ ეთიკური კანონებით ხელმძღვანელობდა ჭეშმარიტი პედაგოგი ცხოვრების ყველა სფეროში. უაღრესად განათლებულს, უფრო მეტიც, ყოველმხრივ განსწავლულს, პოლიგნოტსა და ენათმეცნიერს, პოეტსა და მთარგმნელს, ჭეშმარიტად სახალხო პედაგოგს ყველა გონებრივი მონაცემი ჰქონდა პირადი კეთილდღეობისათვის

1 მათე 10:26

ეზრუნა, მაგრამ არასოდეს გუნდრუკი არ უკმევია „ამა ქვეყნისა ძლიერთათვის“. პოლიტიკურად დევნილი ამბობს: „ლექსს ქურდულად ვწერ, თვით კკითხულობ, ვზეპირობ და ვხევ“ და ეკონომიურად შეჭირვებული არასდროს არ თმობდა ადამიანურ ღირსებას – მარადიულსა და ამაღლებულს.

ბატონ მიხეილს სასულიერო განათლება ჰქონდა მიღებული, რასაც არ შეიძლებოდა მის სულიერობაზე არ მოეხდინა მნიშვნელოვანი ზემოქმედება, რომელსაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ავლენდა. ახალ სენაკის 6-წლიანი სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ, ამავე სემინარიის რეკომენდაციით ჩაირიცხა თბილისის სასულიერო სემინარიაში, რომელიც გიმნაზიად გადაკეთდა მისივე სწავლის პერიოდში და წარმატებით დაამთავრა. მისი მასწავლებლები იყვნენ დიდი მწერალი ვასილ ბარნოვი, კრიტიკოს – მკვლევარი იპოლიტე ვართაგავა. მასთან ერთად სწავლობდნენ გიორგი ლეონიძე, სერგი მაკალათია, გრიგოლ სიღამონიძე, შემდეგში ეფრემ II წოდებული – საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი და სხვა. ცნობილია, რომ ადამიანთა გარემო დიდ გავლენას ახდენს პიროვნების ფორმირებაში. მაგრამ თვით სუბიექტზე არის ბევრად დამოკიდებული, რომელ თუ როგორ გარემოს აირჩევს. მიხეილ ჯინჯიხაძემ კარგი საზოგადოება აირჩია. იმიტომ, რომ მისი სუფთა და განსწავლული სინდისი ამას კარნახობდა.

1919 წელს მიხეილ ჯინჯიხაძე ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამკურნალო ფაკულტეტზე, მაგრამ ექიმის დიპლომი ვერ მიიღო მძიმე ოჯახური მდგომარეობის გამო. ამასთან დაკავშირებით ის გულისტკივილით წერს: „ვხედავდი, რომ ორი კურდღლის დაჭერას ვერ ვახერხებდი. ბოლოს ხელი ჩავიქნიე და შევურიგდი ბედს. გულში კი ვიქადნიდი: რა ვუყოთ, რომ ვერ ვეზიარე უმაღლეს განათლებას. ეპიკურესი არ იყოს, თუ პოემებს ვერ დავწერ, განცდას მაინც ვიქონიებ პოემებისას–მეთქი

და ჩემს სტუდენტობას წერტილი დავუსვი”².

მიხეილს, უკვე როგორც დიდი პედაგოგიური გამოცდილების პროფესიონალს, ისევ მიეცა შესაძლებლობა სოხუმის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის ქართული ფილოლოგიის ფაკულტეტი ექსტერნად დაემთავრებინა. ბატონ მიხეილს უმოკლეს დროში მოუხერხებია ოთხი კურსის გამოცდების ჩაბარება, მაგრამ დაუსწრებელი განყოფილების დახურვის გამო ბოლო, მე-5 კურსი ქუთაისში უნდა დაემთავრებინა. სამსახურებრივი და ოჯახური საქმეებით დაკავებულს სოხუმ-ქუთაისში სიარულის დროის უქონლობის გამო თავი დაუნებებია. თუმცა უდიპლომობას უნიჭიერეს, სადად მოაზროვნე, ბრძენკაცად შერაცხულ, შრომისმოყვარე, მებრძოლი სულის ადამიანისთვის ხელი არ შეუშლია, რომ ღირსეულად გაეგლო თავისი მძიმე, მაგრამ აზრიანი ცხოვრების გზა.

მიუხედავად იმისა, რომ მიხეილ ჯინჯიხაძე ბევრგან ეწეოდა იძულებით შრომას ეკონომიური ხელმოკლეობის გამო, მის მთავარ სამოღვაწეო ასპარეზად მუდმივად რჩებოდა განათლების სისტემა, კერძოდ, სკოლა, ახალი თაობის სწავლა-განათლებისა და აღზრდის სფერო. მას თითქმის შემოვლილი აქვს მთელი საქართველოს სკოლები ზედაეწერიდან დაწყებული, თბილისის გამოვლით, სოხუმამდე, ხან როგორც დირექტორს, ხან სასწავლო ნაწილის გამგეს, ხოლო მუდმივად კი – როგორც მასწავლებელს. ადგილთა ასე სწრაფი მონაცვლეობა განპირობებული იყო იმდროინდელი არასახარბიელო პოლიტიკური რეჟიმით, ეროვნული თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის მეოცნებე პედაგოგი, ცხადია, არ იყო საბჭოური წყობისათვის მისაღები. 1921 წელს, როცა ის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლობდა, დიდი ივანე ჯავახიშვილის მოწოდებით სტუდენტობა შეუერთდა ქართულ ჯარს. სისხლისმღვრელ ბრძოლაში მიხეილი ფეხში დაიჭრა. იგი ვერც ბოლშევიკებს ეგუებოდა და ვერც მენშევიკებს. მას

2 ჯ. ჯინჯიხაძე, სახალხო მასწავლებელი. თბ., 2013, გვ.19

სურდა ეხილა თავისუფალი, დამოუკიდებელი, განვითარებული და ბედნიერი საქართველო, რასაც ვერ პატიობდნენ ღირსეულ მამულიშვილს.

პოლიგნოტი პედაგოგი სრულყოფილად ფლობდა ქართულ, მეგრულ, რუსულ, გერმანულ და ლათინურ ენებს. რასაც ადსტურებს ამ ენებზე დაწერილი მისი ლექსები, თარგმანები. და, რაც მთავარია, ამ ენებს (ქართულ, რუსულ, გერმანულ და ლათინურს) ასწავლიდა სკოლაში.

ბატონ მიხეილის კომპეტენტურობაზე მიუთითებს ის ფაქტიც, რომ ის არა მარტო ენებსა და ლიტერატურას, ქიმიასაც ასწავლიდა გარკვეული დროით. ამაზე მოგვითხრობს მისი ყოფილი მოწაფე, შემდეგში ცნობილი მეცნიერი და უზადო პიროვნება ვალერიან ზუხბაია. ის წერს: „ქიმიის გაკვეთილზე კლასში ჩვენი ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი შემოვიდა. – დღეს ჩვენ ქართული არა გვაქვს – დავიძახეთ კლასში ერთბაშად. მიხეილმა გაიღიმა, ხელით მიგვანიშნა დავმსხდარვიყავით და გამოგვიცხადა: მე თქვენ ქიმიაც უნდა გასწავლოთო. აქაც ის ჩვეული ოსტატობით ატარებდა გაკვეთილებს, და, იქვე განაგრძობს მეცნიერი, რომ ჯერ კიდევ არ იყო ქართულ ენაზე ქიმიის ტერმინოლოგია დადგენილი და მთარგმნელს „კისლოტა“ ჟანგად ჰქონდა თარგმნილი. ჩვენმა მასწავლებელმა გვითხრა: „ჟანგი“ არ მომწონს, უფრო სწორია „მჟავა“ ვიხმაროთო”³.

ცნობილი პოეტი მურმან ხურცილავა იგონებს: „იმ ხანად ქალაქის პირველ საშუალო სკოლაში მე-9 თუ მე-10 კლასში რატომღაც ლათინური ენის სწავლება შემოიღეს, მასწავლებლად მიხეილ ჯინჯიხაძე დაგვინიშნეს. ლათინურის სწავლებისას მას თითქოს არ უნდა ჰქონოდა ფართო სარბიელი, მაგრამ მასწავლებლის შეუზღუდველი ფანტაზია სასწაულებს ახდენდა, მის ხელში ეს მკვდარი ენა სულს იღვამდა და ცოცხალ არსებასავით ფეთქავდა”⁴.

3 ნ. ლემონჯავა, ამაგდარი მასწავლებელი. 1989, გვ.31

4 ჟურნ. „რიწა“, 1980, გვ. 154

მიხეილ ჯინჯიხაძის ყოველმხრივ განსწავლულობაზე მიუთითებს ის ფაქტი, რომ მისი პედგოგიური საქმიანობა პრაქტიკოს მასწავლებლობით არ შემოიფარგლებოდა, მეცნიერებაშიც იგივე წარმატებით გამოიჩინოდა. მისი ნაშრომი: „ზმნის პირისა და რიცხვის ანალიზი და გაკვეთილის თემები“, პედგოგიურ ჟურნალში „კომუნისტური აღზრდისათვის“ ორ ნომერში (1939, №№8,9) დაუბეჭდავთ, მისი ავტორისთვის კი კვლევითი ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს მეცნიერ – კორესპოდენტის წოდება მიუნიჭებიათ.

რა დონეზე უნდა იცოდეს არამეგრელმა კაცმა მეგრული ენა, რომელშიც ერთი უბრალო მოქმედება შეიძლება 30–მდე სინონიმური სიტყვით გამოითქვას. (მაგალითად: გადახტა–გაგნოსხაპ, გაგნოჟვენგ, გაგნოჯექ და ა. შ.) ამის უეჭველ ნივთმტკიცებულებას წარმოადგენს მისი მონოგრაფიული ნაშრომი „სამურზაყანული კილო“, რომელსაც საფუძვლად უდევს მის მიერვე სამეგრელოში მოძიებული დიალექტოლოგიური და ფოლკლორული მასალა.

1939 წელს მიხეილ ჯინჯიხაძეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიაში წარუდგენია რვა ათას სიტყვიანი „მეგრულ-ქართული ეტიმოლოგიურ-განმარტებითი თარგმნითი“ ლექსიკონი, რომელსაც დიდად აღუფრთოვანებია ქართველი კორიფეები: აკაკი შანიძე, არნოლდ ჩიქობავა, ვარლამ თოფურია და მაშინვე გაუფორმებიათ ხელშეკრულება მის გამოსაცემად, მაგრამ ეს ბოროტი წუთისოფელი არაფერს აცლის ადამიანს. ვ. თოფურიას თავის კაბინეტში სამუშაო მაგიდა დაუდგია სპეციალურად მიხეილ ჯინჯიხაძისთვის, რომ მას იქ თავისუფლად შეძლებოდა მუშაობა. ამას ადასტურებს ამ ფაქტის თვითმხილველი ქალბატონი მარიამ დალაქიშვილიც. მ. ჯინჯიხაძის რედაქტორობით გამოსულა „ქართულ-გერმანული ლექსიკონი.“

მიხეილ ჯინჯიხაძის მეცნიერული შემოქმედების არეალს წარმოადგენდა ასევე მეთოდის სფერო. რაზედაც მეტყველებს მისი მეთოდოკური მონოგრაფიები: „წერითი მეტყველების განვითარება,“ „თხრობა, აღწერა, დახასია-

თება”, რომლებსაც დღემდე არ დაუკარგავთ აქტუალობა.

მხატვრულად მოაზროვნე მეცნიერი პოეზიაშიც არ იხევდა უკან. მის ლექსებს ასეთ შეფასებას აძლევს უმაღლესი რანგის მეცნიერი და პოეტი ტიტე მოსია. მოვიტანთ ამონარიდს: „იგი წერდა დიდებულ ლექსებს, პოემებს ქართულ, რუსულ, გერმანულ, მეგრულ ენებზე. თარგმნიდა ქართულიდან რუსულ ენაზე. თავის ლექსებში უმდეროდა სიყვარულს, პატიოსნებას, გულწრფელობას, ამხელდა უსამართლობას, კომუნისტურ რეჟიმთან შეუგუებლობას”.⁵ დაწერილი აქვს ტრაგედია „ჯონდი და ვატა”, რომელიც ასახავს 1921–1924 წლების სამეგრელოს ტრაგიკულ ისტორიას როგორც პოლიტიკურ, ასევე ზნეობრივ ასპექტში, შელახულ ოჯახურ სიწმინდეს. ასევე ყურადღებას იპყრობს რუსულ ენაზე დაწერილი პოემები: „სიყვარულის ტაღლებში” და „ნადეჟდა”, რომელიც 800-ზე მეტი ოქტავასგან შედგება.

მიხეილ ჯინჯიხაძის ზნეობრივი სისპეტაკე ნათლად ჩანს მის სიტყვასა და საქმეში. პოეტს სულ არ ხიბლავს ზნეობას მოკლებული ჩინ–მედლები, არც დიდი ცოდნა, არც სიმდიდრე. მისთვის პიროვნული ღირსების საზომია სიკეთე და ზნეობრივი სისპეტაკე:

„მე მწამს კაცის გული წრფელი,
საქმე სათნო, სული წმინდა,
აი, მე რას ვცემ თქვენში პატივს,
აი, მე რა მსურს, ა, რა მინდა”.

მიხეილ ჯინჯიხაძე, მიუხედავად იმისა, რომ თავად განიცდიდა ეკონომიურ ხელმოკლეობას, ინტელექტუალურ ქველმოქმედებასაც ახერხებდა. სწავლამოწყურებულთ სიტყვით თუ საქმით ხელს უმართავდა. 17 წლის ობოლი ბიჭი მარტო ცხოვრობდა ჯარგვალში, განმკითხავი არავინ ჰყავდა. უნდოდა განათლება მიეღო, მაგრამ ასაკობრივი შეუსაბამობის გამო დაწყებით კლასში სწავლა ეუხერხუ-

5 ტ. მოსია, წერილები ქართულ და აფხაზურ ლიტერატურაზე. თბ., 2012, გვ.106–107

ლებოდა. მიხეილ ჯინჯიხაძემ ეს ახალგაზრდა, სრულიად უსასყიდლოდ, ისე მოამზადა, რომ 6-წლიანი კურსის გამოცდები ექსტერნად ჩააბარა და მე-7 კლასში ჩაირიცხა. შემდეგ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ისტორიული ფაკულტეტი დაამთავრა.

ღვაწლმოსილ პედაგოგს ასევე მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწევია აკადემიკოს პეტრე შარიასთვისაც. სასწავლო კურსის პროგრამა მოამზადებინა, გამოცდები ექსტერნად ჩააბარებინა და შესაბამის კლასში დასვა.

ერთხელ ქ. გაღს სტუმრად სწევია ერთი მწერალი თემით: „ილია ჭავჭავაძის შემოქმედების კრიტიკა“, რომელსაც დიდი ილია დაუმსახურებელი კრიტიკის ქარცეცხლში გაუტარებია. როგორ გგონიათ, ჩხუბით და ყვირილით გაუსწორდა ბატონი მიხეილი უსამართლო კრიტიკოსს, ეს როგორც პარლამენტებში ხდება ხოლმე?! არა, ბატონებო! როგორც მისი მეგობრები ამბობენ, მან ჩვეული სიტყვაკაზმულობით, მტკიცე არგუმენტებით, სრული დელიკატურობით, ბაგრატ ხორავასთან ერთად, ნათელყო თურმე დიდი ილიას პროგრესული იდეები და ჭეშმარიტი მამულიშვილობა.

ბატონ მიხეილის მაღალ, (მართლაც) ელიტარულ გარემოცვას თუ შევაგლებთ თვალს, ეს იქნება მისი მასწავლებლები: დიდი მწერალი ვასილ ბარნოვი, კრიტიკოს-მკვლევარი იპოლიტე ვართაგავა; მეცნიერებათა კორიფეები: აკაკი შანიძე, არნოლდ ჩიქობავა, ვალერიან თოფურია; თანაკლასელები: პოეტ-აკადემიკოსი გიორგი ლეონიძე, სერგი მაკალათია, გრიგოლ სიღამონიძე – საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი ეფრემ მეორედ წოდებული; ყოფილი მოსწავლეები: აკადემიკოსი ილია ვეკუა, აკადემიკოსი პეტრე შარია, პროფესორი გ. ჩიქოვანი, დოცენტები ნ. ბასილაია, ანტონ რაფაგა, შადვა ხუბუტია, გრიგოლ გამსახურდია, ვალერიან ზუხბაია, ალიოშა სოფია, ნიკოლოზ სოფია, ტერენტი ქეცბაია და სხვა, ადვილად დავრწმუნდებით, თუ როგორი მაღალი გონიერების პიროვნებასთან გვაქვს

საქმე. თუ ამას დავუმატებთ მის ნამოწაფართა მოგონებებს, თავისუფლად შეიძლება მას ვუწოდოთ „ბრძენკაცი.“

მინდა აქ მოუხმო ბატონ ტერენტი ქეცბაიას ლექსიდან ერთ პატარა ნაწივეტს, რომლის უდიდეს სიყვარულსა და პატივისცემას ძვირფასი მასწავლებლისადმი ყოვლისშემძლე სიტყვაც კი ვერ იტევს:

„მთას შეეხიზნე, ბრძენკაცო,
არ ჩამოდიხარ ბარადა
ნუთუ ბერმუხას ფესვები
აღარ არგია არადა.
იქნებ ტოტებიც დაემსხვრა,
გრიგალმა მოინავარდა.
ო, ღმერთმა ნუ ქნას არწივი
ფრთებს რომ ვერ შლიდეს თავადა.
შენი უზადო ქართული
გაგვიხდა სანუგვარადა,
შენი ამაგი, აღმზრდელი,
კისერზე გვაწევს ვალადა.
ჩამოდი, დაგვარიგოდე,
გვექენ მოძღვრად და მამადა,
თორემ გვერწმუნე უღრანში
ვერ გაგვიგნია შარა და
ვერც აგვიხსნია უშენოდ
ცხოვრების რთული შარადა.“

(ნაწივეტი „მოგვილოცნია ალილო“, 31.XII. 1963წ. სოხუმი“)

ვალერიან ზუხბაია „სპეტაკი სულის ადამიანს“ უწოდებს მიხეილ ჯინჯიხაძეს. მას ახასიათებს როგორც „ჯანსაღ სხეულში ჯანსაღი სულის“ პიროვნებას: „საშუალოზე მაღალი, შავთვალწარბა, სიმპათიური სახის ადამიანი – ეს მისი გარეგანი მხარეა; ერუდირებული, უაღრესად განსწავლული, ქართული და რუსული ენების, ლიტერატურის ერთნაირად, ღრმად მცოდნე, მოყვასთ მოყვარე, სპეტაკი

სულის ადამიანი. – ეს მისი პიროვნებაა; სასიამოვნო დიქცია, ხმის ლამაზი ტემბრი, ტკბილმოსასმენი, ღრმაშინაარსიანი გაკვეთილები – ასეთი იყო ჩვენი ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებელი მიხეილ ჯინჯიხაძე.”

ათას კეთილ მოგონებებთან ერთად ბატონ ვალერიანს განსაკუთრებით დაამახსოვრდა თურმე მისი გაკვეთილები სასვენ ნიშნებთან დაკავშირებით: „განსაკუთრებით ღრმად ჩამებჭდა გონებაში მისი გაკვეთილები, სასვენი ნიშნების ხმარებას რომ მიუძღვნა. ეს გაკვეთილები ყველა მის ნამოწაფარს სიცოცხლის მანძილზე თან გაგვყვება, რადგან სასვენი ნიშნის გარეშე მოკითხვის ბარათსაც ვერ დავწერთ.”

„სასვენი ნიშნები!” რა საგულისხმო დეტალია საკოლო პრაქტიკაში. ავადსახსენებელი „ერთიანი ნაციონალური მოძრაობის” ე. წ. განათლების რეფორმის მიხედვით, გრამატიკის გაკვეთილი სართოდ ამოღებულია სასწავლო გეგმიდან და შესაბამისად გამქრალია გაკვეთილების ცხრილიდან. ახლანდელმა სკოლის კურსდამთავრებულთა უმრავლესობამ არ იცის, რა არის არსებითი სახელი, ზმნა, ქვემდებარე, შემასმენელი. და, თუ ვინმემ იცის, ისიც ოჯახის ან რეპეტიტორ – მასწავლებლის წყალობით. სასვენ ნიშნებზე სტუდენტთა აბსოლუტურ უმრავლესობას წარმოდგენაც კი არა აქვს.

ბატონ შალვა ხუბუტია „ძვირფას მასწავლებლად” მოიხსენიებს თავის მასწავლებელს მიხეილ ჯინჯიხაძეს და დიდი პატივმიგებით წერს მის პიროვნულ და პროფესიულ ღირსებებზე: „მიხეილ ჯინჯიხაძის დამსახურება მის მოსწავლეთა წინაშე იყო არა მარტო ის, რომ მან უსაზღვროდ შეგვავყვარა თავისი საგანი, უფრო მეტი... ის გახლდათ, რომ ბატონმა მიხეილ ჯინჯიხაძემ... და სხვებმა, როგორც ძვირფასმა მასწავლებლებმა, აღგვიძრეს დიდი სურვილ-წყურვილი და ინტერესი სწავლისადმი, ისინი

ჩვენთვის ყველაფერში მისაბამნი იყვნენ”⁶.

ბატონ მიხეილი კვლავაც რჩებოდა მასწავლებლად მისი ყოფილი მოსწავლეებსათვის: „ბატონი მიშა – წერს შ. ხუბუტია – თავისი განსაკუთრებული ნიჭით, გამჭრიახობით, ადამიანისადმი ყურადღებით, დიდი გამოცდილებით და სხვა ადამიანური თვისებებით კვლავაც რჩებოდა მასწავლებლად, მრჩევლად თავისი ყოფილი მოწაფეებისათვის მათს პედაგოგიურ მოღვაწეობაში და მეცნიერებაშიც. მისი კონსულტაციით თუ არაოფიციალური ხელმძღვანელობით დაიწერა ცალკეული შრომები და დისერტაციებიც.”⁷

„აი, რატომ გვიყვარდა ჩვენ იგი!” – ასე იწყებს თავის მოგონებას საქართველოს დამსახურებული მასწავლებელი არჩილ ჯაფარიძე. აფხაზეთის მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტში მოსმენილი მიხეილ ჯინჯიხაძის ლექციების მაღალ დონეზე გატაცებით საუბრობს ბატონი ჯაფარიძე. მაღალ შეფასებას აძლევს მის პროფესიონალიზმსა და საქმისადმი დამოკიდებულებას: „იგი საუკეთესოდ ფლობდა საგანსა და მისი სწავლების მეთოდ–ხერხებს, თავის ღრმა ცოდნასა და მდიდარ გამოცდილებას არ იშურებდა მასწავლებელთა დახელოვნებისათვის”⁸. აქ შეუძლებელია არ აღვნიშნოთ „მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტის” ის უდიდესი საზოგადოებრივი როლი და მნიშვნელობა, რომელსაც იგი მასწავლებელთა კვალიფიკაციის ამაღლების საქმეში ასრულებდა. ვერაფრით ვერ ვხვდები, რითი ჯობია ევრო-ამერიკული ტრენინგები, რომლითაც ჩანაცვლეს განათლების სისტემის ეს უზარმაზარი დაწესებულება. თუმცა ეს სხვა, საკმაოდ პრობლემატური თემაა და ამჯერად მასზე არ შევჩერდებით. მხოლოდ იმას ვიტყვით, რომ მასწავლებელი მასწავლებელთა დახელოვნების ინსტიტუტში იგზავნებოდა ერთ თვიან კვალიფიკაციის ასამაღლებელ კურსებზე, ხელფასის შენარ-

6 ნ. ლემონჯავა, ამაგდარი პედაგოგი მიხეილ ჯინჯიხაძე. თბ., 1989, გვ. 35-38

7 იქვე

8 იქვე 32

ჩუნებით. განსაზღვრული სასწავლო პროგრამის გავლის შემდეგ საზეიმო ვითარებაში აბარებდა გამოცდებს და იღებდა შესატყვის მოწმობას ანუ სერთიფიკატს.

ბატონი ა. ჯაფარიძე განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს მიხეილ ჯინჯიხაძის მეთოდურ სახელმძღვანელოს „წერითი მეტყველების განვითარება“, რომელსაც, მისი თქმით, დიდი დახმარება გაუწევია მასწავლებელთათვის მოსწავლეთა წერითი მეტყველების კულტურის ამაღლების საქმეში.

დიდი მადლიერების გრძნობით იგონებს ის ბატონ მიხეილ ჯინჯიხაძის ოჯახში გატარებულ წლებს და წერილს ასე ამთავრებს: „მადლიერების გრძნობით ვიგონებ მიხეილ ჯინჯიხაძეს, ამ დიდებული ადამიანისა და საუკეთესო აღმზრდელის სახელს, სახელს ადამიანისა, ვისგანაც ბევრი მისწავლია, ვისი სასარგებლო პედაგოგიური და მეთოდური რჩევა-დარიგებანი გამომიყენებია ჩემი ხანგრძლივი მუშაობის მანძილზე“.⁹

ბატონ აბესალომ გადილია, სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, დიდი პატივისცემით იხსენებს ბატონ მიხეილ ჯინჯიხაძესთან საქმიანი ურთიერთობის რამდენიმე ფაქტს, რომელთა მიხედვით კარგად ჩანს ამ დიდი ადამიანის პიროვნება, მისი მორალური სახე და განსწავლულობა. მოქმედება ხდება აფხაზეთის განათლების სამინისტროში სოხუმის რაიონის შრომის საშუალო სკოლის მედლის კანდიდატთა ქართული ენისა და ლიტერატურის წერითი ნაშრომებთან დაკავშირებით. სკოლის დირექტორი ნიკოლოზ სოფია და თავად ბატონი აბესალომი – იმხანად ამავე სკოლის ქართული ენისა და ლიტერატურის მასწავლებლები, გამოძახების თანახმად გამოცხადებულან სამინისტროში, სადაც დახვედრით ტერენტი ქეცბაია – განათლების მინისტრის მოადგილე, გიორგი (კოლია) ბაკარაძე – სასკოლო ინსპექტორი, ცნო-

9 ნ. ლემონჯავა, ამაგლარი პედაგოგი მიხეილ ჯინჯიხაძე. თბ., 1989, გვ. 41

ბილი ლიტერატორები: მიხეილ ჯინჯიხაძე და შოთა ხაყო-
შია. ოთხივე იყო საქართველოს სკოლის დამსახურებული
მასწავლებელი. პრობლემის სწრაფად და უმტკივნეულოდ
მოგვარების შემდეგ, საღამოს სანაპიროზე გაუსვირნიათ
და ყავაც მიურთმევიათ, საღაც ლექსთა ჯირითი გამარ-
თულა. „ჩემდა გასაკვირად, – განაგრძობს ბატონი აბესა-
ლომი – ბატონმა მიხეილმა რამდენიმე სტროფიანი ლექსი
რუსულად წარმოთქვა. მე ეს ლექსი რომელიმე ცნობილი
რუსი პოეტის ლექსი მეგონა. აღმოჩნდა, რომ იგი ბატონ
მიხეილის კალმის ნახელავი ყოფილა.”¹⁰. ეს მეგობრულ
ლიტერატურული საღამო დიდი პედაგოგის მიერ ბატონ
აბესალომის შექებითა და საჩუქრით – წიგნზე „წერითი
მეტყველების განვითარება” ღამაში წარწერით – დასრუ-
ლებულა. ეს თბილი კავშირი შემდეგშიც არ შეწყვეტილა.
აღიარებული პედაგოგის კონსულტაციებს ხშირად იღებდა
ბატონი აბესალომი.

მიხეილ ჯინჯიხაძის პიროვნებისადმი აღტაცებას ვერ
მაღავს ბატონი ოთარ ვახანია – სოხუმის უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, თავისი მოზომილი სიტყვითა
და დელიკატურობით გამორჩეული. მას მიხეილ ჯინჯიხა-
ძის ვინაობის შესახებ პირველად მოუსმენია თავისი სი-
ძის, ასევე ინტელიგენტურობით ცნობილ ბატონ გრიგოლ
თვალთვაძის მეშვეობით. თავიდან ბატონ ოთარს ბატონ
გრიგოლის მიერ ქება-დიდება თავისი მასწავლებლისა,
ცოტა გაზვიადებული მოჩვენებია, მაგრამ მისი ახლოგაც-
ნობის შემდეგ დარწმუნებულა თვალთვაძის შეხედულების
სისწორეში. მათი ნაცნობობა სოხუმში, ბატონ ოთარის
სახლში შემდგარა: „ბატონი მიხეილი გივი შამუგიამ ჩვენს
სახლში მოიყვანა. მაშინ შედგა ჩვენი გაცნობა. დასვენე-
ბის დღე იყო. საუბარი დიდხანს გაგრძელდა, ვისაუბრეთ
მოსწავლეთა აღზრდა-განათლების საკითხებზე, სასკოლო
მუშაობის თავისებურებებზე, ჩვენი ქვეყნის ისტორიასა

10 ჯ. ჯინჯიხაძე, პედაგოგის ჩანაწერები ანუ აღსარება, თბ., 1995, გვ.
130-132

და ლიტერატურაზე, ცნობილ ადამიანებზე და ათას სხვა ცხოვრებისეულ რამეზე, მაგრამ მთავარი თემა მაინც სასკოლო ცხოვრება და პედაგოგიური მოღვაწეობა გახლდათ.

ამ საუბარმა დამარწმუნა გრიგოლ თვალთვადის ნათქვამის სისწორეში. ბატონი მიხეილი მართლაც უნიკალური პიროვნება ყოფილა, ბრწყინვალე ორატორული ნიჭის.” ან კიდევ „მახსოვს – განაგრძობს ბატონი ოთარი – საზოგადოებაში ბატონ მიშას გამოჩენისას აუცილებლად სიხარულისა და მოწიწების გრძნობით ვიდაც იწყებდა მოგონებას, თუ როგორი მასწავლებელი იყო ბატონი მიხეილი, რომ ის არა მარტო ასწავლიდა, აყვარებდა საგანს. იმასაც ამბობდნენ, ავადმყოფობის ან სხვა საპატოო შემთხვევაში თუ როგორ ცვლიდა იგი მასწავლებელს ფიზიკაში, ქიმიაში, ბიოლოგიაში, მათემატიკაში, ისტორიაში, მშობლიურ თუ უცხო ენებში...”¹¹.

ცნობილი პოეტი მურმან ხურცილავა დიდი პატივისცემით იხსენებს თავის საყვარელ მასწავლებელს. ის წერს: „მიხეილი ჯინჯიხაძე ერთი იმ იშვიათი პიროვნებათაგანი გახლდათ, რომელთა ცხოვრება მაგალითია თანამედროვეთათვის და ტკბილად მოსაგონარი წარსული – შთამომავლობისათვის.”... „ჩემი ცხოვრების მანძილზე ცოტა შემხვედრია ასეთი კეთილშობილი, განათლებული, თავმდაბალი და თავისი საქმეზე ფანატიკურად შეყვარებული კაცი”¹².

ჟურნალისტი ქალბატონი მიმოზა გადელია 2004 წლის 5 მარტით დათარიღებულ გაზეთ „აფხაზეთის ხმა“-ში აქვეყნებს მიხეილ ჯინჯიხაძისადმი მიძღვნილ სტატიას: „ბობოქარი სულის ადამიანი,” რომელშიც ლაკონურად და გასაგებად მიმოიხილავს ამ ღვაწლმოსილი პედაგოგის მთელ ცხოვრებასა და მოღვაწეობას, რომელიც ნათელს პფენს მის პიროვნულ და პროფესიულ ღირსებებს. „მიხეილ ჯინჯიხაძე – გამორჩეული პიროვნება, მრავალმხრივი ნიჭით

11 ჯ. ჯინჯიხაძე, სახალხო მასწავლებელი – მიხეილ ჯინჯიხაძე. თბ., 2013, გვ. 87-88

12 ჟურ. „რიწა,”1980

დაჯილდოებული, განათლებული, მეცნიერულ დონეზე მოაზროვნე, ქართული ენისა და ლიტერატურის უბადლო მცოდნე, პოეტი და უამრავი შრომების ავტორი, შესანიშნავი პედაგოგი.” ან კიდევ: „მისი სკოლიდან სკოლაში გადასვლა უკვალოდ როდი რჩებოდა. ყველგან ტოვებდა პატივისცემასა და სიყვარულს ნიჭითა და ცოდნით გამორჩეული” – წერს ქალბატონი მიმოზა გადელია.

ამ ღირსეული პედაგოგისა და ჭეშმარიტი მამულიშვილის მიხედვით ჯინჯიხაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა კიდევ ერთი ცოცხალი მაგალითია იმისა, რომ, რა ვითარებაში, დროსა და სივრცეში არ უნდა ცხოვრობდეს ადამიანი, ყოველთვის ღირს შრომა, პატიოსნება და სამართლიანობა, ყველა შემთხვევაში ღირსეულ პიროვნებად ყოფნა.

და, ბოლოს, არ შეიძლება არ აღინიშნოს ფილოლოგიურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ნაპოლეონ ლემონჯავას, მის უამრავ წიგნთა შორის, ერთერთი წიგნის „ამაგდარი პედაგოგი მიხედვით ჯინჯიხაძე.” თბ., 1989, შესახებ, რომელშიც ტიტანური შრომისა და კაცთმოყვარეობის საფუძველზე მოძიებულ, გაანალიზებულ და სისტემაშია მოყვანილი თითქმის მთელი XX საუკუნის საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიურ და კულტურული ვითარების ისტორიის ძირითადი მონაკვეთები. სწორი მსოფლმხედველობის მქონე სამეცნიერო და შემოქმედებითი ინტელიგენციის საგანმანათლებლო საქმიანობა მძიმე კომუნისტური რეჟიმის ფონზე. განსაკუთრებით მასწავლებლის პროფესიულ-საზოგადოებრივი როლისა და მნიშვნელობის წარმოჩენა.

აკადემიკოს ჯემალ ჯინჯიხაძის 50-მდე წიგნიდან ერთერთია „სახალხო მასწავლებელი მიხედვით ჯინჯიხაძე.” რომლის უამრავ ღირსებათა შორის მთავარი ღირსება ისაა, რომ ავტორმა ერთხელ კიდევ შეგვახსენა ჩვენი უახლესი წარსულის სახელოვანი მამულიშვილები, რომლებიც თავდადებით ემსახურებოდნენ ახალი თაობის აღზრდისა და განათლების, მშობლიური ენისა და ლიტერატურის გან-

ვითარებისა და მოვლა-პატრონობის საქმეს, მიუხედავად არსებული წინააღმდეგობებისა.

მასწავლებლობა ისეთი პროფესიაა, რომელიც ყველგან და ყოველთვის მზესავით ანათებს და ათბობს. მასწავლებელზე ერთი სიტყვაც რომ არ დაიწეროს, ის ყოველთვის ცოცხლობს ადამიანთა კოლექტიურ მეხსიერებაში და მისი სახელი გადადის თაობიდან თაობებში როგორც ნათელი მაგალითი ადამიანურობისა და პროფესიონალიზმისა. ამის ერთერთი მაგალითია ბატონ მიხეილ ჯინჯისაძის ცხოვრება და მოღვაწეობა.

აღზრდის ფაქტორი პიროვნების ფორმირებაში

*„აღზრდა ქვეყნად არსებული ყოველი სიკეთისა და
ბოროტების, უბედურებისა და ბედნიერების პირველწყაროა“
რ. ოუენი*

საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების მამოძრავებელ შინაგან და გარეგან ძალას, საფუძველსა და შედეგს წარმოადგენს აღზრდა. საზოგადოების განვითარების დონეს მის წევრთა სრულყოფილების ხარისხი განაპირობებს. ამიტომ მოგვიწოდებს ღვთის ძე იესო ქრისტე სრულყოფილებისაკენ: “იყავით სრულყოფილნი ისევე, როგორც თქვენი ზეციერი მამაა სრულყოფილი”.¹ მაგრამ პიროვნების სრულყოფა, მიუხედავად მისი ბუნებრივი, თანდაყოლილი პოტენციური შესაძლებლობებისა, ავტომატურად არ ხდება. მას განაპირობებს უამრავი ფაქტორი: ბიოლოგიურ-მემკვიდრეობითობის, სოციალური გარემოს, მეგა, მაკრო, მიკრო, მეზო და, რაც მთავარია, აღზრდის ფაქტორი. ამათგან ჩვენ შევხებით ყველაზე მნიშვნელოვანს – აღზრდის ფაქტორს.

აღზრდა, როგორც მიზანმიმართული, გეგმაზომიერი პედაგოგიური პროცესი, ეფუძნება თავის მეცნიერებას – პედაგოგიკას, რომელშიც უმდიდრესი წარსულისა და თანამედროვე მიღწევების გათვალისწინებით, განაზღვრულია აღზრდის ყველა, პედაგოგიური სისტემები და კომპონენტები: საკლასო-საგაკვეთილო, კლასგარეშე და სკოლის-გარეშე სასწავლო-აღმზრდელობითი სისტემები, პედაგო-

1 მათე 5:48

გიური მიზანი და ამოცანები, კანონები და პრინციპები, განათლების შინაარსი, ფორმები, მეთოდები, გზები და საშუალებები. და, რაც მთავარია, ამ პროცესის უშუალო რეალიზატორის – მასწავლებლის შეუცვლელი პედაგოგიური და საზოგადოებრივი როლი და მნიშვნელობა.

აღზრდა მარტო სწავლება, გარკვეული ცოდნის ფონდის დაგროვება არ არის, სწავლების პროცესში წყდება როგორც საგანმანათლებლო, ასევე განმავითარებელი, აღმზრდელობითი და შრომითი ფუნქციები. კერძოდ: გონებრივი, ზნეობრივი, სულიერი, ესთეტიკური და ფიზიკური სრულყოფა აღსაზრდელისა. სწავლებისა და აღზრდის რეალური ურთიერთდაკავშირება დახელოვნებული, განსწავლულ და ერუდირებული მასწავლებლის გარეშე, არანაირ ტექნიკურ და დიდაქტიკური თვალსაჩინოებით არ მიიღწევა. როგორც რუდოლფ შტაინერი აღნიშნავს: “მხოლოდ ადამიანური ბუნების განვითარების კანონთა მყარ ცოდნას შეიძლება დაეფუძნოს აღზრდის ჭეშმარიტი ბალანსური და განსწავლის საქმეც”.²

ყველა კლასიკოსი მეცნიერ-პედაგოგი აუცილებელ პირობად თვლიდა აღზრდის ბავშვის ბუნებასთან შესაბამისობის კანონის მიხედვით მოქმედების აუცილებლობას, რომელიც ხორციელდება აღსაზრდელის ასაკობრივი და ინდივიდუალურ თავისებურებათა გათვალისწინების პრინციპით. პედაგოგიკის მეცნიერებაში აღსაზრდელის ასაკობრივ პერიოდიზაციას საფუძვლად უდევს მისი ფიზიკური და ფსიქიკურ-ინტელექტუალური განვითარების თავისებურება. დღემდე ძალაშია დადგენილი ასაკობრივი პერიოდები: სკოლამდელი დაბადებიდან 6-7, უმცროსი სასკოლო 6-7 -დან 11-12, საშუალო სასკოლო 11-12 -დან 14-15 და უფროსი სასკოლო ასაკი 14-15-დან 17-18 წწ. გარკვეული მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესით გამოწვეული აქსელერაციის პროცესის გათვალისწინებით.

2 რ. შტაინერი, ბავშვის აღზრდა სულიერი მეცნიერების თაღსაზრისით. მკოსტავას თარგმანი. თბ., 1990, გ. 12

შტაინერის აზრით, აღზრდაში გათვალისწინებული უნდა იქნეს ამ პერიოდებში ადამიანის არსის ძირითადი შემადგენელი წევრების განვითარების კანონზომიერებანი. ეს ნაწილებია: ფიზიკური სხეული – ფორმა; ეთერული სხეული ანუ შინაგანი ბუნება – ზრდა, სქესობრივი მომწიფება, სიცოცხლის წარმომქმნელი ძალა, ასტრალური სხეული ანუ გრძნობითი-ემოციური სფერო და ბოლოს, ყველაზე უმთავრესი, შედეგი – მთლიანი “მე“-ს ფორმირება, რომლის წიაღიდან გამოვლინებას იწყებს ღვთაება, შემოქმედის ანარეკლი ღვთის მსგავსება და ხატება. ისევ შტაინერის მტკიცებით, სწორედ “მე“-ს გავლენით იცვლება ფიზიონომია, ქუსტიკულაცია, მოძრაობის სტილი, ფიზიკური სხეულის მთლიანი გამომეტყველებაც.

სრულყოფილი პიროვნების ფორმირება, მთლიან „მე“-მდე დაყვანა, ძირითადად, დამოკიდებულია მასწავლებლის მიერ აღსაზრდელის განვითარების პოტენციური შესაძლებლობების სრულ ცოდნაზე. კონკრეტულად როდის, რა სფეროზე როგორ იმოქმედოს. სწორედ ეს აზრია გატარებული შტაინერის დებულებაში: “აღზრდის ხელოვნებაც ასევე მოითხოვს ადამიანის ყველა შემადგენელი ნაწილის ცოდნას, თუ როგორ ვითარდება დამოუკიდებლად თვითეული მათგანი. აუცილებელია ვიცოდეთ, თუ ადამიანის არსების რომელ ნაწილზე უნდა ვიმოქმედოთ ამა თუ იმ ასაკში და როგორ წარვმართოთ ეს ზემოქმედება მიზანშეწონილად”.³

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სკოლამდელ ასაკში წინა პლანზეა წამოწეული ფიზიკური აღზრდა, მაგრამ ამ ასაკისათვის დამახასიათებელი ცნობისმოყვარეობისა და მიმბაძველობის დაუოკებელი უნარი ხელიდან არ უნდა იქნეს გაშვებული. ბავშვის განვითარება გარესამყაროსთან ურთიერთობით იწყება, იმთავითვე ავლენს შემეცნებით ინტერესს, უჩნდება უამრავი კითხვა: ” რა არის? ვინ

3 რ. შტაინერი, ბავშვის აღზრდა სულიერი მეცნიერების თაღსაზრისით. მკოსტავას თარგმანი. თბ., 1990, გვ.14

არის? რატომ? როგორ? როდის? სად? და ა. შ. ეს არის ღვთის მიერ ჩადებული ბუნებრივი განვითარების ტენდენციის გამოვლინება. რომელსაც უნდა შეექმნას შესატყვისი პედაგოგიურ-ფსიქოლოგიური და კულტურულ-სოციალური გარემო-პირობები. ბავშვის არც ერთი კითხვა უპასუხოდ არ უნდა დარჩეს მისაწვდომობის პრინციპის გათვალისწინებით.

ბავშვი თავის ქცევასა და მოქმედებას, მეტყველებას, მანერებს აგებს უფროსებზე მიბაძვით. ამიტომ მიბაძვის ობიექტი უზადო და წუნდაუდებელი უნდა იყოს. სენსუალური თეორიის თანხმად, ადამიანი გარესამყაროს შეიცნობს გრძნობათა ორგანოების მეშვეობით. როგორც ცნობილია, არაფერია ცნობიერებაში, რაც შეგრძნებაში არ გვექონია. ამავდროულად არც სამყაროშია ისეთი რამე, რომლის შეგრძნება არ შეეძლოს გრძნობათა ორგანოებს, როგორც იან ამოს კომენსკიმ უწოდა მათ, ამ “ჯაშუშებსა” და “მსტორებს” – თვალს, ყურს, პირის ღრუს, ცხვირსა და კანს. ამ ღვთიური ძღვენით მადლიერმა მეცნიერ-პედაგოგმა და ორატორმა მ.ფ. კვინტილიანემ დაწერა: “სამარცხვინოა და სიმდაბლე ადამიანი თავის შესაძლებლობების განვითარებაზე არ ზრუნავდეს”-ო.⁴ ამ ზრუნვაში ავტორი გულისხმობს ბევრის სწავლას და ბევრზე ფიქრს. იან ამოს კომენსკიც თავის პანპედიაში სწორედ ამას გულისხმობდა, რომ ყველამ ყველაფერზე ყველაფერი უნდა იცოდესო. დღეს ამ შესაძლებლობაში არავის ეპარება ეჭვი, რადგან ის ნებისმიერ დროსა და სიტუაციაში გაზომვადია. ცნობილია, რომ რაც უფრო მრავალმხრივი, მრავალფეროვანი და ინტენსიურია შეგრძნებები, იმის პროპორციულია ადამიანის განვითარების დონე. თვალი – მხედველობის ეს უნიკალური ორგანო, ვიზუალურ კონტაქტს ამყარებს გარემომცველ სინამდვილესთან. შეიგრძნობს ფერებს, ფორმებს, მდებარეობას, მდგომარეობას, რაოდენობას, სიმაღლეს,

4 მ.კვინტილიანე, “ორატორის დარიგებანი”, საკტ-პეტერბურგი, 1834, გვ. 36

სიგრძეს, სიდიდეს და ა. შ. დადგენილია, რომ სამყაროს შესახებ ინფორმაციათა 80% მიიღება თვალის მეშვეობით. ამიტომ სკოლამდელ და უმცროს სასკოლო ასაკში, როცა ჯერ კიდევ კონკრეტული აზროვნების დონეზე იმყოფება ბავშვი, გადამწყვეტი შემეცნებითი მნიშვნელობა აქვს საგანსა და მოვლენებზე უშუალო, ემპირიულ დაკვირვებებს, დიდაქტიკურ თვალსაჩინო მასალებს.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია სმენითი შეგრძნებების როლი სრულფასოვანი პიროვნების ფორმირებაში. სმენის ორგანოს, ყურის საშუალებით შევიგრძნობთ ბგერებს, ტონებს, ხმაურს და ა. შ. ბგერები ლაგდებიან სიტყვებად, რომელთა საშუალებით ცნობიერებაში შედის ინფორმაცია, გარდაიქმნება შესაბამის აზრად და გამოითქმის ისევე სიტყვის სახით. ტონებით ადამიანი შეიგრძნობს მუსიკას მთელი თავისი მრავალფეროვნებით: ჟღერადობას, მელოდიურობას, რიტმს და ა.შ. რაც შეეხება ხმაურს: ჩქამი, შრიალი, რაკრაკი, ჭიკჭიკი, გალობა, ყეფა, ბღავილი, კნავილი და ა. შ., ხმის მიხედვით ბავშვი სწავლობს ობიექტის ამოცნობას და მდებარეობის ორიენტირებას. მართალია, სმენით მიღებული ინფორმაციები 8-10%-ს ითვლის მხოლოდ, მაგრამ თავისი შემეცნებითი ღირებულებით ბევრად აღემატება თვალთ მიღებული ინფორმაციების 80%-ს. სმენითი შეგრძნებები ემსახურება აზროვნებისა და მეტყველების კულტურის განვითარებას, ლექსიკური მარაგის გამდიდრებას. ამიტომ რაც შეიძლება მეტი ღირებული სმენითი შეგრძნებებით უნდა გავამდიდროთ აღსაზრდელის შთაბეჭდილებები.

იგივე ითქმის შეგრძნებათა სხვა ორგანოებზე. შეხებითი, ყნოსვითი და გემოს შეგრძნებები არა ნაკლებ მნიშვნელოვან შთაბეჭდილებებით ამდიდრებს ბავშვის ცნობიერებას სამყაროს შესაბამისი სფეროებიდან.

ბავშვი სწავლობს მაგალითებზე. რასაც ხედავს და ისმენს, ის ხდება მისი ტვინის ბიო-ქიმიური სტრუქტურის შემადგენელი ნაწილი და მისი აზროვნებისა და ქმედებე-

ბის წარმმართველი: “თუ 7 წლამდე ბავშვი მხოლოდ უგუნურ ქმედებებს ამჩნევს, მაშინ მისი ტვინი ისეთ ფორმებს იღებს, რომლებიც მხოლოდ ასეთივე უგუნური ქმედებებისთვის იქნებიან მომარჯვებულნი”.⁵ ამიტომ აუცილებლად ყურად უნდა ვიღოთ სოლომონ ბრძენის სიტყვები: “ყმაწვილი თავისი ცხოვრების გზის დასაწყისში გაწოთვენი და სიბერეშიც არ გადაუხვევს მას”-ო (სოლომონი იგაგები 22:6).

აღსაზრდელის აქტივობის სახეები, როგორცაა: თამაში, სწავლა, შრომა, ურთიერთობები ოჯახის წევრებთან, სტუმრებთან, თანატოლებთან, მასწავლებლებთან, ბუნებასთან, ცხოველთა სამყაროსთან, ხელოვნებისა და ზღაპრების საუფლოსთან, მატერიალურ და სულიერ კულტურასთან მოითხოვს მისგან შესაბამის მიდგომებსა და დამოკიდებულებებს, რომლის ცოდნა-გამოცდილება თავისი ასაკის გამო ჯერ-ჯერობით არა აქვს და თანდათანობით უნდა შეიძინოს სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში, რომელიც ტვირთად არ უნდა ექცეს აღსაზრდელს. როგორც კვინტილიანემ თქვა: ბავშვს “სწავლა არ უნდა შეეძლოს, რომლის შეყვარება ჯერ კიდევ ვერ მოუსწრია”-ო. შემეცნების პროცესი, ეს იქნება თეორიულ თუ პრაქტიკულ ასპექტში, ბავშვს კმაყოფილებასა და სიხარულს უნდა ანიჭებდეს. როგორც მეცნიერები ამტკიცებენ, ეს ისეთი ძალებია, რომლებიც ფიზიკური ორგანოების სწორ ფორმირებას განაპირობებენ და არა მარტო ფიზიკურის. ყველამ იცის, რომ, როცა ადამიანი ფიზიკურად და ფსიქიკურად ბუნებრივ მდგომარეობაშია, მშვიდი, შრომისუნარიანი და ხალისიანია. ამ წონასწორობის მცირედი დარღვევაც კი საკმარისია, რომ ადამიანი მწყობრიდან გამოვიდეს და თავისი სიტყვისა და ქცევის კონტროლი გაუჭირდეს. ბავშვებს განსაკუთრებით უჭირთ შენიშვნებისა და აკრძალვების დამორჩილება. მით უმეტეს, თუ ისინი ნეგატიურ გრძნობებს შეიცავენ. ჩვენი და სხვათა დაკვირებებიდან

5 რ. შტაინერი, ბავშვის აღზრდა სულიერი მეცნიერების თვალსაზრისით. თბ., 1990, გვ. 16

ცნობილია, რომ ბავშვებს ქვეტექსტის ამოკითხვის საოცარი უნარი აქვთ. ისინი ყალბსა და მართალს ძალიან კარგად არჩევენ ერთმანეთისაგან. თუ სიყალბეში გამოგვიჭირა, მერე მართალსაც ფასი არა აქვს მათ თვალში. ამიტომ ბავშვის გრძნობებს ძალიან სერიოზულად უნდა მოვუკიდოთ. იგი ჩვენში უნდა ხედავდეს პატიოსან, მოსიყვარულე, კეთილმოსურნე, მზრუნველ, გამგებ და ყურადღებიან, ზედმიწევნით გულწრფელ ახლობელს, რომელიც არასოდეს გაუცრუებს იმედს. ამაში დაგვეხმარება უპირობო სიყვარული, ბავშვის პიროვნებისადმი პატივისცემის, აღზრდაში დადებითზე დაყრდნობის, მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი მომთხოვნელობისა და, რაც მთავარია, მისი ასაკობრივი და ინდივიდუალური შესაძლებლობებისა და თავისებურებების გათავალისწინების პედაგოგიური პრინციპების შემოქმედებითად, ოსტატურად გამოყენება. პედაგოგიური მეცნიერებისა და პედაგოგიური ხელოვნების გაჯერება სიტუაციის შესატყვისად. ყოველთვის უნდა გვახსოდეს ქრისტეს უნივერსალური სიტყვები: “ყველაფერში, როგორც თქვენ გინდათ, რომ მოგექცნენ სხვები, თქვენც ისევე მოექცეთ მათ, რადგან ეს არის კანონისა და წინასწარმეტყველთა წიგნების არსი”.⁶

როგორც ცნობილია, მოსწავლეს ბუნებრივი, თავისუფალი განვითარებისათვის განათლებასთან ერთად სჭირდება სიყვარული, ყურადღება, გაგება, მხარდაჭერა. სიყვარული ისეთი უნიკალური, ღვთიური ფენომენია, რომელიც ყველა ცოდვას ფარავს, აღაშენებს და ასრულყოფილებს. როცა ერთმა მწიგნობართაგანმა იესო ქრისტეს ჰკითხა: “რომელია უპირველესი მცნება?” მან უპასუხა: “პირველია გიყვარდეს იეზოვა, შენი ღმერთი მთელი გულით, მთელი სულით, მთლი გონებით და მთელი ძალით. მეორე კი, მოყვასი საკუთარი თავივით გიყვარდეს. ამ მცნებებზე დიდი მცნება არ არსებობს”.⁷ იოანემ დაწერა, ღმერთი თავად

6 მათე 7:12

7 მარკოზი 12:30,31

სიყვარულიაო. ეს ნათლად ჩანს ყოვლისშემოქმედის ქმნილებებიდან, მისი სიტყვიდან და ჩვენდამი დამოკიდებულებიდან. სიყვარულის აზრმიუწვდომელი მაგალითი მოგვცა ყოვლისშემოქმედმა მაშინ, როცა თავისი მხოლოდშობილი ძის იესო ქრისტეს სიცოცხლე გაიღო მსხვერპლად კაცობრიობის ცოდვებისგან გასათავისუფლებლად. ამასთან დაკავშირებით ბიბლიაში ვკითხულობთ: “ღმერთმა ისე შეიყვარა წუთისოფელი, რომ თავისი მხოლოდშობილი ძე მისცა, რათა ვისაც ის სწამს, არ დაიდუპოს, არამედ მარადიული სიცოცხლე ჰქონდეს”.⁸ ბიბლიაში ლაბარაკია უანგარო, უპირობო, გულწრფელ სიყვარულზე, როგორც აქვთ ღმერთსა და მის ძეს იესო ქრისტეს.

სიყვარულის ცნების ამომწურავი განსაზღვრებაა მოცემული პავლე მოციქულის მიერ კორინთელებისათვის მიწერილ პირველ წიგნში, რომელშიც ვკითხულობთ: „ადამიანთა და ანგელოზთა ენებზე რომ ვილაპარაკო, წინასწამეტყველების ძღვენიც რომ მქონდეს, ყველა წმინდა საიდუმლო რომ ვიცოდე ... და ისეთი რწმენა მქონდეს, რომ მთების გადაადგილება შემიძლოს, მთელი... ჩემი ქონება რომ სხვების დასაპურებლად გავცე და ჩემი სხეული გავიღო, რათა დავიკვებო, მაგრამ სიყვარული არ გამაჩნდეს, არა რაობა ვიქნები’ და იქვე განაგრძობს მოციქული სიტყვას სიყვარულის არსის შესახებ: “სიყვარული სულგრძელი და კეთილია, სიყვარულს არ შურს, სიყვარული არ ტრაბახობს, არ ყოყმანობს, უწესოდ არ იქცევა, თავისას არ ეძებს, არ დიზიანდება და განაწყენებას არ ითვლის, უმართლობით არ ხარობს, არამედ ჭეშმარიტება ახარებს. ყველაფერს იტანს, ყველაფერი სწამს, ყველაფრის იმედი აქვს და ყველაფერს ითმენს. სიყვარული არასოდეს მთავრდება”.⁹

ადამიანი, ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად, ყოველთვის გრძნობდა სიყვარულის გარდამქმნელ, გამაკეთილშობილ-

8 იოანე 3:16

9 I კორინთელები 13:8

ბელ ძაღლას, ამიტომ თქვა: „რაც მტრობას დაუნგრევია, სიყვარულს უშენებია“-ო.

აღზრდაში აღსაზრდელისადმი უპირობო სიყვარულის სასწაულებზე ბევრი თქმულა და დაწერილა. და, მიუხედავად ამისა, ყველას ეძლევა საშუალება ამ დიადი გრძნობის შესახებ არა მარტო მოისმინოს და წაიკითხოს, არამედ საკუთარ თავზე გამოსცადოს მშობლებმა შვილებთან, მასწავლებლებმა თავიანთ მოსწავლეებთან ურთიერთობაში. სიყვარულის ბიბლიურ გაგებას ეხმიანება ფოსტერ კლაინისა და ჯიმ ფეის შეხედულებებიც: „ყველაზე მშვენიერია ის საყვარული, რომელიც არაფერზე არაა დამოკიდებული. ბავშვებისადმი ჩვენი სიყვარული არაფრით არ უნდა იყოს განპირობებული... ნამდვილი და გულწრფელია ის სიყვარული, რომელიც უპირობოდ ვლინდება მიუხედავად ბავშვის დადებითი თუ უარყოფითი ქცევისა. თუმცა ეს იმას არ ნიშნავს, ვიწონებდეთ მის ცუდ ქცევებს“.¹⁰ როცა სიყვარული განპირობებულია გარე ფაქტორებით, ბავშვის ქცევითა და მოქმედებით, სხვისადმი მისი სიყვარულიც არა თვით პიროვნების, როგორც მისი მსგავსისა და მოყვასის, არამედ ასევე გარკვეული პირობებით იქნება ნაკარნახევი, რასაც ჭეშმარიტ, უანგარო სიყვარულთან არანაირი კავშირი არა აქვს. უპირობო სიყვარულის განსაცვიფრებელი მაგალითი მოგვცა ღვთის ძემ, იესო ქრისტემ, როცა მან მამის ნების თანახმად უყოყმანოდ გასწირა თავი მთელი კაცობრიობისათვის, როგორც მართლების, ასევე უმართლოთათვის, რომ ყველას, ვისაც ამ მსხვერპლის სწამს, მიეცეს გადარჩენის შესაძლებლობა.

ბავშვისადმი სიყვარულის გამოხატვის უამრავი საშუალებებია ცნობილი პედაგოგიკურ ლიტერატურაში, რომელთა შორის შეიძლება გამოვყოთ ყველაზე მარტივი, მაგრამ ძალზე ეფექტური მეთოდები, მაგალითად: ვიზუალური

¹⁰ ფოსტერ ვ. კლაინი, ჯიმ ფეი, აღზრდა სიყვარულითა და ლოგიკით. მ. 1995, გვ. 210-211

კონტაქტი, ფიზიკური კონტაქტი, ყურადღება, თანაგრძნობა, ვერბალური მეთოდები, მაგალითი და სხვა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თვალი ადამიანის სულის სარკეა. შეგრძნების ამ უნიკალურ ორგანოს – თვალის საშუალებით გადაიცემა გრძნობები, ემოციები, დამოკიდებულებები, და, “რაც უფრო ხშირად შევხედავთ ბავშვს სიყვარულით აღსავსე თვალებით, მით უფრო იჟღინთება იგი ამ გრძნობით და ივსება მისი ემოციონალური სფერო”.¹¹ სწორად შენიშნავს ავტორი, რომ ეს საუკეთესო მაგალითია ბავშვისთვის, მასაც ასეთივე გამოხედვა რომ გამოუმუშავდეს სხვის მიმართ: „თუ ჩვენი თვალები სიყვარულსა და კეთილმოსურნეობას აფრქვევს, ბავშვი სწავლობს თვითონაც ასეთი გამოხედვა ჰქონდეს სხვის მიმართ. თუ ჩვენი თვალები გაღიზიანებასა და რისხვას გამოხატავს, ბავშვი ეჩვევა ამავე რეაქციას, სამყაროს მიმართ”.¹²

ცნობილია, რომ ბავშვი ხასიათდება მიბაძვის ზუსტი უნარით. იგი თავის ქცევას, მოქმედებას, მეტყველებას აგებს სხვათა მაგალითზე, ამიტომ მიბაძვის ობიექტი უნდა იყოს უზადო, წუნდაუდებელი. სწორია, როცა ამბობენ, ბავშვი ოჯახის, მოსწავლე სკოლის სარკეაო. როგორც ღრუბელი ერთნაირად ისრუტავს როგორც სუფთა, ისე მღვრიე წყალს, ასევეა ბავშვიც. რასაც ხედავს და ისმენს, იმასვე ითვისებს. ჯერ კიდევ პირველ საუკუნეში, მიბაძველობის უნართან დაკავშირებით პედაგოგიკის მეცნიერების ფუძემდებელს მარკუს ფაბიუს კვინტილიანეს თავის „ორატორის დარიგებანის” პირველი წიგნის პირველ თავში საგანგებოდ აქვს გამოყოფილი საკითხი: „II. რა თვისებებით უნდა გამოირჩეოდნენ ძიძები, მშობლები, ამხანაგები, მასწავლებლები”. მეცნიერ-პედაგოგი მათგან მოითხოვს კარგ გამოთქმასა და კილოს, ზნეობასა და მეტყველებას, განათლებულობასა და კომუნიკაბელურობას. რადგან მისი აზრით, ყრმობის ასაკში მიღებული სწავლა თუ ჩვევა მეს-

11 ი. მანიჩენკო, აღზრდის 10 საიდუმლო, ჩელიაბინსკი, 2009, გვ. 6

12 იქვე

სიერებაში დიდ ხანს გასდევს, ისევე, როგორც ჭურჭელს ის სუნი, რომლითაც პირველად გაიჟღინთა, და არც იმ საღებავის გადარეცხვას იოლი, რომელიც ერთხელ ტილოს გადაეხვება. ასე რომ, მანვე ჩვევები უფრო ადვილად იდგამს ფესვს და სიკეთე ბოროტებად გადაიქცევა... ამიტომ აუცილებელია თავიდანვე ყურადღება მიექცეს ბავშვს, რათა იგი არ მიეჩვიოს რაიმეს ისეთს, რისი აღმოფხვრაც შემდგომში გაძნელებას”.

სიყვარულის გამოვლენის ასევე კარგ საშუალებად ითვლება ფიზიკური კონტაქტი. სათუთი შეხება: მოფერება, თავზე ხელის გადასმა, მხრებზე მოთათუნება, ხელის გაწოდება, ხელმკლავის გაყრა, ტანსაცმლის გასწორება და ა. შ. ბავშვის ასაკის, დროისა და სიტუაციის ზუსტი გათვალისწინებით. რაც ბავშვს აგრძნობინებს მისდამი ჩვენს კეთილ დამოკიდებულებას, სიყვარულს, რომ ის ჩვენთვის ძვირფასია.

აღზრდელის მშრალი, ოფიციალური და გაშეშებული გამომეტყველება თრგუნავს ბავშვს და მყისვე იწყებს თავდაცვის ინსტიქტის ამოქმედებას. ასეთი მასწავლებლის შესახებ კვინტილიანემ თქვა: „ისეთივეა მშრალი მასწავლებელი ბავშვებისათვის, როგორც ტენიანობას მოკლებული და გაქვავებული მიწა ნორჩი ნერგისათვის“.¹³

უპირობო სიყვარულის გამოხატვის ყველაზე მნიშვნელოვანი საშუალებაა ყურადღების გამოვლინება. მართალია, ეს საშუალება ვიზუალური და ფიზიკური კონტაქტებისგან განსხვავებით გარკვეულ დროსა და ძალისხმევას მოითხოვს, მაგრამ როცა კარგად გავიცნობიერებთ ბავშვის სრულფასოვან პიროვნებად ფორმირების გრანდიოზულობას, მაშინათვე დავრწმუნდებით მის უცილობელ პრიორიტეტულობაში, რაც საქმისადმი დადებითად განაწყობს მშობლებსა და მასწავლებლებს, ყველას, ვისაც აღზრდასთან აქვს საქმე.

ბავშვს, როგორც წესი, იმთავითვე უჩნდება სოციოგენუ-

13 მ.ფ. კვინტილიანე „ორატორის დარიგებანი“ ა. ნიკოლსკის თარგმანი, წიგნი II, სანკტ-პეტერბურგი, 1834, გვ. 85

რი მოთხოვნები: სწრაფვა დიდობისაკენ, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაკენ, სურს ცნობდნენ, აღიარებდნენ, ენდობოდნენ, ეკითხებოდნენ, აფასებდნენ, პატივსცემდნენ, ანგარიშს უწევდნენ, აწინაურებდნენ, აქებდნენ და ა. შ. როცა იგი ოჯახისა და სკოლის პირობებში ვერ იკმაყოფილებს თავის კანონიერ მოთხოვნებს, ვერ ახდენს თვითდამკვიდრებასა და თვითრეალიზაციას, ერთგვარ კომპენსაციას იკეთებს მის გარეთ. პროტესტის ნიშნად ბავშვთა ერთი ნაწილი თვალთაგან „მიფარებას“, პასიურ მდგომარეობას ირჩევს, უმეტესობა კი სხვაგან ეძებს, ისეთ ადგილს, ისეთ წრეს, სადაც ნებისმიერ ფასად მოახერხებს გაიტანოს თავისი. სამწუხაროდ, იგი ადვილად პოულობს ასეთ მდგომარეობაში მყოფ თანამოაზრეებს და იქმნება, მათი აზრით, „მოძულეებულთა“ ჯგუფი, ძალა, რომელიც ყველაფერზე მიდის იმისათვის, რომ ყურადღება მიიქციოს, გახდეს ე.წ. „ცნობადი სახე“ და აღწევს კიდევაც მიზანს. სკოლა და ოჯახი უძღური ხდება უკვე მათ წინაშე. საქმე სანამ აქამდე მივა, მანამ უნდა მოვასწროთ მასთან დაახლოება, დროის დათმობა, მოსმენა, მისი გრძნობითი ემოციური მდგომარეობის „წაკითხვა“ და შესაბამისად იდენტიფიცირება, თანაგრძნობისა და თანადგომის გამოვლინება. რეალური სინამდვილე გვიჩვენებს, რომ ახლანდელ ბავშვებზე გამაღიზიანებლად მოქმედებს გაუთავებელი სენტენციები და მოთხოვნები, შენიშვნები და აკრძალვები. პრობლემას ისიც ართულებს, რომ დროის უმეტესი ნაწილი ბავშვები დაკავებულნი არიან ტელეეკრანებზე თუ კომპიუტერის მონიტორზე ფართოდ და დაუფარავად წარმოდგენილი უხეირო თამაშობების, ძალადობისა და პორნოგრაფიული სცენების ამსახველი სურათებით, რაც უარყოფით გავლენას ახდენს მათ ფსიქიკასა და ემოციურ სფეროზე, აკადემიურ მოსწრებაზე.

გამოკვლევებმა აჩვენა, რომ იმ ოჯახებში, სადაც აღზრდაა მთავარი, სადაც მშობლები ითვალისწინებენ შვილების სამართლიან მოთხოვნებს, დიდ დროს უთმობენ

მათთან ურთიერთობას და ცდილობენ ამ მოთხოვნების დროულ და გონივრულ დაკმაყოფილებას, იზიარებენ მათ სიხარულსა და წყენას, ეპატიუებიან მათთვის სასურველ ადგილებზე სათამაშოდ, გასართობად, ღირსშესანიშნაობათა დასათვალიერებლად, უყვებიან საკუთარ ან სხვათათა ვეგადასავლებზე, კურიოზებზე, ბავშვურ ოინებზე, უკითხავენ კლასიკოსთა ნაწარმოებებიდან საინტერესო ადგილებს, ერთად აგვარებენ ოჯახურ საქმეებს, ერთად სტუმრობენ ნათესავებსა და მეგობრებს, იღებენ სამახსოვრო ფოტოსურათებსა და ა. შ. ამგვარი ურთიერთობები ავსებს ბავშვის ემოციურ სფეროს, უფაქიზებს გრძნობებს, უმდიდრებს გონებას საზოგადოებრივად ღირებულებული შთაბეჭდილებებით, უყალიბებს სწორ შეხედულებებს, საფუძველს უყრის ზნეობრივ და ესთეტიკურ კულტურას. და, რაც მთავარია, ასეთი მიდგომა ხელსაყრელ ემოციურ ფონს უქმნის მას, როგორც მოსწავლეს, შემეცნებითი საქმიანობისათვის. ადვილად ემორჩილება სკოლის ჯანსაღ გარემოს, პედაგოგიურ მოთხოვნებს, საინტერესო და ნაყოფიერი ხდება მისთვის მეცნიერულ საფუძველზე ორგანიზებული სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი. მოგებულები რჩება სკოლაც, ოჯახიც და, რაც მთავარია – აღსაზრდელი.

რეალური სინამდვილისა და სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, იმ ოჯახებში, სადაც სუბიექტური თუ ობიექტური მიზეზების გამო აღზრდას ნაკლები ყურადღება ეთმობა, ან მეორეხარისხოვან საქმედ ითვლება, მდგომარეობა სავალალოა. ხელმიშვებულ ბავშვებს მთელი ძვირფასი დრო უმიზნოდ და უშინაარსოდ ეფლანგებათ. მათთან საუბარში ისეთი შთაბეჭდილება შეგვექმნა, მათ ჰგონიათ, რომ მათთვის არავის სცალია, მათი გრძნობები არავის არ აინტერესებს, მათ ვერ უგებენ, არ უსმენენ, მოსწყინდათ გაუთავებელი მოთხოვნები, აკრძალავენ, საყვედურები, დამამცირებელი მიმართვები, რაც არც თუ იშვიათად ბავშვის აგრესიას, დაუოკებელ მღელვარებას იწვევს. ეს კი შეიძლება კონფლიქტის მწვავე საფუძველი გახდეს. ასეთ

შემთხვევაში კ. ჯაინოტი გვიჩვენებს: „მდეღვარე გრძნობების უარყოფას არ გირჩევთ... აუცილებელია მათი რეალურობისა და ძალაუფლების აღიარება. თუ ასეთ გრძნობებს პატივისცემით მოვეპყრობით და საჭირო კალაპოტში მივეუშვებთ, ისინი თქვენს სიცოცხლეს სინათლითა და სიხარულით აავსებენ“.¹⁴

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ცხადია, რომ ბავშვებს როგორც კვინტილიანემ თქვა: „იშვიათად აკლიათ ბუნებრივი ნიჭი, უფრო ხშირად აკლიათ მასზე ზრუნვა“.¹⁵ აღსაზრდელთა უმრავლესობა მოკლებულია არა მარტო ზრუნვასა და სიყვარულს, არც თუ იშვიათად მშობელთა და მასწავლებელთა სათანადო ცოდნის დეფიციტის მსხვერპლნიც არიან. ჩვენ რომ არ ვცოდავდეთ ღვთისა და ბავშვის წინაშე, აღზრდის პრობლემა ბევრად მსუბუქი იქნება. თანამედროვე უმდიდრესი პედაგოგიკური და ფსიქოლოგიური მიღწევების ფონზე შეიძლება გამართლება ჰქონდეს ამ პრობლემის არსებობას, იმის გამო, რომ მისი რეალიზატორთა უმრავლესობა ამ მეცნიერებებს ცუდად იცნობს?!

აღზრდა როგორც საზოგადოებრივი მოვლენა, განსაკუთრებულ მიდგომას მოითხოვს. მართალია, სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესს ყოველთვის ახლავს ბუნებრივი პრობლემები, მაგრამ საქმე მძიმდება მაშინ, როცა აღზრდის უშუალო სუბიექტების – მშობლებისა და მასწავლებლების მშობლიური და პროფესიული მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის შეგნება დაბალია, პედაგოგიკურ – მეცნიერული მოთხოვნები, კანონები და პრინციპები უგულვებელყოფილია. პროფესიონალიზმი და ბავშვის სიყვარული ის ძალებია, რომელიც ხელს უწყობს აღსაზრდელის უფლებების, გრძნობების, ინტერესებისა და ფსიქიკურ – ინტელექტუალური შესაძლებლობების გააგებასა და პედაგოგიური პროცესის ამ მიმართულებით ორიენტირებას,

14 ჰაიმ ჯ. ჯაინოტი, მშობლები და შვილები. თბ., 1991, გვ. 51

15 მ.ფ. კვინტილიანე „ორატორის დარიგებანი“, სანკტ-პეტერბურგი, 1834, I წიგნი, გვ.1 (16)

შესაბამისად, აღზრდის პრობლემის უფრო ადვილად გადაჭრას;

მასწავლებელს უნდა შეექმნოს პედაგოგიურ პროცესში გამოვლენილი პრობლემების ტიპოლოგიზაცია, მიზეზების დადგენა და პედაგოგიკურ კატეგორიებში გადატან, მისი თეორიული ანალიზი, შესაბამისი პედაგოგიური გამოსავლის პოვნა და გამოყენება;

საჭირო პედაგოგიური კვალიფიკაციის ამაღლებაში მას დაეხმარება მუდმივ მოქმედ პედაგოგიურ სემინარებზე, სათანადო ლიტერატურის პრეზენტაციებსა და სამეცნიერო-პედაგოგიურ კონფერენციებში მონაწილეობა, ახალი მეცნიერული მიღწევების ათვისება, პედაგოგიური ცოდნა-გამოცდილების მუდმივად განახლება-გამდიდრება;

და, რაც მთავარია, სახელმწიფოსა და საზოგადოების მიერ მასწავლებლის შრომის შესატყვისად დაფასება, ცნობა და აღიარება. მისი მატერიალური, სოციალური, მორალური და ემოციური მოთხოვნების მაქსიმალური დაკმაყოფილება.

აი, მაშინ ნახეთ თუ რა სასწაულებს მოახდენს ბედნიერი მასწავლებელი!

აღზრდის პრობლემის მიზეზთა მიზეზი

*„აღზრდა, ქვეყნად არსებული ყოველი
სიკეთისა და ბოროტების, უბედურებისა
და ბედნიერების პრველწყაროა“
რ. ოუენი*

კაცობრიობა დასაბამიდანვე განვითარების არასწორ, სატანურ გზას დაადგა. ის იმთავითვე მოწყდა თავის გენეტიკურ სრულყოფილ ფესვებს, თავისი ნებით თქვა უარი იმ ღვთიურ ნათელ შუქზე, რომელიც ყოველთვის და ყველგან გაუნათებდა ცხოვრების გზას. ორიენტაცია დაკარგული დღემდე დაბორიანებს უკუნ სიბნელეში. იმდენად დაკარგა თავისი ღვთიური სახე, რომ დარვინსაც კი აფიქრებინა ადამიანის მაიმუნური წარმომავლობა. გამანადგურებელი ომები, ძალადობა, მოძმეთა ხოცვა-ჟლეტა ძალაუფლებისა და სიმდიდრისათვის, სიცრუე, ქურდობა, გარყვნილება, სიძულვილი, უმადურობა, უპატივცემლობა ყველას და ყველაფრის მიმართ, ყოვლისშემოქმედი ღვთის, ერისა და ქვეყნის აბუჩად აგდების შემზარავი ფაქტები აშკარად მეტყველებს ადამიანთა როგორც გონებრივ, ისე სულიერ და ზნეობრივ დეგრადაციაზე. ყალბი პოლიტიკა და მმართველობის უღვთო სისტემა არის ყველა ბოროტებისა და უბედურების თავი და ბოლო მთელ მსოფლიოში.

არავის ეგონოს რომ ცავმხრივად ვმსჯელობ და არ ვაფასებ იმ მიღწევებს, რაც არის მეცნიერებაში, ტექნიკაში, ხელოვნებაში და ა. შ. მაგრამ ამას არაფერს არა აქვს ფასი მაშინ, როცა მილიარდობით ადამიანი უბედურია, კაცთა მოდგმის დასახოცად გამზადებული საბრძოლო

იარაღის მხოლოდ ფიზიკური არსებობაც კი საფრთხეს უქმნის კაცობრიობას, ეკოლოგიურ სისტემას, დედამიწას – ჩვენს საცხოვრის პლანეტას, რომელიც ყოველის შემოქმედმა ღმერთმა თავის ძე – იესო ქრისტესთან ერთად ასე სიყვარულით, სიბრძნითა და გონიერებით შექმნა, მორთო და მოკაზმა ჩვენი ბედნიერებისა და კეთილდღეობისათვის. უგუნურმა პოლიტიკოსებმა და ტახტთმპყრობელებმა თვითონ მიიტაცეს ყოველივე საუკეთესო, ხელთქმნილი და ხელთუქმნილი. შოვნისა და განდიდების მანიით შეპყრობილებს დაეკარგათ განსჯის, ზომიერებისა და წონასწორობის, რეალობის აღქმის უნარი და სინდისგაუხეშებულები არაფერზე იხევენ უკან და ვერ აკონტროლებენ იმას, რომ მათ მიერ გაუბედურებულთა მეტად თავად ზარალდებიან, რომ არავის არასოდეს არ შერჩება ნააგმაგარი. უკონტროლო მადააშლილობამ, ეგოცენტრიზმმა, მატერიალიზმმა და კარიერიზმმა, გონებრივ და ზნეობრივმა დეგრადაციამ ადამიანი გამძვინვარებულ მხეცად აქცია. მსოფლიო გაიყო მდიდრებად და ღარიბებად. სამკედრო–სასიცოცხლოდ დაპირისპირებულ მხარეებად. მმართვეის ამ უგუნურ სისტემას მოჰყვა სამოქალაქო, ეკონომიური და პოლიტიკური ომები. უგუნურთა მიერ ხელოვნურად შექმნილ ამგვარ პრობლემასთან დაკავშირებით ყველაზე კარგად თქვა თავის დროზე დიდმა იაკობ გოგებაშვილმა: „მცირე ნაწილი კაცობრიობისა ჰყარს სიმდიდრისგან და უმრავლესობა – სიღატაკისგან“-ო. საქართველოს ხელისუფალთ და მათ კლანებს რაც მილიონები და მილიარდები მიუთვისებიათ, ის სამართლიანად და ობიექტურად რომ გადაენაწილებინათ ქვეყნისა და საზოგადოების საჭიროებისამებრ, პირველ ადგილზე დაეყენებინათ ადამიანი, მაქსიმალურად დაეცვათ მისი პიროვნული ღირსებები, შრომისა და სიცოცხლის უფლება, ასეთ ხელისუფლებას ხელისგულზე დაისვამდა მადლიერი ხალხი. და არც თავად მოაკლდებოდათ რამე. და, რაც მთავარია, ექნებოდათ ხალხისგან მხარდაჭერა, ნდობა და სიყვარული. ნაცვლად ამისა, მახინჯი, პირადი

ამბიციების დასაკმაყოფილებლად დემოკრატიის სახელით მხეცურად ფეხქვეშ გათელეს ყველაზე ძვირფასი, ზოგად-კაცობრიული ღირებულებები: დემოკრატია და ჰუმანიზმი.

XXI საუკუნის ქართველ „კოლაბორაციონისტების“ ძალისხმევით დიდი ზიანი მიაღება საქართველოს მოსახლეობას: ეროვნულ ცნობიერებას, ქართულ მენტალიტეტს, მის მრავალსაუკუნოვან, უმდიდრეს და მრავალფეროვან კულტურას, პიროვნების ღირსებას, განათლების სისტემას, შრომის, საკუთრებისა და, რაც მთავარია, სიცოცხლის უფლებას. ქვეყნის მეთაურმა პირველი, რითაც მან გვაუწყა თავისი მმართველობის დაწყება, ეს იყო მისი ცნობილი სიტყვები: „35 წლის იქით ხეც არ მინდა ტყეშიო.“ შემდეგი გამაოგნებელი მუქარა იყო „ნულოვანი ტოლერანტობის“ გამოცხადება. ეს იყო ავადსახსენებელი 1937 წლის ახალი გამოქაზილი, რასაც მოჰყვა ათეულობით (ამბობენ 72–მდე) ახალაზრდის პირდაპირ ქუჩაში დახვრეტა. მე სულ არ ვკითხულობ, ისინი დამნაშავეები იყვნენ, თუ არ იყვნენ. ეს მოსამართლისგან უნდა მოვისმინო. ვის აქვს იმის უფლება დედამიწის ზურგზე გამოძიებისა და სასამართლო განაჩენის გარეშე ერთპიროვნულად, სუბიექტურ მოსაზრებებზე დაყრდნობით ადამიანს სასიკვდილო განაჩენი გამოუტანოს. მაშინ რაღა საჭიროა იურიდიული კანონი, იურიდიული უმაღლესი განათლება, პროკურატურა, სასამართლო, ადვოკატურა, ციხე და მისთანანი?! დაპატიმრებების სერიებიც არანაკლებ შოკისმომგვრელი იყო. 9 წლის განმავლობაში 320 ათასი პატიმარი და თითქმის ამდენივე პრობაციონერი ჰყავდა სამ მილიონიან ქვეყანას; აქედან ასეულობით ციხეში მოკლულები, დასახიჩრებულები, გაუპატიურებულები; ასობით პოლიტიკური პატიმარი. ამას ჰქონდა ორი მიზანი: პირველი, მოსახლეობის დაშინება, აბუჩად აგდება და დამორჩილება და, მეორე, არჩევნებზე მახეში გაბმულ ხმისმიმცემ ამომრჩეველთა კონსერვაცია. დასმენების, ფარული მოსმენებისა და ჩაშვების ინსტიტუტების ბოროტი გარიგებების მეთოდებით ამუშავება.

ქვეყანაში, სადაც ხელისუფლება ხმის ჩახლენვამდე გაჰყვირის: „ყველანი ციხეში! ყველანი ციხეში! ყველანი ციხეში!“ და გამუდმებით ლაპარაკობს: ციხეებისა და საავადმყოფოების გრანდიოზულ მშენებლობაზე, ათასობით აფთიაქებს ხსნის ფალსიფიცირებული და ვადაგასული წამლებით სავსეს, და ამ დროს იხურება სკოლები, საბავშვო ბაღები, უნივერსიტეტები (სუბტროპიკული უნივერსიტეტი, სოფლის მეურნეობის უნივერსიტეტი, ფიზიკური აღზრდის უნივერსიტეტი, უცხო ენათა უნივერსიტეტი და სხვ.), მცირდება უნივერსიტეტებში ფაკულტეტები, იკვეცება სასწავლო საგნები, ან სასწავლო საგნებად ცხადდება ერთი სასწავლო კურსის ცალკეული საკითხები მაამებელთა დასაქმების ინტერესით, იცვლება სახელები, ტერმინები. ვითომდა სიახლის სახელით. მაგალითად, პედაგოგიურ ფაკულტეტს ერქმევა განათლების ფაკულტეტი. ამ დროს განათლება გულისხმობს ცოდნის სხვადასხვა საფეხურებსა და მიმართულებების დარგებს, მაგალითად: პედაგოგიური განათლება, სამედიცინო განათლება, იურიდიული განათლება და ა. შ.

ქვეყნის პრეზიდენტი რომ სიამაყით იტყვის თავის ინტელიგენციაზე: „ესენი ხომ ჩავრეცხე და კიდევ ჩავრეცხავ“-ო და ამას ზედ მიაყოლებს ქვეყნის მეცნიერებათა აკადემიას და დარგობრივ სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებს, უნივერსიტეტებიდან გამოყრის მეცნიერებათა დოქტორებსა და პროფესორ-მასწავლებლებს პარტიულ-პოლიტიკურ ნიშნით და მეცნიერებათა კანდიდატებისთვის დოქტორებისა და პროფესორების წოდებებისა და თანამდებობების ურცხვად, კამფეტებივით დარიგების მსოფლიოში უპრეცედენტო ღონისძიებებს გაატარებს; მოახდენს უმაღლეს სასწავლებლებისა და სკოლების სრულ პოლიტიზირებას; სკოლებში ე. წ მანდატურების შეყვანითა და სრული პოლიციური რეჟიმის დამყარებით იამაყებს და სხვა მრავალ განათლების რეფორმის სახელით გატარებულ არაადეკვატური ცვლილებებით, მასწავლებელთა რეიტინგს ნულამდე

დაიყვანს მაშინ, როცა სკოლის მუშაობა შეგნებულობის, ურთიერთპატივისცემის, სიყვარულის, ნდობის, მოსმენისა და გაგების, მასწავლებლის ავტორიტეტის, კომპეტენტურობისა და პროფესიონალიზმის პრინციპებზე უნად იყოს დაფუძნებული. რასაკვირველია, ეს კითხვებსა და ეჭვებს აჩენს და ნდობის ხარისხი ეცემა.

ცხადია, კანონზომიერებას წინ ვერავინ აღუდგება და შედეგმაც არ დააყოვნა. სამწუხაროდ, ყველაზე მეტად დაზარალდა განათლების სისტემა და პედაგოგიკა – განათლებისა და აღზრდის მეცნიერება. საქმე იქამდე მივიდა, რომ „აღზრდის“ ცნების ხსენებაც კი ცოდვად, ძველმოდურად ჩაითვადა. არადა, საყოველთაოდ აღიარებული პიროვნული ღირსებებია გონიერება და სიბრძნე, ზნეობრივი სისპეტაკე, სულიერი სიმდიდრე და სხვა სიკეთე, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ სწავლა-განათლებისა და აღზრდის, დიას, აღზრდის გზით, მასწავლებლის, სკოლისა და ოჯახის, კოლოსალური ძალისხმევით, სახელმწიფოს სწორი, ეროვნულ საძირკველზე დაშენებულ საგანმანათლებლო პოლიტიკით მიიღება, უფრო სწორად ეროვნულ და ზოგადკაცობრიულ, ღვთიურ და ადამიანურ კულტურაზე ორიენტირებული განათლებით მიიღწევა. როცა მთელის ნაწილთა ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთგანპირებულობის დიალექტიკა ირღვევა, მაშინ ირღვევა განვითარების ლოგიკა. ამით სატანა-ეშმაკს, რომელსაც იესო ქრისტემ მსოფლიოს მაცდუნებელი უწოდა,¹ ეძლევა აღზევების, თავის ბოროტ ნებაზე თარეშის საშუალება.

ასევე მნიშვნელოვნად დაზარალდა ქართული ენის გრამატიკისა და ლიტერატურის სწავლების ობიექტური კანონზომიერება. გამოკვლევებმა აჩვენეს, რომ სკოლის კურსდამთავრებულებმა, მცირე გამონაკლისის გარდა, არ იციან ენის ელემენტარული წესები და ნორმები, სასვენ ნიშნებს თითქმის არ ხმარობენ და თუ ვინმე ხმარობს, უადგილოდ, არადანიშნულებისამებრ, წარმოდგენა არა აქვთ მეტყველე-

1 გამოცხადება 12:9

ბის ნაწილებზე, რა არის არსებითი სახელი? ზმნა? და ა. შ. არც სინტაქსზე, თუ რეპეტიტორ – მასწავლებელთან არ მომზადებულა. სტუდენტთა დიდმა უმრავლესობამ სასწავლო პროგრამიდან ბოლომდე ერთი ლექსიც კი არ იცის. სიტუაციის მიხედვით, ლექტორის მიერ მოტანილ ლექსს რუსთველიდან, ილიას, აკაკის, ვაჟას, გალაკტიონის, ტიცციან ტაბიძის, ტერენტი გრანელის, ანა კალანდაძის, ან ვინც გნებავთ სასწავლო პროგრამიდან, გაგრძელებაზე ზედმეტია ლაპარაკი, არც ლექსის ამოცნობა შეუძლიათ და არც ავტორის დასახელება.

მწერლის მსოფლმხედველობაზე, მის შემოქმედებაზე, როგორც ერთმთლიანზე, მის ადგილზე ეროვნულ და მსოფლიო ლიტერატურაში, წარმოდგენა არა აქვთ გამოკითხულ სტუდენტთა აბსოლუტურ უმრავლესობას. მოთხრობებიდან რაღაც ნაწყვეტები, ცალკეული ნაწილები ბუნდოვნად ახსოვთ.

გამოკვლევის მეორე ეტაპზე გამოვლენილ იქნა მოსწავლეთა, აბიტურიენტთა და სტუდენტთა დასახელებულ სფეროში მწირი ცოდნის მიზეზები: პირველი, ქართული ენის გრამატიკა საერთოდ ამოღებულია სასწავლო გეგმიდან და შესაბამისად გამქრალია გაკვეთილების ცხრილიდან. ლიტერატურის გაკვეთილთან არის ინტეგრირებული. ამაში ცუდი არაფერია. მაგრამ ეს დამატებითი, ცოდნის გაგება-განმტკიცების პრაქტიკული მხარეა თეორიული გრამატიკისა. გულისხმიერ და მარჯვე მასწავლებელი როგორმე ახერხებს ლიტერატურის გაკვეთილზე გრამატიკიდანაც რაღაც ცოდნა მიაწოდოს კლასს, მაგრამ მის სრულფასოვან სწავლებას ვერც ის მოახერხებს. მით უმეტეს საშუალო დონის მასწავლებლები, რომელთა რიცხვი 70%-ზე მეტია, (ეროვნული ცენტრისა და უცხოელი ექსპერტების მონაცემებით) შეძლებენ კი ამ უზარმაზარი ორი დარგის სრულფასოვან ინტეგრირებას. ეს პრაქტიკულად შეუძლებელია. ახლა შევხედოთ ამას მოსწავლის მხრიდან. მას ესოდენ მნიშვნელოვან ოფიციალურ დოკუმენტში, როგო-

რიცაა გაკვეთილების ცხრილი, ცალკე საგნად არ უწერია ქართული ენის გრამატიკა. ლიტერატურის გაკვეთილზე კი მთავარია ლიტერატურა, რომელსაც ზოგჯერ შეიძლება ერთი გაკვეთილიც არ ეყოს. გრამატიკაზე კი შეიძლება პატარა საუბარი შედგეს, ან – არა. ახლა როგორია მოსწავლის ფსიქოლოგიური განწყობა ენის მიმართ?! რა თქმა უნდა, ინერტული. მოსწავლე ყოველთვის შეეცდება პირველ რიგში ლიტერატურის მომზადებას. უკვე დაღლილი, ზემოდან ასე დაკნინებულ საგანს, გრამატიკას ან მოამზადებს, ან – არა! ასეთია ადამიანის ფსიქოლოგია.

გრამატიკის სწავლების პრობლემას მავანთ-მავანი იმით ხსნის, რომ სკოლის მოსწავლეთათვის ენის თეორიის ცოდნა აუცილებლად არ მიაჩნიათ. მათი აზრით, ამას უმაღლესში ისწავლის ის, ვინც ქართული ფილოლოგიით დაინტერესდება. ეს კიდევ ცალკე პრობლემაა, ქართული ფილოლოგიით ვინ ინტერესდება დღეს?! რეალური სინამდვილიდან გამომდინარე, აქვე შემიძლია გიპასუხოთ: – ძალიან ცოტა! იმიტომ, რომ ანგლო-ამერიკანიზაციის წყალობით ქართულ ენაზე თავის სამშობლოშიც კი არ არის სათანადო მოთხოვნა. ყველაზე დაბალ თანამდებობაზეც კი, პირველ რიგში ინგლისური ენის ცოდნას კითხულობენ ე. წ. „სვეტები“, რომლებმაც ისიც კი არ იციან, შოთა რუსთაველი მეფე იყო თუ პოეტი. უცხო ენის ცოდნის საწინააღმდეგო არაფერი მაქვს, მაგრამ შეგუება მიჭირს მაშინ, როცა ეს მშობლიური ენის ხარჯზე ხდება. ენისა, რომელიც თავისი საკუთარ ანბანით, გრამატიკით, ლექსიკური სიუხვით, აზრის გამოხატვის სიზუსტით, ზეპირი და წერიტი მეტყველების კულტურით, დამწერლობით, პოეტურობით, ანტიკურობით და სხვა უამრავი ღირსებით შეგვიძლია ვიამაყოთ. გაიხსენეთ „ოქროს საწმისი!“ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ჩვენ კი არა, ყოფილი დიდი იმპერიები: საბერძნეთი, რომი და სხვა, როგორ დაკანკალებდნენ თავიანთ ენას, როცა ნახევარი მსოფლიო მათ ენებზე ლაპარაკობდა. ყველა, პროგრესულად მოაზროვნე

ადამიანები, განსაკუთრებით პედაგოგიკის კლასიკოსები (მ. ფ. კვინტილიანე, იან ამოს კომენსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ა. დისტერვეგი, პესტალოცი, ჰერბარტი, კ.უშინსკი, ი. გოგებაშვილი და სხვა) ერთხმად თანხმდებოდნენ მშობლიური ენის შემეცნებით-განმავითარებელ მნიშვნელობაზე. ი. გოგებაშვილი წერს: „დედაენა არის ძვირფასი საღარო, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა, ნამოქმედარისა.“ წარსულის ამ უმდიდრესი ცოდნა-გამოცდილების ათვისების გარეშე შეუძლებელია ეროვნული იდენტობის შენარჩუნება. ეს უკვე ნათლად შეინიშნება უცხოურით ზედმეტად გატაცებულ, განსაკუთრებით ახალგაზრდების გარკვეულ ნაწილსა და იმ ადამიანებში, რომლებიც საკუთარი ისტორიისა და კულტურის ცოდნის დეფიციტს განიცდიან. აქ არ შეიძლება არ გაგვახსენდეს რომაელი ორატორის, ციცერონის გენიალური ნათქვამი: „იმის უცოდინარობა, რაც შენს დაბადებამდე მოხდა, ბავშვად დარჩენას ნიშნავს“-ო.

რაც შეეხება მხატვრული ლიტერატურის სწავლებას, როგორც ცნობილია, მისი დანიშნულებაა ისეთი გრანდიოზული პედაგოგიური ფუნქციების შესრულება, როგორცაა: შემეცნებითი, განმავითარებელი, ესთეტიკური და აღმზრდელობითი. ამ მიზნის მიღწევა კი შესაძლებელია თანმიმდევრობის, სისტემურობისა და მისაწვდომობის დიდაქტიკურ პრინციპთა (და არა მარტო ამ პრინციპთა) უმკაცრესად, უზუსტესად და შემოქმედებითად, სათანადო პედაგოგიური მეთოდების გამოყენებითა და მოსწავლეთა ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინებით. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ქართული მწერლობის საწყის, ელემენტარული ცოდნის შემდეგ, უფროს კლასებში მოსწავლეთა გადაყვანა უნდა მოხდეს მწყობრ-მეცნიერულ-სისტემურ და სიღრმისეულ სწავლებაზე, კონკრეტულ-ემპირიული აზროვნებიდან აბსტრაქტულ – დიალექტიკურ და ლოგიკურ აზროვნებამდე.

განათლების სააკაშვილ-ლომაიასეული რეფორმის წყალობით სწავლების პედაგოგიური კანონები და პრინციპები მთლიანად უგულებელყოფილიქნა. მთელი სასწავლო აღმზრდელობითი პროცესის თვითმიზნად იქცა უცხოური ტექნოლოგიებით თავის გაგიჟება, რომელსაც თვით ამერიკელ მეცნიერთა კრიტიკა ვერ აცდა. ნილ პოსტმანის სიტყვებით რომ ვთქვათ: „ფსიქოპათიურ ფანატიზმამდე მიაღწია ტექნოლოგიების გაღმერთებამ“.² ზოგადად, ტექნოლოგიების წინააღმდეგი არავინ არაა, თუ ის პირდაპირ თავის დანიშნულების ადგილას გამოიყენება. თვით ტექნოლოგიის ცნება გულისხმობს ნედლი მასალის მზა პროდუქციად გადამუშავების პროცედურას და უშუალო კავშირშია უსულო საგნებთან. სიტყვა ტექნოლოგია უნებურად ასოცირდება პურეულის გამოცხობასთან, სასმელებისა და მსგავსთა დაყენებასთან; მანქანათმშენებლობასთან და ა. შ. და არამც და არამც პედაგოგიკასა და ფსიქოლოგიასთან. ბავშვის, ღვთის ამ უნიკალური ქმნილების, სწავლებისა და აღზრდის პროცესს წარმმართავს მოცემული პედაგოგიური სიტუაციის შესატყვისი მეთოდები და ხერხები, რომელსაც შეიმუშავებენ პედაგოგ-მეთოდისტები. „ნაციონალებმა“ მთელი 9 წლიანი მმართველობის პერიოდში ჩვენი სკოლები და უმაღლესი სასწავლებლები გადააყოლეს ევროატლანტიკურ ტექნოლოგიებს, ხოლო პედაგოგიური მიზანი, განათლების შინაარსი (რა ვასწავლოთ? ვინ აღვზარდოთ?), საერთოდ, არ მდგარა დღის წესრიგში. 2004-2012 წლებში პროფესორ-მასწავლებელთა მიერ სამეცნიერო შრომები მხოლოდ ტექნოლოგიებზე იწერებოდა. უფრო მეტიც, სიტყვა „ტექნოლოგია“ აუცილებლად სათაურშივე უნდა ყოფილიყო გამოტანილი. შრომის მეცნიერულ და პრაქტიკულ ღირებულებას ეს ერთი, ჯადოსნური სიტყვა „ტექნოლოგია“ განსაზღვრავდა. მოკლედ, საშუალო თუ უმაღლეს სასწავლებლებში ყველა და ყველაფერი „სწავლების ტექნოლოგიებს“ უნდა მორგებოდა. თურმე, მთავა-

2 ნილ პოსტმანი, განათლების მიზანი. თბ., 2007, გვ. 14

რია საშუალება. სხვა დანარჩენი: მიზანი და არსი?! – რაღა დროისაა?! ტექნოლოგია, უპირველეს ყოვლისა! საქმისადმი ასეთი მიდგომა სიბეცეა და უტიფრობა.

რეალურად არსებულ პრობლემათა ამ მცირე ჩამონათვალთანაც ნათლად იკვეთება ქართული მმართველობის სისტემის სიმახინჯე, სახელმწიფოს საგანმანათლებლო პოლიტიკის ანტიეროვნულობა: კაცთმოძულეობა, ანტიხალხურობა, წარსულისადმი ნიჰილისტური დამოკიდებულება, ეროვნული კულტურისა და ღირებულებების მიმართ უპატივცემულობა და გაუფრთხილებლობა, ეროვნულ და პიროვნული ღირსებების დაკნინება, უცხოურით გატაცება, ეგოცენტრიზმი კარიერის, მატერიალისმი, თვითგანდიდება, პირადი კეთილდღეობა, და მრავალი სხვა მანკიერებანი. ამ ინსტიტუტური ამბიციების გაღმერთებამ, საკუთარი პერსონის გაკერპებამ მოგვიტანა ის, რაც მივიღეთ. რადგან ეს მდგომარეობა ქმნის იმ სოციალურ გარემოს, რომელიც პედაგოგიკურ მეცნიერებაში პიროვნების ფორმირების, სამ ძირითად ფაქტორთაგან, ერთ-ერთ ფაქტორად არის წარმოდგენილი. სოციალური გარემო თავისი მასშტაბებით, მრავალფეროვნებითა და სიძლიერით განუზომელ გავლენას ახდენს ადამიანის და, განსაკუთრებით, აღსაზრდელის მოუმწიფებელ ცნობიერებაზე, მისი მიმბაძველობითი ბუნებიდან გამომდინარე. ამ გავლენის ხარისხი კი განპირობებულია მისი ღირებულებებით. მოწესრიგებული სოციალური გარემო, სამართლიანი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური და ეკონომიური წყობა, მმართველობის ჯანსაღი სისტემა ქმნის ხელსაყრელ პირობებს ყოველმხრივ ჰარმონიულად: გონებრივად, ზნეობრივად, სულიერად, ესთეტიკურად და ფიზიკურად განვითარებული, სრულფასოვანი პიროვნების ჩამოყალიბებისათვის. ამ პირობებს, მოწესრიგებულ სოციალურ და ბუნებრივ გარემოს, სულიერ და მატერიალურ ღირებულებებს კი ქმნიან სწორედ, ეს სრულყოფილი პიროვნებები მიზეზ-შედეგობრივი კავშირის ლოგიკით. ბავშვი ღრუბელივით ისრუტავს

რასაც ხედავს, ისმენს. ღრუბელი კი ერთნაირად ისრუტავს როგორც სუფთას, ასე ჭუჭყიან ნებისმიერ სითხეს. აქ კი ბუნებრივად ჩნდება ადგილი აღზრდის ფაქტორისთვის, მაგრამ ის ავტომატურად არ ერთვება პროცესში. ამაზე ქვემოთ ვისაუბრებთ.

როგორც მოგეხსენებათ, სწავლა-განათლებისა და აღზრდის საქმე, მისი ბუნებიდან გამომდინარე, უშუალოდ შემეცნების უნივერსალურ თეორიას – სენსუალიზმს ეფუძნება: „ცოცხალი კონკრეტული განსჭვრეტიდან აბსტრაქტული აზროვნებისაკენ და მისგან პრაქტიკისაკენ” – აი, ეს არის, ჩვენი ღრმა რწმენით, ის აბსოლუტური ჭეშმარიტება, კაცობრიობის იმ მეცნიერულ მიგნებებთან, რომელიც იძლევა უნიკალურ გასაღებს განათლებისა და აღზრდის, შეგნებული ცხოვრებისათვის ღირსეული თაობის მომზადების სფეროში. როგორც ვხედავთ, შემეცნების ეს თეორიული ფორმულა შეიცავს სამ პედაგოგიურ და ფსიქოლოგიური ეტაპს: I. შეგრძნება და აღქმა; II. წარმოსახვა და გააზრება; III. დამახსოვრება და გამოყენება.

აღამიანი, როგორც ღვთის უნიკალური ქმნილება, თავის შემოქმედისაგან დაჯილდოვებულია შემეცნების უნარით გრძნობათა ორგანოების მეშვეობით. „მისცა მათ აზრი, ენა და თვალები, ყურები და გული, რათა შეეცნო ყოველივე”³; რაც ცაშია და დედამიწაზე, რომ ჭეშმარიტების შემეცნებით მიეღო სრულყოფილება. „თვით იღუმაღლის შეცნობით აღძრა გონება კაცთა” (ეკლესიასტე 3¹¹), ვინიდან „შემეცნება გონების სრულქმნაა, სრულქმნილება კი – ღმერთთან მიახლოება”⁴ სენსუალიზმის თეორიიდან გამომდინარე, არაფერია სამყაროში, რომლის შეგრძნება და აღქმა, წარმოსახვა და გააზრება არ შეეძლოს აღამიანს, ამ „მსტოვრებისა” და „ჯაშუშების” მეშვეობით. მაგარამ ასევე არაფერია ცნობიერებაში, რაც შეგრძნებებში არ გეჰქონია: არ გვინახავს, არ მოგვისმენია, არ დაგვიყნოსია, არ დაგვი-

3 სიბრძნე ზირაქის 17:16

4 სოლომონის სიბრძნე 6:24

გემოვნებია და არ შევხებივართ. ამ უნიკალურ-ბუნებრივი შესაძლებლობების გონივრულად გამოუყენებლობასთან დაკავშირებით პედაგოგიკური მეცნიერების ფუძემდებელმა, I საუკუნის მეცნიერ-პედაგოგმა და ორატორმა მარკუს ფაბიუს კვინტილიანემ თქვა: „სამარცხვინოა და სიმდაბლე, რომ ადამიანი არ ზრუნავდეს ღვთით ბოძებული გონების განვითარებისათვის”.

ადამიანი განუსაზღვრელი პოტენციური შესაძლებლობებით ევლინება ქვეყნიერებას. მასში იმთავითვე დევს სიკეთისა და ბოროტების მარცვალი. რომელსაც მიეცემა განვითარებისათვის მეტი ხელსაყრელი პირობები, ის განვითარდება. სამწუხაროდ, უღვთო ადამიანთა მმართველობის სისტემაში, ყველაფერი უწყობს ხელს ადამიანის სულის დამახინჯებას. ამის თვალსაჩინო მაგალითია ქვეყნიერებაში არსებული მძიმე რეალური სინამდვილე. მაგალითის გარდამქმნელი გავლენა კი საყოველთაოდ აღიარებულია. ბოლო-ბოლო იმ მიზეზების გამოკვლევას ვცდილობთ, რაც იწვევს ამდენ უბედურებას დედამიწაზე. ომები, ძალადობა, შიმშილობა, ეპიდემიები, ნარკოტიკებისა და ალკოჰოლური სასმელების მიღება, გარყვნილება, ფლობისა და მბძანებლობის მანია და სხვა ათასი სისაძაგლე, რატომ იპყრობს ადამიანის გულსა და გონებას, როცა მას თავისუფლად შეუძლია გახდეს ღირსეული, რესპექტაბელური, ღვთისწიერი, ბრძენი, გონიერი, ზნეკეთილი, სულიერად სპეტაკი, ყოვლად სრულყოფილ პიროვნება. რატომ ირჩევს ადამიანი უარესს, როცა შესაძლებელია უკეთესის არჩევა?!

აღზრდის მეცნიერება პედაგოგიკა დედამიწაზე არსებულ პრობლემებს ხსნის ბიოლოგიურ-მემკვიდრეობითობის, სოციალური გარემოსა და აღზრდის ფაქტორთა გავლენით. ერთი შეხედვით, ეს ფაქტორები მტკიცების საკმაოდ ოპტიმალურ არგუმენტად მოსჩანს. მაგრამ კაცობრიობის განვითარების ისტორია თუ თანამედროვე ცივილიზებული რეალობა ამ მტკიცებათა ჭეშმარიტებას მხარს ვერ უჭერს.

მაშ, რა გამოსავალია? სად ვიპოვოთ პასუხი? პრობლე-

მა იმაშია, რომ პასუხს, მიზეზთა მიზეზს იქ კი არ ვეძებთ, სადაც ის არის. არ მივმართავთ მას, ყოვლისშემოქმედ ღმერთს, რომელმაც ყველაზე კარგად იცის რა სჭირდება თავის უნიკალურ ქმნილებას – ადამიანს, რომ ის იყოს თავისუფალი, ბედნიერი, ცხოვრობდეს სამართლიან და მშვიდობიან გარემოში.

კაცობრიობის ისტორიამ დაამტკიცა, რომ ამოებაა და ფუჭი მთელი ქვეყნიურ-ადამიანური სიბრძნე ღვთიური სიბრძნის გარეშე, რადგან ღვთის ნებით ხდება ყველაფერი. ღვთის ნება კი ყველამ უნდა იცოდეს და შეასრულოს. ნოეს რომ ზუსტად არ შეესრულებინა ღვთის ნება, წარდგინის დროს არავინ გადარჩებოდა დედამიწაზე. ესეც რომ არ იყოს, ჩვენ ვაღდეგებულნი ვართ მოვუსმინოთ ღმერთს, ჩვენს შემოქმედს, და მივყვეთ მის ხელმძღვანელობას, რომელმაც თავისი საყვარელი ძე – იესო ქრისტე შემოგვწირა და მოგვცა შესაძლებლობა მარადიული სიცოცხლისა დედამიწაზე.

აღზრდის პრობლემის მიზეზთა მიზეზი არის უღმერთობა, ჭეშმარიტი, ღვთიური რწმენის უქონლობა. სრული პასუხები აღნიშნულ მიზეზთა მიზეზის შესახებ უფრო დაწვრილებით და ვრცლად იხილეთ, უპირველეს ყოვლისა, ბიბლიაში; ასევე შეგიძლიათ გამოიყენოთ გ. ხუსუას წიგნები: 1. ქრისტიანული მორალი და პიროვნების ფორმირება. თბ., 1996; 2. ბიბლია პედაგოგიკა და ჩვენ. თბ., 2009; 3. სტატია – განათლება და ბიბლია. ჟ. „კულტურათაშორისი კომუნიკაციები, №6,7, 2009, გვ. 207-213.

**ბატბანტუას ხელახლა აღზრდის ამბავი
XXI საუკუნის ბაღასახედიდან**

*„იმის უცოდინარობა, რაც შენს დაბადებამდე
მოხდა, ბავშვად დარჩენას ნიშნავს“
ციცერონი*

მე-16 საუკუნის ფრანგი ჰუმანისტი მწერლისა და პედაგოგიკური აზროვნების ერთ-ერთი ბრწყინვალე წარმომადგენლის ფრანსუა რაბლეს რომანი „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ ისეთ პედაგოგიკურ კონცეფციებს შეიცავს, რომ თავისი თეორიული და პრაქტიკული ღირებულებებით დღემდე არ დაუკარგავს აქტუალობა. მასში ასახულია 17 წლის ახალგაზრდის გარგანტუას ხელახლა აღზრდის საჭიროების მიზეზი და მიღწეული შედეგი. ნაჩვენებია მასწავლებლის განუზომელი პედაგოგიური, საზოგადოებრივი და პიროვნული როლი და მნიშვნელობა. მაღალი ზნეობისა და კვალიფიკაციის პედაგოგის ტიპს განასახიერებს პონოკრატე მასწავლებელი, რომელმაც თავისი სასწაულქმედებებით აჩვენა ჭეშმარიტი მასწავლებლის განუსაზღვრელი შესაძლებლობები ადამიანის გონების განახლებისა და ზნეობრივი სრულყოფის თვალსაზრისით. მან აღზრდის პედაგოგიური კანონებისა და პრინციპების, მეთოდებისა და ფორმების, სიტუაციის შესატყვისი ყველა საკორექციო-კომპენსატორული და სარეაბილიტაციო პედაგოგიური არსენალის მაქსიმალურად გათვალისწინების საფუძველზე მიაღწია განსაცვიფრებელ პოზიტიურ შედეგებს. პონოკრატე მასწავლებელმა სწორი პედაგოგიური დიაგნოსტიკის საფუძველზე ზუსტად დაადგინა ათვლის

წერტილი, საიდანაც უნდა დაეწყო 17 წლის გარგანტუას განათლების საშუალებით ხელახლა აღზრდის პროცესი.

„უყურა პონოკრატემ, უყურა და ნახა რა, გარგანტუას ზნე-ქცევა არ უვარგაო, გადაწყვიტა სხვა რიგ, კეთილმცენიერებითა განსწავლა იმისი, თუმცაღა პირველჟამად თავის ნებაზედ მიუშვა, რამეთუ ჰკონებდა, ბუნება (ბავშვის ბუნება – გ. ხ.) შეუძრწუნებლად ანაზღვეულ ცვალებასა ვერ იტანსო.“ როცა დაადგინა პონოკრატემ გარგანტუას აღზრდილობისა და განათლებულობის ნულოვანი დონე „დასტურ მისახედად მიზნისა, პონოკრატემ იქაურ სწავლულთა და მეცნიერთა საზოგადოებას აზიარა გარგანტუა, რათა გვაჯითა და ბაძვითა სუღიერად ამაღლებულიყო იგი და გასჩენოდა წადილი რუდუნებისა და გამოჩინებისა.“¹

პონოკრატეს აზრით, რომელსაც სწამდა თვალსაჩინო მაგალითის პედაგოგიური ზემოქმედების ძალისა, მაღალი რანგის საზოგადოების გაცნობით გარგანტუას ეძლეოდა საშუალება, რომ ნათლად ენახა განსხვავება მდაბიურსა და მაღალ კულტურას შორის და ამ ფონზე შეეცნო საკუთარი „მე.“ ამ კულტურული ღონისძიების შემდეგ შეადგინა მეცადინეობის დღის ყოველი საათისთვის გათვლილი პროგრამა.

„მერე მან ისერიგად გაარიგა დრო საწვრთნელად, რომ გარგანტუას ერთი ჟამიცა უქმად არ ეკარგებოდა. დილით დადამებადისა ღია გამოსადეგ ცოდნასა იყო დაწაფებული. დილით საღმრთო წერილს გამომეტყველებით წაუკითხავდნენ, რაც ისე ზემოქმედებდა გარგანტუაზედ, რომ იგი მოწიწებითა და სიყვარულით იმსჭვალებოდა უფლისა მიმართ.“²

გარგანტუა, სანამ დილის ჰიგიენით იყო დაკავებული „მოძღვარი ერთხელ უკვე წაკითხულსა, ხელახლა უმეორებდა, უხსნიდა, რასა ვერ ჩაჰხვედროდა ანდა რაიცა გასძნელებოდა.“³

1 ფრანსუა რაბლე, გარგანტუა და პანტაგრუელი, თბ., 1991, გვ. 80

2 იქვე.

3 იქვე გვ. 81

ვარჯიშის ანუ ერთდამავე მოქმედების მრავალგზის განმეორების მეთოდით, აღქმული ცოდნის გაღრმავება-განმტკიცების, გაგების, დამახსოვრებისა და გამოყენების უნარ-ჩვევების განვითარებას, ცოდნა-გამოცდილების ინტელექტუალურ საკუთრებად გარდაქმნის პროცესს უზრუნველყოფდნენ.

ბუნებრივ გარემოს თვით ბუნებაზე, ანუ ემპირიული დაკვირვების მეთოდით ასწავლიდნენ. „ცისა სარტყელსა უთვალთვალებდნენ, რა დღეშიაო, ვითარ წუხელ იყო ისეთივეა, თუ არაო და განსაზღვრავდნენ, მზე აწ რა ბურჯზედ აღმობრწყინდბაო და მთვარე რა ეტლს ამოჰყვებაო.“⁴

„ამისა უკან გარგანტუას ტანთ აცმევედნენ, თმას უვარცხნიდნენ, უხუჭუჭებდნენ, სურნელთ აპკურებდნენ და სრულიად ამ ხნის განმავლობაში წინადღისა გაკვეთილთ ამეორებინებდნენ. იგი ზეპირ უპასუხებდა და თან სულ იმის ცდაში იყო, შემთხვეულობა რამ ცხოვრებისა მოემარჯვებინა.“ მის შემდეგ ახალ მასალას სამი საათი უკითხავდნენ და უხსნიდნენ. „მემრე ჰაერზედ გადიოდნენ, გზა-გზა წაკითხულსა სჯიდნენ და სატანვარჯიშოდ ბრაკს მიაშურებდნენ, ანდა სადმე გაიმინდვრებდნენ, ბურთსა გაიგდებდნენ, ჩოგანსა ამოჰკრავდნენ, ეცი მაგასაო, მწვევარსაებრ დაედევნებოდნენ, ისევ ისე ხერხიანად იწრთობდნენ სხეულსა, ვითარცა წვეღან სულს იწვრთიდნენ, ძალას თავს აროდეს არ ატანდნენ, უნდოდათ თამაშობდნენ, უნდოდათ – არა. და უკეთუ ოდნავ გაიოფლებოდნენ, ანდა დაიღლებოდნენ, უმაღლ თავსა ანებებდნენ ფუნდრუკსა, ტანს გულდაგულ შეიმშრალებდნენ, გამოიცვლიდნენ პერანგთ... და საჭმლის მოლოდინში კაფიეტად და გამომეტყველად ზეპირ უბნობდნენ, რაც კი იმ დღისა გაკვეთილით დახსომებოდათ.“⁵

გონებრივ და ფიზიკურ შრომას ერთდროულად ეწეოდნენ. სადილად რომ დასხდებოდნენ, „პირველ ორ-სამ თვესა თან იმის ახსნაში იყვნენ, რას რა თვისებრიობა ჰქონდა, რა

4 ფრანსუა რაბლე, გარგანტუა და პანტაგრუელი, თბ., 1991, გვ. 81

5 იქვე.

თავისებურება, რა მარგებლობა და რისგან შექმნილიყო, ყველაფერი სუფრაზე მირთმეული პური, ღვინო, წყალი, მარილი, ხორცი, თევზი, ხილი მწვანილი, ბუდლო. და, არცა ის გამორჩეობდათ, რა კერძი რა გვარ განემზადებინათ. გზადაგზა გარგანტუამ მცირე რამ ხანში ისწავლა პლინიუსის, ათენოსის, დიოსკორდინოსის, იულიუს პოლუქსის, გალენოსის, პროფირიოსის, ოპიანეს, პოლობიოსის, პელიოდორეს, არისტოტელეს, ელიანეს და სხვათა წიგნთაგან შესაბამისად გამოკრეფილნი მუხლნი.”⁶ ცოდნის ღრმად და მტკიცედ შეთვისების მიზნით ისევ და ისევ გამეორება-გარჯიშის მეთოდს მიმართავდნენ. „შემდგომად ამისა ისევ იწყებოდა გამაჯანსაღებელი სანიტარულ-ჰიგიენური პროცედურა. „გარგანტუა დანამასტიკის ტოტითა კბილთ გამოიხიჩქინდა, ხელ-პირსა ცივი წყლით გადაიბანდა და უფალსა მადლს შესწირავდა უცხო ქებისა გალობითა, განადიდებდა კეთილმოწილეობასა და მოწყალებასა მისასა.”... მერე „შესაქცევად ოინთა იგონებდნენ და მახვილგონებიანად რიცხვთათვისა სწავლაზედ, ანუ არითმეტიკაზედ აგებდნენ.” ამგვარი თამაშით „ისე გაიწავა ისე გავარჯიშდა ხედვითა თუ საქმითად,” რომ მასთან თვით ტუნსტალიც (დიდი ინგლისელი მათემატიკოსი) უკან დაიხევდა.⁷

გარგანტუას კარგად ემარჯვებოდა გეომეტრია, ასტრონომია, მუსიკა – სახიობა. იგი „უკრავდა ბარბითსა, სპინეტს, ებანსა, ცხრასარქველიან გერმანულ ფლეიტასა, ვიოლინოსა და ტრომბონსა.”⁸

მას შემდეგ „სამიოდ საათსა თავის უმთავრეს სამეცადინოსა მეცადინებოდა, ე. ი. იმდილამდედ კითხვისა გაკვეთილსა იმეორებდა, კვალად კითხულობდა და ანტიკურ თუ ახლორომაულ ასოთა ღამაზად და სწარაფად გამოყვანასა სწავლობდა.”⁹

6 ფრანსუა რაბლე, გარგანტუა და პანტაგრუელი, თბ., 1991, გვ. 82

7 იქვე

8 იქვე, გვ. 84

9 იქვე, გვ. 83

მეცადინეობას რომ მორჩებოდნენ, გიმნასტის ხელმძღვანელობით გარგანტუა ფიზიკურ წრთობას გადიოდა. რაინდული თვისებების განვითარებას განსაკუთრებული ადგილი ეკავა მის აღზრდაში. ხან აღკაზმულ ტაიჭზე ამხედრებული ვარჯიშობდა „უკეთუ ჯირითსა ვიტყვით, ანდა ცხენგაღეობასა, გარგანტუას ბადალი არ ჰყავდა.“¹⁰

ნადირობაშიც უბადლო იყო. „ნადირობითა ცხენდაცხენ ნადირობდა ირემზედ, შველზედ, დათვზედ, ქურციკზედ, ტახზედ, კურდღელზედ, კაკაბზედ, ხოსობზედ, სავათზედ. თუ არადა ბურთაობდა, შეისროდა ტოტოცინა ბურთსა, ფეხსა გაკრავდა ან მუშტსა ამოკრავდა, ჭიდაობდა, რბოდა, ხტოდა.“¹¹

არც ცურვაში ჩამოუვარდებოდა ვინმეს გარგანტუა. აქაც აქტიურად ვარჯიშობდა. „ცურაობითა ღრმაში ცურაობდა პირდაღმა, გულაღმა, მხართძოზედ წამოწოლილი, ... სენას ხელწიგნიანი გადაცურავდა და... ერთი ფურცელიც არ დაუსველდებოდა.“... „ხომაღდზეც ცალი ხელით აებლოტებოდა“... „ცალი ხელითა აფლიონსა მართავდა, მეორეთი უშველებელ ნიჩაბს უსვამდა... ბუღინსა ქარის წინააღმდეგ ატრიალებდა. საჭე უცდომლად ეპყრა.“¹²

სპორტის ყველა სახეობაში გამორჩეული გარგანტუა „იდგა და ტყორცნიდა ხელშუბსა, რკინის ძელსა, ლოდიანსა, ოროლასა, ზუფინსა, წათსა; მშვილდ-ისარს წამზედ მოზიდიდა, სააღყო საბელსა მარტო გამართავდა“¹³ ცადაწვდილ კოშკზედ ჩამობმულ ბაგირზე აცოცდებოდა, ისევ მარჯვედ ჩამოხობდებოდა.

„ხესა და ხეს შორის ვეება კოჭსა გასდებდენენ, ჩაავლებდა ხელთ იგი, ზედ ჩამოეკიდებოდა და ფეხებჩამოკონწიაღებუელი შურდულივით გადი-გამოდიოდა წინ და უკან, სიმარდემი მჯობნელი არ ჰყავდა,“ „ძელობანაშიც

10 ფრანსუა რაბლე, გარგანტუა და პანტაგრუელი, თბ., 1991, გვ. 84

11 იქვე

12 იქვე

13 იქვე

უპირველეს ფალავანთ ერკინებოდა.”¹⁴

„შემდგომად ესე ვითარი სწავლა-ვარჯიშისა უნდა დაეზილათ, გაედგრიჭათ, ტანთ სამოსი გამოეცვალათ.... უკვე შინმოსულნი, ვინემ სადილსა მოლოდინში იყვნენ, ჯერეთ წაკითხულსა რასმე გაიმეორებდნენ და მერმე მიუსხდებოდნენ სუფრასა.”¹⁵

„სერისა კუღზედ კვლავაც განაახლებდნენ სამხრისქამიმდელ გაკვეთილსა და,ვიდრე არ გაბეზრდებოდნენ, თავსა არ გაანებებდნენ.”

„სამადლობელ ლოცვას რომ წარმოთქვამდნენ, წავიდოდნენ და ეწვეოდნენ მეცნავე-მეცნიერთ, ანდა მოგზაურთ, რომელთაც უცხო მხარენი მოეხილათ.”

ელიტური აზროვნების ადამიანებთან შეხვედრების მოწყობით, პონოკრატე თავის მოწაფეს უჩვენებდა თვალსაჩინო მაგალითებს, უქმნიდა სრულფასოვანი ადამიანის იდეალს.

„უკუნ ღამეში, სანამ დაიძინებდნენ, გავიდოდნენ ყოვლისა უფრორე საბუსუნო ადგილასა და ცასა გახედავდნენ, უთვალთვალებდნენ კუდიან ვარსკვლავთ, უკეთუ სადმე ჩანდნენ, ანდა მთიებთა მდებარეობასა, განლაგებასა, პირისპირ დგომასა და თანამთხვევასა აკვირდებოდნენ.”
ონოკრატე მასწავლებელი ასე უდვივებდა შემეცნებით ინტერესს თავის მოსწავლეობის ვადაგასულ ახალგაზრდას.

შემდგომ გარგანტუა მოძღვარსა თვისას, პითაგორელთა წესისამებრ, მოკლედ უამბობდა, რაც კი რამ იმა დღეს წაკითხა, ენახა, შეეტყო, ექმნა და გაეგონა.” – ასე უტარებდა განმტკიცების ტიპის გაკვეთილს თავისი მასწავლებელი გარგანტუას. ყოველივე ამის შემდეგ „მას უკანთა მოქმედ ღმერთსა აღუვლენდნენ, რწმენასა განიძლიერებდნენ, განადიდებდნენ უსასრულოწყალობასა უფლისასა, გარდასულისა გამო მადლსა შესწირავდნენ და მომავალსაცა ღვთისავე სახიერებასა მიანდობდნენ.” სწორედ, ყოვლის-

14 ფრანსუა რაბლე, გარგანტუა და პანტაგრუელი, თბ., 1991, გვ. 84

15 იქვე, გვ. 87

შემოქმედი ღვთისადმი რწმენა ხდიდა მათ მონდომებასა და ძალისხმევას ნაყოფიერსა და წარმატებულს. სულიერი აღზრდის პრობლემაც ასე ბუნებრივად და ნაყოფიერად გვარდებოდა.¹⁶

გარგანტუა თავისი ყოველმხრივი განათლებულობით, თეორიული და პრაქტიკული ცოდნა-გამოცდილებით, ზნეობრივი სისრულით აოცებდა მის გარშემო მყოფთ და მასწავლებელს განადიდებდნენ მიღწეული შედეგის გამო.

ახლა გავაკეთოთ რეზიუმე, თუ რა პედაგოგიური რეკომენდაციებს გვთავაზობს ფრანსუა რაბლე თავის კორექციულ პედაგოგიკაში:

1. აღსაზრდელის მომზადებისა და განვითარების დონის დადგენა, ანუ ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების პრინციპის გათვალისწინება აღზრდაში;

2. თვით აღსაზრდელის დარწმუნება მისი განვითარების პოტენციური შესაძლებლობებში, რეალურსა და იდეალურს, მიღწეულსა და მისაღწევს შორის არსებულ განსხვავებათა დაძლევის აუცილებლობაში ანუ პედაგოგიური ოპტიმიზმი;

3. სამოქმედო, სასწავლო-აღმზრდელობითი პროგრამის, ანუ პროექტის

შედგენა;

4. აღზრდის ძირითადი საშუალებები: მეცნიერება, პრაქტიკული გამოცდილება, მუსიკა, სპორტი და რელიგია;

პროექტის შინაარსი მდგომარეობს შემდეგში:

- დილით, ადგომისთანავე საღმრთო წერილის წაკითხვა;
- დილის ტუალეტი და პარალელურად წინა მასალის გამეორება;
- ბუნებაზე დაკვირვება, მონაცემების დაფიქსირება და ანალიზი;
- ახალი მასალის ახსნა საუბრისა და კითხვა-პასუხის მეთოდით;

¹⁶ ფრანსუა რაბლე, გარგანტუა და პანტაგრუელი, თბ., 1991, გვ. 87

- ტანვარჯიში და პარალელურად ახალმოსმენილი მასალის განმტკიცება;
- სადილი აქტიურ შემეცნებითი მაგიდაზე მორთმეული კერძების ფიზიკური და ქიმიური თვისებების, სარგებლიანობის, წარმომავლობისა, მომყვანის, კერძად მომზადებლისა და სუფრის გამწყობის შესახებ;
- თამაში სპორტული ან შემეცნებითი არჩევანის თავისუფლებით;
- მეცადინეობა გამეორება-ვარჯიშის მეთოდით;
- გამაჯანსაღებელ-სანიტარულ-ჰიგიენური პროცედურა;
- ლოცვა;
- დიდაქტიკური თამაში: ამოხსნა, ამოცნობა, პაექრობა;
- მუსიკალური გართობა;
- გაკვეთილის მომზადება: კითხვა, წერა, ხაზვა, ამოცანების ამოხსნა;
- ფიზიკური ვარჯიში: ჯირითი, ნადირობა, ცურვა, ხტომა...
- ვახშამი;
- გაკვეთილის გამეორება;
- ისევ ბუნებაზე დაკვირვება, ღამის მონაცვლეობისა და რაიმე საგულისხმო ნიშნების დაფიქსირება;
- ტკბილი ძილის სურვებით დამშვიდობება.

ფრანსუა რაბლემ „გარგანტუასა და პანტაგრუელში“ გვიჩვენა ზოგად პედაგოგიკაზე დაყრდნობით კორექციული პედაგოგიკის კონკრეტულ პედაგოგიურ სიტუაციაზე მორგებული, პედაგოგიური კანონების, პრინციპებისა და მეთოდების შემოქმედებითად გამოყენების პედაგოგიური ხელოვნება და მისი პოზიტიური შედეგები პონოკრატე მასწავლებლის პრაქტიკულ-პედაგოგიური საქმიანობის პროცესში, რაც უფრო სარწმუნოს ხდის პედაგოგიური პროცესის მეცნიერული უზრუნველყოფის, ოპტიმიზაციისა და ინტენსიფიკაციის საფუძველზე ორგანიზების მარად აქ-

ტუალობასა და ეფექტურობას, საყოველთაობასა და პერ-
მანენტულობას. სწორედ ამას გულისხმობდა პედაგოგიკის
გერმანელი კლასიკოსი ადოლფ დისტერვეგი თავის ცნო-
ბილ სიტყვებში: „პედაგოგიური კანონებისა და პრინციპე-
ბის უცოდინარობა უტიფრობა, ხოლო მისი უგულვებელყო-
ფა ბარბაროსობაა.“

პონოკრატე მასწავლებელი ცუდი აღზრდის შედეგად
ცნობიერება დამახინჯებული უკვე 17 წლის გარგანტუას
ხელახლა აღზრდის პროცესს იწყებს პედაგოგიური დაკ-
ვირვების მეთოდით პრობლემის დადგენის მიზნით. იგი
იკვლევს გარგანტუას განვითარების ფაქტობრივ მდგომა-
რეობას. ამისათვის მასწავლებელი „დიდ ბავშვს“ საწყის
ეტაპზე აძლევს სრულ თავისუფლებას, რადგან, როგორც
ცნობილია, თავისუფლების პირობებში უფრო ადვილად
და სრულად ხდება ადამიანის ბუნების, გრძნობებისა და
შეხედულებების გამოვლინება, აღზრდის დონის, მისი პი-
როვნულ-ინდივიდუალური და ასაკობრივი თავისებურებე-
ბის დადგენა. გარგანტუამ იმთავითვე გამოავლინა ეთი-
კური კულტურის ნულოვანი დონე, რამაც დღის წესრიგში
დააყენა ზნეობრივი აღზრდის აუცილებლობა. ტლანქი
და მოუქნელი გარგანტუას გაკეთილშობილება წარჩინე-
ბულ ადამიანებთან ხშირი შეხვედრებით დაიწყო, რომ მას
განვითარების მიღწეულსა და მისადწევს, რეალურსა და
იდეალურს შორის განსხვავება თავად შეეგრძნო, აღექვა
და გამოვლენილი ხარვეზის საკორექციო აღმზრდელო-
ბითი პროცესის ნებაყოფლობითი თანამონაწილე გამხდა-
რიყო. როცა ნიადაგი მომზადდა და პრობლემის გადაჭრის
აუცილებლობის შეგნება ორმხრივი გახდა, აღსაზრდე-
ლის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის კანონისა და
ასაკობრივ-ინდივიდუალური თავისებურების პრინციპის
გათვალისწინების საფუძველზე დაიწყო აქტიური სასწავ-
ლო-აღმზრდელობითი პროცესი სასწავლო გეგმების,
პროგრამების და დღის განსაზღვრული რეჟიმის მიხედვით.
სწავლება მიმდინარეობდა სასწავლო საგნებზე უშუალო,

ემპირიული დაკვირვების, ნატურალური თვალსაჩინოების, ვერბალური ანუ ზეპირმეტყველების, ვარჯისისა და დიდაქტიკური თამაშების მეთოდებით. განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდნენ გამეორებისა და განმტკიცების გაკვეთილებს. მეცადინეობას მოსდევდა თამაში, ფიზიკური ვარჯიში, კვება, დასვენება, ძილი. კომპლექსურად მიმდინარეობდა გონებრივი, ზნეობრივი, სულიერი, ესთეტიკური და ფიზიკური აღზრდა, სანიტარულ-ჰიგიენური ნორმებისა და წესების დაცვა, როგორც გონებრივი ასე ფიზიკური შრომითი საქმიანობა ღვთის მიერ ბოძებული განვითარების პოტენციური შესაძლებლობების გამოვლინებისა და ყოველმხრივ ჰარმონიული განვითარების მაქსიმუმის მისაღწევად.

ამრიგად, ფრანსუა რაბლეს „გარგანტუა და პანტაგრუელი“ არის მასწავლებლისა და აღზრდის სადიდებელი, გაუხუნარი, დროისა და სივრცის დიმენსიონებს გაურჩეული, ზოგადკაცობრიული და მარადისობაში გადასული პედაგოგიური ტრაქტატი, რომელშიც აშკარად იკვეთება აღზრდის ყველა კომპონენტი, როგორცაა: გონებრივი, ზნეობრივი, სულიერი, ესთეტიკური და ფიზიკური აღზრდა, პედაგოგიური კანონები და პრინციპები, მეთოდები, ფორმები და საშუალებები.

ფრანსუა რაბლე, აღზრდის ცნობილ ფაქტორებიდან განსაკუთრებით გამოყოფს აღზრდის, მასწავლებლისა და სოციალურ გარემოს როლს ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებულ, სრულფასოვანი პიროვნების ფორმირებაში. მოითხოვს სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის მეცნიერულ საფუძველზე აგებას. რაბლეს 400 წლის პედაგოგიურ შეხედულებებს თავისი უნიკალურობის წყალობით დღემდე არ დაუკავავს მეცნიერულ-პრაქტიკული ღირებულება. როგორც აბრაამ ლიკოლინი ამბობს: მადლობა ღმერთს, რომ არსებობენ წიგნები, რომელიც ადამიანებს შეახსენებენ ხოლმე, რომ მათი აზრები არც ისე ორიგინალურია და ახალი.

ჯენტლმენის აღზრდის ისტორია

*„კაცად მაშინ ხარ სჯედი,
თუ ეს წესი წესად დარგე
და ყოველდღე შენს თავს ჰკითხე,
აბა, დღეს მე ვის რა ვარგე.“*
ი. ჭავჭავაძე

რაინდული აღზრდის კულტურას ყოველთვის თავისი ადგილი ჰქონდა მიჩენილი პედაგოგიკის ისტორიაში. მამაცობა, ვაჟკაცობა, კაცურ-კაცობა, მამულიშვილობა, ზნეობრივი გამბედაობა, რაინდობა, ჯენტლმენობა „კაი ყმობა“ და სხვა მსგავსი სინონიმები ადრეც და დღესაც აღიქმება მამრთა სქესის სიდიადის საზგამსმელ ეპითეტებად. ჯენტლმენობა თავისთავში აერთიანებს განსწავლულობას, სიბრძნესა და გონიერებას, მაღალ ზნეობასა და ესთეტიკურ დახვეწილობას, ფიზიკურ-ფუნქციონალურ მოქნილობასა და პიროვნულ სრულფასოვნებას.

ჯენტლმენის აღზრდის პრობლემას მიუძღვნა პედაგოგიკის ინგლისელმა კლასიკოსმა ჯონ ლოკმა თავისი გენიალური პედაგოგიკური თხზულება „ფიქრები აღზრდის შესახებ“ ანუ ჯენტლმენის აღზრდა, რომელსაც საფუძვლად უდევს ბიბლიური დებულება „ჯანსაღი სული ჯანსაღ სხეულში“.¹ სულიერი და ფიზიკური ჯანმრთელობა, ლოკის მიხედვით უდრის ბედნიერებას, და, რაც მთავარია, მისივე აზრით, ბედნიერება და უბედურება თვით ადამიანის ხელშია. თუ რომელს მოიპოვებს, ეს მისი არჩევანია. არჩევანის ღირე-

1 ჯ. ლოკი „ფიქრები აღზრდის შესახებ.“ წგ-ში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, მ. 1989, გვ. 145

ბულება კი – აღზრდის შედეგი. ფიზიკური აღზრდა და ბავშვის სულის სიკეთისა და სათნოებისაკენ წარმართვა ისევეა შესაძლებელი, როგორც ნაკადულის მიმართულების შეცვლა – ამბობს იგი. როგორც ფიზიკურ ჯანმრთელობას სჭირდება საზრდო, ასევე სულის გაჯანსაღებისათვის აუცილებელია სულიერი საკვები, ჭეშმარიტი ცოდნა-გამოცდილების მიღება, რომელიც მოითხოვს თავდადებულ, სისტემურ–თანმიმდევრულ, მიზანმიმართულ და ორგანიზებულ შემეცნებით აქტიურობას, მძიმე ფიზიკურ და გონებრივ შრომას. აქ არ შეიძლება არ გავიხსენოთ დემოკრიტეს ცნობილი სიტყვები: „სწავლება ახდენს სასწაულებს, მხოლოდ შრომის საფუძველზე;” ეს აზრი კიდევ უფრო გაამყარა გოეთემ, როცა თქვა: გენიოსობაში ერთი პროცენტია ნიჭი, ოთხმოცდაცხრამეტი პროცენტი ოფლი“-ო. რაც ცხადყოფს, გონებრივ–ინტელექტუალური განვითარებისათვის ფიზიკური სიჯანსაღის, როგორც შრომისათვის საჭირო ძალისა და ენერჯის ძირითად წყაროს განუსაზღვრელ მნიშვნელობას. ე. ი. საქმე ეხება ჯენტლმენის სხეულისა და სულის სიჯანსაღეს, წვრთნასა და გაკაჟებას. ასე ფიქრობდნენ ლოკამდელი პედაგოგიკის კორიფეებიც. პედაგოგიკის ისტორიულ წყაროებიდან ვიგებთ, რომ პითაგორეს სკოლაში სწავლა იწყებოდა ტყეში გასეირნებით, შუაღელში კავდებოდნენ გიმნასტიკით, ხოლო სასწავლო პროცესი სრულდებოდა ისევ სეირნობით. ანტისტენესთვის პიროვნების ფორმირებაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ფიზიკურ აღზრდას არა მარტო როგორც სხეულის გაჯანსაღების წყაროს, არამედ როგორც ზნეობრივი აღზრდის ერთ-ერთ ფაქტორს. პლატონი მხარს უჭერდა პიროვნების ყოველმხრივ ჰარმონიული განვითარების იდეას და გონებრივ, ზნეობრივ და ესთეტიკური აღზრდის სისტემაში ფიზიკურ აღზრდას უთმობდა მეორე ადგილს. არისტოტელეს აზრით, პიროვნების ფორმირება ფიზიკური აღზრდით უნდა იწყებოდეს. კვინტილიანე „ორატორის დარიგებანის ავტორი „ბრძენი რომაელის“ აღზრდაში გულისხმობდა განსწავლულობას,

ზნეკეთილობას, ესთეტიკურ კულტურას, ფიზიკურ სიჯანსაღეს. ამ უკანასკნელში ის ხედავდა შრომისა და თავდაცვის უნარს. შრომაში ის მოიაზრებდა როგორც გონებრივს, ისე ფიზიკურ შრომას. მას ფიზიკური აღზრდის მთავარ საშუალებად გიმნასტიკისა და შრომის გაკვეთილები მიაჩნდა, რომელიც ძირითადად უფროსების შრომით საქმიანობაში, აღსაზრდელის ასაკობრივ და ფიზიკური შესაძლებლობების გათვალისწინებით, აქტიურ მონაწილეობას გულისხმობდა.

ჯონ ლოკი ფიზიკურ აღზრდას არა მარტო როგორც პედაგოგიკოსი, არამედ როგორც ექიმიც, სამედიცინო თვალთახედვითაც განიხილავდა. მისი მოსაზრებები ამ ასპექტშიც ძალიან საინტერესო და სასარგებლოა. იგი ეხება სხეულის გაკაჟება-გაწვრთნის ისეთ პროცედურებს, რომელიც, თავისი სიმარტივით, ბუნებრივობითა და ეფექტურობით გამოირჩევა. მისი თქმით, ზედმეტი განებვირებითა და განაზებით ბავშვის ბუნება ფუჭდება, სიზარმაცით ზანტდება და ძაბუნდება; რასაც მივაჩვენებთ, ის მისი ხასიათისთვისებად იქცევა. მაგალითად, სიცივის ამტანიანობას ხსნის შეჩვევის ფაქტორით ადამიანის სახის მაგალითზე. სახე მუდმივად, ზამთარ-ზაფხულ შიშველია, მაგრამ სიცივესაც და სიცხესაც ერთნაირი ძალით უმკლავდება. ავტორს იქვე მოჰყავს ამასთან დაკავშირებით ერთი ფილოსოფოსისა და ათენელის დიალოგი. ათენელის კითხვაზე: „როგორ შეგიძლია ყინვაში და თოვლში შიშველმა იარო? სკვითი ფილოსოფოსი კითხვას უბრუნებს: „როგორ ითმენ შენ შიშველი სახით სიცივეს? ათენელი პასუხობს: „ჩემი პირი მიჩვეულია ამას.“ ფილოსოფოსმა უთხრა: „წარმოიდგინე, რომ მთელი ჩემი სხეული პირია“² და იქვე აკეთებს კლასიკოსი ასეთ დასკვნას: „ჩვენი სხეული აიტანს ყოველივე იმას, რასაც ბავშვობიდანვე მიეჩვია.“ შემდეგ აკეთებს ჩამონათვალს, სხეულის გაკაჟებასთან დაკავშირებით. მაგალი-

2 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ-ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 146

თად: სისტემატურად ცივ წყალში ბანაობა. ეს პროცედურა უნდა დავიწყოთ გაზაფხულზე ოთახის ტემპერატურის წყლით, შემდეგ თანდათანობით უნდა გადავიდეთ ჯერ ცივ და მერე გაყინულ წყალზე. თავის „რჩეულ ბიოგრაფიებში“ პლუტარქე იტყობინება, რომ ციცერონი და სენეკაც სულ ცივ წყალში ბანაობდნენ თურმე.

ლოკი ასევე საინტერესო რეცეპტებს იძლევა კვებისა და ლოკინის შესახებ. კვების მენიუც უბრალოა და ადვილი, მაგრამ მისი ეფექტურობა დროულობასა და ზომიერების პრინციპში მდგომარეობს. მისი აზრით, უმჯობესია ბავშვს სამ წლამდე, საერთოდ არ მიეცეს ხორცი, შემდეგში კი იშვიათად და ამის საჭიროებას პრაქტიკული და სამედიცინო გამოცდილების საფუძველზე დამაჯერებლად ასაბუთებს; დილა—სალამოს რძე, რძის სუპი, წყალში მოხარშული ფაფა, უფრო ხშირად ჭვავის, მცირედი შაქრითა და კიდევ უფრო ნაკლები მარილით. პური ბევრი. კვებაში ღეჭვის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას უსვამს ხაზს. საჭმლის მიღებას დღეში ორჯერ ოთავს ნებას თავის აღსაზრდელს.

ჯანმრთელობისათვის ძილის განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე განაგრძობს ლაპარაკს პედაგოგიკის კლასიკოსი თავის პედაგოგიკურ შედეგრში. „ძილი – წერს ლოკი – უმძლავრესი გამაჯანსაღებელი საშუალებაა ბუნების მიერ (სწორია: ღვთის მიერ – გ. ხ.) ბოძებული“.³ მაგრამ არა რბილ და ფუმფულა ლოკინში. საწოლი, მისი თქმით, უნდა იყოს რაც შეიძლება მაგარი, მკვრივი, საბანი ფრინველის ბუმბულის და დალიანდაგებული, რადგან ეს ხელს უწყობს სხეულის გამაგრებას, ჯანმრთელობის გაკაშვებას. ამასთანავე, ვინც სახლში მიეჩვია ძილს მაგარ ლოკინში, მას არ შეაწუხებს უძილობა მოგზაურობისას ფიცარზე, ან უბალიშორდ წოლის გამო, რადგან ის ამას უკვე მიჩვეულია.

ლოკის პედაგოგიური კონცეფცია თხზულებაში „ფიქ-

3 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 151

რები აღზრდის შესახებ” მიმართულია ჯენტლმენის აღზრდაზე, ამიტომ ის გოგონაზე შეიძლება განზოგადდეს სქესობრივი განსხვავების გათვალისწინების საფუძველზე. ამის შესახებ თავად ამბობს: „ჩემს მიერ გადმოცემულ მონაზრებებში, მხედველობაში მყავდა ვაჟი. ჩემი მსჯელობის მთავარი მიზანი მდგომარეობს ახალგაზრდა ჯენტლმენის ჩვილობიდანვე აღზრდის მეთოდთა გაშუქებაში. ამიტომ არ შეიძლება ეს მეთოდები აღზრდის ზოგად მეთოდებად ჩაითვალოს. თუმცა არც ისე ძნელი იქნება იმის გარკვევა, სქესობრივი განსხვავება აღზრდის რა განსხვავებულ ხერხებს მოითხოვს“.⁴

ჟან-ჟაკ რუსომ თავის გენიალურ პედაგოგიკურ თხზულებაში „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“ ემილის აღზრდის მაგალითზე გვიჩვენა თუ როგორი უნდა იყოს ღირსეული მამაკაცი. მისი თქმით: „გლეხი ფილოსოფოსივით უნდა აზროვნებდეს, ფილოსოფოსი კი გლეხივით უნდა შრომობდეს.“ ავტორი იქვე განაგრძობს, რომ ჩვევას პირველი მოქმედებისთანავე ეყრება საფუძველი და თუ თავიდანვე თვითნებობას მივაჩვენებთ, მას დიდობის დროსაც არ მოიშლის. ამიტომ პედაგოგიკოსი მოითხოვს, რომ აღსაზრდელი ადრეული ასაკიდანვე უნდა მივაჩვიოთ შრომასა და აზროვნებას ცოდნა-გამოცდილების მიღების გზით.

ადრექრისტიანულ ეპოქაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა რელიგიურ აღზრდას სულიერების ამადლების მიზნით. განათლების შინაარსი ორიენტირებული იყო ბიბლიაზე „რწმენა იდგა ცოდნაზე, მეცნიერებაზე მალდა.“... „ფიზიკური შრომა მიჩნეული იყო მალად განმწმედ საქმიანობად, რომელსაც ადამიანები სულიერი სიწმინდისათვის უნდა მოემზადებინა“.⁵ შუა საუკუნეების განათლების სისტემაში, როცა მთავარი ადგილი დაიკავა საერო განათლება, წინა პლანზე წამოიწია რაინდულმა აღზრდამ, მთა-

4 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენტარი, ჯ. ლოკი, შ-ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 147

5 ნ. ვასაძე, პედაგოგიკის ისტორია. თბ., 2004, გვ. 47

ვარი ადგილი სამხედრო-ფიზიკურ მომზადებას დაეთმო, რომელიც „შეიდი სარაინდო სიქველისგან” შედგებოდა: ცხენოსნობა, ცურვა, შუბის ტყორცნა, ფარიკაობა, ნადირობა, ჭადრაკისა და შაშის თამაში, ლექსების თხზვა სიმღერების შექმნა.

მართალია, ჯენტლმენობა ძირითადად ფიზიკურ ძალასთან, ზნეობასა და სულიერობასთან ასოცირდება, მაგრამ სათანადო განათლების გარეშე არც ერთსა და არც მეორეს არა აქვს ეთიკური და ესთეტიკური, საერთოდ საზოგადოებრივი ღირებულება. მაშასადამე, აქვე, უმაღლესის ადგილს იკავებს გონებრივი აღზრდა მთელი თავისი კომპონენტებით, როგორცაა: ცოდნის ფონდის დაგროვება სამყაროს შესახებ, სააზროვნო ოპერაციების ათვისება, ინტელექტუალურ-სასწავლო უნარების განვითარება და, საბოლოო ჯამში სწორი მეცნიერული მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბება, რომელიც გონებრივ, ზნეობრივ, სულიერ, ესთეტიკურ და ფიზიკური აღზრდის ნაერთს წარმოადგენს. ნაერთს, რომელიც ადეკვატურ განათლებასა და მაღალ შეგნებას ემყარება. მაშასადამე, ჯენტლმენის ფორმირებაში განათლება და აღზრდა იკავებს პრიორიტეტულ ადგილს. ეს დებულება ყველაზე მკაფიოდ ჯონ ლოკმა გამოხატა ზემოთქმულ ყოვლისდამტვევ სიტყვაში, რომ ჯანსაღი სული ზის ჯანსაღ სხეულში.

მიუხედავად იმისა, რომ ჯონ ლოკი აღსაზრდელისადმი სიყვარულსა და პატივისცემას მოითხოვს, საჭირო შემთხვევაში ადეკვატური დასჯის წინააღმდეგი არ არის. რადგან მისი აზრით, დაუსჯელობის სინდრომმა შეიძლება წაახალისოს თვითნებობისაკენ და დაუმორჩილებლობა ჩვევად ექცეს: „ბავშვის დაუსჯელობა – წერს ლოკი – უბრალო დარღვევაზე დიდი არაფერია, მაგრამ ჩვევაა მნიშვნელოვანი”⁶ და ავტორი იქვე აკეთებს კომენტარებს,

6 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 151

რომ ბავშვის არც ერთი, თუნდაც უმნიშვნელო უზნეობა რეაგირების გარეშე არ უნდა დარჩეს, თუ არ გვინდა სუფთა ზნეობრივი ჩანასახები არ გაავაფუჭოთ. „თუ წყაროს სათავე მოვწამლეთ, წყლის სიმწარე არ უნდა გაგვიკვირდეს.“⁷ რასაც მივანჯივთ თავიდან, იმ პრივილეგიებს ბავშვი დიდობისას არ დათმობს. სწორედ, მსგავსი აზრია გატარებული პ. ბუასტის ცნობილ სიტყვებში: „ნუ აქცევთ ბავშვს კერპად, თორემ გაიზრდება და თაყვანისცემას მოითხოვს.“ ლოკის აზრით, ბავშვის დასჯის საჭიროების მიზეზი უმეტეს შემთხვევაში, მშობლებისგან სათანადო ყურადღების დეფიციტია. „ყველაზე – წერს ლოკი – დიდი შეცდომა, რომელსაც უშვებენ აღზრდაში, ეს არის ის, რომ ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ ბავშვის მიხვევას სულიერობის, დამორჩილების, დისციპლინისა და გონიერებისადმი,“ განსაკუთრებით ადრეულ ასაკში, როცა სულიერება ნაზია და უფრო დამყოლი ზემოქმედებისადმი. რადგან მშობლიური სიყვარული აბრმავებს მშობლებს და ვერ აკონტროლებენ ამ გრძნობას. აქვე იძლევა მეცნიერი პედაგოგიურ რეკომენდაციებს: „თუ გინდათ, რომ შვილები გემორჩილებოდნენ, იმთავითვე ეცადეთ, შეიქმნათ მშობლიური ავტორიტეტი“.⁸ ცნობილია, რომ ავტორიტეტი გაელენას ნიშნავს. ავტორიტეტული აღმზრდელის სიტყვას კი კანონის ძალა აქვს და მას ნებაყოფლობით ემორჩილებიან აღსაზრდელები. ავტორიტეტის ძალა იმაში მდგომარეობს, რომ ის ყოველთვის სუბიექტის პიროვნებიდან, მისი პირადი ღირსებებიდან, სუფთა სინდისიდან, სიტყვისა და საქმის ერთიანობისა და მისი საზოგადოებრივ-ზნეობრივი ღირებებულებებიდან გამომდინარეობს.

ლოკის აზრით, ბავშვი მშობლებში უნდა ხედავდეს საუკეთესო და სანდო მეგობარს, მზრუნველსა და დამცველს, რომელსაც პატივს სცემს და ეყვარება. წინააღმდეგ

7 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ.ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 151

8 იქვე. გვ. 153

შემთხვევაში ის სხვაგან დაიწყებს მეგობრებისა და თანამზრახველების ძებნას, სადაც თავს თავისუფლად, უფრო კომფორტულად იგრძნობს. ყველაზე რთული შემთხვევაა, როცა მშობლები კარგავენ გავლენას თავიანთ შვილებზე. მას ბევრი მიზეზი აქვს, მაგრამ ამჯერად გამოვიყოფით ორს: პირველი, ყურადღების დეფიციტი, მეორე, გადაჭარბებული ყურადღება. ლოკი მშვიდობიან ურთიერთობაში „ოქროს შუალედს,” ანუ ზომიერებასა და წონასწორობას აღიარებს. მისი თქმით, მშობლები ტვირთად არ უნდა ექცვნენ შვილებს, რომ არ ნატრობდნენ: „ბოლოს და ბოლოს როდის მოკვდები, მამა!”⁹

ვაჟის პირველი მიბაძვის ობიექტი ძირითადად არის მამა. მისთვის მთავარი ის არ არის, თუ რას ამბობს მამა, მთავარია, როგორ იქცევა ის. რადგან ადრეულ ასაკში ბავშვისთვის დამახასიათებელია კონკრეტული აზროვნება, ამიტომ მისთვის უფრო მისაწვდომია ვიზუალური შეგრძნებები, ვიდრე ცნებები. ეს კი გულისხმობს იმას, რომ ბავშვის გვერდით მუდმივად უნდა იყოს უფროსი, მშობელი და მასწავლებელი, რომელიც აჩვენებს, ასწავლის, ავარჯიშებს და მისცემს ცოცხალ, კონკრეტულ მაგალითს სწორად აზროვნების, გამართულად მეტყველების, სწორი ქცევისა და მოქმედებისა. როგორც ყველა პედაგოგიკოსი, ჯონ ლოკიც გამორიცხავს აღზრდაში იძულების მეთოდს. მისი თქმით, სასჯელი და ჯოხი არ არის გამოსავალი. ბავშვი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ფიზიკურ სიამოვნებას და მთელი ძალით გაურბის ტანჯვას, უსიამოვნებას. ფიზიკური დასჯის მეთოდი კიდევ უფრო აძულებს იმას, რის შეყვარებისკენ მოუწოდებს აღმზრდელი. ამის საილუსტრაციოდ ავტორს მოჰყავს ასეთი მაგალითი: „ის ჭიქა, რომლიდანაც გასმევენ ისეთ სითხეს, რომელიც გწამლავს და გულის გირევს, სასიამოვნო იქნებოდა თქვენთვის რაც არ

9 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 153

უნდა სუფთა, ღამაზი და ძვირფასი იყოს ის?”¹⁰ იძულების მეთოდზე მსჯელობიდან ავტორს ასეთი დებულება გამოაქვს: „მონური დისციპლინა მონურ ხასიათს აყალიბებს”¹¹ და იქვე განაგრძობს: იმ თვისებებს, რომელთა შეჩერებას ჯოხით ვცდილობთ, როცა დასჯის საშიშროებას განერიდება, ორმაგად აინაზღაურებს შეჩერებულს. ძალით შეჩერებული უფრო მეტი ძალით ამოხეთქავს.¹² ჯონ ლოკი წინააღმდეგია ისეთი დასჯის, რომელიც ნაცვლად სინანულისა, მასში ტანჯვას, უსიამოვნებას აღძრავს, თავს მსხვერპლად აგრძნობინებს.

სულიერობის ცნების დეფინიცია თანამედროვე პედაგოგიკის მეცნიერებაში მთლად ზუსტად და გასაგებად არ არის გახსნილი. მას უფრო მეტად ზნეობასთან აიგივებენ. ხოლო იმ პრინციპულ განსხვავებაზე, რომლითაც ის ბევრად აღმატებულია აღზრდის სხვა კომპონენტებზე, სწორედ, ამ ნაწილშია ხარვეზი, რომელსაც შედეგად ყველაზე დიდი დაცემა მოსდევს, და რომელსაც გონებრივ, ზნეობრივ და სულიერ დეგრადაციას უწოდებენ ხოლმე. სულიერობა პირდაპირ ღმერთთან, მის რწმენასთან არის დაკავშირებული, რაც გულისხმობს ხილულით უხილავის დაჯერებას, რომელიც ეფუძნება ჭეშმარიტების ცოდნას ღვთისა და მისი ქმნილებების შესახებ. ამგვარი ცოდნის ხილულ წყაროს წარმოადგენს თვით ღვთის სიტყვა – ბიბლია და მთელი ხელთუქმნელი სამყარო: მზე, მთვარე, ვარსკვლავები, (და სხვა მილიარდობით გალაქტიკები), დედამიწა, წყალი, ჰაერი, ფლორა, ფაუნა და რაც მათშია და ის ურთიერთკავშირები და ურთიერთგანპირებულიობა, თანაფარდობა, წესრიგი და ჰარმონია, ზომიერება და წონასწორობა, სიმეტრია და პროპორცია და ა. შ. რა-

10 ჯ. ლოკი, ფიქრები აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიურ მემკვიდრეობა ი-ა კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 153

11 იქვე, გვ. 155

12 პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომენსკი, ჯ. ლოკი, ჟ. რუსო, ი. გ. პესტალოცი. მ., 1989, გვ. 155

მაც „ტიმეოსის“ ავტორს ათქმევინა შემდეგი სიტყვები: „... რომ მიწა, წყალი, ცეცხლი და ჰაერი – ეს არის სამყაროს ოთხი საწყისი. ღმერთმა ეს ოთხი საწყისი (ანუ „ოთხი გვარი“-პლატონი) მოაწესრიგა იდეებისა და რიცხვების მეშვეობით“.¹³ იქვე, 308-ე გვერდზე ანტიკური ფილოსოფიის მამამთავარი, უპირველეს ყოვლისა, მსჯელობს „ჯერ ერთი, ფუძემდებლურ პირველნიმუშზე, რომელიც გონით საწვდომია და იგივეობრივი“, მარადიულია და უხილავი „და მეორეც, ამ პირველ ნიმუშის ასლზე, რომელიც დაბადებულია და ხილული.“ მას მიაჩნია, რომ მთელი სამყარო თავისთავად, მისი ხილული ციოთა და ვარსკვლავებით, დედამიწის საოცრებებით, მატერიალური თუ სულიერი სუბსტანციური წრებრუნვით, მოძრაობის უწყვეტი რიტმითა და შინაგანი კანონზომიერებით ღვთაებრივი ხელოვნების, ყოვლისშემძლე შემოქმედებითი აქტის გრანდიოზული შედეგია; რომ ბუნების გასაოცარ ხიბლს, მის მომწუსხველ მშვენიერებას, სამყაროს მწყობრ და დახვეწილ წესრიგს არქიტექტურულ, მუსიკალურ და პლასტიკურ საწყისთა ერთობლიობა განაპირობებს. პლატონის აღფრთოვანებას ყოვლისშემოქმედისადმი სანტიაგო არგუელიოს სიტყვები ამყარებს: „სამყაროს შექმნისას დემიურგოსი მუსიკოსია, მაგრამ არა მარტო მუსიკოსი, არამედ, საერთოდ, ხელოვანი... ხოლო მის მიერ შექმნილი სამყარო ხელოვნების ნიმუშად გვევლინება.... დიდოსტატი ხელოვანი – დემიურგოსი – ხელოვნების კანონების თანახმად აგებს კოსმოსს“.¹⁴

პლატონის მიხედვით, მის მიერ 23 საუკუნის წინ აღქმული სამყარო არის ასლი მის შემოქმედ პირველ ნიმუშისა, რომელზედაც არ ითქმის „იყო“ და „იქნება,“ არამედ არის უქმნელი, უხრწნელი და მარადიული ღმერთი. მართალია, პლატონისეული გაგება ხილული სამყაროს დაბადების, მისი შექმნის შესახებ, მთლად არ ემთხვევა უტყუარ, ბიბლიურ ინფორმაციებს, მაგრამ დასაფასებელია მისი

¹³ პლატონი „ტიმეოსი“, თბ., 1994, გვ. 313

¹⁴ იქვე, გვ. 190

რწმენა, ის მაღალი სულიერობა, რომელსაც იგი ავლენს მარადმყოფი ღვთისა და მისი შემოქმედებისადმი.

ჯონ ლოკმა, მართალია, ბევრი საგულისხმო და მარადღირებული პედაგოგიური მოსაზრებები დაგვიტოვა, მაგრამ სულიერობის არსს ბოლომდე მაინც ვერ ჩაწვდა, როგორც ეს მოხდა პლატონის შემთხვევაში. ლოკი სულიერობაში მოიაზრებს ყველანაირ სიკეთეს, ადამიანის ხასიათის ყველა დადებით თვისებებს, მაგრამ ვერ მოახერხა სულიერობის ზნეობრივისაგან, ღვთიურის ადამიანურისაგან გამიჯვნა. ამ სხვაობის გაცნობიერების გარეშე კი ადგილი არ რჩება სულიერობას. ამ ხარვეზისგან დაზღვეულია იან ამოს კომენსკისეული შეხედულებები სულიერ აღზრდასთან დაკავშირებით. შეიძლება დადასტურებით ითქვას, რომ ეს პრობლემა დიდი წარმატებითაა გადაჭრილი იან ამოს კომენსკის პედაგოგიკურ შედეგში, როგორცაა „დიდი დიდაქტიკა“ და დემკოს პედაგოგიკაში. უკიდურესად ათეისტურ სოციალისტურ სისტემაში ანტირელიგიურმა იდეოლოგიამ კატეგორიულად აკრძალა ღვთის ხსენებაც კი, ხოლო პედაგოგიკის კლასიკოსებს ნაკლად ჩაუთვალა რელიგიური მსოფლმხედველობა. ამას მოჰყვა ცოდვისა და ბოროტების შემკავებელი გონებრივი „ჯგბირების“ მორღვევა, ღვთიური ნათელის დაბნელება. როგორც ღვთის ძემ იესო ქრისტემ თქვა, იმძლავრა სატანა-ეშმაკმა და ადამიანი ჩამოაშორა თავის შემოქმედს: „სასიხარულო ცნობა დაფარულია...ურწმუნოთათვის, რომელთაც ამ ქვეყნიერების ღმერთმა (სატანა-ეშმაკმა გ.ხ.) დაუბრმავა გონება, რათა მათზე არ ებრწინა ქრისტეს შესახებ დიდებულ სასიხარულო ცნობის სინათლეს, რომელიც უხილავი ღვთის ანარეკლია“.¹⁵

პედაგოგიკა დასაბამიდან დღემდე ინარჩუნებს თავის ბუნებრივ არსს და მტკიცედ ეყრდნობა ჰუმანიზმისა და დემოკრატიის საწყისებს. ეს ყველაზე მკვეთრად გაახმოვანა მეცნიერული პედაგოგიკის ფუძემდებელმა მარკუს ფაბიუს

15 2 კორინთელები 4:3,4

კვინტილიანემ თავის „ორატორის დარიგებანში“, რომელშიც ვკითხულობთ: „ბავშვებს იშვიათად აკლიათ ბუნებრივი ნიჭი, უფრო ხშირად კი აკლიათ მასზე ზრუნვა“¹⁶

იან ამოს კომენსკის პიროვნების სრულფასოვნების უმთავრეს პედაგოგიურ საშუალებად სულიერი აღზრდა მიაჩნია. რადგან მისი თქმით „ადამიანი შექმნილია საგანთა შეცნობისათვის, ზნეობრივი ჰარმონიისათვის და ღვთის უსაზღვრო სიყვარულისათვის“, და ავტორი იქვე იძლევა მეცნიერულ და რელიგიური განათლების, ზნეობისა და სულიერების განმასხვავებელ ნიშნებს. „მეცნიერული განათლება გულისხმობს საგანთა, ხელოვნებათა და ენათა ყოველნაირ ცოდნას. ზნეობაში იგულისხმება არა მარტო გარეგანი ზრდილობა, არამედ მისწრაფებათა ყოველნაირი შინაგანი და გარეგანი საფუძველი. მორწმუნეობაში კი – ის შინაგანი თაყვანისცემა ღვთისა, რომლითაც ადამიანის სული უზენაეს ღვთაებას უკავშირდება და უერთდება“.¹⁷ ამიტომ იგი მოითხოვს სკოლების, სასწავლო აღმზრდელობითი პროცესის ქრისტიანულ საფუძველზე აწყობას: „თუ გვსურს სკოლები მთლიანად გარდაიქმნას ჭეშმარიტი ქრისტიანობის ჭეშმარიტ საფუძველზე“... „და ვასწავლოთ ის, რაც ზეციერია – ღმერთი, ქრისტე, ანგელოზები...“¹⁸ და სკოლის მთავარ მიზნად აცხადებს ღვთისმომწივ, ღვთისმოსავი თაობის აღზრდას. ამ კონცეფციის ჭეშმარიტებას მეცნიერი ასაბუთებს შემდეგი სარწმუნო არგუმენტებით:

1. უწინარეს ყოვლისა, საღვთო წიგნების სწავლება ყველაფერს წინ უნდა უსწრებდეს, რადგან პირველი შთაბეჭდილებანი უკეთ აღიბეჭდებიან, უფრო საიმედოს ხდიან ყოველივე დანარჩენს, რაც ადამიანმა შემდეგ უნდა აკეთოს ცხოვრებაში;

2. ღმერთმა თვითონ გვიჩვენა გზა, თავისი კარიბჭე

16 მ. ფ. კვინტილიანე „ორატორის დარიგებანი“, წიგნი I, თავი I. ნიკოლსკის თარგმანი. სანტ-პეტერბურგი, 1834, გვ. 3 (32)

17 იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი. თბ., 1949, გვ. 43, 44

18 იქვე, გვ. 274-275

„სადაც თვითონ მოგვევლინა მასწავლებლად, ჩვენ თავის მოწაფეებად გვაქცია, ხოლო წინასწარმეტყველთა ხმა – მეცნიერებად” და მოსეს პირით გვითხრა: „ისმინე, ისრაელ, უფალი ღმერთი შენი მხოლოდ ერთია. მაშ, გიყვარდეს იგი მთელი გულით, სულითა და ყოველი ძალით. აღიბეჭდე გულში ის სიტყვები, რომლებსაც მე ახლა გამცნობ და ჩააგონე ისინი შენს შვილებს და ესაუბრე მათ ამის შესახებ ყოველ ჟამს, ოდეს სახლში ზიხარ, ან გზაში ხარ, დგები ან წევები;”... „მე ვარ უფალი შენი, რომელიც გასწავლის შენ სასარგებლოს და მიმყავხარ იმ გზით, რომლითაც შენ უნდა იარო;” ამიტომ „ქრისტე ამბობს: გამოიკვლიეთ საღვთო წერილი, რომელიც „ღვთისგან არის შთაგონებული და სასარგებლოა სასწავლებლად, შესაგონებლად, გამოსასწორებლად და სიმართლეში აღსაზრდელად”.¹⁹

3. ღვთიური სიბრძნის ძალასთან დაკავშირებით, აქვე იმოწმებს ავტორი დავითის სიტყვებს: რომ მისი გონიერებისა და ძლიერების საფუძველი ღვთის კანონების ცოდნა და მით ხელმძღვანელობა იყო; და ასევე ავტორს მოჰყავს იგაგებიდან, როგორც თვითონ ამბობს, მოკვდავთა შორის ყველაზე ბრძენის – სოლომონ მეფის ნათქვამი, რომ ღმერთი გვაძლევს სიბრძნეს; მისი პირიდან გამოდის ცოდნა და გონება. ის მართალია, რადგან ყველაზე უკეთესად შემოქმედმა იცის თუ რა არის უკეთესი მისი ქმნილებებისათვის;

4. კომენსკი გაბედულად ამხელს იმ უღვთო მწიგნობრებს, რომლებსაც „გონება დაუბინდდათ ამო ბრძნობაში და გული მათ უგუნურთა სიბნელემ მოიცვა,” რომელთა წყალობით „კვლავ აღორძინდა წარმართობა და მეფობს ქრისტიანობის სახით.” ამ უწმინდურობისაგან განწმენდის ერთადერთ საშუალებად ბრძენ პედაგოგიკოსს ესახება ადამიანთა მაცდუნებელ შეხედულებათა თავიდან მოშორება და ღვთის მცნებების ცოდნა და მის შესატყვისად ცხოვრება და აზროვნება; რომ „ჩვენ ჩვენი შვილების აღზრდა მივანდოთ ღმერთსა და მის სიტყვას – ქრისტეს;”

19 2 ტიმოთე 3:16

5. „კმარა, ქრისტიანებო! უგუნურება უკვე საკმარისად არის ჩადენილი! კმარა. ღმერთი მოგვიწოდებს ჩვენ უკეთესობისაკენ; საჭიროა გავყვეთ მის მოწოდებას;“... „ვინაიდან მხოლოდ ღვთის ბაგეა ის წყარო, საიდანაც გამოდის ნამდვილი სიბრძნის ყველა ნაკადული, მხოლოდ ღვთის სახეა ის ჩირაღდანი, საიდანაც აღმოცენდება ნამდვილი ჭეშმარიტების ჩანასახები... რადგან ესაა ჭეშმარიტი და მარადიული სიბრძნის ჭეშმარიტი გზა, რომლის გარეშე სხვა გზა არ არსებობს.“ „ნუ ავურევთ ერთმანეთში ზეციდან მონიჭებულ სიბრძნეს და სიბრძნეს მიწიერს, ცხოველურსა და სატანურს; ნუ შევქმნით იმის საბაბს, რომ ღმერთმა თავისი მრისხანება ჩვენი შვილების წინააღმდეგ მომართოს“.²⁰

დიდმა პედაგოგიკოსმა ქრისტიანებს შესთავაზა განათლების რეფორმის ამ მიმართულებით გატარების დღემდე გაუხუნარი, სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი პედაგოგიური რეკომენდაციები ღვთისმოშიშობის არსის, მისი მნიშვნელობისა და სწავლების შესახებ.

კომენსკის მიხედვით, ღვთისმოშიშობა ღვთის წყალობაა და გულისხმობს იმას, რომ ჩვენი გული ყველგან და ყველაფერში ღმერთს ეძიებდეს, რომლის კვალი ყველა მის ქმნილებაშია. და, ავტორი იქვე მიუთითებს ღვთის პოვნის სამმაგ წყაროზე. ეს წყაროებია: საღვთო წერილი ანუ ბიბლია, მთელი სამყარო და ჩვენ თვითონ.²¹

ბიბლიური სწავლებები იძლევა ჭეშმარიტების, დიდი, გადამრჩენი სიმართლის ცოდნას ყოვლისშემოქმედის, უზუნაესი ღმერთის, მისი ძის იესო ქრისტეს, მათი გრანდიოზული საქმეებისა და სატანა-ეშმაკის ვერაგობის, ასევე ბოროტი მიწიერი სისტემის აღსასრულისა და მმართველობის ახალი სამართლიანი სისტემის – ღვთის სამეფოს დამყარების შესახებ; ყოველივე იმის შესახებ: რაც იყო,

20 იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიური თხზულებანი. თბ., 1949, გვ., 274–283

21 იქვე, 260

არის და იქნება..²²

ღვთის რწმენა რომ ჭეშმარიტ და ღრმა ცოდნას ემყარება, ამის შესახებ თვით ღვთის ძის – იესო ქრისტეს სიტყვები მოწმობს, რომელიც ჩაწერილია იოანეს 17:3-ში: „მარადიული სიცოცხლის მისაღებად უნდა გეცნობოდნენ შენ, ერთადერთ ჭეშმარიტ ღმერთს და მას, ვინც შენ გამოგზავნე, იესო ქრისტეს.“

კომენსკი ასევე უცდომლად მიუთითებს ღვთის შეცნობის მეორე წყაროზე, ხილულ სამყაროზე, რომელიც თავის აზრმიუწვდომელი მრავალფეროვნებით, სისრულით, წესრიგითა და ჰარმონიულობით უსაზღვრო მადლიერებისა და ღვთისმოშიშობის გრძნობას უნერგავს მის გონიერ მჭკრეტელს. ცა და რაც მასშია: ციური მნათობები – მზე, მთვარე, ვარსკვლავები, ტრილიონობით უზარმაზარი გალაქტიკები; ჩვენს საცხოვრისად მორთული და მოკაზმული დედამიწა თავისი მწვანე ხავერდოვანი საფარით, ოკეანეები, ზღვები, ტბები, მდინარეები, ნაკადულები, ჩანჩქერები, მოწესრიგებული ეკოსისტემები, ფლორა, ფაუნა, ყველაფრის მაცოცხლებელი ჰაერი და ა. შ. აღქმისა და გააზრების მცირედი უნარიც კი საკმარისია, ყოველივე ამის შემოქმედი ღვთისა და მისი ძის იესო ქრისტეს მიმართ უსაზღვრო სიყვარულით, მოწიწებისა და მორჩილების გრძნობით აღივსოს ადამიანი.

მსჯელობს რა სულიერობის შესახებ, იან ამოს კომენსკი გვთავაზობს ღვთისმოშიშობის ჩანერგვის სპეციალურ მეთოდებს. მისი თქმით, ადამიანის სულიერ აღზრდაზე ზრუნვა ადრეულ ასაკიდანვე უნდა დავიწყოთ. პირველად უნდა შევასრულოთ ის, რაც პირველია და მნიშვნელოვანი. თუ სრულიად ნორჩ ასაკში სული ღვთის სიყვარულით არ განიმსჭვალა, თვით ცხოვრება შეუმჩნევლად ჩანერგავს ადამიანის სულში ღვთისადმი უპატივცემლობას, რომელიც შემდეგში დიდი შრომითაც ძლივს თუ აღმოიფხვრება,

22 იხილეთ ბიბლიაში გამოცხადების 12:7,9,12; დანიელი 2:44; გამოცხადება 21:4

ხოლო ზოგიერთის გულში არასოდეს გაქრება. ამიტომ, განაგრძობს ავტორი, პირველ ადგილზე ღმერთი უნდა დავაყენოთ, რადგან „ღვთისმომშიშობის გარეშე ყოველი სხვა ვარჯიშობა ნაკლებ სასარგებლოა, იმ დროს, როცა ღვთისმომშიშობას აღთქმული აქვს ცხოვრება აწინდელი და მომავალი“.²³ ღვთისმომშიშობაში ავტორი გულისხმობს ბიბლიაში, მათეს 6:33-ში ჩაწერილ ღვთის ძის იესო ქრისტეს ცნობილ სიტყვებს: „უპირველესად ეძებეთ (ღვთის) სამეფო და მამის სიმართლე და სხვა დანარჩენი შეგემატებათ.“

თითქმის მთელი საქრისტიანო ლოცულობს ღვთის სამეფოზე – „მოვიდეს შენი სამეფო და იყოს შენი ნება როგორც ზეცაში, ისე დედამიწაზე“,²⁴ მაგრამ ცოტამ იცის მისი მნიშვნელობა. უკანასკნელ დღეებთან დაკავშირებით დანიელში ჩაწერილი წინასწარმეტყველება ხსნის, რომ ღვთის სამეფო არის ღვთის მიერ ჩამოყალიბებული მთავრობა, რომელსაც სათავეში მის მიერვე არჩეული მეფე – იესო ქრისტე უდგას. „იმ მეფეების დროს ზეციერი ღმერთი დაამყარებს სამეფოს, რომელიც არასოდეს დაიქცევა. ეს სამეფო სხვა ხალხს არ გადაეცემა. ის დააქცევს და ბოლოს მოუღებს ყველა ამ სამეფოს, თავად კი მარადიულად იდგება.“²⁵ თუ რას მოიტანს ეს სამეფო, მოდით, ერთად წავიკითხოთ გამოცხადების 21-ე თავის მე-4 მუხლში: „მოსწმენდს მათ ყოველ ცრემლს თვალებიდან და აღარ იქნება სიკვდილი, აღარც გლოვა, გოდება და ტკივილი, რადგან წინანდელი ყველაფერი მოისპო.“

კომენსკი ზოგადად აღზრდაში დიდ ყურადღებას უთმობს პედაგოგიკურ პრინციპებს, მაგრამ სულეერ აღზრდაში განსაკუთრებით გამოყოფს ასაკობრივი თავისებურებების გათვალისწინების პედაგოგიკურ პრინციპს და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ „მაშინვე, როგორც კი თვალს გაახედს, ენას აიდგამს და ხელსა და ფეხს აამოძრავებს,

23 იან ამოს კომენსკი, რჩ, პედ. თხზ. თბ., 1949, გვ. 262

24 მათე 6:9

25 დანიელი 2:44

ბავშვს უნდა ვასწავლოთ ზეცისკენ ცქერა, ხელების აპყრობა, ვედრება ღვთისა და ქრისტესადმი, უხილავი დიდების წინაშე მუხლის მოდრეკა და თაყვანისცემა”.²⁶ ბავშვები – წერს კომენსკი – იმთავითვე უნდა შეეჩვიონ იმას, რომ ყველაფერი, რასაც ხედავენ, ესმით, ეხებიან, აკეთებენ და ითმენენ, განგებას მიაწერონ პირდაპირ თუ არაპირდაპირ (იქვე). გამუდმებით იკითხონ ბიბლია, მონაწილეობა მიიღონ ღვთისმსახურებაში და აკეთონ კეთილი საქმე. რადგან ღმერთთან არის ის, ვინაც იცის ღვთის მცნებები და ასრულებს მას. ამიტომ – ასკვნის კომენსკი – ქრისტიანულ სკოლებში ყველა წიგნებს შორის საღვთო წერილს უნდა ჰქონდეს პირველი ადგილი, რათა, ტიმოთეს მაგალითისაშემებრ, ყველა ქრისტიანმა ახალგაზრდამ ბავშვობიდანვე ისწავლოს საღვთო წერილი, აღიზარდოს რწმენაში.

ღვთის სიყვარულითა და რწმენით აღძრული დიდი პედაგოგიკოსი თავისი რჩევების გასამყარებლად იშველიებს ერაზმ როტერდამელს. რომელსაც მიაჩნია, რომ „საღვთო წერილი ყველასათვის ერთნაირად გამოსადევია. იგი მისაწვდომია პატარებისათვის, დიდთათვის დიდად საკვირველია და ყოველ სიდიდეს აღემატება; მცირეთათვის იგი მცირეა. არავითარ ასაკს, არავითარ სქესს, არავითარ მდგომარეობას, არავითარ პირობას არ უარყოფს, არამედ ყველას შეიწყნარებს. თვით მზე არ არის იმდენად საყოველთაო და ყველასათვის გადაშლილი, როგორც ქრისტეს მოძღვრება... ოჰ, ნეტავ, საღვთო წერილი თარგმნილი იყოს ყველა ხალხთა ენაზე, რომ მისი წაკითხვა შეეძლოს არა მარტო მოტლანდიელებსა და ირლანდიელებს, არამედ თურქებსაც და სარკინოზებსაც”.²⁷ ისე აგიხდეთ სანატრელი, როგორც ეს აუხდა ერაზმ როტერდამელს. დღეს ბიბლია ხელმისაწვდომია დედამიწის კიდით-კიდემდე, თარგმნილია თითქმის ყველა სახელმწიფო ენაზე.

მართალია, საღვთო წერილი რწმენას, სიყვარულსა და

26 იან ამოს კომენსკი, რჩ. პედ. თხზ. თბ., 1949, გვ. 262

27 იქვე, გვ. 266

იმედს გვასწავლის, მაგრამ რელიგია ცოცხალი საქმეა და ის პრაქტიკაში უნდა გამოჩნდეს. რადგან, როგორც იაკობის 2:20-შია ჩაწერილი, რწმენა საქმის გარეშე მკვდარია. რწმენა შინაგანია, საქმეები – გარეგანი. შინაგანისა და გარეგანის თანხვედრაშია გულწრფელობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში ფარისევლობა გამოგვივა. ღვთისადმი გულწრფელი მსახურება მისი ნებისამებრ, პიროვნებას უნვითარებს სულის ნაყოფებს, როგორცაა: „შემოქმედი ღმერთისა და მისი ქმნილებებისადმი სიყვარული, სიხარული, მშვიდობა, სულგრძელობა, სიკეთე, ყოველივე კარგი, რწმენა, რბილი ხასიათი, თავშეკავება“.²⁸ ეს კი საფუძვლად ედება პიროვნების ეთიკური და ესთეტიკური კულტურის ამღლებას. და, ასე ყალიბდება ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული, რესპექტაბელური პიროვნება.

რესპექტაბელური პიროვნებების შესახებ შესაშურ ინფორმაციებს გვაწვდის ძველი ბერძნული პროზაული მწერლობის ბრწყინვალე წარმომადგენელი, ფილოსოფოსი და ისტორიკოსი პლუტარქე ქერონელი თავის ცნობილ „პარალელურ ბიოგრაფიებში.“ მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს. სპარტელი ჰედარეტე როცა სამასთა საბჭოს წევრად არ აირჩიეს, მან სახეგაბრწყინებულმა და გახარებულმა შესძახა: „ჩემს საყვარელ ქალაქს სამასი კაცი ჩემზე უკეთესი ჰყოლიაო“;²⁹ „კოლასელების მიერ წყალში გადასროლილი ბადე მიღეთიდან მოსულმა სტუმრებმა ნადავლის ხილვამდე იყიდეს. ბადეს, ყველასთვის მოულოდნელად, ოქროს სამფეხი ამოყვა. ამ ნადავლის გარშემო სტუმრებსა და მასპინძლებს შორის ატყდა დავა. მათი ქალაქებიც ჩაერივნენ დავაში, რაც ნამდვილ ომში გადაიზარდა. ბოლოს და ბოლოს პითიამ მეომარ მხარეთ უბრძანა, ოქროს სამფეხი ქვეყნის ბრძენთა შორის უბრძენსისთვის გადაეცათ. კოლასელებმა უბრძენსად ჩათვალეს თაღესი – გონიერი პოლიტიკოსი და ბრწყინვალე პოეტი

28 გალატელები 5:22

29 პლუტარქე „პარალელური ბიოგრაფიები.“ თბ., 1975, გვ.128

და ეს ოქროს სამფეხი სწორედ, მას მიართვეს საჩუქრად. თაღესმა მასზე უფრო აღმატებულად ბიასი ჩათვალა და მისდამი პატივისცემის ნიშნად ბოძებული ოქროს სამფეხი მას გაუგზავნა. ბიასმა, თავის მხრივ, იგი მიართვა სხვას, როგორც მასზე უბრძნესს. ასე შემოიარა ყველა ბრძენი აქეთ-იქით გაგზავნილმა სამფეხმა და ბოლოს ისევ თაღესის ხელში მოხვდა. მან არც ამჯერად დაიტოვა ოქროს სამფეხი. ბოლოს ეს სამფეხი თებეში გადაიტანეს და იქ ისმენიოს აპოლონიუსს შესწირეს.³⁰

ოქროს სამფეხის ისტორია არის ნამდვილი ჯენტლმენობისა და რესპექტაბელურობის, ეთიკურ – ესთეტიკურის ამაღლებული მაგალითი. რომელმაც შეუძლებელია არ დააფიქროს ადამიანი და თვითშეცნობის კრიტერიუმად არ გამოადგეს.

ამრიგად, ნაშრომში დასმული საკითხის რეტროსპექტრულ ასპექტში განხილვით, შევეცადეთ, უბრალოდ, შეგვეხსენებინა ჩვენს თანამედროვეთათვის ჯენტლმენობის არსისა და ღირებულების შესახებ.

30 იქვე, გვ. 140

ბუნებრივი ალზრღის კონცეფცია ჟან-ჟაკ რუსოს „ემილში“

*„ვეველაფერი ის, რაც არ გაგეაჩნია დაბადებისას და
უიმისოდ არ ვვარგევართ დიდობაში, მოგვცა ალაზრდამ“
ჟან-ჟაკ რუსო*

ჰუმანური პედაგოგიკის ერთერთი ბრწყინვალე წარმო-
მადგენელი ჟან-ჟაკ რუსო მეხივით დაეცა თავზე XVIII
საუკუნის ფრანგული მმართველობის ბოროტ სისტემას,
იერიში მიიტანა სოციალური უთანასწორობის, ადამიანის
ბუნებრივი უფლებების შეზღუდვის წინააღმდეგ. სიტყვითა
და კალმით შეუტია ზღვარგადასულ უსამართლობას: რე-
ვოლუციურმა მოწოდებამ: „ძირს სოციალური უთანასწო-
რობა, გაუმარჯოს კაცთა შორის ბუნებრივ თანასწორო-
ბას და ბუნებრივ ერთობას“ (ჟან-ჯაკ რუსო „მსჯელობა
კაცთა შორის უთანასწორობის წარმოშობისა და საფუძე-
ვლების შესახებ“), რუსო საფრანგეთის დიდი რევოლუციის
„პატრიოტთა“ უსაყვარლეს მასწავლებლად აქცია. მისი
ბუნებრივი თანასწორობის ჯანსაღი იდეა ეროვნულ საზ-
ღვრებს გასცდა და ზოგადკაცობრიულ ღირსებად იქცა.
სერგი დანელიამ სწორად შეაფასა რუსოს შეხედულებები
ბუნებრივი თანასწორობის იდეასთან დაკავშირებით, როცა
თქვა: „ჟან-ჟაკ რუსოს ფილოსოფია იყო მხურვალე პრო-
ტესტი ძველი რეჟიმის წინააღმდეგ და თამამი კრიტიკა
უგუნურობადქცეული საზოგადოებრივი ტრადიციებისა“¹
თუმცა ის არასოდეს არ ყოფილა სისხლისღვრის მომხრე.

1 ს. დანელია, ჟან-ჟაკ რუსოს ცხოვრება და პედაგოგიური სისტემა.
თბ., 1947, გვ. 44

მას საზოგადოებრივი ცხოვრების პროგრესულ გარდამქმნელ იარაღად განათლება და ჰუმანური აღზრდა, საზოგადოების გრძნობების გაკეთილშობილება და ზნეობრივი შეგნების ამაღლება მიაჩნდა. რადგან, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხალხის კეთილდღეობა მის კეთილზნეობაზე არის დამყარებული.

ჟან-ჟაკ რუსომ ობიექტურად ასახა თავისი დროის მწარე სინამდვილე და გაბედულად ამხილა დესპოტური მმართველობის სისტემური დანაშაული, უსამართლო რეჟიმი. მიუხედავად იმისა, რომ გამუდმებული რეპრესიების მსხვერპლი ხდებოდა, იმდენად მაღალი იყო მისი მოქალაქეობრივი შეგნება, რომ ის არავითარ წინააღმდეგობას, არავითარ დაბრკოლებას არ უშინდებოდა, ყოველთვის ღირსეულად იდგა მოწოდების სიმალლეზე და ურყევად რჩებოდა თავის ამაღლებულ პოზიციებზე. რადგან სწამდა, რომ „ბუნებრივი მდგომარეობით ადამიანები თავისუფალნი და თანასწორნი არიან. აქ არ არის შრომის განაწილება: თითოეული აკეთებს თავისთვის იმას, რაც მას ესაჭიროება და, მაშასადამე, არც ერთი არ არის მეორისგან დამოკიდებული. მიწა არავის კერძო საკუთრებას არ წარმოადგენს, რომ უმიწო კაცი მიწის მქონე კაცისგან არ ყოფილიყო დამოკიდებული” და იქვე განაგრძობს ავტორი, რომ „ნაყოფი ეკუთვნის ყველას, მიწა კი – არავის”.² რუსო მართალია. დედამიწა და რაც მასშია, მისი შემოქმედი ღვთის კუთვნილებაა. ჩვენ კი მზრუნველმა ღმერთმა ამ სიკეთის გონივრულად და მადლიერებით სარგებლობის უფლება მოგვცა და მისი მოვლა და პატივონობა დაგვაავალა. მაგრამ ადამიანმა სათანადოდ ვერ შეაფასა ყოვლისშემოქმედის მიერ წუთისოფლისადმი გამოვლენილი სიყვარული და ზრუნვა და საკუთარი „მე” დააყენა პირველ ადგილზე.

ადამიანთა ხალასი ბუნების ასეთ გავლურებას ჟან-ჟაკ რუსო არასწორ აღზრდას, მოუწესრიგებელ სოციალურ გარემოს მიაწერს; შეცდომას თუ დანაშაულს სჩადიან

2 ჟან-ჟაკ რუსო „კაცთა შორის უთანასწორობის შესახებ”

ის ადამიანები, რომლებსაც მისი თქმით „თავისი ჭკუის ზღუდე სინამდვილის ზღუდედ მიაჩნიათ.“ მაგრამ რუსოს პედაგოგიური ოპტიმიზმი ერთი წუთითაც არ ტოვებს და სჯერა, რომ ცოდნას ბევრი სასიკეთო რამ შეუძლია. როგორც ჰორაციუსმა თქვა: „ცოდნით ვერ მოღბეს, არავინაა ისე ველური, ოღონდ სწავლას მან მოთმინებით მიაპყროს ყური.“

რუსომ თავისი გენიალური პედაგოგიური ტრაქტატი „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“ აღზრდის არსებულ მახინჯ პრაქტიკას დაუპირისპირა. ბუნებრივი აღზრდის იდეის პრიორიტეტულობა მეცნიერულად დაასაბუთა და მთელი სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის პედაგოგიური კანონისადმი დაქვემდებარება მოითხოვა. ბუნებრივობის ცნება ყოველივე საუკეთესოს პრინციპად გამოაცხადა, ხოლო არაბუნებრივი ანუ ადამიანთა მიერ შექმნილი, რასაც კულტურის მოვლენა ეწოდება, ყოველივე ცუდისა და უფარვისობის სინონიმად მოიხსენია. ბუნებრივის უზადობაზე და ხელოვნურის სიბილწეზე საუბრით იწყებს რუსო თავის პედაგოგიურ ტრაქტატს „ემილს,“ სადაც ვკითხულობთ: „ყოველივე საუკეთესო მოდის შემოქმედისგან, ყველაფერი მახინჯდება ადამიანის ხელში“.³

თუმცა ეს არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს იმას, რომ პედაგოგიკის კლასიკოსი არ ცნობდეს სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის მეცნიერული უზრუნველყოფის, სწორ, დემოკრატიულ – ჰუმანურ საწყისებზე დაფუძნების, მიზანმიმართულ და გეგმაზომიერ ხელმძღვანელობის პიროვნულ და საზოგადოებრივ მნიშვნელობას; მიაჩნია, რომ ბავშვის ფიზიკური და სულიერი ძალები თავისით იზრდებიან. აღმზრდელის მოვალეობა კი ის არის, რომ ააცდინოს ბავშვს გარემოს უარყოფითი გავლენები; არ

3 ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მექანიზმების, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 201

შეიძლება ბუნებრივი განვითარების ხელოვნური დაჩქარება. და, აღმზრდელის გამოცანაც იმაში მდგომარეობს, რომ ისე წარმართოს ბავშვი და ისე უხელმძღვანელოს მის აღზრდას, რომ ის არც კი გრძნობდეს ამ ხელმძღვანელობას და ფიქრობდეს, რომ ყველაფერს თავისი ნებით აკეთებს. რუსო უბრალოდ წინააღმდეგი იყო იძულებითი საშუალებების გამოყენების, როგორიცაა: ბრძანება, აკრძალვა, მუქარა, დაშინება, დასჯა და მისთანანი. აქ საუბარია პედაგოგიკურ მეცნიერებაზე დაფუძნებულ პედაგოგიურ ხელოვნებაზე, აღმზრდელის ოსტატობაზე, რომ მისი პროფესიული ჩარევა შეუმჩნეველი და უმტკივნეულო იყოს აღსაზრდელისთვის.

რუსო აღზრდის პროცესში გარემომცველი ბუნების, მაგალითად, მცენარის მოვლა-დამუშავების ანალოგს ხედავს. ის წერს: „მცენარეს დამუშავების საშუალებით აძლევენ ფორმას, ადამიანს კი – აღზრდის გზით“.⁴ მისივე თქმით: ადამიანი რომ დიდი და ძლიერი იბადებოდეს, სანამ ის ამ მონაცემების გამოყენებას ისწავლიდა, მანამ შიმშილით მოკვდებოდა სილატაკში. ადამიანთა მოდგმა ამოწყდებოდა, რომ ის ჩვილად არ იბადებოდეს. „ჩვენ ვიბადებით უმწეო – გვჭირდება ძალა; ჩვენ დაბადებისას არაფერი არ გავაჩნია – გვჭირდება დახმარება; ჩვენ ვიბადებით აზრების გარეშე – გვჭირდება განსჯა; ყველაფერი, რაც არა გვაქვს დაბადებისას და აუცილებლად გვჭირდება დიდობისას, მას ვღებულობთ აღზრდის მეშვეობით“.⁵ ხოლო აღმზრდელად გვევლინებიან ბიოლოგიური ანუ თანდაყოლილი ბუნებრივი მონაცემები, ადამიანები და საგნები. ჩვენი განვითარების შინაგანი პოტენციური შესაძლებლობებისა და უნარების განვითარება ხდება ბუნებრივად; ამ ბუნებრივი შესაძლებლობების გამოყენებას ვსწავლობთ ადამიანებისგან; ხოლო პირად გამოცდილებას ვიძენთ საგანთა შეგრძ-

4 ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. პ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 201

5 იქვე

ნებების გზით. აქედან გამომდინარე, ავტორი ასკვნის, რომ, როგორც წესი, ადამიანს პიროვნებად აყალიბებს სამი სახის მასწავლებელი: თავისი ბუნებრივი, ღვთის მიერ ბოძებული ძალები და უნარები, აღმზრდელ-მასწავლებლები, საზოგადოება და მთელი გარემომცველი სინამდვილე.

რუსო გენიალურად ხსნის მოუწესრიგებელი გარემოს უარყოფით გავლენას აღსაზრდელზე. აქაც მცენარე მოჰყავს მაგალითად. ხე, რომელიც რაღაც სიმძიმის მოწოდების გამო მოღუნული გაიზარდა, ამ შემფერხებელი გარემოების მოშორების შემდეგაც ის რჩება ისეთ არაბუნებრივ მდგომარეობაში, როგორც მან იძულებით მიიღო. მაგრამ თუ განაგრძო მან ზრდა, ისევ გასწორდება.⁶ ზუსტად იგივე ემართება, იმ გადახრებს, რომელიც აღსაზრდელმა გარედან მიიღო. „აღზრდა სხვა არაფერია – წერს რუსო – თუ არა ჩვევა”.⁷ ჩვევა კი თავისი ბუნებით, ეგზოგენურია, რაც შესაძლებლობას იძლევა იმისა, რომ ცუდი აღზრდით მიღებული ცუდი შედეგი აღმოიფხვრას კარგი აღზრდის, უფრო სწორად, ხელახლა აღზრდის მეშვეობით, როგორც ეს გააკეთა ფრანსუა რაბლეს „გარგანტუა და პანტაგრუელში” ონოფრე მასწავლებელმა 17 წლის გარგანტუას ხელახლა აღზრდის შემთხვევაში. თუმცა რუსოს სავესებით სწორად აქვს განჭვრეტილი, რომ სანამ საზოგადოებაში არსებობენ ურთიერთ დაპირისპირებული მხარეები: მდიდრები და ღარიბები, გაზულუქებულები და მათგან შეჭირვებულ-შევიწროებულები, სანამ იარსებებს უსამართლობა და უმუშევრობის ეპიდემია, იქ ვერასოდეს ფეხს ვერ მოიდგამს მშვიდობა, რეალური დემოკრატია და ჰუმანიზმი. საზოგადოებაში დარღვეული ჰარმონია მთელი ძალით ეწინააღმდეგება ბუნებრივს, რაც აღზრდაში თავს იჩენს გაორებულ ადამიანთა სახით, რადგან აღზრდა, რომელიც მისწრაფვის ორი მიზნისკენ, ვერც ერთს ვერ მიაღწევს და შედეგად

6 ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. პ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 260

7 იქვე, 203

გაორებულ თაობას მიიღებს, რომელიც „თავს ისე აჩვენებს, თითქოს ყველაფერს სხვისთვის აკეთებს, სინმდვილეში კი მხოლოდ საკუთარ კეთილდღეობაზე ფიქრობს“.⁸

ჟან-ჟაკ რუსო მტკიცედ დგას იმ პოზიციასზე, რომ პიროვნების ფორმირება უნდა წარიმართოს ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის კანონის მიხედვით, რომელიც ურყევად დაეფუძნება აღსაზრდელის ასაკობრივ და ინდივიდუალური თავისებურებებისა და სხვა პედაგოგიური სიტუაციის შესატყვის, ასევე სხვა პედაგოგიურ პრინციპებს. თუმცა პედაგოგიკის კლასიკოსმა კარგად იცის, რომ აღზრდა სრულფასოვანი პიროვნების ფორმირების ერთერთი წამყვანი ფაქტორია და არა – ერთადერთ, რომ მხოლოდ აღზრდის პედაგოგიური კანონები და პრინციპები არ არის საკმარისი იდეალური შედეგის მისაღწევად. ზემოთ ხსენებული „სამი სახის მასწავლებლთა“ ერთობლივი, სინქრონული და მიზანმიმართული მოქმედებით მიიღწევა აღზრდის რუსოსეული გენერალური მიზანი – ადამიანში ადამიანური ბუნების განვითარება.

ბავშვის ბუნების, ადამიანური არსების სწორად განვითარებაზე პედაგოგიური ზრუნვა, რუსოს აზრით, უნდა დავიწყოთ ჯერ კიდევ მის მუცლადყოფნიდან და გაგრძელდეს ზრდასრულობამდე ისე, რომ ყველა გარეპირობები მორგებუდიყოს მის ადამიანურ არსებაზე და არა პირიქით, ბავშვი მოერგოს გარემოპირობებს, როგორც ეს ხდებოდა რუსოს დროს და, სამწუხაროდ, გრძელდება დღემდე. რუსო ისეთ ბუნებრივ საზოგადოებრივ წყობილებაზე ოცნებობს, სადაც ადამიანები თავიანთი ბუნებისამებრ იქნებიან თანასწორუფლებიანები და ერქმევათ საერთო სახელი „ადამიანური!“ „ემილის“ ავტორი მთელი კატეგორიულობით მოითხოვს ადამიანში ადამიანური ბუნების მაქსიმალურ განვითარებას. მას სწამს, რომ ადამიანად აღზრდილი ადა-

8 ჟან-ჟაკ რუსო „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“ წგ-ში პედაგოგიური მექანიზმებია იან ამოს კომენსკი, ჯ.ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. გ. პესტალოცი, მ. 1989, გვ. 199

მიანი ცხოვრების ყველა სფეროში, უპირველეს ყოვლისა, იქნება ადამიანური, რაც არ მისცემს მას არაადამიანურობის უფლებას, რა პროფესიისაც არ უნდა იყოს ის. სწორედ, ამიტომ ადამიანური ბუნების შესწავლა მიაჩნია მას ჭეშმარიტ მეცნიერებად.

რუსო მისი თანამედროვე საზოგადოებრივი ფორმაციიდან გამომდინარე, ოჯახს, საშინაო აღზრდას, კომენსკისეულ „დედობრივ სკოლას“ ანიჭებს უპირატესობას. ნათესაური კავშირი, თბილი გრძნობები, უპირობო ბუნებრივი სიყვარული ოჯახს აქცევს უნიკალურ ოაზისად, მყუდრო და უსაფრთხო ადგილად გონიერი მშობლების ხელში, რომლებსაც სწორად აქვთ აღქმული და გაცნობიერებული მეუღლეობისა და მშობლობის სტატუსის უნიკალურობა.

რუსოს არ აკმაყოფილებს მისდროინდელი არც განათლების სისტემა და არც ოჯახური აღზრდის სტილი. მშობლები თავიანთ მოვალეობად თვლიან შვილების საფრთხეებისაგან დაცვას და ეს კარგია, მაგრამ არ არის საკმარისი. საჭიროა მათ აღმზრდელებისაგან ისწავლონ თავდაცვა, დაბრკოლებების გადალახვა, პრობლემების გონიერულად მოგვარება, სწორი გადაწყვეტილებების მიღება, პირადი და სხვათა გამოცდილების სიტუაციის, დროისა და ადგილის შესატყვისად გათვალისწინება. მთავარი მარტო ის არ არის ბავშვი სიკვდილისგან დავიცვათ, მთავარია ვასწავლოთ ადამიანური ცხოვრება. ცხოვრება კი მხოლოდ სუნთქვა, მხოლოდ არსებობა როდია. ის ნიშნავს მოქმედებას, რომ გაცნობიერებულად და მიზანმიმართულად „გამოვიყენოთ ჩვენი ორგანოები, გრძნობები, უნარები, ჩვენი არსებობის შეგნების მომცემი სხეულის ნაწილები. . . იმან კი არ იცხოვრა მეტხანს, ვინაც მეტი წელი იცოცხლა, არამედ მან, რომელმაც ყველაზე ძალუმაღ შეიგრძნო ცხოვრების აზრი. ზოგჯერ ასი წლის ბებერს აბარებენ მიწას, ის კი დაბადებისთანავე მოკვდა“ – ვკითხულობთ „ემილის“ I წიგნში.

მშობლები, რომელნიც უგულვებელყოფენ შვილების კა-

ნონიერ მოთხოვნებს და აკეთებენ იმას, რაც თავად უნდათ და მოსწონთ და არა იმას, რაც ბავშვებს მოსწონთ, რუსო ამას ავტორიტარულ მიდგომად აფასებს და მიაჩნია ბარიერად მშობლებსა და შვილებს შორის ბუნებრივ ურთიერთობაში. ბავშვის გონებრივი შესაძლებლობების ბოლო ზღვრის დადგენა შეუძლებელია. მაგრამ შესაძლებელია და აუცილებელი საწყისი პუნქტის, ათვლის წერტილის დადგენა, რაც რუსოს აზრით, აღმზრდელს აძლევს საშუალებას, ბავშვის განვითარების დონისა და ასაკის შესაბამისად აღმზრდელობით დონისძიებათა სისტემის წინასწარ განსაზღვრისა.

რუსო განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს სწავლა – სწავლების მნიშვნელობას. მისი თქმით, ცხოველებიც კი ბევრ რამეს სწავლობენ. მათ აქვთ შიმშილის, წყურვილის, სიარულის, ფრენის, ცურვის და სხვა გრძნობები, რომელთა დაკმაყოფილება უნდა ისწავლონ და სწავლობენ კიდევ მშობლების დახმარებით. „სულიერ და მგრძობიარეთათვის არსებობა, ყველაფერი სწავლების საგანს წარმოადგენს“.⁹ მით უმეტეს ადამიანს, ქმნილებათა გვირგვინს, რომელსაც მემკვიდრეობით გადაეცემა განვითარების პოტენციური ბიო-სოციალური და ფსიქიკურ-ინტელექტუალური უნარები ჩანასახის მდგომარეობაში, მისი სრულფასოვან პიროვნებად ფორმირება წარმოადგენს არა მარტო სწავლა-სწავლების, ამასთანავე აღზრდის მთავარ ამოცანას. ამიტომ „ემილის“ ავტორი პირველ ეტაპზე, ფიზიკური აღზრდის ამოცანას, უპირველეს ყოვლისა, ბუნებრივ, ფუნქციონალური მოძრაობის განვითარებაში ხედავს.

ჟან-ჟაკ რუსო იხილავს რა ჩვილის ბუნებრივი მოთხოვნილებების მგრძობელობის გამოსატვის საკითხებს, იგი დეტალებში ეხება იმ ბუნებრივ ენას, რომელსაც ბავშვი იყენებს ენის ადგმამდე ანუ ლაპარაკის დაწყებამდე. ამ

9 ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. პ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ.216

ენას რუსომ უწოდა ბუნებრივი და ყველასათვის საერთო. ეს არის ტირილი და ჟესტიკულაცია. ტირილთან დაკავშირებით ის წერს: „ტირილი, რომელიც ესოდენ უმნიშვნელოდ გვეჩვენება, სწორედ, აქ იბადება პირველსაწყისი ურთიერთობისა გარესამყაროსთან“.¹⁰ ბავშვის ეს პირველი და საერთო ენა სრულად ესმით ძიძებს, მშობლებს, მასწავლებლებს. მაგრამ თუ კი ვერ მივხვდით ტირილის მიზეზს, მისი მოთხოვნის დაკმაყოფილება შეუძლებელია. ბავშვი კი არ ჩერდება და ჯიუტობს, ჩვენ კი ვლიზიანდებით და ვძაღადობთ მასზე. ამით იმას ვაღწევთ, რომ მის ცხოვრების დასაწყისშივე საშინელ გაკვეთილს ვაძლევთ. პირველი ტირილი – განაგრძობს იგი – არის თხოვნა. თუ მაშინათვე სათანადო ზომები არ იქნა მიღებული, თხოვნა იქცევა ბრძანებად. გარედან მიღებული შეგარძნებები ბავშვისთვის სასიამოვნოა ან არასასიამოვნო. შესაბამისად მისი რეაქციაც ადეკვატურია. როცა ბავშვი იკმაყოფილებს თავის გრძნობებს, იგი წყნარად არის და სიამოვნებით ერთობა. როცა ამას ვერ ახერხებს საკუთარი ძალებით, ის იწყებს ტირილს და მანამ არ ჩერდება, სანამ არ მიიღებს სათანადო დახმარებას. ტირილის ერთერთი მიზეზი შეიძლება იყოს შიშიც. იმ საგნებს თუ მოვლენებს, რომელიც შეგარძნებაში ჰქონდა და ბავშვი უკვე შეეჩვია, მის მიმართ გამჭრალი აქვს შიშის გრძნობა და ჩვეულებრივ ურთიერთობს. მაგრამ სულ მალე აქ თავს იჩენს მობეზრების ფაქტორი და ახალი საგნების მიმართ ავლენს ინტერესს. მაგრამ უცნობი საგნები ხშირ შემთხვევაში გამოუცდებლობის გამო შიშს გვრის ბავშვს. ეს უფრო მეტად მაშინ ხდება, როცა საგანი მახინჯია, საზარელი. ამ შემთხვევაში რუსო გვთავაზობს მარტივ, მაგრამ ფსიქოლოგიურად მნიშვნელოვან პედაგოგიურ მეთოდს. აღმზრდელი იღებს ნაცნობ და უცნობ საგანს, სიხარულითა და მოწონებით ხან ერთმანეთს

¹⁰ ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 219

შეახებს მათ, ხან კიდევ თვითონ ჩაიხუტებს სიამოვნებით. შემდეგ ბავშვს აძლევს არჩევანის თავისუფლებას. ამ დიმილსა და ფერებაში პატარას უნელდება შიშის გრძნობა და უადვილდება ახალ საგანთან ადაპტაცია. სხვა დროს, სხვა სიტუაციაში, ადვილად ცნობს მას, რადგან მის ცნობიერებაში უკვე დაფიქსირებულია წარმოდგენის სახით და არანაირი შიში არა აქვს უკვე მის მიმართ.

რუსო ხაზგასმით აღნიშნავს თანდაყოლილ ბუნებრივი ცნობისმყვარობის, როგორც ბუნებრივი განვითარების ტენდენციის, გადამწყვეტ მნიშვნელობას ბავშვის განვითარების საქმეში. ეს ტენდენცია ნათლად ჩანს ბავშვის ქცევასა და მოქმედებაში. იგი ყველაფერს ეპოტინება, უნდა ყველაფერი ხელში აიღოს. რუსოს თქმით, ბავშვს ამაში ხელი არ უნდა შეეუშალოთ. ეს აძლევს მას პირველ და აუცილებელ ცოდნას სამყაროს შესახებ. სწორედ, ასე სწავლობს სიტბოს, სიცივის, სიმკვრივის, სირბილის, სიმძიმის, სიმსუბუქის შეგრძნებებს; გრძნობათა ორგანოების მეშვეობით განსაზღვრავს ფერს, ფორმას, სიდიდეს, სიგრძეს, სიგანეს, წონას, ზომას, საგნებს შორის განსხვავებასა და მსგავსებას და ა. შ. იმდიდრებს საწყის ცოდნას საგნებსა და მოვლენების შესახებ. თუმცა არის ისეთი შემთხვევებიც, ბავშვი ყველას და ყველაფრის მიმართ აგრესიას ავლენს. საგნებს აფუჭებს, აგდებს, ამტვრევს, აწვადებს, წესრიგს არღვევს. ამ ქცევას რუსო განიხილავს როგორც პროტესესტს ბავშვის მიერ თავისი ბუნებრივი სისუსტისა და სხვაზე დამოკიდებულების, თავისი უმწეობის მიმართ, რომელიც თანდაყოლილი ნაკლი: სიამაყე, თავმოყვარეობა, ძალაუფლებისმოყვარეობა, სიბოროტე და ა. შ. უბიძგებს მას საკუთარ თავსაც და სხვებსაც დაუმტკიცოს თავისი ძალა და უპირატესობა. ასევე პარალელს ავლენს ბავშვობასა და მოხუცებულობას შორის და საერთოს ხედავს ორივეს სისუსტეში. მაგრამ, რუსოს აზრით, ყოვლისშემოქმედმა იზრუნა იმაზე, რომ დიდი ზიანის მოტანა არ შეძლებოდათ, ამიტომ მათ მცირე ძალა უბოძა.

რუსოს მიხედვით, ბავშვი იმთავითვე უნდა იქნეს გამოკვლეული და დადგენილი მისი ბუნებრივი შესაძლებლობები, მიდრეკილებები, დადებითი და უარყოფითი მხარეები მანამ, სანამ ის ისწავლის სიცრუესა და თავის მოკატუნებას, თვალთმაქცობას, რომ როგორც კი მათ მიეცემათ ამის საშუალება, თავიანთი კაპრიზების დასაკმაყოფილებლად გამოიყენონ ირგვლივ მყოფი ადამიანები, ისინი შემდეგ ხელიდან არ უშვებენ შემთხვევას, ბოროტად ისარგებლონ თავიანთი გავლენებით. ძნელი არ არის იმის შეგრძნება, რომ ამას ისინი აკეთებენ თავიანთი მანკიერებისა და სისუსტეების გადასაფარად და ამ გზით ხდებიან მომაბეზრებელი, ტირანი, ამპარტავანი, ბოროტი, მოუთვინიერებელი. ეს მორალური დეფექტები სათავეს იღებს არა თავისი ბუნებიდან, არამედ ბოროტ სულს თვითონ აძლევს ნებას მასში დამკვიდრების, რადგან ჩვევის ძალით მოთხოვნილებად ექცა სხვის ხარჯზე ბრძანებებითა და განკარგულებებით ცხოვრება. ეს იმპერატული სული, სხვაზე ბატონობის სურვილი მაშინაც არ ტოვებს მას, როცა სული და ხორცი დაბალანსებულია და გაწონასწორებული. აღსაზრდელს ასაკობრივ ზრდასთან ერთად უღრმავდება ძალაუფლების სიყვარული და ქედმაღლობისა და ამპარტავნობის გრძნობა. რაც უფრო დიდხანს გაგრძელდება ეს თავნებობა, მით უფრო მყარდება და მტკიცდება იგი და ასე იკავებს ბუნებრივი მოთხოვნილებების ადგილს უკვე ჩვევაში გადასული მანკიერება; ჩვევა კი ადამიანის მეორე ბუნებად გარდაიქმნება. ასე უშვებს თავის პირველ ფესვებს გადმონაშთები და ცრუ რწმენები. ასეთი თანმიმდევრული და ლოგიკური მსჯელობის შემდეგ რუსო აცალიბებს თავის საპრევენციო და საკორექციო პედაგოგიურ რეკომენდაციებს:

- ბავშვის ბუნებრივი ფსიქიკურ – ინტელექტუალური და ფიზიკური მონაცემების გამოკვლევა;
- ათვლის პუნქტის დადგენა და ბუნებრივი გრძნობების განვითარების გაწვევითი რგოლიდან პედაგოგიური ღონისძიებების გატარების დაწყება;

- ბავშვებს ხშირად არ ყოფნით ძალა, იმის დასაკმაყოფილებლად, რასაც მისი ბუნება, განვითარების ტენდენცია მოითხოვს მათგან. ამიტომ საჭიროა მიეცეთ მათ საშუალება თავისუფლად გამოიყენონ ყველა ის ძალები, რითაც დაჯილდოებულნი არიან და რომელთა ბოროტად გამოყენება ჯერ არ უსწავლიათ. ვასწავლოთ საკუთარი ძალების მოსინჯვა;
- საჭიროა დავეხმაროთ სულიერი და ფიზიკური ძალების უკმარისობის ამოვსებაში;
- დახმარების აღმოჩენისას არავითარი დათმობა მათი კაპრიზების, უსაფუძვლო სურვილების მიმართ. მათ არ შეაწუხებს არავითარი კაპრიზები, თუ არ მიეცემთ აღმოცენების საშუალებას, ან აღმოცენებისთანავე ჩავახშობთ, რადგან ის ბუნებრივი წარმოშობის არ არის;
- გულისყურით უნდა შევისწავლოთ ბავშვების ენა და ნიშნები, რამდენადაც მათ ამ ასაკში არ იციან თვალთმაქცობა, ადვილად შეიძლება გავარჩიოთ მათი სურვილები უშუალოდ მათი ბუნებიდან მომდინარეობს თუ კაპრიზებია.

რუსოს აზრით, ამგვარ მონაცემთა ბაზის შექმნის საფუძველზე უნდა შემუშავდეს შესაბამისი პედაგოგიურ ღონისძიებათა სისტემა, რომელიც სწორ მიმართულებას მისცემს აღზრდის პროცესს. რუსოსეული წესების არსი, მისსივე თქმით, იმაში მდგომარეობს, რომ ბავშვებს მიეცეთ მეტი თავისუფლება ბუნებრივი მოქმედებისათვის და რაც შეიძლება, ნაკლები ძალაუფლება; შეიქმნას ისეთი პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური პირობები იმოქმედოს თვითონ თავისი ბუნებრივი გრძნობების შესაბამისად და ნაკლებად იყოს სხვაზე დამოკიდებული, რომ არ გაუტკბეს სხვის ხარჯზე ცხოვრება. ე. ი. ბავშვის სხეულსა და მის ნაწილებს მიეცეთ სრული თავისუფლება ფუნქციური განვითარებისათვის. ჩვენი ზრუნვა კი უნდა გამოიხატოს უსაფრთხოების დაცვასა და წინსვლისათვის ადეკვატური სო-

ციადური და პედაგოგიური პირობების შექმნაში და, არა მარტო მათში.

ამ და სხვა მაგალითების საფუძველზე რუსოს შესაბამისი დასკვნა გამოაქვს სწავლა-საწვლების პროცესთან დაკავშირებით: „ბავშვის ცხოვრების ადრეულ ასაკში როცა მისი მეხსიერება და წარმოსახვები ჯერ კიდევ პასიურ მდგომარეობაშია, ბავშვი ყურადღებას იჩენს მხოლოდ იმის მიმართ, რაც მოცემულ მომენტში მოქმედებს მის გრძნობებზე. ასე რომ შეგრძნებები იძლევა პირველად მასალებს შემეცნებისათვის, გარკვეული თანმიმდევრობით მიღებული წარმოდგენები ამზადებს მეხსიერებას, რომ მან შემდეგში ამავე თანმიმდევრობით შეინახოს და მიაწოდოს გონებას“.¹¹ ასე ადვილად და გასაგებად დაგვანახვა „ემილის“ ავტორმა შეგრძნებების საფუძველზე შემეცნებითი პროცესის როგორც საგანმანათლებლო, ისე განმავითარებელი და აღმზრდელითი ასპექტები. გვიჩვენა თვასაჩინოებისა და მაგალითის როლი და მნიშვნელობა აღზრდაში. გამოვლენილი კაპრიზების წარმომავლობის დადგენისა და მისი საკორექციო, კომპენსატორული და საპრევენციო საშუალებები.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჟან-ჟაკ რუსოს პედაგოგიური ტრაქტატი „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“ შედგება ხუთი წიგნისგან. მეორე წიგნში კიდევ ერთხელ უბრუნდება ავტორი ტირილის პრობლემას, თუმცა ამჯერად განსხვავებულ ასპექტში. თუ ბავშვის ბოროტად გამიზნულ ტირილს უშედეგოდ ვაქცევთ, ის დაკარგავს ძალას. თუ როგორ უნდა მოხერხდეს ეს, აქვე გვთავაზობს სიტუაციის შესატყვის ოპტიმალურ მეთოდს. ბავშვი როგორც კი იწყებს გაბმულ ტირილს და თხოვნით ან მოფერებით აღარ მოშმინდება, უნდა ჩავრთოთ განრიდების მეთოდი. სანამ ტირის, მივდივართ მისგან. როცა დარწმუნდება, რომ არ უსმენენ,

¹¹ ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 217

წყვეტს ტირილს და მყისვე იწყებს შერიგების პროცედურას. ამ შემთხვევაში უკვე მივდივართ დათმობაზე.

რუსო ითვალისწინებს რა ყველა მოსალოდნელ საფრთხეს, რომლისგანაც არც ერთი ბავშვი არ არის დაზღვეული, როგორცაა: დაცემა, გააკაწრვა, თავის გახეთქვა, ცხირიდან სისხლის წამოსვლა, თითის გაჭრა, თუ სხვა მსგავსი რამ, ის გვირჩევეს პანიკის გარეშე მშვიდად დავეხმაროთ. სულერთია, მომხდარს უკან ვერ დავაბრუნებთ, ის უკვე უნდა გადაიტანოს. ამით ამ ასაკიდანვე ვაძლევთ მას ვაჟკაცობის გაკვეთილს, მცირე ტკივილის უშიშრად გადატანით, ვასწავლით უფრო ძლიერი ტკივილის გადატანას. „მე არ ვისურვებდი, რომ ემიღს არასოდეს გამოეცადა ტკივილი და ისე გაზრდილიყო. ტანჯვა – ეს პირველი გრძნობა, რომელიც მან უნდა ისწავლოს, ეს ჩვევა ცხოვრებაში ყველაზე მეტად დასჭირდება“.¹² რუსო ცამდე მართალია, რადგან არასოდეს არ ყოფილა ხალხის, პატიოსნად მშრომელი ადამიანების ცხოვრება დაღხინებული და უზრუნველი.

სამართლიანად აკრიტიკებს რუსო ზედმეტ მეურვეობას. მისი აზრით, ბავშვს გაფაციცებით ვასწავლით იმას, რასაც უჩვენოდაც ბევრად უკეთესად ისწავლის, ხოლო არ ვასწავლით იმას, რასაც დაუდალავად უნდა ვასწავლიდეთ. ბავშვმა გარეთ სუფთა ჰაერზე უნდა ირბინოს, იხეტიალოს, ინავარდოს, თავისი ძალები განივითაროს. რაც უფრო ბევრჯერ დაეცემა, მით უფრო ადრე ისწავლის წამოდგომას. თავისუფლების სასიამოვნო გრძნობა, ყველა ჭრილობას გამოისყიდის. რამდენსაც მეტს გააკეთებენ დამოუკიდებლად, მით უფრო ნაკლებად დასჭირდებათ სხვისი დახმარება. ბავშვს ბავშვობა არ უნდა წავართვათ ბარბაროსული აღზრდით მისთვის ბუნდოვანი მომავლის სახელით. სინამდვილეში ყველაზე მხიარული ასაკი

¹² ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მეტეკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 223

გადის ტირილსა და დასჯაში, დაშინებასა და მონობაშიც: ხალხნო, იყავით ადამიანური!... გიყვარდეთ ბავშვობა, იყავით მათ მიმართ ყურადღებიანი და მომთმენი. მიეცით მათ საშუალება დატკბნენ ცხოვრებით. „კაცობრიობას თავისი ადგილი აქვს სამყაროში, ბავშვობას კი – ცხოვრებაში. ადამიანში უნდა დავეინახოთ ადამიანი, ბავშვში კი – ბავშვი“.¹³ ყველაზე დიდი სიკეთე რუსოსთვის არის თავისუფლება და არა ძალაუფლება. უფროსებმა მორჩილება კი არ უნდა ვაიძულოთ ბავშვს, არამედ მან თვითონ უნდა იგრძნოს მისი საჭიროება, რომ დახმარებისათვის მიმართოს უფროსებს. ბრძენი ადამიანები მყარად ინარჩუნებენ თავიანთ ადგილს, ბავშვებმა ჯერ არ იციან თავიანთი ადგილი. ამიტომ რუსოს აზრით, ბავშვებს საშუალება უნდა მიეცეთ, რომ ჩვენი გონივრული მხარდაჭერით იპოვონ და დაიმკვიდრონ ადგილი ცხოვრებაში.

რუსო, რომელიც ზემოწვევით იცნობს ჯონ ლოკის პედაგოგიურ მემკვიდრეობას, იგი სრულიდ ეთანხმება მის შეხედულებებს იმის შესახებ, რომ ბავშვის საზოგადოებრივი ცხოვრებისათვის მომზადებას პირველ რიგში სჭირდება ჯანსაღი სხეული. ამიტომ ის პირველ ადგილზე აყენებს ფიზიკურ აღზრდას. ბავშვის თვითმოძრაობა არის მისი განვითარების საძირკველი. ამიტომ თვითმოძრაობა არ უნდა შეიზღუდოს, რადგან ამ თვითმოძრაობით ვითარდება ბავშვი მუცლიდანვე. გამოცდილებით მიღებული ცოდნა უფრო გასაგები და მტკიცეა, ვიდრე თეორიული წარმოდგენები, ზეპირი სიტყვით მოსმენილი ცოდნა. ადრეულ ასაკში, სანამ ბავშვი კონკრეტული აზროვნების დონეზე იმყოფება, საგნებზე ემპირიული დაკვირვების, უშუალო შეგრძნებების გზით უნდა იცნობიერებდეს მის ირგვლივ არსებულ სინამდვილეს. ბავშვი თავიდანვე უნდა მიეჩვიოს ტკივილების ატანას, მასთან საკუთარი ძალებით

¹³ ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 224

გამკლავებას. ბუნების წიაღში განავარდება, მცენარეებთან, ცხოველებთან უშუალო შეხება, ხეებზე ძრომიადი, მზეზე გარუჯვა, სირბილი, ხტომა თამაში და ა. შ. რუსოს პედაგოგიური რეკომენდაციები ხელს უწყობს აღსაზრდელის ჯანმრთელობას, ფიზიკურ გაკაჟებას, მოქნილობასა და ელასტიურობას; ბუნებრივი გარემოს შესახებ ინფორმაციების ბუნებრივად მიღებას. განსჯა, რუსოს აზრით, აღზრდის მიზანია და როცა აღმზრდელი მას აღზრდის საშუალებად იყენებს, შედეგი ნაკლებია. განსჯა არ აძლევს ბავშვს განსჯის საგანზე რეალურ წარმოდგენას, უშინაარსო სიტყვები რჩება მხოლოდ და არაფრით არ უწყობს ხელს მის განვითარებას. განყენებული მსჯელობით ნამდვილ მსჯელობას ის ვერ ისწავლის, რადგან თვითონ არასოდეს უმსჯელია, მას მხოლოდ მასწავლებლისგან ისმენდა. მსჯელობის უნარის განვითარების საშუალებად რუსოს პრაქტიკული ცდები მიაჩნია; აღზრდის საფუძველი საგნებიდან მიღებული შთაბეჭდილებები უნდა იყოს და არა მასწავლებლისგან მიღებული სიტყვები: „ურავითარ სიტყვიერ დარიგებას ნუ მისცემთ თქვენს შეგირდს, დარიგება მან მხოლოდ გამოცდილებიდან უნდა მიიღოს... მე არ მიყვარს ცარიელი სიტყვებისგან შედგენილი ახსნა-განმარტება. საგნები მოგვაწოდე, საგნები! მე არ შევწყვეტ იმის გამეორებას, რომ ჩვენ უზომო მნიშვნელობას ვანიჭებთ სიტყვებს. ჩვენი ჭარბსიტყვაობით ჩვენვე ვზრდით მოლაყებებს”.¹⁴ ბევრნი, მართლაც არაფერი გაეგებათ რა სიტყვის არსისა, მარიაჟობენ მაღალფარდოვანი უსარგებლო მეტყველებით. რუსო ამ შემთხვევაშიც თანხმობაშია პედაგოგიკის კლასიკოსებთან. განსაკუთრებით კვინტილიანესა და კომენსკისთან.

განაგრძობს რა მსჯელობას, რუსო ამბობს, რომ სწავლება უნდა იწყებოდეს კონკრეტულიდან და თანდათანო-

¹⁴ ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მეტეფორები, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 224

ბით უნდა გადადიოდეს აბსტრაქტულ აზროვნებაზე. „დეეგონებას პირველი ოპერაციის დროს მხოლოდ გრძნობები ჰყავდეს ხელმძღვანელებად. არავითარი სხვა წიგნი, გარდა ცოცხალი ბუნებისა, არავითარი სხვა სწავლა-დარიგება, გარდა ფაქტების.“¹⁵ ეს ეხება „დედობრივი სკოლისა“ და უმცროს სასკოლო ასაკს, სანამ გონებრივი სიმწიფე აბსტრაქციული აზროვნების საწყის დონეს მაინც არ მიაღწევს.

რუსო წინააღმდეგია დოგმატური, მზა-მზა, მასწავლებლის პირიდან მოსმენილის უკრიტიკოდ დამახსოვრებისა. სწავლას უნდა ჰქონდეს კვლევა-ძიების ხასიათი. ბავშვი კითხვებით უნდა მივიყვანოთ ობიექტურ დასკვნამდე. ბავშვის თვითმოქმედების გზით შექმნილ ცოდნას თვლის რუსო განვითარების საფუძვლად. მისთვის მთავარია, ბავშვმა ცოდნის აღმოჩენის წესი, კვლევის მეთოდი შეითვისოს თვით კვლევა-ძიებითი შემეცნების პროცესში. მშრალი მეხსიერება არ ავითარებს აზროვნებას. შემეცნებითი აქტიურობისთვის მთავარია ცოდნა ბავშვის მოთხოვნებს, მის ინტერესებს შეესაბამებოდეს. რუსო ამ დებულებას აფუძნებს ემილის აღზრდის ცოცხალ მაგალითზე. ემილი ასტრონომიას, გეოგრაფიას სწავლობს საველე პირობებში კოსმიურ და მიწიერ სხეულებზე უშუალო დაკვირვებით. ამ გზით მიღებული შთაბეჭდილებებით გამდიდრებული გონება ადვილად გადადის ცნებებით აზროვნებაზე.

ადამიანის ცხოვრებაში ყველაზე საშიშ პერიოდად რუსო თვლის ბავშვის დაბადებიდან 12 წლამდე დროის მონაკვეთს. ამ დროს აღზრდის წესთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი და სასარგებლოა დროის მაქსიმალურად გამოყენება და არა მისი მოგება. კვინტილიანე კიდევ უფრო მეტ სიმკაცრეს იჩენს ამ მხრივ. ის წერს: „ბავშვს დაბადებიდანვე ჩავჭიდოთ ხელი, ავუწყოთ ნაბიჯები და მივა-

¹⁵ ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური შემკვიდრება, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 224

ცილოთ სიმწიფის კარამდე.” „რატომ არ უნდა მივაჩვიოთ ისინი თავიდანვე კეთილზნობას?! მართალია, ამ შვიდი წლის განმავლობაში შექმნილი ცოდნა, მომდევნო ერთი წლის ტოლფასია, მაგრამ ტოლფასია წინა წლების საფუძველზე... იმაზე უკეთესს რას მისცემ ბავშვს, ენასთან ერთად კეთილზნობასაც თუ ასწავლი?! ასე, რომ ნუ უგულებელყოფთ იმ წლებს, რა სარგებელიც არ უნდა მოგვიტანოს შემდგომმა წლებმა. ნაბიჯ-ნაბიჯ, თანმიმდევრულად შეიძენს ცოდნას, შემეცნებას და სასურველ წარმატებასაც მიაღწევს და ბავშვობაში მოგებული დროც სიყმაწვილეში დაეზოგება. ჩვენი რჩევაა, ვასწავლოთ დროის ფასი, მით უფრო რომ, ყოველი მეცნიერების საწყისია მეხსიერება, რომლითაც ბავშვები აგრერიგად არიან დაჯილდოებული”.¹⁶

დიდებს საერთოდ არ ახსოვთ თავიანთი ბავშვობა და პატარებს თავიანთი გადასახედიდან აფასებენ, მოითხოვენ მათგან იმას, რაც მათ სურთ. არ ითვალისწინებენ ბავშვის სურვილებსა და შესაძლებლობებს. როგორც ჟან-ჟაკ რუსო ამბობს, ბავშვისგან უნდათ შექმნან მეცნიერი. აი, სად იწყება მათ შორის გზის გასაყარი. ურთიერთობაში წარმოქმნილი დისონანსი აწბილებს ორივე მხარეს, აღმზრდელსაც და აღსაზრდელსაც. გაწბილება კი უკვე მარცხია. არადა მისი თავიდან აცილება ბევრად უფრო ადვილია, ვიდრე მისი გასწორება. თვითონ ნუ ვიწყებთ აღმოჩენებს საკუთარი სუბიექტური მოსაზრებებითა და შიშველ პრქტიციზმზე დაყრდნობით, არამედ მივმართოთ კაცობრიობის მიერ დაგროვილ უმდიდრეს პედაგოგიურ საგანძურს, ვისწავლოთ მისი შემოქმედებითად ათვისება და პედაგოგიური სიტუაციების, დროისა და სივრცის შესატყვისად გამოყენება. ამის შესახებ სენეკამ კარგად თქვა: ყველა წამალი აღმოჩენილია ჩვენამდე, ჩვენ ისღა დაგვრჩენია, ვისწავლოთ მისი გამოყენება. ან კიდევ „პირდაპირ გზას, რომელიც მე ვიპოვე გვიან და ხეტიალით

¹⁶ მარკუს ფაბიუს კვინტილიანე, „ორატორის დარიგებანი“, წგ-ნი I, თავი I. სანკტ-პეტერბურგი, მ. 1834, გვ. 6

დაღლილმა, ვუჩვენებ სხვებს.” მოდით, და ჯერ ამ გზას გავეყვით და თავად ავმალდეთ, სიმაღლიდან კი უფრო მეტს დავინახავთ. განა ამას არ გულისხმობდა დიდი ნიუტონი, როცა თქვა: მე ჩემს თანატოლთა შორის მაღალი თუ ვჩანდი, ეს იმიტომ, რომ გიგანტების მხრებზე ვიდექიო.

რუსო დაუინებით მოითხოვდა აღზრდის ბავშვის ბუნებასთან, მის ფსიქიკურ-ინტელექტუალურ და ფიზიკურ შესაძლებლობებთან შესაბამისობაში მოყვანას, ასაკობრივ და ინდივიდუალური თავისებურებების მაქსიმალურ გათვალისწინებას. რადგან მისი აზრით, აღზრდაში უბრალო შეცდომის დაშვებაც კი შეიძლება სახიფათო აღმოჩნდეს ბავშვის ფაქიზი გრძნობებისათვის. ამიტომ მეცნიერი სავალდებულოდ თვლიდა აღმზრდელთა მიერ ბავშვის ყოველმხრივ შესწავლასა და იმის დადგენას, თუ ვისთან აქვს საქმე, ვინ არის და როგორია ის, რა ცოდნა-გამოცდილების მარაგს ფლობს და რა ინდივიდუალური თავისებურებებით ხასიათდება. უმჯობესია, თავად მას მოუხსმინოთ: „მეორე მოსაზრება... ეხება თითოეული ბავშვის ნიჭიერებას: საჭიროა მათი კარგად გაცნობა, რომ ვიცოდეთ თუ რომელი ზნეობრივი რეჟიმი მოუხდება მას. თითოეულს აქვს თავისი გონებრივი საწყობი, რომლის მიხედვითაც უნდა მოხდეს მისი მართვა. „კეთილგონიერო დამრიგებლო! უფრო მეტ ხანს ისწავლე და უფრო კარგად დააკვირდი შენს აღსაზრდელს, ვიდრე პირველ სიტყვას ეტყოდე; მიეცი სრული თავისუფლება, რომ აღმოაჩინო მისი ხასიათის თვისებები; არ აიძულო არაფერში რომ უკეთესად შეიცნო მთლიანობაში“.¹⁷ და, აქვე განაგრძობს ავტორი: ნუ დაგენანებათ აქ დაკარგული დრო და გამოვლენილი მოთმინება, შემდეგში ათმაგად აინაზღაურებთ მას, როცა წარმატებებს იგემებთ.

რუსო მთელი გულით ნატრობს ისეთ აღმზრდელ-მასწავლებლებს, რომელნიც თავად არიან კარგად აღზრ-

17 ჟან-ჟაკ რუსო, ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წგ-ში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, მ. 1989, გვ. 233

დილნი და კარგ მაგალითს მისცემენ თავიანთ აღსაზრდელებს. შემეცნების სენსუალიზმის თეორიის მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ცნობიერებაში არაფერია, რაც შეგრობნებაში არ გეჭონია. მაშასადამე შეგრობნებაში მხოლოდ ისაა, რაც ჩვენს თვალწინ, ჩვენს ირგვლივია: მშვენიერიც და მახინჯიც, ლამაზიც და ულამაზო, ამაღლებულიც და მდაბიურიც, სასარგებლოც და საზიანოც, მისაღებიც და მიუღებელიც, სისუფთავეც და სიბინძურეც, სიყვარულიც და სიძულვილიც და ა. შ. ბავშვი კი ღრუბელივითაა. ღრუბელი კი ერთნაირად ისრუტავს როგორც სუფთას, ასევე მღვრიე წყალს. მაგრამ როგორც ღრუბელი შეგვიძლია მოვარიდოთ მღვრიე წყალს, ასევე შეიძლება ბავშვი განვარიდოთ უარყოფით გავლენებს. თუმცა, რუსოს მტკიცებით, ამას აკრძალვისა და იძულების მეთოდებით ვერ მივაღწევთ. რაც უფრო მეტი აკრძალვები იქნება გამოყენებული, ბავშვს მეტი ცნობისმოყვარეობა და ინტერესი უჩნდება აკრძალულისადმი. ბავშვის ეს განწყობა ძალიან კარგად ესმის „ემილის“ ავტორს. თავისი ემილი, სწორედ, ამიტომ მოარიდა ხმაურიან და აჭრელებულ ქალაქს და სოფელში წაიყვანა, რომ ბუნებრივ გარემოში ბუნებრივი აღზრდა მიეღო. ცხადია, რომ დღეს ამის შესაძლებლობა ყველას არა აქვს, მაგრამ ჩვენთვის მთავარია პრინციპი – აღზრდაში გარემოს ფაქტორის როლისა და მნიშვნელობის შესახებ.

ახლა მინდა მოვიყვანო ერთი საინტერესო ეპიზოდი „ემილიდან“, რუსომ თუ როგორ ასწავლა და განაცდევინა ემილს საკუთრებისადმი ხელშეუხლებლობის პრინციპი. მიწის ერთ პატარა ნაკვეთში ერთად დარგეს ბობის მცენარე. ყოველდღე ერთად მიდიოდნენ და ზრუნავდნენ, უვლიდნენ, რწყავდნენ და სიამოვნებით აკვირდებოდნენ თუ როგორ ხარობდა პაწაწინა ნერგი. სიხარულის გაძლიერების მიზნით რუსო ემილს ეუბნება: „ეს შენ გეკუთვნის!“ ამით სტიმული მისცა პატარას უფრო მონდომებით ეშრომა, მეტი დრო და ენერგია გაეღო, საკუთრების გემო ეგრძნო.

ერთ მშვენიერ დღეს ემილი სარწყავით ხელში ფეხდაფეხ მიცუნცუნებს აღმზრდელთან ერთად. მიაღწენ ნარგავებს და რას ხედავენ?! ბობი ძირფრსვიანად ამოუთხრია ვილაცას. აღშფოთებულმა ბავშვმა ღრიალი მორთო, ნაკადულივით სდის ცრემლი. რა ქნან?! დაიწყეს გამოძიება. მათდა გასაკვირად დამნაშავე მებაღე აღმოჩნდა. ახლა ჩაეძიენ მიზეზს, თუ რატომ ჩაიდინა ეს მებაღემ. აღმოჩნდა, რომ ეს მისი საკუთარი ბავშვი იყო. ამ ნაკვეთზე დათესილი ჰქონია იშვიათი ჯიშის ნესვი, რომელზედაც ამყარებდა მთელ იმედს: „მე თქვენ გამოუსწორებელი დარტყმა მომაცენთ და თქვენ თავსაც წაართვით სიამოვნება, მისი გემოთი დამტკბარიყავით“ – მიახალა „ბოროტმოქმედებს“ განრისხებულმა მებაღემ.

შეცბუნებული მოძღვარი და შევიწროებული შეეცადნენ ბოდიშებითა და დაპირებებით დაემშვიდებინათ შეძრწუნებული რობერი. ემილიმა ჰკითხა:

– ბატონო რობერი! ხშირად გემართებათ ასე?

– არა, მაპატიე პატარა ბიჭო! მაგრამ შენისთანა ონავარი ბიჭები ხშირად არ ჩნდებიან აქ. არავინ არ ჰკიდებს ხელს სხვის ბაღს. ყველა პატივს სცემს სხვის შრომას, რომ თავისი საკუთრება უსაფრთხოება იყოს დაცული”.¹⁸

ჟან-ჟაკ რუსო რობერს სთავაზობს ასეთ გარეგებას. თუ ის მიწის პატარა ნაკვეთს დაუთმობს მათ, ისინი კარგად დაამუშავებენ მას და მოსავლის ნახევარს დაუტოვებენ. რობერი უყოყმანოდ თანხმდება, მაგრამ ფაფრთხილად, თუ მის ნათესებს ისევ შეეხებიან, ის მათ იგივეს გაუკეთებს.

პედაგოგიკის კლასიკოსმა ასე თვალსაჩინოდ დაგვანახვა, თუ როგორ მიაღებინა ემილს, პრაქტიკულად, თვით შრომის პროცესში, კერძო საკუთრების, სხვისი შრომის გაფრთხილებისა და მშრომელისადმი პატივისცემის აუცი-

18 ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. პ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ.236

ლებლობის შესახებ პირველსაწყისი ცოდნა, ელემენტარული გაგება სკოლამდელ ასაკში.

ბუნებრივი გარემო, ცოცხალი ბუნება, მიწასთან შეხება „ცვრიან ბაღასზე გავლა“ სიმშვიდეს გვრიდა „ემილის“ ავტორს. ეს ყველაფერი წმინდა ადამიანურ გრძნობებს უღვიძებდა, ძაღლს, სიმხნევეს, წონასწორობასა და ჰარმონიას უბრუნებდა მძიმე ცხოვრებისგან დაღლილს. „სოფლის პეიზაჟი, სასიამოვნო სანახაობათა ცვლა, სუფთა ჰაერი, კარგი მადა, სიარულით გამაგრებული ჯანმრთელობა, დუქნების თავისუფლება, მოშორება ყველა იმას, რაც მე ჩემს დამოკიდებულებას მაგრძნობინებს და ჩემს მდგომარეობას მომაგონებს, – ყველაფერი ეს ბორკილებს ხსნის ჩემს სულს და მაძლევს აზროვნების უფრო დიდ გამბედაობას“¹⁹ – წერს „ემილის ავტორი. რუსო არა მარტო ტკბებოდა ბუნების სილამაზით, არამედ აქტიურად შრომობდა კიდევ მკლავებდაკაპიწებული. იგი გონივრული სიამაყით აცხადებს: „მე ვმუშაობდი როგორც გლეხი,“ და იქვე აღწერს, თუ როგორ სიამოვნებით უვლიდა ბაღს, ვენახს, ფუტკრების სკას; ინტენსიურად კითხულობდა ცნობილ მეცნიერთა, ფილოსოფოსთა, მწერალთა ნაშრომებს, პედაგოგიკურ ლიტერატურას. განსაკუთრებით ხიბლავდა ჯონ ლოკის პედაგოგიკური მემკვიდრეობა, თუმცა ზოგიერთ რამეში არ ეთანხმებოდა. პედაგოგიკის კლასიკოსს ნამდვილი თავისუფლების, ხელთუქმნელი მშვენიერების, სოფლური იდილიის, სამყაროს ესთეტიკური აღქმის საშუალებას აძლევდა სოფელი თავის ბუნებრივობითა და უბრალოებით. ამიტომ სურდა თავისი ემილი სოფელში გაზრდილიყო თავისუფლად და ლაღად „დედობრივ სკოლის“ ასაკში მაინც, რომ ის ბუნებრივი შინაგანი სისუფთავე ასევე სუფთა და ჯანსაღ ატმოსფეროში მომაგრებულიყო, რომ შემდეგში ქალაქის ნეგატიურ გავლენებს ადვილად გამკლავებოდა.

¹⁹ ჟან-ჟაკ რუსო ემილი ანუ აღზრდის შესახებ. წიგნში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომინსკი, ჯონ ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. კ. პესტალოცი, მ., 1989, გვ. 236

ჟან-ჟაკ რუსო თხოვნით მიმართავს მშობლებს, მასწავლებლებს, საზოგადოებას, ბავშვების მიმართ იყვნენ ღმობიერნი, გულისხმიერნი, ყურადღებიანი, მომთმენი, მომსმენი, წუხილსა და სიხარულში მოზიარე, მართალნი, გულწრფელნი და მზრუნველნი; რაც შეიძლება მეტი დრო გაატარონ მათთან და საჭირო შემთხვევაში, ბავშვადაც კი იქცნენ. ნუ ჩათვლიან ამ დროს დაკარგულად. სამაგიეროდ ბავშვის ცხოვრების პირველ პერიოდში დახარჯულ დროსა და შრომას, მოზრდილობაში ერთბაშად გამოისყიდიან, მიღწეული კარგი შედეგით უეჭველად გაიხარებენ.

მეტყველება – სამყაროს საოცრება

*„გველს ხვრელიდან გამოიყვანს
ენა ტკბილად მოუბარი“
შოთა რუსთაველი*

მეტყველება-ეს არის სამყაროს პირველი და განუმეორებელი საოცრება, რითაც ღმერთმა დააჯილდოვა თავისი შემოქმედების გვირგვინი-ადამიანი. აბა, წარმოიდგინეთ ადამიანები მეტყველების გარეშე? „უტყვი ადამიანები ერთმანეთისგან დაშორებულ კუნძულებს დაემსგავსებოდნენ,” – წერს ენათმეცნიერი. მთელ უკიდევანო სამყაროში ერთადერთი უნიკალური ქმნილებაა ადამიანი, რომელსაც შეუძლია აზრის მიღება და გაცემა, გრძნობების გამოხატვა, ზეპირი და წერითი მეტყველება. ევოლუციური თეორიის მიმდევრები დღემდე გვიმტკიცებენ, რომ ადამიანმა ენა აიღვა თანდათანობით ურთიერთობებისა და შრომით პროცესში. ბიბლიაში კი სულ სხვა აზრია ჩაწერილი მეტყველებასთან დაკავშირებით. იაკობის 1:17-ში ვკითხულობთ: „ყველა კეთილი საბოძვარი და ყველა სრულყოფილი ნიჭი მალლიდან მოდის, ნათელთა მამისგან.” მეტყველების უნარით რომ შექმნა ღმერთმა იმთავითვე ადამიანთა პირველი წყვილი ადამი და ევა ყოველმხრივ სრულყოფილნი, ეს ნათლად ჩანს ღვთისა და იესო ქრისტეს დიალოგში, რომელიც ბიბლიაშია ჩაწერილი. დიალოგის თემა ეხება ისეთ გრანდიოზულ საკითხს, როგორც არის ადამიანის შექმნა: „და თქვა ღმერთმა: შევქმნათ ადამიანი ჩვენს ხატად და მსგავსად”¹ და თავის პირმშოსთან იესო ქრისტესთან ერ-

¹ დაბადება 1:26

თად „შექმნა ღმერთმა ადამიანი თავის ანარეკლად, შექმნა ისინი მამაკაცად და დედაკაცად“² ურთიერთობების, სიყვარულისა და გამრავლების უნარით. აკურთხა ღმერთმა ისინი და უთხრა: „ინაყოფიერეთ და გამრავლდით და აღავსეთ ქვეყანა“.³

შემდეგ კი ბიბლია გვამცნობს ღვთისა და ადამის დიალოგს: „გააფრთხილა უფალმა ღმერთმა ადამი და უთხრა: ყველა ხის ნაყოფი გეჭმევა ამ ბაღში. მხოლოდ კეთილისა და ბოროტის შეცნობის ხის ნაყოფი არ შეჭამო, რადგან როგორც კი შეჭამ, მოკვდებიო.“ აქ სიტყვიერი კომუნიკაციის გარდა სახეზეა ბევრად მეტი, სასიცოცხლო მნიშვნელობის გაფრთხილება, მაგრამ ამჯერად ჩვენ ვსაუბრობთ მეტყველების აქტზე და თემას არ გადაუხვევთ.

შემდეგი დიალოგი: „ადამ, სადახარ?

„ბოლოს მან უპასუხა: შენი ხმა შემომესმა ბაღში და შემეშინდა, რადგან შიშველი ვიყავი და დავიძალე.

მაშინ ღმერთმა უთხრა: ვინ გითხრა, რომ შიშველი იყავი? იმ ხის ნაყოფი ხომ არ ჭამე, მე რომ გითხარი, არ ჭამო—მეთქი?

კაცმა მიუგო: შენ რომ დედაკაცი მომიყვანე, მან მომცა იმ ხის ნაყოფი და მეც ვჭამე.

მაშინ იეჰოვა ღმერთმა ქალს უთხრა: ეს რა ჩაიდინე?!

ქალმა მიუგო: გველმა... მან მაცდუნა და მეც ვჭამე.

იეჰოვა ღმერთმა გველს უთხრა:..."⁴ და ასე გრძელდება დიდ ხანს: „უთხრა ღმერთმა,“ „გააფრთხილა“ „მიუგო,“ „თქვა“ და ა. შ. რაც ცხადყოფს მეტყველების უნარის და მისი წარმომავლობის ღვთისმიერობას.⁵

ადამი არა მარტო ღმერთთან საუბრობდა, მას ჰქონდა უნარი ახალი სიტყვების მოფიქრებისა. ეს იქიდან ჩანს, ღმერთმა რომ დაავალა მას დედამიწაზე არსებულთათვის სახელების დარქმევა: „გამოსახა იეჰოვა ღმერთმა მიწისგან

2 დაბადება 1:27

3 დაბადება 1:18

4 დაბადება 3:9–14

5 დაბადება 2:16, 17

ველის ყველა ცხოველი და ცის ყველა ფრინველი, რომელ სულდგმულს რას დაარქმევდა ადამი, მისი სახელიც ის იქნებოდა”.⁶

ადამს ასევე სიტყვიერი ურთიერთობა ჰქონდა ევასთან. როცა მან პირველად იხილა ქალი, აღფრთოვანება ლექსად გამოხატა: „აი, ძვალი ჩემი ძვალთაგანი და ხორცი ჩემი ხორცთაგანი. დედაკაცი ერქვას მას, რადგან კაცისგან არის აღებული”.⁷ ე. ი. ადამი მეტყველებდა, სხვის მეტყველებასაც იგებდა, სიტყვებს, სახელებს საგანთა მიხედვით იგონებდა. საჭირო შემთხვევაში აზრებს ლექსადაც გამოთქვამდა და გრძნობებსაც სათანადო ემოციებით გამოხატავდა. აქედან ნათელია, რომ მეტყველება ევოლუციის ნაყოფი არ არის. იგი ღვთისგან ბოძებული უნიკალური, პიროვნული საუნჯეა.

მეტყველება დასაბამიდან რომ იყო, ამაზე მოწმობს ადამიანის სამეტყველო აღჭურვილობაც. როგორც სპეციალისტები აღნიშნავენ, მეტყველება არის ურთულესი ფუნქციური სისტემა, რომელიც მრავალი კომპონენტის შეთანხმებულ, კოორდინირებულ, სინქრონულ მოქმედებას მოითხოვს. ესენია: ფონეტიკური (ბგერა, მარცვალი, სიტყვა), სენსორული (აღქმა, შინაარსის გაგება), მნესტიკური (ბგერათა თანმიმდევრული დამახსოვრება), სემანტიკური (აზრობრივი და გრამატიკული სიზუსტე) კომპონენტები; საარტიკულაციო ანუ წარმოთქმის ორგანოები: ენა, ტუჩები, ყბები თავისი მაგარი და რბილი სასით: ექსპრესიული მეტყველების: ჟესტ-მიმიკების კუნთები, მოტორიკული კომპონენტი; სამეტყველო აპარატის ცენტრალური და პერიფერიული განყოფილებები. „ცენტრალური სამეტყველო აპარატი იმყოფება თავის ტვინის ნახევარსფეროებში და შემდეგი კომპონენტებისაგან შედგება: მეტყველების ქერქული ზონები (ცენტროები), ქერქვეშა კვანძები, გამტარი ნერვული გზები და მათი შესატყვისი ბირთვები. მეტყველე-

6 დაბადების 2:19

7 დაბადება 2: 23

ბის ცენტრალურ აპარატში დომინანტური მდგომარეობა უკავია ტვინის მარცხენა ჰემისფეროს. აქვეა სენსორული ანუ ვერნიკეს ცენტრო, მარცხენა ჰემისფეროს ზემო საფეთქლის ხვეულის უკანა ნაწილში. ხოლო მეტყველების მორტორული ანუ ბროკას ცენტრო კი ლოკალიზებულია მარცხენა ჰემისფეროს შუბლის წილის მეორე და მესამე ხვეულების უკან ქვედა ნაწილში.

პერიფერიულ სამეტყველო აპარატში ორ სისტემას არჩევენ: სუნთქვის ორგანო და სამეტყველო ორგანო. სასუნთქ ორგანოში შედის სასულე ანუ სასუნთქი მილი, ფილტვები, ტრაქეა, დიაფრაგმა და გულმკერდი. სამეტყველო ორგანოს კომპონენტებს: ხორხი და ზედსადგამი მილი. ხორხი ანუ ხრტილოვანი კოლოფი, რომელიც მოიცავს ფარისებრ, ბეჭდისებრ, ხორხსარქველ, პირამიდისებრ, ვრისბერგის და სანტონინის ხრტილებს. ხორხის შიგნით მოთავსებულია მუდერი იოგები ანუ სახმო სიმები. ჰაერნაკადი, რომელიც შემდეგ ბგერას წარმოშობს, სუნთქვის ორგანოებში იღებს დასაბამს და ბგერად გარდაიქმნება სამეტყველო ორგანოში.⁸

აქ მოკლედ აღწერილ სამეტყველო ორგანოთაგან თუნდაც ერთი დეტალის დაზიანება გამოიწვევს მეტყველების მოშლას. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ადამიანთა პირველ წყვილს იმთავითვე სამეტყველო აპარატი ცენტრალური და პერიფერიული განყოფილებები თავთავიანთი კომპონენტებით მწყობრში ჰქონდათ. ასევე ცნობილია, რომ მათი შვილები კაენი, აბელი და მათ შედეგომი შთამომავლობა გამართულად მეტყველებდნენ. ბიბლიაში არ არის თაობა, რომელიც ვერ მეტყველებდა. დღემდე არ არის იმის მტკიცებულება, რომელიც კაცობრიობის ისტორიაში უტყვი თაობის არსებობას დაადასტურებდა. სამეტყველო აპარატის მოწყობილობის უნიკალურობა, მის გონიერ შემოქმედზე მიუთითებს და მეტყველების ევოლუციურ წარმომავლობაზე ნაკლებად, უფრო მეტიც, საერთოდ არც მიგვანიშნებს. ვერც იმას დაამტკიცებს ვინმე, რომ დასაბამიდან დღემდე საერთოდ ადამიან-

8 მ. ყოლბაია, დეფექტოლოგიის საფუძვლები. თბ.,1989,გვ.166–168

ნის სხეულს, და, კერძოდ სამეტყველო აპარატს რომელიმე ორგანო მოკლებია ან მომატებია, ან ფუნქცია შეუცვლია. აქ ჩვენ შეგვიძლია ვისაუბროთ მხოლოდ მეტყველების უნარსა და მეტყველების კულტურაზე. მეტყველების კულტურა ნამდვილად არ არის თანდაყოლილი. ის არის გენეტიკურად მიღებული უნარის განვითარების გარკვეული, შეიძლება ითქვას, მაღალი დონე. რომელიც მიიღწევა მრავალმხრივი, საზოგადოებრივად ღირებული ცოდნა-გამოცდილების მიღების საფუძველზე. ამაზე უფრო ქვემოთ ვისაუბრებთ, ახლაკი იმაზე, თუ რას გვასწავლის ბიბლიური სიბრძნე მეტყველების გამოყენებასთან დაკავშირებით.

ენა – ეს პატარა, მინიატურული, მაგრამ საკვირველი ორგანო, ფლობს სიკეთისა და ბოროტების განუსაზღვრელ უნარს, პრობლემა მხოლოდ იმაშია, თუ რა დანიშნულებით გამოვიყენებთ მას. ბიბლია გვაფრთხილებს, რომ ენა ბოროტად არ უნდა იქნეს გამოყენებული. რადგან „ტკბილი ენა სიცოცხლის ხეა, ცბიერი კი სულის შემუსვრა“.⁹ ამიტომ „მოერიდე ამქვეყნიურ ლაყბობას, რომელსაც უფრო და უფრო მიჰყავს ხალხი უღვთოებისაკენ“.¹⁰

ბრძენის ხელში სიტყვა მიზანს ხვდება მუდამ, რადგან მან იცის როდის, ვისთან რა თქვას. ქრისტეს მოწაფე იაკობი ენას ადარებს ერთ შემთხვევაში ლაგამს, მეორეში – ხომალდის საჭეს. როგორც ლაგამი იმორჩილებს ცხენს და საჭე – ხომალდს, ასევე ენას ჭეშმარიტი სიტყვით შეუძლია დაიმორჩილოს მთელი სხეული. „ვინც სიტყვით არ ცდება, სრულყოფილი ადამიანია, მას შეუძლია ალაგმოს მთელი სხეული.“... „ერთი პირიდან გამოდის ღოცვა–კურთხევა და წყევლა? ასე უნდა იყოს ჩემო ძმებო, განა მოედინება ერთი წყაროს თვალიდან ტკბილი და მწარე?“¹¹ და ასე უსასრულოდ არის ბიბლიაში მეტყველებასთან დაკავშირებული უტყუარი ინფორმაციები.

9 სოლომონის იგავნი 15:4

10 2ტიმოთე 2^{16,17}

11 იაკობი 3:3,4,2,10,11

რწმენა იმისა, რომ მეტყველება ღვთიური უნარია, არ მოგვცემს უფლებას უფლისმიერი ბაგეები ბილწსიტყვაობას დაგუთმოთ და ბოროტად გამოვიყენოთ.

მეტყველების საოცრებებს: სიტყვაკაზმულობას, მჭევრ-მეტყველებას, მუსიკას ყოველთვის აღფრთოვანებაში მოჰყავდა ადამიანები. მათზე წერდნენ ბრძენი ადამიანები, კლასიკოსები. საზოგადოებაში ორატორული ხელოვნების ანუ მჭევრმეტყველების პრიორიტეტულ მდგომარეობაზე მიუთითებს რიტორიკის საისტორიო წყაროები დემოსთენეს „ფილიპიკები,” არისტოტელეს „რიტორიკა,” ციცერონის „ორატორი,” თემისტოსის „XXVII სიტყვა,” კვინტილიანეს „ორატორის დარიგებანი,” ანტონ I „წყობილ სიტყვაობა,” იოანე ბატონიშვილის „კალმასობა,” ს. დოდაშვილის „რიტორიკა,” ნ. კანდელაკის „ქართული მჭევრმეტყველება,” რომელშიც აიეტის, ფარტაზის, გუბაზის და სხვათა მჭევრ-მეტყველების გაუხუნარი ნიმუშებია ჩაწერილი; მწერლობაში: იოანე საბანიძის „აბო თბილელის” IV თავი – „ქებაი წმიდისა ჰაბოსის,” გ. მერჩულეს „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება,” შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი” და ა. შ.

პლუტარქე ქერონელი თავის უბადლო „რჩეულ ბიოგრაფიებში” ბერძენ და რომაელ ორატორთა ბრწყინვალე გამოსვლებზე მოგვითხრობს. ვიცი, მკითხველს არ უყვარს ლირიკული გადახვევები, მაგრამ ძალიან მინდა აქ ციცერონის ერთ გამოსვლასთან დაკავშირებით პატარა ამონარიდი მოვიყვანო. „ამბობენ, აპოლონიუსმა, რომელმაც ლათინური ენა არ იცოდა, ციცერონს სთხოვა სავარჯიშო სიტყვა ბერძნულად წარმოეთქვა წინასწარ; ციცერონი ხალისით დაეთანხმა, რადგან ფიქრობდა, აპოლონიოსი შეცდომებს ასე უკეთ გამისწორებსო. როცა ციცერონმა სანიმუშო სიტყვა წარმოთქვა, დამსწრენი აღფრთოვანდნენ და ორატორის ქებაში ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ; აპოლონიოსს კი სიტყვის მოსმენის დროს არავითარი სიხარული არ გამოუქმლავნებია. ხოლო როცა ციცერონმა ლაპარაკი დაამთავრა, საკმაოდ დიდხანს იჯდა დაფიქრებული; ცი-

ცერონს ეწეინა. მაშინ აპოლონიოსმა ასე მიმართა: „მე, ციცერონო, გაოცებული ვარ შენი ხელოვნებით და გაქებ კიდევაც, მაგრამ ელადის ბედს დავსტირი; აშკარად ვხედავ, რომ შენი წყალობით რომაელთა ხელში გადადის განათლება და მჭევრმეტყველებაც, ეს ერთადერთი უპირატესობა, რაც დღესდღეობით მრავალ მშვენიერებათაგან შემოგვრჩა“.¹²

როგორც რიტორიკის კლასიკოსები ამბობენ, მჭევრმეტყველების პროცესს ქმნის მიზნის საზოგადოებრივი ღირებულება, შინაარსის მიზანთან ადეკვატურობა, „ლამაზი აზრების შერჩეული სიტყვებით გამოხატვა“ (ციცერონი). ბერძენი ორატორი დემოსთენე თავის სიტყვაში „გვირგვინის შესახებ“ ამბობს: „ღირებულებას წარმოადგენს ორატორის სიტყვა არა თავისთავად და არც მისი ხმის ჟღერადობა, არამედ ის, თუ რაოდენ იზიარებს იგი ხალხის გულისხმადებს და რამდენადაც სძულს ან უყვარს ადამიანები.“

კვინტილიანე მჭევრმეტყველებისგან მოითხოვს სამ კომპონენტს: აზრის სისწორეს, სიცხადესა და სილამაზეს. ამ მახასიათებლებში ნათლად ჩანს განათლებულობის, ლოგიკური აზროვნების, ენის სრულყოფილად ცოდნის აუცილებლობა. იგი ერთ შემთხვევაში სიტყვას შხამსაწინააღმდეგო წამალს ადარებს, რომელიც მზადდება სხვადასხვა ნივთიერებებისგან: „განა არ იცით, რომ შხამსაწინააღმდეგო და სხვა წამლები, რომლებითაც ავადმყოფები ინკურნებიან, მზადდება სხვადასხვა ნივთიერებებისგან, რომლებიც ცალცალკე აღებულნი, საპირისპირო მოქმედებებს ახდენენ, ხოლო შერეულად, თუმცა ეს ნაერთი თავის არც ერთ ნაწილს არ ჰგავს, თითოეულისაგან მისი სამკურნალო ძალა გამოდის? ანდა არ ხედავთ, უტყვი მწერები სხვადასხვა ყვავილთა წველებისგან როგორ ამზადებენ ადამიანისათვის აზრმიუწვდომელ ნაერთს – თაფლს და, ნუთუ უნდა გაგვიკვირდეს, რომ სიტყვა, ეს ფასდაუღებელი, ღვთის მიერ ბოძებული ნიჭი მოითხოვს მრავალ

¹² პლუტარქე, რჩეული ბიოგრაფიები. თბ., 1975, გვ. 586-587

მეცნიერებას, რომლებიც, თუმცა კი სიტყვაში არ ჩანან, მაგრამ საოცარ ფარულ ძალას ანიჭებენ მას და თავს უჩინრად გვაგრძნობინებენ”.¹³

მჭკვრემტყველების თეორიის მიხედვით, ორატორულ სტილს განაპირობებს ტროპი, ფიგურა და კეთილხმოვანება თავიანთი შემაღგენელი სახეებით, როგორიცაა: მეტაფორა, ეპითეტი, შედარება, მეტონიმია, პერიფრაზი, გრადაცია, ინვერსია, ანაფორა, სინონიმები, ომონიმები, ანტონიმები, ევფემიზმი, რიტმი, რიტორიკული შემახილები და სხვა. მჭკვრემტყველების აუცილებელი შემაღგენელი ნაწილია არგუმენტები, დებულებები, დახკვნები და ა. შ. რომელთა მეშვეობით ხდება დამტკიცება, დარწმუნება, ზეგავლენა. მჭკვრემტყველების ტექნიკურ მხარეებად მოიაზრება ხმის სიმაღლე, სიმძლავრე, პაუზა, მახვილი, ინტონაცია, მიმიკა, ჟესტიკულაცია და სხვა.

მეტყველების კულტურის საოცრებაზე მინდა პირადი გამოცდილებიდან მოვიყვანო ერთი მაგალითი. ახალგაზრდობაში თუ რა დიდი გავლენა მოახდინეს ჩემზე ტელეწამყვანებმა: ჯულიეტა ვაშაყმაძემ და ლია მიქაძემ. „მოამბე“ იქცა ჩემთვის ყველაზე ძვირფას გადაცემად. მათი ღიმილიანი მოსალმება, სრული ინფორმირებულობა, ზეპირი მეტყველების საოცარი კულტურა, წონასწორობა და სიმშვიდე, მაყურებლისადმი და საქმისადმი ერთგულება და პასუხისმგებლური დამოკიდებულება, მუდმივად ფორმაში ყოფნა ისე მხიბლავდა, რომ ძალიან მინდოდა მეც მათნაირი ვყოფილვიყავი. მიბაძვა დავიწყე განათლების მიღებით. ძალიან ბევრს ვკითხულობდი. წაკითხულიდან საგულისხმო ადგილებს ვიწერდი და დღე და ღამე ვიზეპირებდი მანამ, სანამ კარგად არ დავიმახსოვრებდი. ჩემი ინტელექტუალური წინსვლა ირგვლივ მყოფთათვის შეუმჩნეველი არ დარჩენილა. ზოგჯერ ქებასაც ვიმსახურებდი. ძალიან მინდოდა აუდიტორია მყოლოდა. რა თქმა უნდა,

13 მ. ფ. კვინტილიანე, ორატორის დარიგებანი. ნიკოლსკის თარგმანი, სანკტ-პეტერბურგი, 1834, გვ. 142

ამისათვის მასწავლებლობაზე უკეთესს რას ავირჩევდი. (არ გეგონოთ ჟურნალისტობა არ მიზიდავდა, მაგრამ ამის მიღწევა უფრო რთულად მესახებოდა. . .). მორალურად უსაზღვროდ კმაყოფილი ვარ ჩემი არჩევანით. თქვენდამი კი, ძვირფასო ქალბატონებო, დღემდე არ გამწვანებია მადლიერებისა და პატივისცემის გრძნობა.

სიტყვასთან დაკავშირებით კიდევ ერთ პატარა პრაქტიკულ მაგალითს მოვიყვან. ერთხელ ბებიჩემი გამიწერა და მითხრა: „ხე, რომელიც ნაყოფს არ იძლევა, ჭრიან და ცეცხლზე წვავენო“ და აკეცა ჩემი წიგნები და ერთ კუთხეში მიაწყო. ძალიან დამაფიქრა ამ სიტყვებმა და საქმეს უფრო სერიოზულად მოვეკიდე. არ ვიცი ბებიჩემმა საიდან იცოდა ეს სიტყვები, მაგრამ დიდხნის შემდეგ მას ბიბლიაში რომ წავაწყდი, მათეს მესამე თავის მე-10 მუხლში, ჩემს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, მთელი სისრულით შევიგრძენი სიტყვისა და მისი შემოქმედის ძალა.

„მოსწავლე თავისი მასწავლებლის სახეაო“ პირველად რომ წავიკითხე პედაგოგიკის სახელმძღვანელოში, სიწითლემ გადამიარა სახეზე და ვიფიქრე, შევძლებ კი მე მასწავლებლობას? გარწმუნებთ ნამდვილად ადვილი საქმე არ არის, მაგრამ არც მიუღწევადი. ამ საქმეში დიდ როლს ასრულებს მასწავლებლის მეტყველების კულტურა, ორატორული ხელოვნება. როგორც დიდმა შოთამ თქვა: „გველს ხვრელიდან გამოიყვანს ენა ტკბილად მოუბარი,“ სმენითი შეგრძნებები სასწაულებს ახდენს. ერთ ჯგუფში, მეოთხე კურსზე, სადაც მხოლოდ გოგონები იყვნენ, საკუთარი გარეგნობით მოხიბლული ორი სტუდენტი სულ ერთმანეთთან ჩურჩულით, ან მობილური ტელეფონით იყვნენ გართული. რა თქმა უნდა, ეს მაღიზიანებდა და ლექციის ხარისხს დაბლა წევდა. ერთხელ პედაგოგიკის ლექცია დავიწყე მათთვის მოულოდნელად რობერტ ბერნსის ლექსით: „ჯერ შექმნა ყოვლის შემქმნელმა, ჯიში და მოდგმა კაცების, რა გაიწაფა ხელები და დაოსტატდა სავსებით, ხელობა დაავიროგვინა სუსტი და ნაზი არსებით!“ სიტყ-

ვისა და აზრის მშვენიერებამ გაუხეშებულ ინტელექტზე კეთილმყოფელი გავლენა მოახდინა. ტაშის გრიალითა და მათებურ ჯანსაღი კომენტარებით ლექსის ეს ნაწევები სასწარაფოდ ჩაიწერეს და მოსოვეს კიდევ ერთი პატარა ლექსი, ან ნაწევები მეთქვა. ის ერთგვარი სიამაყე რომ ამპარტავნობაში არ გადასვლოდათ, შევარჩიე ისევე ბერნსის პოეზიიდან რამდენადმე შთამაგონებელი ეპიტაფია: „წამკითხველო, გემცნას ჩემგან თქმული: აქ ძვეს გვამი ჯონის – უფლის მონის; მისი გვამი, თორემ, აბა სული სიცოცხლეშიც არ ჰქონია ჯონის.” მათი ადეკვატური რეაქციიდან ცხადად იკითხებოდა დაფიქრება იმაზე, რომ სჭირდებოდათ თვალსაზრისის შესწორება.

მუსიკა – მატყვევლების ჩუქურთმა, ხელოვნება, როგორც სამყაროს წესრიგის, ჰარმონიულობის გამოძახილი, ღვთიური სიბრძნისა და ძალის დამოწმება. ყოვლისშემოქმედმა პროპორციულად დაანაწილა განსხვავებული ნიჭი და უნარი, რომ მრავალფეროვნებისა და უსასრულობათა შემეცნებაში ეპოვა ადამიანს ცხოვრების აზრი და მშვენიერება. „მუსიკის მშვენიერებაზე მიუთითებენ მუსიკის ვირტუოზები. სანტიაგო არგუელიო ამბობს” „სამყაროს შექმნისას დემიურგოსი მუსიკოსია, მაგრამ არა მარტო მუსიკოსი, არამედ, საერთოდ ხელოვანი. ხოლო მის მიერ შექმნილი სამყარო – ხელოვნების ნიმუში. დიდოსტატი ხელოვანი – დემიურგოსი ხელოვნების კანონების თანახმად აგებს კოსმოსს!”¹⁴

პლატონი კიდევ უფრო ღრმად იჭრება მუსიკის სამყაროში. მას მიაჩნია, რომ მთელი სამყარო თავისთავად, მისი ხილული ციხა და ვარსკვლავებით, მატერიალური თუ სულიერი სუბსტანციის წრებრუნვით, განვითარების უწყვეტი რიტმითა და შინაგანი კანონზომიერებით ღვთაებრივი ხელოვნების, ყოვლისშემქმნელს შემოქმედებითი აქტის გრანდიოზული შედეგია; რომ ბუნების ჯადოქრულ ხიბლს, მის მომნუსხველ მშვენიერებას, სამყაროს მწყობრ

14 პლატონი „ტიმოოსი,” თბ., 1994, გვ. 190-191

და დახვეწილ წესრიგს არქიტექტურულ, მუსიკალურ და პლასტიკურ საწყისთა ერთობლიობა განაპირობებს.

ვაგნერი ასაბუთებს, რომ მუსიკა ჰარმონიულობის გამოხატვის უმაღლესი ფაქტია: „ჰარმონიის არსს ადამიანის არავითარი სხვა, შემოქმედებითი უნარი არ შეესაბამება, ის ვერც სხეულის პლასტიკურ მოძრაობაში ჰპოვებს ასახვას, ვერც აზროვნების ლოგიკაში... ჰარმონია ადამიანის მიერ აღქმული, მაგრამ გონებაში უწვდომელ სტიქიურ ძალას მოგვაგონებს.”¹⁵

კვინტილიანე მუსიკის ნიჭს, როგორც ღვთაებრივ ჯილდოს „სიძნელეთა ადვილად გადატანის,” შრომის გაადვილების, ცხოვრების გახალისების უებარ წამლად მიიხნევს. მისივე თქმით, მუსიკალური ინსტრუმენტებითაც, რომლებიც არ წარმოთქვამენ სიტყვებს, მუსიკოსს შეუძლია შეაღწიოს მსმენელის სულში და გამოიწვიოს შესაბამისი გრძნობები; ტანის რიტმულ მოძრაობას, ჰარმონიულ რხევებსაც მუსიკა განაპირობებს. აგრეთვე ამადლებული, ძალზე მელოდიური და გრძნობიერი მუსიკის მოსმენა დადებითად მოქმედებს ფსიქიკასა და ზნეობრიობაზე, ამადლებს სიმხნევს, შეუპოვრობას, სიფაქიზეს, სინაზესა და კეთილშობილებას, ანვითარებს ესთეტიკურ გემოვნებას.

წერითი მეტყველება თავისი უნიკალურობით, მისივე შემოქმედის განუსაზღვრელ გონიერებას ირეკლავს. დამწერლობა აზრთსაცავია, რომლითაც თაობიდან თაობას ენახება და გადაეცემა კაცობრიობის მიერ დაგროვილი ცოდნა-გამოცდილება, პირველ რიგში კი ღვთის სიტყვა, ჭესმარიტი შემეცნება ხილულთა და უხილავთა, ხელთქმნილთა და ხელთუქმნელთა შესახებ. ყოვლისშემოქმედი ღმერთი წერილობით გვესაუბრება. უმნიხელოვანეს კითხვებზე ნათელ, ცხად და ამომწურავ პასუხებს იძლევა.

ბიბლიაში ჩაწერილი ინფორმაციებით ვეცნობით ღმერთს, მის ძეს იესო ქრისტეს, მსოფლიოს მაცდუნებელ სატანა-ეშმაკსა და მის დემონებს, რომლებმაც ამდენი ტანჯვა და

15 პლატონი „ტიმეოსი,” თბ., 1994, გვ. 190-191

უბედურება მოუტანეს ადამიანებს; სამყაროს შექმნისა და სიცოცხლის წარმოშობის ისტორიას; ზუსტად შესრულებულ ასობით და ბოლო, ჩვენს დროში შესასრულებელ წინასწარმეტყველებებს; ადამიანური ცხოვრების უნივერსალურ ღვთიურ კანონებს, პრინციპებს, ბრძნულ რჩევებსა და დარიგებებს და, რაც მთავარია ღვთივსუღიერი წერილი გვატყობინებს კაცობრიობის მომავალს – სასიხარულო ცნობას ღვთის სამეფოს შესახებ „რომელიც არასოდეს არ დაიქცევა. ეს სამეფო სხვა ხალხს არ გადაეცემა. ის დააქცევს და ბოლოს მოუღებს ყველა ამ სამეფოს, თავად კი მარადიულად იდგება“.¹⁶ მერე რა იქნება? „მოსწმენდს მათ ყოველ ცრემლს თვალებიდან და აღარ იქნება სიკვდილი, აღარც გლოვა, გოდება და ტკივილი, რადგან წინანდელი ყველაფერი მოისპო“.¹⁷

ამრიგად, მეტყველება არის ის დიდი საოცრება, ღვთიური შემოქმედების უნიკალური ფენომენი, რომელსაც ვერც ერთი ხელთქმნილი საოცრება (ეგვიპტის პირამიდები, ზეუსის ოქროს ქანდაკება, სემირამიდას ბალები, ალექსანდრიის შუქურა, სოლომონის ტაძარი, არტემიდეს ტაძარი, ჰალიკარნასის მავზოლეუმი, როდოსის კოლოსი და სხვა არნახული მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, ასტროლოგიურ-კოსმოლოგიური მიღწევები, რომელმაც კაცობრიობას დღემდე ვერ მოუტანა მშვიდობა და ბედნიერება, ვერ შეედრება.

ამრიგად, მეტყველების უნარი ღვთითბოძებული, თანდაყოლილი საჩუქარია, ხოლო მეტყველების კულტურა კი – სწავლა-განათლების საშუალებით შექმნილი მაღალი, განვითარებული დონე, რომელიც შედგება ოთხი ძირითადი კომპონენტისაგან, როგორცაა: სათქმელის შინაარსის ცოდნა ანუ ინფორმაციულობა, ლოგიკური აზროვნება, ენის ზედმიწევნით ცოდნა თავისი გრამატიკული წყობით, ლექსიკური მარაგით და ადეკვატური ჟესტიკულაცია.

16 დანიელი 2:44

17 გამოცხადება 21:4

**რე არის ცხოვრების აზრი და რე
კავშირებია კვლავობიკასა და ბიბლიას
შორის**

ყოფნა–არყოფნის საკითხი, სიცოცხლის აზრი, ადამიანის დანიშნულება – ის მარადიული კითხვებია, რომელიც ებადება ყოველ ადამიანს. პასუხი უამრავია, მაგრამ თვით პასუხები აჩენს კითხვას – რომელია აქედან ჭეშმარიტი?! დიდმა შოთამ გვითხრა: „სჯობს სიცოცხლესა ნადრახსა სიკვდილი სახელოვანი“. აქ გასაგებია, რომ პოეტი გულისხმობს უზადო წუნდაუდებელ ცხოვრებას და ისიც დააკონკრეტა თუ რას გულისხმობდა ამ უზადო და წუნდაუდებელ ცხოვრებაში, კერძოდ: გულწფრელ სიყვარულს, მეგობრობას, რაინდობას, განსწავლულობა–გამჭრიახობას, ზნეობას, სულიერობას, ესთეტიკურ გემოვნებას, ფიზიკურ ძალას. მაგრამ ამავედროულად ვეფხისტყაოსნის მთავარ დადებით გმირებს: ტერიელს, ავთანდილს, ფრიდონს იმდენი ადამიანი ჰყავთ ამოხოცილი, რამდენიც ლამის შაჰ–აბაზს, მურვან ყრუს, თემურლენგს და სხვებს.

ტარიელი ერთერთი ომის ერთ ეპიზოდს ასე იხსენებს: „კაცი კაცსა შემოვრტყოცნე, ცხენ–კაცისა დავდგი გორი“. ან კიდევ მძინარე სასიძოს მოკვლის ეპიზოდი: „ყმასა ფერხთა მოვეკიდე, თავი სვეტსა შევეტაკე“, აქ კონფუციუსის პრინციპი ხომ არ გამოკრთის: „მიზანი ამართლებს საშუალებას.“ ან ბიბლიურ პრინციპთან: „არ მოკლა კაცი“, წინააღმდეგობაში ხომ არ მოდის და თუ მოდის, მაშინ არც ეს კატეგორიები ყოფილა მთლად ცხოვრების აზრი.

ადამიანის დანიშნულების შესახებ ნიკოლოზ ბარა-

თაშივლის კონცეფცია: “არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს, იყოს სოფელში და სოფლისთვის არღა იზრუნოს“, სადავო თითქოს არაფერია. თუ ადამიანი თავის სამშობლოსა და ერის სამსახურში დგას, ძალიან კარგია. მაგრამ ნუთუ ადამიანმა იშრომოს, იბრძოლოს და თავისი მონაპოვრის „დაგემოვნებაც“ კი ვერ მოასწროს, ისე წავიდეს ამ ქვეყნიდან, ნუთუ ეს არის ცხოვრების აზრი.

დიდი ილია ხალხის სამსახურს, სამშობლოსათვის ზრუნვას მიიჩნევდა ხელოვანის უპირველეს დანიშნულებად: „მეცა მნიშნავს და ერი მზრდის მიწიერი ზეციერსა, ღმერთთან მისთვის ვლავარაკობ, რომ წარუძღვე წინა ერსა“. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ბედადს, ერის ბედნიერი მომავლისათვის შეუპოვარ მებრძოლს, რომელსაც სამშობლოსთვის გულადტკინებულს ერთი დღეც არ უცხოვრია მშვიდად, შუბლზე ტყვია დაახალეს.

„ხეკორძულას წყალი მისვამს, მცხეთა ისე ამიგია, დამიჭირეს მკლავი მომჭრეს, რათა კარგი აგიგია!“ ხალხის – სულიერი და მატერიალური სიმდიდრის, ეროვნული ღირსშესანიშნაობის შემოქმედის – ინტერესების დაცვა, მათი კეთილდღეობისათვის ზრუნვა ნამდვილად ღირსეული საქმეა, მაგრამ თუ ეს არის ადამიანის დანიშნულების მთელი არსი, მაშინ ცხოვრება დიდი არაფერი ყოფილა. ნუთუ ტრილიონობით გალაქტიკა, ცა და დედამიწა და რაც მასშია, მხოლოდ იმიტომ შექმნა ღმერთმა, რომ ადამიანმა იშრომოს, იწვავოს, იტანჯოს და სამყაროს ხელთუქმნელი და ხელთქმნილის მცირედის მოხმარებაც კი ვერ მოასწროს, ისე ტკივილით, სიბერითა და სიკვდილით დატოვოს აქაურობა?!

ახლა შეიძლება ვინმე შემომედავოს, ხომ არის უამრავ ადამიანთა სია, რომლებსაც სიცოცხლეში არაფერი მოკლებიათ, ბედნიერად განვლეს თავიანთი ცხოვრების გზა და ნათელი კვალი დატოვეს თავიანთ ნავალზე. მაგალითად, სოლომონ ბრძენი. დიახ, სოლომონ ბრძენი უმდიდრესი კაცი იყო, დავით მეფის მემკვიდრე, მეფე-მსაჯული, ყო-

ველმხრივ უზრუნველყოფილს დიდება, სახელი, კარიერა, სიმდიდრე, წარმომავლობა – არაფერი მოკლებია, მაგრამ მან ამაში ვერ ჰპოვა ცხოვრების აზრი მანამ. . . და ამაზე ქვემოთ ვისაუბრებთ.

ახლა თუ სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე ვიმსჯელებთ, ეს მოგვცემს საშუალებას ჭეშმარიტებამდე უფრო ადვილად მივიდეთ. ადამიანის, ამ უნიკალური ღვთიური ქმნილების სიცოცხლის ხანგრძლივობა საშუალოდ 60–70 წლამდე მერყეობს, ხოლო იშვიათად თუ ვინმე აღწევს 100 წლამდე, ამ დროს ყვავის სიცოცხლე 300 წელს აღემატება, სეკვიოას ხისა და ზოგიერთი წიწვოვანი ბუჩქების სიცოცხლე 5000–მდე წელს აღწევს, გველიც კი გამოირჩევა თავისი დღეგრძელობით. მაშ, რა ხდება? ყოვლისშემოქმედისათვის ნუთუ ხე და ცხოველი უფრო ძვირფასია, ვიდრე თავის ანარეკლად შექმნილი ბიო–სოციალური არსება–ადამიანი?! ამ და სხვა სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან კითხვებზე უტყუარ პასუხებს იძლევა ბიბლია, რომლის შესახებ 2ტიმოთეს მესამე თავის მე-16 მუხლში ვკითხულობთ: „ითელი წმინდა წერილი ღვთისგან არის შთაგონებული და სასარგებლოა სასწავლებლად, შესაგონებლად, გამოსასწორებლად და სიმართლეში აღსაზრდელად, რათა ღვთის კაცი ყველაფერში ჩახედული და ყოველმხრივ მომზადებული იყოს ნებისმიერი კარგი საქმისათვის.“

და, სწორედ ბიბლიისა და ხელთუქმნელ სამყაროს მეშვეობით ვიგებთ ღვთისათვის ადამიანი თუ რაოდენ მნიშვნელოვანია და ძვირფასი, ყველაფერზე აღმატებული და საყვარელი. პირველი, ღმერთმა საცხოვრისად შექვიქმნა უმდიდრესი და უღამაზესი პლანეტა–დედამიწა და თქვა: „ინაყოფიერეთ, გამრავლდით, აავსეთ დედამიწა, დაეპატრონეთ მას და თქვენ გემორჩილებოდნენ ზღვის თევზები, ცის ფრინველები და ყველა ცოცხალი არსება დედამიწაზე.¹ მეორე, უძლიერესი მტკიცებულება იმისა, რომ ღმერთს ძლიერ უყვარს ადამიანები, ეს არის თავისი მხოლოდშო-

1 დაბადება 1:28

ბილი ძის იესო ქრისტეს მსხვერპლად შეწირვა კაცობრიობისათვის, ამ უკანასკნელის ცოდვებისგან განთავისუფლებისა და გადარჩენის მიზნით: „ღმერთმა ქვეყნიერება ისე შეიყვარა, რომ თავისი მხოლოდშობილი ძე მისცა, რათა ვისაც ის სწამს არ დაიღუპოს, არამედ მარადიული სიცოცხლე ჰქონდეს“.²

სამი ათასი წლის წინ მცხოვრები მეფე-მსაჯული, უმდიდრესი და შეუზღუდავი ძალაუფლების მქონე კაცი, ფსალმუნმომღერალ დავით მეფის მემკვიდრე – სოლომონ ბრძენი, მიუხედავად მატერიალური და თანამდებობრივი დიდებისა, გრძნობდა, რომ ბედნიერებისთვის რაღაც მთავარი აკლდა. იგი ბედნიერებასა და სიმშვიდეს ხან სიმდიდრეში, ხან ქვეყნიურ სიბრძნეში ეძებდა. მატერიალურ ამაოებაში დარწმუნებულმა, ცხოვრების აზრის პოვნა განათლებაში სცადა: „აჰა, მოვიპოვე – წერს ის – და განვივმრავლე ცოდნა ყოველთა უპირატესად, ვინც არსებულა ჩემს უწინარეს იერუსალიმში და ეზიარა გონება ჩემი განუზომელ სიბრძნესა და ცოდნას. როცა მივაპყარ გულისყური, შევიცან სიბრძნე, უმეცრება და სისულელე, მივხვდი, ამასაც არა აქვს აზრი“.³ მის შემდეგ „ვიწყე კვლევა გულმოდგინებით, გონებით განსჯა ყოველივესი, რაიც მომხდარა ცისქვეშეთში და ვცანი – ამო არის ყველაფერი და ქარის დევნა. ის ბოროტება, რომელიც ვიხილე მზისქვეშეთში, რომ ყველას ერთი ხვედრი აქვს, ადამის ძეთა გულებიც აღსავესეა სიბოროტითა და სიშლეგა ამათ გულებში“.⁴

რეალურ სინამდვილეზე დაკვირვების შედეგად სოლომონი მიხვდა, რომ „ადამიანის ნებაზე არ არის მისი გზა; მიმავალი კაცი ვერ წარმართავს თავის ნაბიჯებს“ ღმერთის გარეშე,⁵ რომ ადამიანს გზას თავისი სიბრძნე უმრუდებს, მისი გული კი ღმერთს ემდურვის, რომ „ბოროტეულთ მათივე ძალადობა წაღვეკავს. ბოროტეულნი დაემხოებიან და

2 იოანე 3:16

3 ეკლესიასტე 1:13,17

4 იქვე 6:1

5 იერემია 10 23

გაქრებიან“.⁶ „მართალები დაიმკვიდრებენ დედამიწას“.⁷

სოლომონმა შეიგნო, რომ ამაოება ყოფილა ქვეყნიური სიბრძნეც, რომ ბრძენსაც და უგუნურსაც ერთი ბოლო აქვთ და ყოველივე, რაც ღვთის მიერ შექმნილა, იარსებებს უკუნისამდე, მას არც დამატება სჭირდება რამის, არც გამოკლება⁸ ლოგიკური განსჯის შედეგად სოლომონმა გააკეთა შემდეგი დასკვნა: „ჭეშმარიტი ღვთის გემინოდეს და მისი მცნებები დაიცავი, რადგან ეს არის ადამიანის ვალდებულება“.⁹ ყველაფრის თავი და ბოლო. ყოველ საქმეს ჭეშმარიტი ღმერთი გაასამართლებს, ყველაფერს, რაც დაფარულია და გაარჩევს კარგსა და ცუდს, კეთილსა და ბოროტს. ბიბლია სრულიად ცალსახად გვიხსნის, რომ ღვთის ქმნილებათა შორის უპირატესი და აღმატებული მამაკაცად და დედაკაცად შექმნილი ადამიანი – მის ქმნილებათა გვირგვინი!

იესო ქრისტე თავად გვიყვება, რომ მისი დედამიწაზე ცხოვრების 33 წლიან პერიოდს ცხადი და ნათელი მიზანი ჰქონდა და მთელ ძალისხმევას ამ მიზანს ახმარდა, რომლის მთავარი აზრი იყო, რომ ხალხისთვის ჭეშმარიტება ესწავლებინა ღვთისა და მისი სამომავლო განზრახვების შესახებ: „მე იმიტომ დავიბადე და მოვედი ქვეყნიერებაზე, რომ ჭეშმარიტების შესახებ დამემოწმებინა“.¹⁰ რა არის ეს ჭეშმარიტება? ქრისტე ქადაგებდა ღვის სამეფოს შესახებ, რომელიც გულისხმობს ღმერთის მიერ ჩამოყალიბებულ ზეციერ მთავრობას, რომელსაც სათავეში უდგას მის მიერვე არჩეული მეფე – იესო ქრისტე. ბიბლიის მიხედვით, კერძოდ იოანეს ხილვიდან ვგებულობთ, რომ იესო ქრისტე 1914 წლიდან მეფობს ზეცაში, რომელიც გაანთავისუფლა სატანისა და მისი დემონებისაგან: „გადმოგდებულ იქნა დიდი დრაკონი, ძველი გველი, რომელსაც ეშმაკი და

6 სოლომონის იგავნი 21:7; 11:7

7 ფსალმუნები 37:29

8 ეკლესიასტე 3:14

9 იქვე 12:13

10 იოანეს 18:37

სატანა ჰქვია და რომელსაც შეცდომაში შეჰყავს მთელი მსოფლიო. გადმოგდებულ იქნა დედამიწაზე და მისი ანგელოზებიც მასთან ერთად იქნენ გადმოყრილნი.“... „ვაი, მიწას და ზღვას, ვინაიდან თქვენთან ჩამოვიდა ეშმაკი, დიდად განრისხებული, რადგან იცის, რომ დრო ცოტაა დარჩა“.¹¹ აი ეს არის მთავარი მიზეზი იმ უბედურებებისა და გაუთავებელი პრობლემებისა, რაც ხდება დედამიწაზე. ახლა ღმერთმა ქრისტეს მეშვეობით ბოლომდე უნდა მიიყვანოს საქმე. როგორც ზეცა განწმინდა სატანა-ეშმაკისა და მისი დემონებისგან, ასევე უნდა გაანთავისუფლოს დედამიწა ღვთისა და კაცობრიობის მტრისგან. თუ როგორ გააკეთებს ამას ღვთის ძე დედამიწაზე, ეს ჩაწერილია დანიელის 2:44-ში: „იმ მეფეების დროს ზეციერი ღმერთი დაამყარებს სამეფოს, რომელიც არასოდეს დაიქცევა. ეს სამეფო სხვა ხალხს არ გადაეცემა. ის დააქცევს და ბოლოს მოუღებს ყველა ამ სამეფოს, თავად კი მარადიულად იდგება.“ მაგრამ მთავარია რა შედეგი მოჰყვება ამას დედამიწაზე. ამის პასუხიც ერთად წავიკითხოთ ისევ ბიბლიაში: „მოსწმენდს მათ ყოველ ცრემლს თვალებიდან და აღარ იქნება სიკვდილი, აღარც გვლოვა, გოდება და ტკივილი, რადგან წინანდელი ყველაფერი მოისპო“¹² და შესრულდება ღვთის დანაპირები მარადიული სიცოცხლის შესახებ: „და აი დანაპირები, რომელსაც თვითონ დაგვიპირდა – მარადიული სიცოცხლე“¹³ დედამიწაზე სამოთხეში. სამოთხე, რომელსაც ბიბლია ედემის ბაღს უწოდებს, სადაც ყოველის შემოქმედმა ადამიანთა პირველი წინაპარი წყვილი – ადამი და ევა დაასახლა: „გააშენა იეჰოვა ღმერთმა ბაღი ედემში. აღმოსავლეთით და იქ დაასახლა ადამიანი, რომელიც შექმნა. . . ედემიდან მდინარე მოედინებოდა ბაღის მოსარწყავად, იყოფოდა და ოთხ ნაკადად მიედინებოდა. პირველი არის ფიშონი. ის გარს უვლის ხავილას მთელ

¹¹ გამოცხადება 12: 9, 12

¹² იქვე 21:4

¹³ 1 იოანე 2:25

ქვეყანას, სადაც ოქროა. . . მეორე მდინარეა გიხონი. ის გარს უვლის ქუშის მთელ ქვეყანას. მესამე მდინარეა ხიდუკელი. ის ასურეთის აღმოსავლეთით მიედინება. მეოთხე მდინარე კი ეფფრატია“.¹⁴ ეს გეოგრაფიული მონაცემები ასე ვრცლად იმიტომ მოვიყვანე, რომ ედემის ბაღი ანუ სამოთხე დედმიწაზე იყო და არა მის ფარგლებს გარეთ, როგორც ეს ადამიანთა დიდ ნაწილს ჰგონია.

ნუთუ დაფიქრებად არ ღირს, ვის ვემსახუროთ: სატანის ქვეყნიერებას, მაცდუნებელს, წუთიერსა და წარმავალს, რომელსაც არაფერი შეუქმნია გარდა იმისა, რომ ცოდვისა და მის საზღაურად სიბერე და სიკვდილი მოაქვს, თუ ღმერთს, ყოვლისშემოქმედს, რომელიც სულ მალე ბოლოს მოუღებს ბოროტებას, უსამართლობას და კაცობრიობის უბოროტეს მტერს – სატანას და დედამიწაზე მოიტანს ნამდვილ კურთხევებს, მარადიულ სიცოცხლეს, მშვიდობასა და ბედნიერებას.

მკითხველს ნამდვილად გაუჩნდება კითხვა: აქ რა შუაშია პედაგოგიკა? მართალიცაა და ჩვენც გიპასუხებთ. პიროვნების სრულფასოვნებაში რომ მთავარია მისი სულიერება, ამაზე საბედნიეროდ, დღეს არავინ დავობს. მაგრამ პრობლემა იმაშია, რომ ადამიანთა უმეტესობა სულიერობის არსში ბოლომდე ვერ არის გარკვეული ობიექტური მიზეზების გამო და მას ზნეობასთან აიგივებს. სინამდვილეში სულიერობა ყოვლისშემოქმედ ღმერთთან არის უშუალოდ დაკავშირებული და მას მხოლოდ ღმერთი იძლევა სულიერების ერთადერთ წყაროს ღვთივსულიერი წიგნის, ბიბლიის მეშვეობით. სულიერება ეფუძნება ღვთის, მისი მხოლოდშობილი ძისა და ოსტატის იესო ქრისტესა და სატანა-ეშმაკის შესახებ ჭეშმარიტ ცოდნას და ამ ცოდნაზე დაფუძნებულ რწმენას. ობიექტური მიზეზი იმიტომ ვახსენე, რომ საუკუნეების განმავლობაში ბიბლიის წიგნები (66 წიგნისგან შედგება) ყველასათვის არ იყო ხელმისაწვდომი. დღეს, საბედნიეროდ და ღვთის ნებით, ის

14 დაბადება 2: 8,10-14

თითქმის მსოფლიოს ყველა ხალხთათვის ხელმისაწვდომი გახდა თავთავიანთ ენაზე. მაგრამ ყველა როდი სწავლობს. ზოგნი, და, სამწუხაროდ უფრო მეტად ისინი, რომლებსაც ბიბლია წაკითხული არა აქვთ, დაუინებით ამტკიცებენ, რომ ბიბლიას მეცნიერებასთან კავშირი არა აქვს და ის მხოლოდ სასულიერო სასწავლებლებში უნდა ისწავლებოდეს და არა – საეროში. ჯერ ერთი, სრულებით არ ეწინააღმდეგება ბიბლია მეცნიერებას. პირიქით ის წარმოადგენს „მეცნიერული სიბრძნის წყაროსა და პრაქტიკულ სახელმძღვანელოს.“ მაგალითად, პედაგოგიკური მეცნიერება ბიბლიასთან სრულ თანხმობაშია. ამის დამადასტურებელი პარალელები ბევრია ბიბლიაში. მოვიყვანო რამდენიმე მაგალითს:

ბიბლია: „მთელი წმინდა წერილი ღვთისგან არის შთაგონებული და სასარგებლოა სასწავლებლად, შესაგონებლად, გამოსასწორებლად და სიმართლეში აღსაზრდელად, რათა ღვთის კაცი ყველაფერში ჩახედული და ყოველმხრივ მომზადებული იყოს ნებისმიერი კარგი საქმისათვის“.¹⁵

პედაგოგიკა: „პედაგოგიკა არის საზოგადოებრივი მეცნიერება სწავლა-განათლებისა და აღზრდის შესახებ“.¹⁶

აღზრდის მიზანშიც პედაგოგიკა ბიბლიას ეთანხმება. ზემოთ მოყვანილი მუხლის მეორე ნაწილში ნათლად ჩანს აღზრდის მიზანი, რომ ადამიანი ყველაფერში უნდა ერკვეოდეს და ყოველმხრივ უნდა იყოს მომზადებული ნებისმიერი კარგი საქმისთვის.

ახლა მოვუსმინოთ პედაგოგიკას: აღზრდის მიზანია ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული, გონებრივად, ზნეობრივად, სულიერად, ესთეტიკურად და ფიზიკურად სრულფასოვანი პიროვნების ჩამოყალიბება.

რაც შეეხება კონკრეტულად სულიერ აღზრდას, ამის შესახებ ბიბლია ამბობს: „გულში ჩაიბეჭდე სიტყვები (მცნებები – გ.ხ.), რომლებსაც დღეს გიბრძანებ: ჩააგონე შენს

15 2 ტიმოთე 3: 16

16 იხ. პედაგოგიკის ნებისმიერი სახელმძღვანელო

ვაჟს და ელაპარაკე მათზე სახელში ჯდომისას, გზაზე სიარულისას, დაწოლისას და ადგომისას“.¹⁷ „არ მოშორდეს შენს ბაგეს კანონის ეს წიგნი. იკითხე ის დღედაღამ, რათა გულდასმით შეასრულო ყველაფერი, რაც მასში წერია; მაშინ წარგემართება გზა და მაშინ იმოქმედებ ბრძნულად“.¹⁸ აქ არსად არ ჩანს, რომ ეს მე, როგორც საერო პირს, არ მეხება.

დმერთმა თავისი ძე იესო ქრისტე განა მთელ კაცობრიობას, განურჩევლად რასისა, ეროვნებისა, რელიგიისა, არ შემოგვწირა?!

განა მეცნიერება თვითონ არ ამბობს, რომ ის იკვლევს სამყაროს განვითარების ჩვენგან, სუბიექტისაგან დამოუკიდებლად არსებულ უზოგადეს ობიექტურ კანონებსა და კონკრეტულ კანონზომიერებებს?! და, თუ მეცნიერის მიზანია ობიექტურად არსებულის აღმოჩენა, მაშინ ამ არსებულის შემოქმედი სხვა ყოფილა ჩვეზე ბევრად დიდი, რომელსაც ცოტა რაღაცით ვგავართ.

აბა, წარმოიდგინეთ ეს უზარმაზარი სამყარო, ცა და დედამიწა და რაც მათშია, ყველაფერი ემყარება არსებობისა და მოძრაობის, განვითარების, ურთიერთკავშირისა და ურთიერთგანპირებულობის ჩვენგან დამოუკიდებლად არსებულ ობიექტურ კანონებსა და პრინციპებს, მკაცრად განსაზღვრულ წესებსა და ნორმებს. ე. ი. ვის უნდა დაედგინა ეს კანონები, პრინციპები, წესები და ნორმები თუ არა მას, ვინც შექმნა მთელი სამყარო.

ბელგიელი პროფესორი დევი ლოუსი წერს: „ჩვენი რწმენა არ არის ბრმა და არ უარყოფს მეცნიერულ ფაქტებს... ინჟინრები ცდილობენ ცოცხალ ორგანიზმში მიმდინარე განსაცვიფრებელი მექანიზმების ანალოგი შექმნან“.¹⁹ ადამიანებმა ტექტნიკური საოცრებები: გემი, თვითმფრინავი, მობილური, კომპიუტერი და სხვა, სწორედ, ღვთის ქმნი-

17 კანონი 6:6,7

18 იესო ნავეს ძე 1:8

19 ბრ„გამოიღვიძეთ“, ოქტომბერი, 2013, გვ. 7

ლებათა ანალოგიით შექმნეს. მაგალითად სკუპერმა 1973 წ. მობილური ტელეფონი ადამიანის ყურის ანალოგიით შექმნა.

მაშასადამე, სწორია დებულება: რომ „ბიბლია წარმოადგენს მეცნიერული სიბრძნის უბადლო წყაროსა და პრაქტიკულ სახელმძღვანელოს“;²⁰ რომელიც არანაირად არ ეწინააღმდეგება მეცნიერებას. მეცნიერება იკვლევს იმას, რაც ღმერთმა შექმნა და დაადგინა კანონებისა და პრინციპების, ნორმებისა და წესების სახით.

20 ჟ. საგუშაგო კოშკი, 15 აგვისტო, 2014, გვ. 31

სენტიმენტი – ბონების ენა

გონება არის მთელი „მე“-ს ბრძენი მმართველი, კანონიერი მბრძანებელი, ორგანიზმის „შინაგანი გარემოს“ მომწესრიგებელი, ცალკეული ორგანოების ან ორგანოთა სისტემების ფუნქციონირების რეგულატორი, ქცევისა და მოქმედების მორიენტირებელი. გრძნობები კი თვალთათქმის, გულთათქმის, ხორციელი სურვილების და ცდუნებების მშობელი. გონს დიდი ჯაფა ადგება თავნება გრძნობების მოსათვინიერებლად. მაგრამ მიზანი ან მიიღწევა, ან არა. მიზნის მიღწევას გონების განსწავლულობის ხარისხი, მოცულობა და ჭეშმარიტება განაპირობებს. რეალური სინამდვილე კი სავსეა გაუწვრთნელი გონების დასაბინდავად. ეგოცენტრიზმი, მატერიალიზმი, კარიერიზმი, ფლობისა და განდიდების მანია ისე იპყრობს ადამიანის გულსა და სულს, რომ სწორი განსჯის უნარი ეკარგება. აბა, წარმოიდგინეთ ერთი წუთით, რომ ადამიანი – ეს უნიკალური ღვთიური ქმნილება იქამდე ეცემა, რომ მთლიანად კარგავს პიროვნულ-მორალურ სახეს. ზიანს აყენებს თავისთავსაც და სხვასაც. მრუშობა, ალკოჰოლიზმი, ნარკომანია, კორუფცია, მკვლევლობა, ქურდობა, გაუპატიურება, სქესობრივი აღრევა და სხვა ათასი სისაძაგლე ღამის არის ნორმად იქცეს. ამ უბედურებათა მიზეზი ძალიან მარტივად არის ახსნილი ბიბლიაში. „...მთელი ქვეყნიერება კი ბოროტის ხელშია“.¹ გამოცხადების მე-12 თავის მე-9 და მე-12 მუხლებში ვკითხულობთ: „გადმოგდებულ იქნა დიდი დრაკონი, ძველი გველი, რომელსაც ეშმაკი და სატანა ჰქვია

¹ I იოანე 5:19

და რომელსაც შეცდომაში შეჰყავს მთელი მსოფლიო. გადმოგდებულ იქნა დედამიწაზე” თავის ანგელოზებით. „ვაი, მიწასა და ზღვას, ვინაიდან თქვენთან ჩამოვიდა ეშმაკი, დიდად განრისხებული, რადგან იცის, რომ დრო ცოტადა დარჩა.” მიუხედავად დამარცხებისა, ის მაინც იბრძვის „დაძრწის როგორც ბრდღვინავი ღომი” რომ ადამიანები გააუბედუროს. „ახდენს დიდ ნიშნებს და ცეცხლიც კი ჩამოაქვს ციდან დედამიწაზე ადამიანთა თვალწინ” და „შეცდომაში შეჰყავს დედამიწის მკვიდრნი ცრუ ნიშნებით”.² როგორ უნდა დავიცვათ თავი ამ ბოროტი სულისგან. ნიკოლოზ ბარათაშვილმა ადვილად სძლია ბოროტ სულს თავისი დაუმორჩილებით: „განვედი ჩემგან, ჰოი, მაცდურო, სულო ბოროტო!” („სულო ბოროტო,” 1843 წ).³

პიროვნების, როგორც სამყაროს უნიკალური ქმნილების, ღირსება მისი სიბრძნე და გონიერებაა. ბრძენ და გონიერ ადამიანთა საზოგადოებაში, მკვიდრობს წესრიგი და ჰარმონია, სამართლიანობა, მშვიდობა და ბედნიერება, სილამაზე და მშვენიერება. მაგრამ ეს ღირსებები თანდაყოლილი არ არის. თანდაყოლილია უნარი, პოტენციური შესაძლებლობები. მისი განვითარება და ხასიათის თვისებებად ჩამოყალიბება ხდება სწავლების, შემეცნების გზით. სოლომონ ბრძენი წერს: „შემეცნება გონების სრულქმნაა, სრულქმნილება კი ღმერთთან მიახლოება.” ამიტომ იქვე გვაძლევს რჩევას: „ყური გქონდეს სიბრძნისკენ მიპყრობილი და გული გონიერებისაკენ გეწოდეს: რომ მოუწოდებდე ჭკუას და გონებას გააღვიძებდე, რომ ვერცხლივით მისი შოვნის წადილი გქონდეს და განძივით დაუწყებდე ძებნას... მაშინ მიხვდები, რა არის სიმართლე, სამართალი და სამართლიანობა, ყოველი კეთილი საქმე”.⁴

ბიბლია ადამიანს ღვთის ტაძარს უწოდებს და მოითხოვს მისი სიწმინდის დაცვას. „თუ ვინმე აზიანებს ღვთის ტა-

2 გამოცხადება 13:13,14

3 სატანის ბოროტი საქმეებისა და მისი აღსასრულის შესახებ იხილეთ გ. ხუხუას წიგნი – ბიბლია, პედაგოგიკა და ჩვენ. თბ., 2009

4 სოლომონის იგავები 2:2–4, 9

ძარს, ღმერთი დააზიანებს მას, რადგან წმინდაა ღვთის ტაძარი და ეს თქვენ ხართ”.⁵ ღვთის ტაძრის დაცვა სხეულისა და სულის სიწმინდის დაცვაა. სულის სიწმინდეს სხეულის სიწმინდე განამტკიცებს. ნათქვამია: „ჯანსაღი სული ჯანსაღ სხეულში“-ო. ეს კი ნიშნავს გულისთქმისა და უზომო ხორციელი ტკობისგან თავშეკავებას, პატიოსნებასა და კდემამოსილებას. უზომო ხორციელ გულისთქმებთან დაკავშრებით ბიბლიაში წერია: „ხორცის საქმეები აშკარაა. ეს არის: სიძვა, უწმინდურება, თავაშეგებულობა, კერპთაყვანისმცემლობა, სპირიტუიზმი, მტრობა, დავა, ეჭვიანობა, „განრისხება, შუღლი, განხეთქილება, სექტანტობა, შური, გადამეტებული სმა, ღრეობა და სხვა მსგავსი საქმეები... ასე მოქმედნი ღვთის სამეფოს ვერ დაიმკვიდრებენ“.⁶

სწორად განსწავლული გონება ამაღლებს განსჯის უნარს, აფაქიზებს გრძნობებს, არეგულირებს ემოციებს ამაღლებს ზომიერების შეგრძნებას და ასუფთავებს სინდისს – უტყუარსა და უკომპრომისო მსაჯულს. მაგრამ აქვე ჩნდება კითხვა: რას გულისხმობს სწორად განსწავლულობა. ცნობილია, რომ კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე დიდი უბედურებების, ომების, ნგრევების, ძალადობის ინსპირატორები იყვნენ და არიან განათლებული, ენების მცოდნე, წიგნიერი ადამიანები. მაგალითად: ბაბილონის მეფე ნაბუქოდონოსორი, ალექსანდრე მაკედონელი (არისტოტელეს მოწაფე), სისასტიკით ცნობილი იმპერატორები, მსოფლიომპყრობელები, თემურ ლენგი, მურვან ყრუ, შაჰბასები, ნაპოლეონ ბონაპარტი, ჰარი ტრუმენი, რომლის კისერზეა ნაგასაკი და ხიროსიმა, ადოლფ ჰიტლერი (ასი მლიონამდე ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა) და ა.შ. მექრთამეები, კორუმპირებული ადამიანები, მათი აბსოლტური უმრავლესობა, განათლებულები და მაღალი თანამდებობის პირები არიან.

ჩვენი სინამდვილეც ხომ სავსეა განათლებულ, მაგრამ

5 I კორინთელი 3:17

6 გალატელები 5:19–21

ცოდვილ და უბადრუკი ადამიანებით, რომლებსაც უბედურება მოაქვთ ქვეყნისთვის, ერისთვის, მსოფლიოსთვის. ადამიანთა არადამიანურობით შეწუხებული მეცნიერები ეძებენ არსებული პრობლემის მიზეზსა და გამოსავალს, მაგრამ პრობლემა არ იხევს უკან. სამართლიანობა მოითხოვს, რომ ითქვას, ამაში ადამიანურობის ანუ აღზრდის მეცნიერებას არ მიუძღვის ბრალი. არც ერთ მეცნიერებაში არ დაწერილა იმდენი, რამდენიც პედაგოგიკურ მეცნიერებაში. დღეს ვერავინ იტყვის, (ეს ბევრჯერ ვთქვით და ახლაც ვიმეორებთ), რომ პედაგოგიკური ცოდნის დეფიციტია. პრობლემა ცოდნის მარაგში კი არ არის, პრობლემა მისი გამოყენების პროფესიონალიზმშია, პედაგოგიკურ ხელოვნებასა და ოსტატობას რომ ვუწოდებთ. არ არის ლოგიკურ-ორგანული კავშირი აღზრდის მეცნიერებასა და პრაქტიკას შორის. დარღვეულია ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის უნიკალური პედაგოგიური კანონი, ასაკობრივი პერიოდიზაციის, მისაწვდომობის, თანმიმდევრობისა და სისტემატურობის პრინციპები. რატომღაც ბავშვის აღზრდას თავიდანვე ჭკუის სწავლებით, დარიგებებით, აკრძალვებითა და დასჯით ვიწყებთ. ჩვენი უპირატესობების უმართებლო გამოყენებით მორჩილებას ვთხოვთ უმწეო ბავშვს. ის ფსიქიკური და ემოციური ზიანი, რომელიც ამ დროს ადგება მას, მხედველობიდან გერჩება. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ჭკუის სწავლებისა და დარიგებების უფლება არა აქვს მშობლებსა და აღმზრდელ-მასწავლებლებს, რომლებიც აღსაზრდელის საკეთილდღეოდ შრომობენ. საქმე იმაშია, რომ სენტენციები გონების ენაა და ის ბავშვებს არ ესმით. გაუგებრობა კი დაბნეულობას, დაძაბულობას იწვევს. ეს კი უფროსების მიმართ ბავშვებში პროტესტის გრძნობას აჩენს და თავდაცვის ბუნებრივ ინსტიქტს აძლიერებს. ამიტომ თქვა ჟან ჟაკ რუსომ, ბავშვებს რომ ესმოდეთ სენტენციები, გონების ენა, მაშინ აღზრდა არც იქნებოდა საჭირო-ო. სენსუალიზმის თეორიიდან გამომდინარე, შემეცნების პირველ ეტაპს შეგრძნებები წარ-

მოადგენს. ამიტომ პედაგოგიკის ყველა კლასიკოსი და არა მარტო ისინი, პირველ ადგილზე აყენებენ შეგრძნებებსა და აღქმებს. აღზრდის საწყის ეტაპზე ჩვევების გამომუშავებაა უმთავრესი და არა წესებისა და ნორმების დაზეპირება. როგორც რუსომ თქვა: „გაუგებარ ენაზე საუბრით პატარებს ვაჩვევთ ცარიელი სიტყვებით გამოდრომას, ჭარბ-სიტყვაობას. თავს ყოვლისმცოდნედ წარმოაჩენენ, როგორც მათი დამრიგებლები, რითაც ხელს ვუწყობთ იყონ მოკამათე და ჯიუტები“.⁷

ბავშვებში სწორი ქცევისა და მოქმედების ჩვევების გამომუშავების პედაგოგიური საშუალებაა საგნებისა და საქმის ჩვენება და კეთება. საგნის გაცნობა, ქცევისა და მოქმედების პროცესში ბავშვის ნებაყოფლობით ჩართვა. მისი თანდაყოლილი ცნობიმოყვარეობისა და მიმბაძველობის დაუოკებელი სურვილისთვის სწორი მიმართულების მიცემა. ბავშვი თავიდანვე ავლენს ლტოლვას გარემომცველ სამყაროსადმი, ყველაფერს უყურებს, აკვირდება, ეპოტინება, ხელს ჰკიდებს, თავისკენ ექაჩება. რაც უფრო მეტი, მრავალფეროვანი და ინტენსიური იქნება ეს შეგრძნებები, მით უფრო გაიზრდება ინფორმაციულობა და შესაბამისად უფრო დროულად და ადვილად წარიმართება მისი გონებრივი განვითარება. ასეთი მიდგომით, თანმიმდევრობისა და სისტემატურობის დიდაქტიკური პრინციპის საფუძველზე ბავშვი ბუნებრივად გადაგვყავს არცოდნიდან ცოდნისაკენ, მარტივიდან რთულისაკენ, კონკრეტულიდან აბსტრაქტულ და ლოგიკურ აზროვნებისაკენ ისეთი დოზით, რაოდენობით, მოცულობითა და ინტენსივობით, რაც მის ასაკობრივ და ინდივიდუალურ თავისებურებებსა და ფსიქო-ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს შეესაბამება.

კვინტილიანესა და კომენსკის მოთხოვნათა შესაბამისად, თუ საგანსა და მისი სახელის შესახებ ინფორმაციას ბავშვს ერთდროულად მივაწვდით, ვუჩვენებთ მას სხვა-

7 უან ჟაკ რუსო, ემილი, წგ-ში პედაგოგიური მემკვიდრეობა, იან ამოს კომენსკი, კ. ლოკი, ჟანჟაკ რუსო, ი. გ. პესტალოცი, მ. 1989, გვ.229

დასხვა ადგილას სხვადასხვა კუთხით და ვავარჯიშებთ მის ხატვაში მოქმედების სათანადო ნიმუშის ჩვენებით, ვახატვინებთ სხვადასხვა ზომებში, ფერებში. მერე თავისივე ნახატებიდან ავარჩევინებთ მისთვის სასურველს და ანალოგიურს ვახატვინებთ ისევე ახალ სუფთა ფურცელზე, ეს ბავშვს დაეხმარება ღრმად და მტკიცედ გაიცნობიეროს და დაიმახსოვროს ის საგანი. შერჩეული ნახატების შესანახად მივუჩინებ სპეციალურ ფაილს ან ყუთს და ასე ვხატავთ და ვავროვებთ ბავშვის ნამუშევრებს. პარალელურად ვესაუბრებით მის შემოქმედზე, დანიშნულებაზე. შესაბამის სიტუაციაში, მაგალითად, სტუმრებთან ბავშვს ვთხოვთ გვაჩვენოს თავისი ნახატები. დათვალიერების შემდეგ გულწრფელად მოვუწონებთ, შევაქებთ. კარგი იქნება სტუმრის ან ჩვენი მხრიდან გავაკეთებთ ძალიან მოზომილ კომპლიმენტებს, ან კიდევ რომელიმე დიდ მხატვარზე და ჩვენზედაც მოკლედ მოვუყვებით, თუ როდის და როგორ დავიწყეთ ხატვა.

ამგვარი მიდგომით, კერძოდ, ყურადღებისა და დროის დათმობით, გულისხმიერებით, თანადგომითა და რაც მთავარია, თანამშრომლობით ბავშვს ვაჩვენებთ მისდამი ჩვენს პატივისცემასა და სიყვარულს, ვაჩვენებთ შრომისმოყვარეობას, აკურატულობასა და წესრიგს, სტუმართმოყვარეობას, განვაწყობთ ყოვლისშემოქმედი ღვთისადმი პატივისცემით.

აღზრდისადმი კომპლექსურ მიდგომასთან დაკავშირებით კომენსკის პედაგოგიური დებულებაც სწორედ სიტყვისა და საქმის ერთიანობისაკენ მოგვიწოდებს: „საქმე ისე უნდა დავაყენოთ, რომ ერთი შრომით ორმაგი, სამმაგი საქმე კეთდებოდეს, მაგალითად: ერთმანეთს უნდა დაუკავშიროთ სიტყვები და საგნები, კითხვა და წერა, სტილზე მუშაობა და გონების განვითარება, სწავლა და სწავლება, სახალისო და სწრიოზული და კიდევ ბევრი რამ, რასაც კი მოვისაზრებთ“... რომ „არაფერი არ უნდა ისწავლებოდეს მხოლოდ სკოლისათვის, არამედ ცხოვრებისათვის“.⁸

8 იან ამოს კომენსკი, რჩ. პედ. თხზ., დიდი დიდაქტიკა, 1949, გვ. 209, 215

როგორც ცნობილია, ადრეულ ასაკში ბავშვის ქცევის, მისი აქტივობის მთავარ ფორმას თამაში წარმოადგენს. სწორედ, ამით აიხსნება ამ საკითხთან დაკავშირებული თემატური სიუხვე პედაგოგიკურ ლიტერატურაში. არსად ისე ნათლად არ ვლინდება ბავშვის ბუნება, როგორც ეს ხდება თამაშის პროცესში. რაც განპირობებულია ნებაყოფლობითობის, არჩევანის თავისუფლების, ინიციატივისა და დამოუკიდებლობის პედაგოგიური პრინციპით. ამგვარ თავისუფალ ატმოსფეროში ხდება ბავშვის გრძნობების, ხასიათის ფარული თვისებების თავისუფალი გამოვლინება, რაც საშუალებას იძლევა ბავშვის ინდივიდუალური თავისებურებების, განვითარების ასაკთან ადეკვატურობის სწორად განსაზღვრისა და თანამშრომლობისათვის ადეკვატურ პედაგოგიურ ღონისძიებათა სისტემის შემუშავების და გამოყენების თვალსაზრისით.

ტიპური პრობლემა, რასაც უჩივიან მშობლები და პედაგოგები, ეს არის ბავშვის სიჯიუტე. ცნობილია, რომ ადამიანს თანდაყოლილი აქვს ურთიერთობების როგორც დადებითი ასე უარყოფითი უნარები, მაგრამ ვითარდება ის, რომელსაც მიეცემა განვითარებისათვის მეტი შესაძლებლობები. ამას განაპირობებს აღზრდის სისტემა და სტილი. სიჯიუტე, ცხადია, უარყოფითი თვისებაა და პრინციპულობასთან არავითარი კავშირი არა აქვს. ამ პრობლემის არსი ყველაზე კარგად ჟან ჟაკ რუსომ ახსნა თავის გაუხუნარ „ემილში“. რუსოს აზრით, სიჯიუტის გამოვლენა მიუთითებს ბავშვის მიერ თავისი სისუსტის, უმწეობის, ზოგჯერ არასრულფასოვნების შეგრძნების დაფარვის მცდელობაზე; ან სათანადო ყურადღების, სიყვარულის, კომუნიკაციების დეფიციტზე. რადგან ადამიანს როგორც ბიოლოგიურ და სოციალურ არსებას გენეტიკურად, ბუნებრივად აქვს სოციოგენური მოთხოვნებიც თანდაყოლილი: სწრაფვა განვითარებისაკენ, ურთიერთობისაკენ დიდობისაკენ, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაკენ, ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად უნდა ყურადღებას აქცევდნენ,

აფასებდნენ, უყვარდეთ, ენდობოდნენ, ანგარიშს უწევდნენ, თანამშრომლობდნენ, თანაუგრძნობდნენ და ა. შ. მაგრამ ამ სამართლიანი მოთხოვნების დაკმაყოფილება ერთბაშად შეუძლებელია. ის დაკავშირებულია სუბიექტურ და ობიექტურ ფაქტორებთან, დროის, ნების, ძალისხმევისა და მის შედეგად მიღებული გარკვეული ცოდნა-გამოცდილების ბაზასთან. მაგრამ ეს არ იძლევა იმის უფლებას, რომ ბავშვს ბავშვობა წავართვათ და მისი განვითარება დაჩქარებულ რეჟიმში გადავიყვანოთ. რაც შედეგად, რუსოს აზრით, მოუძწიფებელ ნაყოფს მოგვცემს, რომელსაც არც გემო აქვს, არც სიმწიფე და მალევე ფუჭდება, ასევე „მივიღებთ ნორჩ მეცნიერსა და დაბერებულ ბავშვს“.⁹ ეს აზრი, ბავშვის დაჩქარებულ განვითარებასთან დაკავშირებით, უფრო ადრე კომენსკიმ ასე გამოთქვა: „არაფერში არ უნდა ვინჯაროთ... ბარტყები რომ მალე გამოიჩეკოს, ამისთვის ფრინველი კვერცხებს ცეცხლში როდი ყრის, არამედ თანდათანობით ათბობს ბუნებრივი სითბოთი“.¹⁰

აღზრდაში ყველაზე დიდ შეცდომას ვუშვებთ მაშინ, როცა თავიდანვე ოჯახში არ ვიწყებთ ამ პროცესს, სადაც ყველაზე ბუნებრივი აღმზრდელები მშობლები არიან, იმის გამო, რომ ის მხოლოდ სკოლის პრეროგატივად არის მიჩნეული. სკოლაში მისული ბავშვი კი სკოლისთვის მოუმზადებელია, რასაც შედეგად მოსდევს ხან აკადემიური სისუსტე, ხან კიდევ ზნეობრივი შეუთავსებლობა.

9 ჟან-ჟაკ რუსო „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“ წგ-ში პედაგოგიური მემკვიდრეობა იან ამოს კომენსკი, ჯ.ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. გ. პეს-ტალოცი, მ. 1989, გვ. 205

10 იან ამოს კომენსკი, რჩ. პედ. თხზ., დიდი დიდაქტიკა, 1949, გვ. 159

თავისუფლება თუ კალაუფლება?!

*„ცოდნით ვერ მოღბეს, არავინაა ისე ველური,
ოდონდ სწავლას მან მოთმინებით მიაყროს ყური”
(პორაციუსი)*

დმერთმა ადამიანი არჩევანის თავისუფლებით შექმნა. მას ბუნებაში ჩაუდო თავისუფლებისკენ სწრაფვა. ამიტომ თავისუფლება ადამიანის ბუნებრივი, ენდოგენური მდგომარეობაა. ბავშვის თავისუფლება იმაში მდგომარეობს, რომ მას უფლება აქვს მისი ფიზიკური და გონებრივი განვითარების პოტენციური შესაძლებლობების მაქსიმალური გამოვლინებისა და განვითარებისათვის ჰქონდეს შესატყვისი პედაგოგიური, სოციალურ-ეკონომიური და მორალური პირობები; მიიღოს მისი ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების, ფიზიკური და ფსიქიკურ-ინტელექტუალური შესაძლებლობების ადეკვატური განათლება და აღზრდა პიროვნების სრულფასოვნების კრიტერიუმებიდან გამომდინარე, რაც, როგორც იაკობ გოგებაშვილმა თქვა, გულისხმობს გონებრივ სიმაღლეს, ზნეობრივ სისპეტაკესა და სიკეთეს; მის ყოველმხრივ ჰარმონიულ განვითარებას. თუმცა კაპიტალისტური სისტემის ბუნებაში არ ჯდება ადამიანთა მასობრივი და ყოველმხრივი განვითარების რეჟიმი. რადგან მისი მთავარი მიზანია კონკურენტუნარიანი ტექნოკრატების, ნებისმიერ ფასად მოგებას დახარბებულ, ფლობის მანიით აღტკინებულ, ადამიანურ გრძნობებისაგან დაცლილ, ღვთისნიერებას მოკლებულ, უსულგულო თაობების გამოჭედვა, რომლებსაც არ გაუჭირდებათ სხვაზე ბატონობა, თავისი ვნებააშლილი ამბიციების დაკმაყოფი-

ლებისათვის დამანგრეველი ომების გაჩაღება, სხვის უბედურებაზე საკუთარი ბედნიერების აგება.

ეს პრობლემა დასაბამიდან დღემდე მძვინვარებს დედამიწაზე. პროგრესულად მოაზროვნე კაცობრიობა დღემდე ეძებს მშვიდობიან გამოსავალს, მაგრამ ამოდ. დღითიდღე მძაფრდება მდგომარეობა. ბოლო არ უჩანს ომებს, ძალადობას, სიღარიბეს, დაავადებათა ეპიდემიებს, აღვირახსნილ გარყვნილებას, სიძულვილსა და უსამართლობას. ამის მიზეზი ცოდნის დეფიციტი არ არის. პრობლემა მის გამოუყენებლობაშია. პროგრესულად მოაზროვნე კაცობრიობამ, ჭეშმარიტმა მეცნიერებმა გამოიკვლიეს არსებული პრობლემების მიზეზები და გამოსავალი. მაგრამ არასოდეს არსად არ ყოფილა მათი იდეების პრაქტიკული განხორციელების რეალური შესაძლებლობა, პოლიტიკური ნება. პედაგოგიკისა და მხატვრული აზროვნების კლასიკოსები, მიუხედავად გაუგონარი რეპრესიებისა და დევნისა, ათასგვარი დამამცირებელი წინააღმდეგობებისა და დაბრკოლებებისა, ქედს არ უხრიდნენ უსამართლობასა და ძალადობას, ბევრი ფიზიკურადაც გაანადგურეს, მაგრამ მათ დიდებულ სახელსა და ამალღებულ იდეებს ვერაფერი მოუხერხეს. იაკობ გოგებაშვილი ორჯერ მიიყვანეს თვითმკვლელობამდე, ილია ჭავჭავაძეს შუბლზე ტყვია დაახადეს, ტერენტი გრანელს წამებით სული ამოხადეს, ჭეშმარიტს, მართალს, პატიოსანს არ აჭაჭანებენ დღემდე; იან ამოს კომენსკის ოჯახი მის ქვეყანაში 30 წლიან სამოქალაქო ომის მძვინვარების შედეგად ჩეხეთში მოდებულმა შავმა ჭირმა იმსხვერპლა, ორჯერ გადაუწვეს სახლკარი და რაც მასში იყო და იძულებით გაქცეული ხან პოლონეთს აფარებდა თავს, ხან იტალიას, ხან კიდევ გერმანიას. მაგრამ ქედი ვერ მოახრევეინეს. სადაც და რა მძიმე მდგომარეობაშიც არ უნდა ყოფილიყო, კიდევ უფრო მეტი ინტენსივობით განაგრძობდა კალმითა და სიტყვით სამართლიანობის, ბუნებრივი თავისუფლებისა და სოციალური თანასწორობისათვის ბრძოლას. ის აღზრდასა და

ქრისტიანულ მორალში ხედავდა გამოსავალს: „არ არსებობს – წერს „დიდი დიდაქტიკის“ ავტორი – ამქვეყნად არავითარი იმაზე ჭეშმარიტი გზა ადამიანთა გახრწნილების აღმოსაფხვრელად, ვიდრე ახალგაზრდობის სწორი აღზრდაა!“¹ ინტელექტუალური განხილვების კაცმა კოპერნიკის წიგნი – „ციურ მნათობთა შესახებ“ გზის ფულით იყიდა და გერმანიიდან პრადამდე ფეხით ჩამოვიდა.

ჟან-ჟაკ რუსოს წიგნები ცეცხლის ალში გაახვიეს, ხოლო მათი ავტორის დაპატიმრების სანქცია გასცეს მხოლოდ იმის გამო, რომ თანასწორობისა და თავისუფლების იდეებს აღიარებდა, რომ მან გაბედა და თქვა: ძირს სოციალური უთანასწორობა; ფილოსოფოსი გლეხივით უნდა მუშაობდეს და გლეხი ფილოსოფოსივით აზროვნებდესო. ჟენევაში გაქცეულ რუსოს მეგობრებმა გზაში შეატყობინეს, რომ იმ წუთში მისი წიგნები იქაც, დედაქალაქის ცენტრში ცეცხლში იბუგებოდა.

ადამიანის უფლებების, მისი ბუნებრივი თავისუფლების თავგანწირულ დამცველთა რიგებში იყვნენ ასევე მხოლოდ სხვა გამოჩენილი მეცნიერები და ხელოვანები, განსაკუთრებით პედაგოგიკოსები, მაგრამ მათ არასოდეს ფიქრადაც არ მოსვლიათ თავისუფალი აღზრდის საწინააღმდეგო აზრები. თუმცა აღზრდისადმი შიშველი ეგზისტენციალური, პრაგმატული მიდგომები მათთვის მიუღებელი იყო.

თავისუფალი აღზრდა ორ ფაქტორს გულისხმობს. ესენია: სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორი. პირველი არის ფიზიკური და ფსიქიკური ზრდა-განვითარების ბუნებრივი, მემკვიდრეობითობით მიღებული პოტენციური შესაძლებლობა, ხოლო მეორე, ამ პოტენციურ შესაძლებლობათა გამოვლინებისა და განვითარებისათვის მაქსიმალურად ხელსაყრელი სოციალური, ეკონომიური, კულტურული, პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური გარემო პირობების შე-

¹ იან ამოს კომენსკი, რჩეული პედაგოგიური თხზულებები. თბ., 1949, გვ.16

ქმნა, რომელიც უზრუნველყოფს სრულყოფილი განათლებისა და აღზრდის მიღებას, სიცოცხლის უსაფრთხოებას, სიტყვის, პროფესიის არჩევანის, შრომის, დასვენების, კანონიერ, ბუნებრივი ქორწინებისა და შეგნებული ცხოვრების, საზოგადოების სრულფასოვანი წევრობის თავისუფლებას.

აი, როგორ ესმის პედაგოგიკურ მეცნიერებას თავისუფალი აღზრდის არსი! მაგრამ, სამწუხაროდ ყველა როდი ფიქრობს ასე.

თავისუფლება – ეს არის ბუნებრივი, ღვთიური, საყოველთაო და მარადიული, უნიკალური ღირებულება თავისი ზუსტი, სწორი, რეალური გაგებით, რომელსაც აქვს მყარი საზღვრები, მკაცრად განსაზღვრული კანონზომიერება და მოითხოვს უაღრესად დახვეწილ, კომპეტენტურ მიდგომას. წინააღმდეგ შემთხვევაში გარდაუვალია ხელმიშვებულობა, ქაოსი და ანარქია. რადგან ყველაფრის წარმოშობას, განვითარებას, მოძრაობას თუ არსებობას წესრიგი უდევს საფუძვლად. სწორედ ამას გულისხმობდა კომენსკი თავის უნიკალურ ფრთიან გამონათქვამში: „წესრიგი სამყაროს სულია“ („პორიადოკ დუშა ვეშჩე“).

როგორც ფიზიკური ზრდისთვის სჭირდება ბავშვს თავისუფალი მოძრაობა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც ნერგი გაიღუნება რაიმე სიმძიმის მოწოლის გამო და ფორმა დაუმახინჯდება, იგივე მოუვა ბავშვს სხეულთა თავისუფალი მოძრაობის შეზღუდვის გამო. ასევე სჭირდება მას თავისუფლება შინაგანი პიროვნების, სულიერი ზრდის, მთელი „მეს“ სრულფასოვანი ჩამოყალიბებისათვის. ეს თავისუფლება არის განვითარების ის შინაგანი ტენდენცია, რომელსაც ბავშვი ავლენს დაბადებისთანავე მოთხოვნილებების სახით. მათი დაკმაყოფილებისათვის იმთავითვე იწყებს აქტიურობას ჯერ ტირილისა და ჟესტიკულაციების ენით, შემდეგ კი სიტყვებისა და ქცევების მეშვეობით.

იმისათვის, რომ დავადგინოთ აღსაზრდელის ბუნება, მისი ინდივიდუალური თავისებურება, ხასიათი, ტემპერამენტი და, საერთოდ მისი ფსიქიკურ – ინტელექტუალუ-

რი შესაძლებლობები „საჭიროა მათი კარგად გაცნობა, რომ ვიცოდეთ თუ რომელი პედაგოგიურ მიდგომის რეჟიმი მოუხდებათ მათ. რადგან თითოეულს აქვს თავისი გონებრივი საწყობი, რომლის მიხედვით უნდა მოხდეს მისი მართვა“.² ამისთვის საჭიროა ბავშვზე მიზანმიმართული სისტემატურ-პედაგოგიური დაკვირვება მისი ქცევებისა და მოქმედებების თავისუფალ პირობებში.

გამოკითხულ მასწავლებელთა და მშობელთა აბსოლუტური უმრავლესობა უჩივის ბავშვთა სიჯიუტეს, დაუმორჩილებლობას, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაკენ ზღვარგადასულ, უკომპლექსო, ასაკთან შეუფერებელ, ზნეობრივ ნორმებთან და წესებთან არაადეკვატურ ქმედებებს.

ბავშვები კი უკმაყოფილებას გამოთქვამენ იმის გამო, რომ მათთვის არავის სცალია, მათ არავინ არ უსმენს, მათ მოთხოვნებს ანგარიშს არ უწევენ, მათ სურვილებს არ ითვალისწინებენ, რომ უფროსები ზედმეტად კონსერვატორები არიან, დროს ჩამორჩნენ და ა. შ.

ეს არის ის ტიპიური მოცემულობა, რაც პრობლემას ქმნის ისეთი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის საკმეში, როგორცაა აღზრდა, უმწეო ჩვილის სრულფასოვან პიროვნებად ჩამოყალიბება, რასაც განაპირობებს სამი ძირითადი ფაქტორი: ბიოლოგიური, სოციალური გარემოსა და აღზრდის ფაქტორი.

მშობლები არიან პირველი და ბუნებრივი აღმზრდელები, რომლებსაც აქვთ მოვალეობა და პასუხისმგებლობა და აქედან გამომდინარე, ფართო უფლებებიც. ღვთის ნებით მშობლებმა მოავლინეს ბავშვი ამქვეყნად და ისინი დიდ ძალოსხმევას ახმარენ მას. ხარჯავენ დროს, ენერგიას, ფინანსებს, იცავენ მის სიცოცხლეს, ჯანმრთელობას, უსაფრთხოებას, ასწავლიან ქცევებს, ურთიეთობებს

2 ჟან-ჟაკ რუსო „ემილი ანუ აღზრდის შესახებ“ წგ-ში პედაგოგიური მემკვიდრეობა იან ამოს კომენსკი, ჯ.ლოკი, ჟან-ჟაკ რუსო, ი. გ. პესტალოცი, მ. 1989, გვ. 227

გარემომცველ სინამდვილესთან თანატოლებთან, უფროსებთან, ბუნებასთან და რაც მასშია: ფლორა, ფაუნა და ა. შ. გადასცემენ თავიანთ ცოდნა-გამოცდილებას და ამზადებენ სკოლისათვის. მშობელთა ეს მოვალეობები და პასუხისმგებლობა ანიჭებს მათ უფლებას შეიღოს მოსთხოვონ, თვალყური ადევნონ, მიუთითონ, შეუსწორონ, საჭირო შემთხვევაში დასაჯონ კიდევ ისევ მის საკეთილდღეოდ. მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ბუნებით მონიჭებული უფლებით მშობლებმა ბოროტად ისარგებლონ. მათ აუცილებლად უნდა დაიცვან მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი მომთხოვნელობის, ბავშვის პიროვნებისადმი პატივისცემის, მისი ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინების, აღზრდაში დადებითზე დაყრდნობის პედაგოგიური პრინციპები.

პედაგოგიკის მეცნიერებას და მის პრაქტიკულ სინამდვილეში დადგენილია, რომ აღმზრდელობითი პროცესი იწყება ბავშვის მუცლადყოფნიდან და გრძელდება მის სრულწლოვანობამდე ოჯახში, საბავშვო ბაღსა და საშუალო სკოლაში მის დამთავრებამდე. მაგრამ ისიც ცნობილია, რომ აღზრდის სრულფასოვნება დამოკიდებულია იმ საძირკვლის ხარისხსა და სიმტკიცეზე, რომელსაც საფუძველი ეყრება ოჯახში. როგორც თესლის მაგალითზე თქვა კომენსკიმ, ისე ბავშვშიც იმთავითვე ჩადებულია ყველა ის მონაცემები, განვითარების ის პოტენციური შესაძლებლობები, რაც საჭიროა მის სრულფასოვან პიროვნებად ჩამოყალიბებისათვის. ბავშვი, როგორც ბიო-სოციალური არსება, დაბადებისთანავე ავლენს ამ მემკვიდრეობით მიღებულ განვითარების ბუნებრივ ტენდენციებს სამყაროსთან ურთიერთობის მოთხოვნილებებისა და მისი დაკმაყოფილებისათვის ბრძოლის სახით. ეს მოთხოვნილება მოიცავს ბიოლოგიურ, ფსიქიკურ, მორალურ, სოციალურ და ყოველივე იმ სფეროებს, რაც მათში იგულისხმება. როგორც ჟან-ჟაკ რუსომ თქვა თავის უკვდავ „ემილში,” ბავშვს თავიდანვე მხოლოდ ადამიანური მოთხოვნილებები აქვს და ეს

არის მისი პირველი ბუნება, ხოლო კულტურა, რომელსაც ადამიანი წლების განმავლობაში სწავლა-განათლებისა და აღზრდის გზით იძენს, ეს მისი მეორე ბუნებაა. შექმნილი ცოდნა-გამოცდილების ხარისხი განაპირობებს მეორე ბუნების თვისობრიობას. როცა მეორე ბუნება ანუ სოციალური დეტერმინანტი პირველ ბუნებას ანუ ადამიანურს ემთხვევა, მაშინ საქმე გვაქვს სრულფასოვნებასთან. რადგან პირველი, ადამიანური ბუნება უნაკლოა და სრულიად ჯანსაღი თუ გამონაკლისებს არ ჩავთვლით. ბავშვი თავის ბუნებრივ მოთხოვნებს გამოხატავს თავისივე ენით. ეს კი ტირილია. ტირილის ენას კი, როგორც წესი, ყველა მშობელი კარგად იგებს. ტირილი თანდათანობით ჩვევაში გადადის. ბავშვი ინსტიქტურად გრძნობს, რომ მისი ამ სპეციფიკური ენის წყალობით, ადვილად აღწევს მიზანს. ზრდასთან ერთად, ამ ბიოლოგიური მოთხოვნილებების წიაღში ვითარდება სოციალური მოთხოვნებიც სხვებთან ურთიერთობებში. ქვეცნობიერი მიმბაძველობისა და ცნობისმოყვარეობის ძალით აქტიურდება სოციოგენური მოთხოვნები. ითხოვს ყურადღებას, მოსმენას, ხელში აყვანას, თამაშს; ეპოტინება საგნებს, ცდილობს ყველაფრის დასაკუთრებას, რასაც ხელს მოკიდებს, აგდებს, ამტვრევს, ხევს, ჭმუჭნის და ა. შ. დადღილი და გაბრაზებული მშობელი მიმართავს დასჯას აკრძალვებით, დაშინებით, ყვირილით, საგნის ხელიდან აგლეჯვით და გადანახვით. ბავშვი იწყებს ტირილს, თანდათანობით იმაღლებს ხმას, ეცემა იატაკზე, ვარდება ისტერიკაში, ვერაგინ ვერ აწყნარებს. ბავშვის გაჯიუტებით იძულებული მშობელი მიდის დათმობაზე, როგორმე დააწყნაროს ზღვარსგადასული პატარა. ბავშვი იცნობიერებს სიჯიუტის „მომგებიანობას“ და მსგავს სიტუაციაში აქტიურად მიმართავს ამ მეთოდს მანამ, სანამ გაუდის. ამასობაში დაუმორჩილებლობა გადადის ჩვევაში და ეს უარყოფითი თვისება იქცევა მის მეორე ბუნებად, ტვინის ბიო-ქიმიური სტრუქტურის ნაწილად. თავისი კაპრიზების გატანას მიჩვეულ ბავშვს, ზრდის კვალობაზე ეზრდება

მოთხოვნებიც. როგორც რუსო ამბობს, ჯერ მოითხოვს იმ ჯოხს, რომელიც შენ გიკავია, მერე – საათს, ფრინველს მის წინ რომ დაფრინავს, მოითხოვს ვარსკვლავებს, მოითხოვს ყველაფერს, რასაც კი დაინახავს. თქვენ ხომ ღმერთი არა ხართ, ეს მოთხოვნები როგორ უნდა დააკმაყოფილო?” რუსო ნათლად მიგვანიშნებს იმაზე, რომ ბავშვებს ვასწავლოთ შეუძლებლისა და შესაძლებლის მისაღებისა და მიუღებლის, სასარგებლოსა და უსარგებლოს გარჩევა, იმის მიღება რაც სჭირდება და არა ის, რაც უნდა.

„ბუნებას სურს, რომ ბავშვები იყვნენ ბავშვური.“ ამიტომ ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის პედაგოგიური კანონის საზღვრებს არ უნდა გავცდეთ. მაშ, როგორ უნდა მოვიქცეთ ბავშვმა რომ დაიჯეროს, მისთვის რა შეიძლება და რა არა?! ბავშვი ინტუიტურად გრძნობს მასსა და ჩვენს შორის განსხვავებას და ის ბრაზობს იმიტომ, რომ რაც ჩვენ შეგვიძლია, ის მას არ შეუძლია, მაგრამ ისტიბარს არ იტყვის და სურს თავისი უპირატესობა დაგვიმტკიცოს. ამას ის ახერხებს თავისი უკვე ჩამოყალიბებული მეთოდებით: ტირილითა და ჟესტიკულაციებით, რომელსაც ამწვავებს სიტუაციის მიხედვით იმ დოზით, სანამ თავის იმპულსურ ქცევას არ დაიკმაყოფილებს. აქ უკვე თხოვნას ენაცვლება ბრძანება და ბავშვი მშობლებს ხელიდან გლეჯს მართვის სადავეებს. მშობლები ამკარად კარგავენ თავიანთ კანონიერ ძალაუფლებას. მდგომარეობა კრიტიკულია, მაგრამ არა უიმედო, თუ მივმართავთ აღზრდის მეცნიერებას – პედაგოგიკას. მართალია, აღზრდის უნივერსალური რეცეპტები არ არსებობს, მაგრამ არსებობს პედაგოგიური კანონების, პრინციპების, მეთოდების, ფორმებისა თუ საშუალებების უმდიდრესი არსენალი და შესაბამისი პედაგოგიური რეკომენდაციები, რომელთა შემოქმედებითად გამოყენება, მოცემულ კონკრეტულ სიტუაციის შესატყვისად მორგება უეჭველად გვაპოვინებს გამოსავალს.

საწყის ეტაპზე მთავარია, ბავშვი მოგვენდოს ჩვენ შეგრობ-

ნებების და არა სენტენციების საფუძველზე. (სენტენციები გონების ენაა, გონებრივ განვითარებას წინ უძღვის შევრძნებები და აღქმები. ამიტომ ჯერ მისთვის ადრეა გონების ენის გაგება) მაგალითად, ბავშვს უნდა სკამის გადაადგილება, მაგრამ ის მძიმეა და მის ძალებს აღემატება. ცოტა ხანს ვაცლით, საკუთარი ძალების მოსინჯვას. შემდეგ ვთავაზობთ დახმარებას. ერთმხარეზე თვითონ უკიდია ხელი, მეორეზე ჩვენ და ასე, ერთობლივი ძალით სკამს ვდგამთ მისთვის სასურველ ადგილას. თანაც ვუბნებით: კარგად რომ შეჭამ, მალე შენც დიდი გაზრდები და მერე თვითონ ასწევ სკამებს. ამგვარ საუბრით ბავშვი ჭამისა და ჩვენს მიმართაც დადებითად განეწყობა. ერთხელ, ასეთი საუბრების შემდეგ, ბავშვის მამა ავად იყო და დედამისმა საჭმელი საწოლში მიუტანა, მაგრამ უარი თქვა ჭამაზე. ბავშვმა უთხრა: „მამიკო, მამიკო, შეჭამე და მერე დიდი გაიზრდებიო.“ დედის მიბაძვით, ბავშვმა ზუსტად იგივე უთხრა მამას შესაბამის დროსა და სიტუაციაში. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ ბავშვს ეს შეგონება მიღებულ და გათავისებულ აქვს.

ბავშვს შემდეგში მოუნდა დიდი წიგნის აღება, მაგრამ სიმძიმის გამო ვერ ასწია. მაშინათვე დედას მიმართა თხოვნით დახმარებისათვის. რა თქმა უნდა, დედა სიამოვნებით დაეთანხმა, შემთხვევაც მარჯვედ გამოიყენა და უთხრა: მალე შენც დიდი გახდები და თვითონ ასწევ ამ და სხვა უფრო დიდ წიგნებსაც და მის წაკითხვასაც ისწავლიო. ამ დროს მისი მეოთხე კლასელი და მარიამი იქვე მაგიდასთან იჯდა და საკმაოდ სქელტანიან წიგნს „მიო, ჩემო მიოს“ კითხულობდა. ბავშვმა შეხედა მარიამს და დედას ჩაეკითხა: „მარიამივით“-ო. პატარამ მარიამის მაგალითში დაინახა დედის ნათქვამის არსი.

კიდევ ერთ მაგალითს მოვიყვანთ. დედამ ბავშვებს უთხრა: ახლა წავიდეთ მეორე ბებიასთან, ძალიან ენატრებითო. სიხარულით წამოიშალნენ ბავშვები და დაიწყეს თავის ფორმაში მოყვანა. ჩვენმა ცდის პირმა აიხირა დედამისის ქოშებით წასვლა, თხოვნამ არ გაჭრა. ჩვენც დავ-

თანხმდით. დედამისმა და მარიამმა ხელი ჩასჭიდეს ერთმანეთს და პატარა თავის ნებაზე მიუშვეს. ცოტა ხანს იარა, მაგრამ ქუჩაში სიარული რომ გაუჭირდა, თქვა: „ეს არ მინდა“-ო. „- კარგი, მაშინ შენი ტუფლები ჩაიცვი. თავის დაქნევით დაეთანხმა შეთავაზებას. და მათთან ერთად ბუნებრივად განაგრძო გზა.

პედაგოგიკის კლასიკოსების მოსაზრებით, ნებისმიერ ქცევაში ქცევის შედეგების ობიექტური ღირებულება ცნობიერდება და შესაბამისად „მინდასა“ და „მჭირდებას“ შორის მიმართება სწორდება. აქ მოყვანილი მაგალითებიც ამის დასტურია.

განრიდების მეთოდსაც აქვს თავისი პედაგოგიური ეფექტები. გაჯიუტებული ბავშვის ჭირვეულობას ბოლო არ უჩანს. ის მისივე ნაცადი მეთოდებით ცდილობს როგორმე თავისი გაიტანოს, პუბლიკის ყურადღება მიიქციოს და თავი მსხვერპლად წარადგინოს. მ დროს მისი უსაფრთხოების გათვალისწინებით, კარგ შედეგს იძლევა მისი ამ დიდი მცდელობის უშედეგობა, თავის ხრიკებთან მარტოდმარტო დატოვება, სრული კონტრასტის შექმნა. კონტრასტის რეჟიმი აიძულებს რეაგირებას. ჯერ მალულად მხერას მიმოავლებს ირგვლივ, მერ გადავა უფრო აქტიურ ქმედებებზე და ათვალისწინებს სიტუაციას და, როცა რწმუნდება, რომ გაჯიუტებული გოგონა არვის აინტერესებს, თავად იღებს ზომებს და პირველი დგამს ნაბიჯს შერიგებისაკენ. სულში გამოზაფხულებამ მოზომილი, გააზრებული საზეიმო ხასიათი, უნდა მიიღოს, რომ ბავშვმა აშკარად იგრძნოს კარგი ურთიერთობის სიტკბო.

თეორიისა და აღზრდის პრაქტიკიდან გამომდინარე, როგორც კომენსკიმ თქვა: „ცოტაა ისეთი მშობლები, რომლებსაც შეუძლიათ თავიანთ შვილებს რაიმე სიკეთე შეასწავლონ ან იმიტომ, რომ თვითონაც არაფერი არ უსწავლიათ, ან იმიტომ, რომ გართული არიან სხვა საქმეებით და ამაზე არ ზრუნავენ“.³ კომენსკის ამ პედაგოგიურ დებულებასთან

3 იან ამოს კომენსკი, რჩ. პედ. თხზ. თბ., 1949, გვ. 22

სრულ თანხმობაშია დღევანდელი რეალობა. თანამედროვე მშობლებს უამრავი პრობლემა აქვთ, რაც ხელს უშლის მათი მთავარი მოვალეობის, მშობლიური ფუნქციების შესრულებაში. როგორცაა: სოციალურ-პოლიტიკური გარემოს მოუწესრიგებლობა, ფინანსური პრობლემები, სიყვარულის დეფიციტი, გრძნობითი-ემოციური სფეროს შეუთავსებლობა და, რაც მთავარია, პედაგოგიური კულტურის დაბალი დონე.

პედაგოგიური კულტურის უკმარისობა იმაში გამოიხატება, რომ აღზრდისა და გაზრდის ცნებებს ვერ ანახვავებენ, ჰგონიათ, რომ აღზრდა მხოლოდ სკოლის საქმეა. იმას კი ვერ აცნობიერებენ, რომ ამასობაში აღზრდა 6–7 წლით დაგვიანებულია და სკოლაში მიდის სწავლისთვის მოუმზადებელი, ხელმიშვებული, საკმაოდ გაუხეშებული და მასწავლებლის თავის ტკივილად ქცეული მოზარდი; არ იციან ბავშვის ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებები, აღზრდის პარამეტრები და მიმართულებები, პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური პირობები, ნაკლებია სკოლისა და ოჯახის ერთობლივი, სისტემური მუშაობა და ათასი სხვა ხელშემშლელი გარემოებანი.

ბავშვის გადამეტებულ აქტიურობას, ჯიუტობას, დაუმორჩილებლობას ბავშვური კაპრიზებით ხსნიან და გამოთქვამენ ვარაუდს, რომ სკოლაში წავა, გაიზრდება და მწყობრში ჩადგება. სამედიცინო, ფსიქოლოგიური ან პედაგოგიური ჩარევით მდგომარეობის შესაძლო ჩარევით პრობლემის მოგვარების ნაცვლად, სკოლის იმედით უფრო ამწვავენ პრობლემას.

ამრიგად, აღზრდაში მთავარია დრო და ადგილი; ოჯახში აღზრდის პრიორიტეტულობა; გაზრდისა და აღზრდის ცნებებზე ზუსტი წარმოდგენა; სკოლამდელ ასაკში აღზრდა სენტენციების ნაცვლად შეგრძნებებისა და აღქმების, პირადი და სხვათა გამოცდილების, სიყვარულისა და ლოგიკის საფუძველზე.

სოლომონ ბრძენის ღაბიგაბანო

*„შემეცნება გონების სრულქმნა,
სრულქმნილება კი დმერთთან მიახლოება”
(სოლომონის სიბრძნე 6:24)*

სამი ათასი წლის წინ მცხოვრები მეფე-მსაჯული, უმდიდრესი და შეუზღუდავი ძალაუფლების მქონე კაცი, ფსალმუნმომღერალ დავით მეფის მეგვიდრე – სოლომონ ბრძენი, მიუხედავად მატერიალური და თანამდებრივი დიდებისა, გრძნობდა, რომ ბედნიერებისა და სულიერი სიმშვიდისათვის რაღაც მთავარი აკლდა. ამ დანაკლისს იგი ხან სიმდიდრეში, ხან ამქვეყნიურ სიბრძნეში ეძებდა.

მონდობა და უთვალავი სიმდიდრის პატრონი გახდა. თუ როგორ, ამის შესახებ თვითონვე მოგვითხრობს: „ავიგე სახლი, ჩავყარე ვაზი, გავიშენე ჩემთვის ბაღები და წალკოტები, დავრგე ხეხილი ყოველგვარი, წყალსატევები მოვაწყვე... შევიძინე მონა–მხევალნი...მყავდა ცხვარ–ძროხა იმათზე მეტი, ვისაც კი ჩემს წინ უმეფია იერუსალიმში. დავაგროვე ოქრო და ვერცხლი... გავიჩინე მგალობელნი, კაცნი და ქალი და სიამენი ხორციელნი, უღამაზეს ხარჭათა დასი... არ უარყავი არაფერი, რაც კი მომთხოვეს ჩემმა თვალებმა... მერმე, როდესაც გადავხედე ყოველივეს, რაც კი შექმნა ჩემმა მარჯვენამ, და ყოველ საქმეს, ჩემს ნამოქმედარს, მივხვდი, ამას რომ ყოფილა ეს ყველაფერი, ქარის ნაბერი და რომ არ არის სარგებელი ამ მზისქვეშეთში”¹.

მატერიალურის ამოებაში დარწმუნებულმა სოლომონმა ცხოვრების აზრის პოვნა სცადა განათლებაში. „აჰა,

¹ ეკლესიასტე 24:8, 10, 11

მოვიპოვე – წერს იგი – და განვიმრავლე ცოდნა ყოველთა უპირატესად, ვინც არსებულა ჩემს უწინარეს იერუსალიმში და ეზიარა გონება ჩემი განუზომელ სიბრძნესა და ცოდნას. როცა მივაპყარ გულისყური, შევიცან სიბრძნე, უმეცრება და სისულელე, მივხვდი, ამასაც არა აქვს აზრი”².

მის შემდეგ სოლომონი კიდევ უფრო შეაწუხა უკმარისობის გრძნობამ და ჩავარდა ახალ საგონებელში: რაღა ქნას ადამიანმა, რომელსაც უკვე ყველაფერი უქმნია ქვეყნად?! ან იმან, რომელსაც ყველაფერი მზად დახვდა?! გარდა ამისა, იგი ყველგან და ყველაფერში უსამართლობასა და ბოროტებას აწყდებოდა. თუმცა მას ფარ-ხმალი არ დაუყრია და დაიწყო ინტენსიურად ჭეშმარიტების კვლევა–ძიება. „ვიწყე – ამბობს ის – კვლევა გულმოდგინებით, გონებით განსჯა ყოველივესი, რაიც მომხდარა ცისქვეშეთში და ვცანი: ამო არის ყველაფერი და ქარის დევნა. ის ბოროტება, რომელიც ვიხილე მზისქვეშეთში, რომ ყველას ერთი ხვედრი აქვს, ადამის ძეთა გულუბიც აღსავსეა სიბოროტით და სიშლეგვა ამათ გულში”³.

სოლომონი აშკარად ხედავდა, რომ ბედნიერება და სიმშვიდე არც სიმდიდრეში იყო და არც ქვეყნიურ სიბრძნეში. „ნახავ კაცს – განაგრძობს სოლომონი – იღწვის, არ იშურებს სიბრძნესა და ცოდნას, მაგრამ მისი ნაღვაწი სხვას ხვდება წილად, ვისაც არასოდეს არ უღვაწნია ამ საქმისათვის და იქვე ასკვნის მეფე-მსაჯული: ამოება არის ესეც და უდიდესი ბოროტება.

სოლომონი თემატური თანმიმდევრობით აღწერს იმ ბოროტებებს, რაც სუფევდა მის ირგვლივ: „კიდევ ვიხილე მზისქვეშეთში: განსჯის ადგილი დაეჭირა უკანონობას, მართლის ადგილი მტყუან კაცს ეპყრა”⁴; „რჯულის გამტყენი ბოროტეულს აქებენ, რჯულის დამცველნი კი ეწინააღმდეგებიან”⁵. კითხულობ ამ ბრალდებებს და არ

2 ეკლესიასტე, 1: 13, 16, 17

3 იქვე, 6:1; 9:3

4 იქვე, 3:16

5 სოლომონის იგავები 28:4

შეიძლება არ გაგახსენდეს სოლომონიდან 3000 წლის შემდეგ ალექსანდრე ჭავჭავაძის ლექსი: „ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა,” სადაც ავტორი გაბედადუღად ამხელს ქვეყნად არსებულ უსამართლოებასა და უზნეობას. წუთისოფელს უწოდებს ბოროტებისა და სიცრუის ჭურჭელს, სადაც გამეფებულია ჩაგვრა, მტრობა და შუღლი, სადაც სიკეთეს გმობენ და ბოროტებას განადიდებენ:

„ვაჰ, სოფელსა ამას და მისთა მდგმურთა,
ბოროტებისა და სიცრუის ჭურთა,
კეთილმოყვარების დათრგუნვის მსურთა,
უსაფუძვლოთა,
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობითა და ხვეჭით!
აქ აქებენ ძვირსა მზაკვარნი სუღნი,
სძრახვენ კეთილმოქმედთ შურით შეკრუღნი,
ზოგნი გამდიდრებუღნი,
გარნა რითა, ძმანო?!მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.
სამეფონი ურთიერთსა მქცევლობენ,
შეუწყალად, მხეცებრ, კაცთა მხეველობენ,
მდიდრდებიან, რომელნიცა მძღველობენ
და ყვავილოვნობენ,
მდაბალთ ჩაგვრით, მტაცებლობით და ხვეჭით.”

სამწუხაროდ, XXI საუკუნეში კითხულობ რა ამ და სხვათა ბრალდებებს, გგონია, მათი ავტორები თითქოს შენი თანამედროვენი არიან.

ცხოვრებაზე დაკვირვების შედეგად სოლომონი მიხვდა, რომ „ადამიანი ვერ წარმართავს თავის ნაბიჯებს ღმერთის გარეშე,” რომ მკვირცხლთა ნებაზე არაა რბოლა, არც მამაცთა ნებაზე ომი, არც ბრძენთა ნებაზეა პური, არც გონიერთა ნებაზეა სიმდიდრე, არც მცოდნეთა ნებაზეა მადლი, რადგან დრო და შემთხვევა განაგებს ყველაფერს. „მაშინ ვთქვი გულში: ღმერთი განსჯის მართალსა და მტყუანს, როცა ყველაფერსა და ყოველ საქმეს დაუდგება თავისი ჟამი.... ასე გამოცდის თურმე ღმერთი ადამის ძეთა,

რათა დარწმუნდნენ, რომ თავისთავად პირუტყვები არიან მხოლოდ”.⁶

მიუხედავად ქამთა სიავისა, რამდენიმე ბიბლიური წიგნების დამწერი, ოპტიმისტურად გამოიყურება. მას სწამს, რომ ყოველის შემოქმედი ღმერთი ყოველთვის არ მოითმენს ადამის ძეთა უმსგავსობას და თავის დროზე ბოლოს მოუღებს ყოველგვარ ბოროტებას დედამიწაზე, როგორც ეს მოხდა წარდენის დროს. სოლომონი მიხვდა, რომ ადამიანს თავისი სიბრძნე უმრუდებს გზას, მისი გული კი უფალს ემდურის. რომ ბოროტეულთ მათივე ძალადობა წაღეკავს... ბოროტეულნი დაემხოებიან და გაქრებიან, მართალნი კი საუკუნოდ იცოცხლებენ. ლოგიკური განსჯის შედეგად სოლომონმა თავისთავს უთხრა: მეც უგუნურის ბედი მეწვეა, რით ვარ მე სხვებზე ბრძენი. ამოება ყოფილა ქვეყნიური სიბრძნეც; ვაგლახ, რომ ბრძენსაც და უგუნურსაც ერთი ბოლო აქეთო.

დიდი კვლევა-ძიებისა და განსჯის შედეგად სოლომონმა შეიცნო, რომ ყოველივე ღვთის მიერ ქმნილი, იარსებებს უკუნით-უკუნისამდე ისე, რომ არც დამატება სჭირდება რამის, არც გამოკლება, ამიტომ თქვა: „მოვისმინოთ ყველაფრის თავი და ბოლო: ღვთისა გეშინოდეს და დაიცავი მცნებანი მისი, რადგან ეს არის კაცის თავი და თავი, რადგან ყველა საქმეს სამჯავროზე გამოიტანს ღმერთი, ყოველივე დაფარულს, კეთილს თუ ბოროტს”.⁷

უგუნურივით რომ არ დასჯილიყო სოლომონი, ღმერთს მიმართა თხოვნით, რომ ღვთიური სიბრძნე მოემადლებინა მისთვის, რათა სიმართლით განესაჯა მისი ერი. „ამიტომ – წერს იგი – შევევედრე ღმერთს და მომცა მე გონება, მოვუხმე და გადმოვიდა ჩემზე სიბრძნის სული. კვერთხსა და ტახტს ვამჯობინე იგი და სიმდიდრეც არად ჩავაგდე მასთან შედარებით. მას ვერც პატიოსანი თვალი შევადარე, რადგან ყოველი ოქრო მის თვალში ქვიშის ნამ-

6 ეკლესიასტე 9:11; 3:17, 18

7 იქვე, 12: 13,14

ცეცია, ვერცხლი კი ტალახად შეირაცხება მის წინაშე. ჯანის სიმრთელეზე და სილამაზეზე მეტად შევიყვარე და შუქსაც ვამჯობინე, რადგან ჩაუქრობელია მისი ნათელი, ყოველი სიკეთე მასთან ერთად მოვიდა ჩემთან და მის ხელშია ყოველი სიმდიდრე”.⁸

სოლომონმა ღვთის კურთხევით მიიღო შთაგონება, რომ სიბრძნის დასაბამი სწავლის ჭეშმარიტი სურვილია, რომ იგი ამოუწურავი საგანძურია კაცთათვის და მისი მომხვეჭელნი ღმერთს უმოყვრდებიან განსწავლის ნიჭის წყალობით, რადგან „შემეცნება გონების სრულქმნაა, სრულქმნილება კი – ღმერთთან მიახლოება”.⁹ ამიტომ – წერს სოლომონ მეფე – „გულს ვიდე, რომ შემეცნო, გამომეკვლია რა არის სიბრძნე და გონიერება, რათა მცოდნოდა, რომ უმეცრება ბოროტებაა, რომ ბრძენი კაცი გონებით ჭკრეტს, უგუნური კი ბნელში დავაღს”;¹⁰ რომ სულელნი სიბრძნის იმკვიდრებენ, გონიერნი კი ცოდნით არიან დაგვირგვინებულნი”.¹¹

დაკვირვებული ვმავილი იმასაც მიხვდა, რომ სიბრძნე მემკვიდრეობით, მზამზარეულად არ გადაეცემოდა შთამომავლობას, რომ იგი ღვთითობობებული სწავლის ნიჭის ამოქმედებით შეიძინებოდა. მან იცოდა, რომ სწავლა ადვილი საქმე არ იყო, მაგრამ სიბრძნე სხვაგვარად არ მოვიდოდა. „როცა გულს ვიდევ – ვკითხულობთ ეკლესიასტეს 8:16-ში – შემეცნო სიბრძნე და მომეხილა ყოველი საქმე, რაც ქვეყნად ხდება, ჩემს თვალებს ძილი არ უნახავთ, არც დღე, არც ღამე”.

სოლომონის მონდომება, შრომა და ერთგულება ღმერთმა დააფასა და იგი გახდა ყოვლის შემეცნობი: „მან მომცა მე არსებულთა უტყუარი ცოდნა, რათა შემეცნო სამყაროს წყობა, და სტიქიათა მოქმედება, დასაბამი, დასასრული, შუახანი, მზებუდობათა მონაცვლეობა და არეთა შენაცვ-

8 სიბრძნე სოლომონისა 7:7-11
9 იქვე, 6:24
10 ეკლესიასტე 7:25; 2:14
11 იგავები სოლომონისა 14:16, 18

ლებანი, წელიწადის ბრუნვა და ვარსკვლავთა განლაგება, ცხოველთა ბუნება და მხეცთა თვისება, ქართა ქროლვა და კაცთა ზრახვანი, მცენარეთა მრავალფეროვნება და ფესვების ძალა . ყოველივე შევიცანი დაფარულიც და გაცხადებულიც, რადგან სიბრძნით განმასწავლა ყოველთა შემოქმედმა”.¹²

სოლომონი თავად აკეთებს დასკვნას, თუ რატომ შეისმინა ღმერთმა მისი ვედრება და გარდმოუვლინა ასეთი კურთხევები: „ნიჭმომადლებული ყმაწვილი ვიყავი და წილად მხვდა კეთილი სულიც. უფრო კი სიკეთის გამო იყო უბიწო სხეულში რომ შევედი მივხვდი, თუ ღმერთი არ მომცემდა, სხვა გზით მას ვერ მოვიხვეჭდი და რომ უკვე სიბრძნე იყო იმის შეგნება, თუ ვისგან იყო ეს ნიჭი”,¹³ რომ „ყოველი სიბრძნე უფლისგან არის”.¹⁴

სოლომონ ბრძენზე დიდი არც მანმადე და არც მის შემდეგ დღემდე რომ არ ჰყოლია კაცობრიობას, ამას მისივე ნამოღვაწარი: კანონიკური და არაკანონიკური წიგნები ადასტურებს. „იგავები” „ეკლესიასტე” „ქებათა-ქება” ბიბლიის უმნიშვნელოვანესი ნაწილებია კაცთა მოდგმის დასამოძღვრად, ადამიანის დანიშნულების, ცხოვრების აზრის შესაცნობად, რამეთუ ბიბლია ანუ მთელი წმინდა წერილი ღვთისგან არის შთაგონებული და სასარგებლოა სასწავლებლად, შესაგონებლად, გამოსასწორებლად და სიმართლეში აღსაზრდელად”;¹⁵ ასევე მის აღმატებულ სულიერობაზე მიუთითებს მისი არაკანონიკური წიგნები, როგორცაა: „სიბრძნე სოლომონისა,” „სიბრძნე ზირაქისა”.

უკვე სიბრძნე მომდლებული სოლომონი სხვებს უჩვენებს გზას სიბრძნისაკენ, აცხადებს თუ რა არის სიბრძნე და როგორ უნდა მოვიპოვოთ იგი: „გუული მიაქციე შეგონებას და ყური ცოდნის სიტყვებს”¹⁶ „შეიძინე სიბრძნე”

12 სიბრძნე სოლომონისა 7:17-21

13 იქვე, 8:19-21

14 სიბრძნე ზირაქისა 1:1

15 2 ტიმოთე 3:16

16 იგავები 23:12,13

„შეიძინე გონიერება,” მოისმინე დარიგებები, კენესაში რომ არ გაატარო შენი მომავალი, როცა მთელი სხეული დაგოუძღურდება. მაშინ იტყვი: „როგორ მძულდა დარიგება. ჩემი გული არაფრად აგდებდა შეგონებას! ჩემს მოძღვართა ხმას არ ვუსმენდი და ჩემს მასწავლებელს ყურს არ ვუბდედი. ადვილად ვებმებოდი ყველანაირ ცუდ საქმეში, კრებულსა თუ თავყრილობაში”.¹⁷

სოლომონი, თავის მწარე გამოცდილებიდან გამომდინარე, მის მსგავსად სხვაც რომ არ გაეხას ცდუნების მახეში, ურჩევს: „თუ ყურს მიაპყრობ სიბრძნეს”. . . „და ვერცხლივით მოძებნი და დამალული განძივით მოიძიებ”... „მაშინ მოიპოვებ ღვთის შემეცნებას”... და „მიხვდები, რა არის სიმართლე, სამართალი და სამართლიანობა”. „თუ სიბრძნე შევიდა შენს გულში... გონიერება დაგიფარავს და შეგნება დაგიცავს”.¹⁸

უკვე ღვთიური სიბრძნით განსწავლული სოლომონი – მეფე და მსაჯული იძლევა სასიცოცხლო მნიშვნელობის გაფრთხილებასა და დარიგებას. ამ მხრივ მის წიგნებს შორის განსაკუთრებით გამოირჩევა „იგავები” და „ეკლეზიასტე.”

„იგავების” წიგნი იწყება იგავთა მნიშვნელობისა და საჭიროების ახსნით: „ეს არის ისრაელის მეფის, დავითის ძის, სოლომონის იგავები სიბრძნის შესაცნობად და დასარიგებლად, რომ ჩასწვდეს სიტყვებს, რომლებშიც გაგების უნარი ვლინდება. მიიღო დარიგება, რომლისგანაც მომდინარეობს: წვდომის უნარი, სიმართლე, სამართლიანობა, პატიოსნება; რათა გამოუცდელეებს მიეცეთ წინდახედულება, ახალგაზრდებს კი – ცოდნა და ჭკუა.” „ბრძენი შეისმენს და მეტს ისწავლის და ღვთის გონივრული მითითებებით იხელმძღვანელებს, რომ უკეთ გაიგოს ბრძენთა სიტყვები და მათი გამოცანები” (იგავები 1:1-6). ავტორი იძლევა ღვთის კონკრეტულ რჩევას – დარიგებებს. რადგან

17 იქვე 5:11-14

18 იგავები 2:2,4,5, 10, 12

მხოლოდ ღმერთმა იცის თუ რა სჭირდება ადამიანს, მის ამ უნიკალურ ქმნილებას, რა არის მისთვის საუკეთესო: “ნუ შეეკვრები ცოდვილებსა და ბოროტებს, რომლებსაც სისხლისღვრისკენ გაუბრუნებ ფეხები; იმათ, ვინც უსამართლო მოგებას იხვეჭს; ვისაც სძულს ცოდნის მიღება; რომლებიც ღმერთს გაუბრუნებ და არ უსმენენ მის რჩევებს; ასეთები განადგურდებიან; ის კი, ვინც მისმენს, უსაფრთხოდ იცხოვრებს, უბრდურების შიში არ შეაწუხებს”.¹⁹ „თუ ჩემს სიტყვებს მიიღებ და ჩემს მცნებებს განძივით გაუფრთხილდები, ... მაშინ გაიგებ ვინ არის იჰოვა და გაიგებ რა არის სიმართლე, სამართლიანობა და პატიოსნება. სიბრძნეს რომ შეიძენ, ჭკუა დაგიცავს და გამჭრიახობა დაგიფარავს” ყოველგვარი ბოროტებისგან;²⁰ „შიგლო, ჩემს კანონს ნუ დაივიწყებ და გულით დაიცავი ჩემი მცნებები, რადგან ეს შეგმატებს დღეგრძელობას, სიცოცხლის წლებსა და მშვიდობას”. . . „მიენდე ღმერთს მთელი გულით და საკუთარ გონებას ნუ დაეყრდნობი”. . . „ნუ იქნები ბრძენი საკუთარ თვალში. იჰოვასი გეშინოდეს და ზურგი აქციე ბოროტებას”... „ბედნიერია კაცი, რომელმაც სიბრძნე იპოვა და კაცი რომელმაც გამჭრიახობა შეიძინა”.²¹

იგავებში ჩაწერილი სოლომონის პირით გაცხადებული ღვთის დარიგებები: უღვთოთა და ბოროტთაგან განრიდება, სიკეთისა და სიყვარულის თესვა, სამართლიანობა, თავმდაბლობა და შრომისმოყვარეობა ის დამცავი ზნეობრივი კატეგორიებია, რომელსაც მოაქვს გამარჯვება, ბედნიერება და მშვიდობა. ღმერთი არ იწონებს სიზარმაცესა და უგუნურებას. ასეთ ადამიანებს ურჩევს მიბადონ ჭიანჭველას, რომელსაც „არც მეთაური ჰყავს, არც თავკაცი და არც მმართველი”. მაგრამ შეუცდომლად აკეთებს იმას, რაც სჭირება არსებობისთვის „ზაფხულში ამზადებს საკვებს და მკის დროს აგროვებს საზრ-

19 იგავები 1:33

20 იქვე 2: 1, 9, 11)

21 იქვე 3: 1,2; 5, 6

დოს,” ადამიანს კი ვერ გაურკვევია თავისი ფუნქციები. ზარმაცებსა და გულხელდაკრეფილებს აძლევს გაფრთხილებას და სიფხიზლისკენ მოუწოდებს: „როდემდე უნდა იწვე ზარმაცო? როდემდე უნდა გეძინენოს? ცოტა ხანს კიდევ იძინებ, ცოტა ხანს კიდევ ჩათვლემ, ცოტა ხანს კიდევ იწვეები გულხელდაკრეფილი და სიღარიბე ყაჩაღით მოგადგება, სიდუხჭირე – შეიარაღებული კაცივით”.²² და იქვე განაგრძობს სოლომონი ღვთისთვის საძულველი ქცევების დაკონკრეტებას: „არის ექვსი რამ, რაც სძულს იეოჰვას; შვიდი რამ, რაც სისაძაგლეა მისი სულისათვის: ამაყად მომზირალი თვალები, მატყუარა ენა, უდანაშაულო სისხლისმღვრელი ხელები, ავისმზრახველი გული, საბოროტოდ მარდი ფეხები, ტყუილებისმფრქვეველი ცრუმოწმე, და-ძმას შორის შუღლის მთესველი”. ღმერთს სურს, რომ თავის ქმნილებებს სრულყოფილებს, ბედნიერებსა და კეთილმოქმედებს ხედავდეს. ამიტომ აძლევს რჩევა-დარიგებებს, ასწავლის ჭეშმარიტებას, აძლევს მცნებებსა და კანონებს, რადგან „მცნება ღამპარია, კანონი – სინათლე, შეგონება და დარიგება კი – სიცოცხლის გზა”²³ და ამას აკეთებს ისევ და ისევ მათ საკეთილდღეოდ თავის მორჩილ და ერთგული ადამიანების საშუალებით. სოლომონიც ერთ-ერთი ამათგანია, რომელსაც ღმერთი იყენებს თავისი სიტყვის გასაცხადებლად.

სოლომონის იგავები გარდა რჩევა-დარიგებებისა, მცნებებისა და კანონებისა, აგრეთვე შეიცავს უმნიშვნელოვანეს ცნობებს ღვთის ძის იესო ქრისტეს შესახებ. რომ ის არის ღვთის პირველი შემოქმედება, რომელთანაც ერთად შემდეგში შექმნა მთელი სამყარო, ცა და დედამიწა და, რაც მასშია. „იეჰოვამ შექმნა – ვკითხულობთ იგავების მე-8 თავის 27-31-ე მუხლებში – მე ვარ მისი შემოქმედებითი გზის დასაწყისი; მის უძველეს საქმეთა შორის უპირველესი ვარ. უხსოვარი დროიდან დამადგინა, თავიდანვე,

22 იგავები 6: 6–11

23 იქვე 6:23

დედამიწის შექმნამდე. . . როცა ჯერ არც დედამიწა ჰქონდა შექმნილი, არც ღია სივრცე და არც მიწის პირველი მტვერი. მე იქ ვიყავი, როცა ცას ქმნიდა... როცა დედამიწას საფუძველს უყრიდა. მაშინ მე მის გვერდით ვიყავი, როგორც ოსტატი... დედამიწის ნაყოფიერება მახარებდა და მიყვარდა ადამიანის მოდგმა.”

ბიბლიის II ნაწილში „ახალი აღთქმა” იესო ქრისტე მოხსენებულია როგორც სიტყვა, ღვთის პირმშო, ოსტატი, ამინი, მიქაელი და ა. შ.. იოანეს სახარებაში ვკითხულობთ: „დასაწყისში იყო სიტყვა. სიტყვა იყო ღმერთთან და სიტყვა იყო ღმერთი, ის დასაწყისში ღმერთთან იყო. ყველაფერი მისი მონაწილეობით გაჩნდა, მის გარეშე არაფერი გაჩენილა. მის მონაწილეობით გაჩნდა სიცოცხლე.” კოლოსელების პირველი თავის მე-15-17-ე მუხლებში წერია: „ის (ქრისტე – გ. ხ.) უხილავი ღვთის ანარეკლია, პირმშო ყველა ქმნილებას შორის. მისი მონაწილეობით შეიქმნა სხვა ყველაფერი ზეცაში და დედამიწაზე, ხილული და უხილავი... ის არის ყველაფერზე უწინ.” გამოცხადების მე-3 თავის მე-14 მუხლში ქრისტე მოხსენებულია „ამინის” სახელწოდებით, რომელშიც იგულისხმება: დაე, ასე იყოს! ე. ი. მან უნდა ადასრულოს ღვთის განზრახვა „აი, რას ამბობს-თქო ამინი, ერთგული და ჭეშმარიტი მოწმე, ღვთის შემოქმედების დასაწყისი.” გამოცხადების მე-12 თავში, სადაც ასახულია ქრისტესა და მისი ანგელოზების მიერ მსოფლიოს მაცდუნებლის სატანა-ეშმაკისა და მისი დემონების დამარცხება, იესო ქრისტე მოხსენებულია, როგორც მიქაელი. ეს და მრავალი სხვა ბიბლიური მონაცემები ადასტურებს სოლომონის ზემოთ მოხსენიებული ცნობის სიზუსტეს.

„იგავები” იმდენ სასარგებლო და მარადღირებულ ღვთიურ სწავლებებს შეიცავს, ბიბლიის სხვა 65 წიგნზე რომ არაფერი ვთქვათ, რომ ბევრად აღემატება უმაღლეს განათლებას ნებისმიერ დარგში. მისი გულდასმით წაკითხვა და სიღრმეებში წვდომა, გაგება, დამახსოვრება და გამოყენება ყოველგვარ ხიფათისგან დაცავს ღმერთზე დაიმედებულ

ადამიანს ახლაც და მომავალშიც – განკითხვის დიდ დღეს.

წმინდა სულით შთაგონებულ სოლომონს ღვთის აზრები პირდაპირ გადმოაქვს ქაღალდზე სიკეთესა და ბოროტებაზე, გონიერებასა და უგუნურობაზე, სიმართლესა და პატიოსნებაზე „რომ მართალი გასაჭირს გადაურჩება, მის ნაცვლად ბოროტი ჩავარდება გასაჭირში“; „მართლებს უმწიკველობა წარუძღვება, ვერაგებს კი მათივე უკუღმარობა დაღუპავს;“ „ვინც მტკიცედ იცავს სიმართლეს, სიცოცხლის გზას ადგას, ხოლო ვინც ცუდისკენ ისწრაფვის, სიკვდილის გზას ადგას“.²⁴ ღმერთს უყვარს თავის მსგავსად და ანარეკლად შექმნილ ადამიანთა მოდგმა, და ყველაფერს აკეთებს მათი განსწავლისა და გადარჩენის მიზნით. თავისი ძის იესო ქრისტეს სიცოცხლე გაიღო ჩვენი ცოდვების გამოსასყიდად და გადასარჩენად. ამასთან დაკავშირებით იოანეს 3:16-ში ვკითხულობთ: „ღმერთმა ქვეყნიერება ისე შეიყვარა, რომ თავისი მხოლოდშობილი ძე მისცა, რათა ვისაც ის სწამს, არ დაიღუპოს, არამედ მარადიდული სიცოცხლე ჰქონდეს.“ დედამიწაზე მარადიულ სიცოცხლესთან დაკავშირებით სოლომონიც საუბრობს. „მართალს მოლოდინი ახარებს, ბოროტის იმედი გაქარწყლდება“.²⁵ სიცოცხლის მარადიულობა დაიჯერა კაცმა მაშინ, როცა მის დროს ბიბლიის მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო დაწერილი. დღეს, როცა ღვთის სიტყვა, მთელი ბიბლია (66 წიგნი) ხელთა გვაქვს და მთელ მსოფლიოში ბიბლიის ინტენსიური შესწავლები მიმდინარეობს სულიწმინდით აღძრულთა მიერ, მაგრამ, როგორც ქრისტემ იწინასწარმეტყველა – „ვიწროა ჭიშკარი და ვიწროა გზა, რომელსაც სიცოცხლემდე მიჰყავს და ცოტანი ჰპოვენ მას“,²⁶ – მართლაც ადამიანთა მცირე ნაწილი ავლენს რწმენას ამ ღვთიური ჭეშმარიტებისადმი.

სოლომონის იგავებში ასევე მნიშვნელოვანი ადგილი

24 იგავები მე-10 და მე-11 თავები

25 იქვე 10:28

26 მათე 7: 14

უკავია გონიერებასა და უგუნურობასთან დაკავშირებულ საკითხებს. გონიერია ის, ვინც ღვთის დარიგებებს ისმენს, ხოლო ვისაც სძულს შეგონებები, უგუნურია.

ამრიგად, სოლომონი დააფიქრა წუთისოფლის ბოროტებამ, ცხოვრების ამოებამ და ღმერთს შეევედრა ჭეშმარიტების პოვნაში დახმარებოდა. შესმენილიქნა დაბნეული ახალგაზრდის გულწრფელი ლოცვა და აღიძრა ღვთიური სიბრძნის მისაღებად; ღვთის შემწეობითა და საკუთარი ძაღისხმევით განისწავლა ღვთიური შემეცნებით, სიბრძნითა და გონიერებით გამორჩეული ადგილი დაიკავა კაცობრიობის ისტორიაში.

სოლომონი როგორც მეფე და როგორც ბიბლიური პერსონაჟი, თავისი მტკიცე რწმენითა და მაღალი სულიერებით, თვალსაჩინო მაგალითია სიბრძნისა და გონიერებისა.

ნაბუქოდონოსორის სიზმარი

*„მარადიული სიცოცხლის მისაღებად უნდა
გეცნობოდნენ შენ, ერთადერთ ჭეშმარიტ ღმერთს,
და მას, ვინც შენ გამოგზავნე, იესო ქრისტეს“
(იოანე 17:3)*

ბაბილონის მეფემ ნაბუქოდონოსორმა სიზმარი ნახა საზარელი. მაშინათვე მოიხმო სიზმრის ამსხნელები: მოგვები, შემლოცველები, ჯადოქრები, ქალდეველები, მთელი ქვეყნის ბრძენკაცები. უბედურება ის იყო, რომ გაჯიუტებული მეფე სიზმრის ახსნას, მისი მოყოლის გარეშე მოითხოვდა. მან ქალდეველებს უთხრა: „თუ არ გამაგებინებთ სიზმარსა და მის ახსნას, ასა-ასო აიკუწებით და თქვენი სახლები საპირფარეშოებად იქცევა ხალხისათვის, თუ მომიყვებით საზმარს და ამიხსნით მას, ძღვენს, საჩუქარსა და დიდებას მიიღებთ ჩემგანო“¹. მეფის ახირებით თავზარდაცემული ქალდეველები მთელი ძალით ცდილობდნენ მის დარწმუნებას, რომ ეს ამქვეყნად, გარდა ღმერთისა, კაცთაგან შეუძლებელი იყო. პასუხით განრისხებულმა მეფემ ბრძანება გასცა ბაბილონელ ბრძენკაცთა დახოცვის შესახებ. ბრძანება შეეხო ისრაელ ტყვეებსაც: მეფის კარზე დაწინაურებულ დანიელს და მის მეგობრებს: ხანანიას, მიშაელსა და აზარიას. (მათ, ტყვეობაში მყოფ ახალგაზრდებს ბაბილონელებმა სახელები შეუცვალეს, დანიელს ბელტეშაცარი, ხანანიას – შადრაქი, მიშაელს – მეშაქი და აზარიას აბედნეგო უწოდეს).

დანიელი, ქალდეველთა ენითა და კულტურით განსწავლული ახალგაზრდა, ღვთის სიბრძნით, ხილვისა და

1 დანიელი 2:5.6

სიზმრის გაგების უნართაც იყო უზენაესისგან დაჯილდოებული. ამის შესახებ ბიბლიაში ვკითხულობთ: „ამ ოთხ ბავშვს ჭეშმარიტმა ღმერთმა მისცა ცოდნა და წვდომის უნარი ყოველგვარი დამწერლობისა და სიბრძნის გასაგებად. ამასთანავე დანიელს ყოველგვარი ხილვისა და სიზმრის გაგებაც შეეძლო“.² დანიელი ეახლა ნაბუქოდონოსორს და სიზმრის მოყოლა და ახსნა აღუთქვა და თხოვა ამისთვის ცოტა დრო მიეცა. შინ დაბრუნებულმა დანიელმა ეს ამბავი თავის მეგობრებს უამბო, რომ ზეციერი ღვთისთვის წყალობა ეთხოვათ ამ საიდუმლოს გამჟღავნების გამო, რათა ბაბილონელი ბრძენები და თავიანთი თავიც გადაერჩინათ. ყოველის შემოქმედმა შეისმინა მის მორჩილთა ღოცვა და დანიელს გაუმჟღავნა საიდუმლო დამის ხილვაში. ღვთის მიერ საიდუმლო გამხედილმა დანიელმა მოითხოვა მეფის ბრძანების შეჩერება და სანამ სიზმრის მოყოლასა და ახსნას დაიწყებდა, ნაბუქოსოდორს უთხრა, რომ ეს უნარი მხოლოდ ღვთისგანაა და ადამიანთა ძალებს აღემატება: „მაგრამ ზეცაში არის ღმერთი, საიდუმლოთა განმცხადებელი. ის ამცნობს მეფე ნაბუქოდონოსორს, თუ რა უნდა მოხდეს უკანასკნელ დღეებში“.³ ამ პატარა ეპიზოდში ორი მნიშვნელოვანი ინფორმაცია დევს: დანიელმა თავმდაბლობა გამოავლინა და თვითონ არ მიიწერა ეს უნარი და, მეორე, ღვთის ძალით ხსნის გლობალურ და ხანგრძლივ წინასწარმეტყველებას, რომელიც ქრისტეს მიერ ნაწინასწარმეტყველებ უკანასკნელ დღეებში,⁴ ანუ ჩვენს დროში უნდა დასრულდეს.

დანიელმა დაიწყო მსოფლიომპყრობელის მიერ ნანახი სიზმრის მოყოლა:

– შენ ხედავდი ერთ უცხოდ გაბრწყინებულ უზარმაზარ ქანდაკებას, რომელსაც თავი ოქროსი ჰქონდა, მკერდი და ხელები – ვეცხლისა, მუცელი და ბარძაყები სპილენძისა,

2 დანიელი 1: 17

3 იქვე, 2:28

4 იხ. მათეს 24-ე და 2 ტიმოთეს მე-3 თავი

წვივები – რკინისა, ფეხები – ნაწილობრივ რკინისა, ნაწილობრივ თიხისა. ხელისუკვრელად ადგილიდან მოწყდა ლოდი, დაეცა ამ ქანდაკებას რკინისა და თიხის ტერფებზე და მთლიანად დაიფშვნა: „მაშინ რკინა, თიხა, სპილენძი, ვერცხლი და ოქრო, ყველა ერთიანად დაიმტვრა და ზაფხულში კალოდან ატაცებულ ბზეს დაემსგავსა. ქარმა წაიღო ისინი, მათი კვალიც კი არ დარჩენილა. ის ქვა კი, რომელიც ქანდაკებას დაეცა დიდ მთად იქცა და მთელი დედამიწა დაფარა“.⁵

სიზმრის შინაარსის გადმოცემის შემდეგ დანიელმა მისი ახსნა დაიწყო: იმ ქანდაკების ოქროს თავი შენ ხარ, მეფეთ მეფეო, ზეციერმა ღმერთმა მოგცა სამეფო, ძლევა-მოსილება, ძალა და დიდება და მან დაგაყენა შენ მმართველად. მართლაც, მსოფლიომპყრობელი ძვ. წელთა აღრიცხვით 607 წელს იერუსალიმის განადგურების შემდეგ გახდა უძლეველი იმპერიის ფლობელი და ყოველივე მას დაექვემდებარა.

დანიელი განაგრძობს სიზმრის ახსნას. შენს შემდეგ სხვა სამეფო აღსდგება, შენზე უდარესი. ეს იქნება ვერცხლის მკერდით და ხელებით წარმოდგენილი სამეფო. „სიზმრის ახსნიდან, დაახლოებით 60 წლის შემდეგ დანიელმა იხილა ნაბუქოდონოსორის დინასტიის აღსასრული. ის შეესწრო ძვ. წ. 539 წლის 5-6 ოქტომბრის ღამეს მიდია-სპარსეთის ჯარის მიერ უძლეველი ბაბილონის დამარცხებასა და ნაბუქოდონოსორის შვილიშვილის, მეფე ბელშაცარის სიკვდილს“.⁶ ასე დაეცა ნაბუქოდონოსორის სიზმარში ნანახი ქანდაკების ოქროს თავით წარმოდგენილი სამეფო, რომლის შესახებ ღვთის წინასწარმეტყველმა ესაიამაც დაახლოებით 200 წლით ადრე იწინასწარმეტყველა ბაბილონის დაცემისა და სამუდამოდ გაუკაცრიელობის შესახებ დამპყრობის სახელდებით.⁷

5 დანიელი 2:35

6 წიგნი ყურად იღეთ დანიელის წინასწარმეტყველება. გერმანია, 1999, გვ. 51

7 იხ. ესაიას მე-13, 21, 44, 45, 13 თავები

მესამე სამეფო, რომელიც სპილენძის მუცლით არის წარმოდგენილი, მთელ ქვეყანაზე გაბატონდებოდა. შემდეგში ამ წინასწარმეტყველების აღსრულება დაუკავშირდა ალექსანდრე მაკედონელის სახელს, რომელმაც დროის უმოკლეს მონაკვეთში მოახერხა თითქმის ნახევარი მსოფლიოს დაპყრობა. 331 წელს მიდია-სპარსეთის დამხობის შემდეგ საბერძნეთი იქცა უძლეველ იმპერიად. მაგრამ, როგორც ისტორიული წყაროებიდან ირკვევა, 32 წლის ალექსანდრე III გარდაცვალების შემდეგ ეს „უზარმაზარი იმპერია ოთხმა მხედარმთავარმა გაინაწილა... ბოლოს კი ოთხივე მათგანი რომის იმპერიამ დაიპყრო. ამ „სპილენძის“ მსოფლიოპყრობელმა მხოლოდ ძვ. წ.ა. 30 წლამდე იარსება”.⁸

თანმიმდევრობით განაგრძობს დანიელი სიზმრის ახსნას. მან ნაბუქოდონოსორს უთხრა, რომ რკინით წარმოდგენილი მეოთხე სამეფო მესამე სამეფოზე უფრო ძლიერი იქნებოდა: „მეოთხე სამეფო რკინასავით მაგარი იქნება. როგორც რკინა ამტვრევს და აქუცმაცებს ყველაფერს, როგორც რკინა ამსხვრევს, ისევე დაამტვრევს და დაამსხვრებს ყოველ მათგანს”.⁹ როგორც სხვა, ისე ეს წინასწარმეტყველებაც მთელი სიზუსტით შესრულდა. ისტორიული წყაროებიდან ცნობილია, რომ რომის იმპერია საუკუნეების განმავლობაში მსოფლიოს აზანზარებდა. უფრო მეტიც, რომის იმპერიამ ა. წ. 33 წელს ღვთის ძე, ჩვენი უფალი იესო ქრისტე წამების ბოძზე გააკრა, ხოლო 70 წელს მიდია სპარსეთის მეფის, კიროსის მიერ აღდგენილი იერუსალიმი და მისი ტაძარი გაანადგურა.

კერპის რკინის ფეხებით წარმოდგენილი რომის იმპერიისა და მისი დაშლის შედეგად წარმოქმნილ ახალ მსოფლიოპყრობელებთან დაკავშირებით გამოცხადების 17:10-ში ნათქვამია, რომ შვიდი სამეფოდან „ხუთი დაეცა, ერთი

8 წგ-ნი ყურად იღეთ დანიელის წინასწარმეტყველება! გერმანია, 1999, გვ. 55

9 დანიელი 2:40

არის. სხვა ჯერ კიდევ არ მოსულა, მაგრამ როცა მოვა ცოტა ხანს დარჩება.” ისტორიული წყაროებიდან ცნობილია, რომ 1763 წლისთვის უკვე ბრიტანეთის იმპერია მძვინვარებს. „1776 წლისთვის ამერიკაში არსებულმა მისმა 13-მა კოლონიამ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა და, შედეგად ამისა, ამერიკის შეერთებული შტატები შეიქმნა. მაგრამ მოგვიანებით ბრიტანეთი და შეერთებული შტატები როგორც ომის, ისე მშვიდობის დროს მოკავშირეებად იქცნენ. ამგვარად, ინგლის–ამერიკის კავშირი ბიბლიური წინასწარმეტყველების მიხედვით, მეშვიდე მსოფლიომკვრობელად მოგვევლინა”.¹⁰ თუ ვინმეს ამის საპირისპირო მოსაზრება აქვს, იმასაც დიდი სიამოვნებით მოვისმენთ.

რაც შეეხება ქანდაკების ნაწილობრივ რკინისა და ნაწილობრივ თიხის ტერფებს, დანიელი ამბობს: „როგორც იხილე, ტერფები და ფეხის თითები ნაწილობრივ მეთუნის თიხის იყო და ნაწილობრივ რკინისა. ეს სამეფო დაყოფილი იქნება, მაგრამ ნაწილობრივ მაინც ექნება რკინის სიმაგრე, რადგან შენ ნახე, რომ სველ თიხასთან რკინა იყო შერეული. როგორც ფეხის თითები იყო ნაწილობრივ რკინისა და ნაწილობრივ თიხისა „ისე ეს სამეფოც ნაწილობრივ ძლიერი იქნება და ნაწილობრივ მყიფე. როგორც სველ თიხასთან შერეული რკინა იხილე, ასევე შეერევიან მისი ნაწილები ადამიანთა შთამომავლებს, მაგრამ ისინი ვერ შეეწებებიან ერთმანეთს, ერთი – მეორეს, როგორც რკინა ვერ შეერევა თიხას”.¹¹ ამის პრეცედენტი უკვე იყო ე.წ. საბჭოთა კავშირი და, ეს არ იქნება პირველი და უკანასკნელი, რადგან ქვეყნის დამოუკიდებლობა შეერთებას არ გულისხმობს.

ჩვენ ისევ მივყვით ბიბლიურ წინასწარმეტყველებას – ნაბუქოდონოსორის სიზმრის საზარელ დასასრულს. დანიელმა მეფეს უთხრა: შენ „უყურებდი ვიდრე ქვა ხელის

¹⁰ წგ-ნი ყურად იღეთ დანიელის წინასწარმეტყველება, გერმანია, 1999, გვ. 57

¹¹ დანიელი 2:41-43

შეუხებლად არ მოწყდა ადგილიდან, ქანდაკებას არ დაეცა რკინისა და თიხის ტერფზე და არ დაამტვრია. მაშინ რკინა, თიხა, სპილენძი, ვერცხლი და ოქრო, ყველა ერთიანად დაიმტვრა... ის ქვა კი, რომელიც ქანდაკებას დაეცა, დიდ მთად იქცა და მთელი დედამიწა დაფარა”.¹² მთიდან ხელისუკვრელად მოწყვეტილმა ლოდმა, რომელმაც მთელი დედამიწა დაფარა, ეს იყო ღვთის სამეფო, რომელთანაც დაკავშირებით დანიელმა იწინასწარმეტყველა: „იმ მეფეების დროს ზეციერი ღმერთი დაამყარებს სამეფოს, რომელიც არასოდეს დაიქცევა. ეს სამეფო სხვა ხალხს არ გადაეცემა. ის დააქცევს და ბოლოს მოუღებს ყველა ამ სამეფოს, თავად კი მარადიულად იდგება”¹³ და იქვე 45-ე მუხლში ვკითხულობთ, რომ ღმერთმა გააგებინა მეფეს, ნაბუქოდონოსორს, რაც მომავალში უნდა მოხდეს.

ჩვენ, სწორედ, იმ დროში ვცხოვრობთ ნაბუქოდონოსორის სიზმრის ბოლო ნაწილი რომ უნდა შესრულდეს. ეს კარგად ჩანს ორი მთავარი არხით: ბიბლიისა და მსოფლიოში არსებული რეალური სინამდვილის მეშვეობით. განსაკუთრებით იესო ქრისტეს წინასწარმეტყველებებში, რომელიც ჩაწერილია მათეს 24-ე და 2 ტიმოთეს თავებში; ასევე ის, რაც ხდება დედამიწაზე სოციალურ, პოლიტიკურ, ეკონომიურ, ეკოლოგიურ და ზნეობრივი თვალაზრისით.

შესრულებული ბიბლიური წინასწარმეტყველებები, რომლის უტყუარობას მხარს უჭერს მეცნიერება, (განსაკუთრებით ისტორიული და არქეოლოგიური მეცნიერება), გვარწმუნებს, რომ სულ მალე ასეთივე სიზუსტით შესრულდება დარჩენილი ბოლო ბიბლიური წინასწარმეტყველე – ბაც. ხელისუკვრელად მოწყვეტილი ლოდი, რომელიც დიდ მთად იქცა და მთელი დედამიწა დაიჭირა, ასიმბოლოებს ღვთის სამეფოს, რომლის მოსვლაზე ლოცულობს მთელი საქრისტიანო: „ჩვენო ზეციერო მამა, განიწმინდოს შენი სახელი. მოვიდეს შენი სამეფო და იყოს შენი ნება რო-

12 დანიელი 2:34,35

13 იქვე 2:44

გორც ზეცაში, ისე დედამიწაზე” (მათე 6:9,10). რას მოიტანს ღვთის სამეფო ანუ ზეციერი მმართველობა? მთელ მსოფლიოში იქნება ერთი სამეფო, ერთმმართველობა, ერთი ენა, სამართლიანობა და მარადიული მშვიდობა. „მოსწმენდს მათ ყოველ ცრემლს თვალებიდან და აღარ იქნება სიკვდილი, აღარც გლოვა, გოდება და ტკივილი, რადგან წინანდელი ყველაფერი მოისპო”.¹⁴

ბიბლიაში ჩაწერილი, მთელი სიზუსტით შესრულებული წინასწარმეტყველებების ცოდნა ხელს უწყობს ღვთისადმი რწმენის გაღრმავებასა და განმტკიცებას, სულიერი ხედვის განვითარებასა და მომავლისადმი ოპტიმისტური განწყობის ამაღლებას.

14 გამოცხადება 21:4

ინკლუზიური განათლების რეალობა და პერსპექტივები

*„ქველავერში, როგორც თქვენ
გინდათ, რომ მოგექცნენ სხვები,
თქვენც ისევე მოექცეთ მათ“
მათე 7:12*

ინკლუზიური განათლების იდეა ჰუმანიზმისა და დემოკრატიზმის ნათელი გამოხატულებაა. თუ რამდენად მოხერხდება ამ იდეის ობიექტივაცია, ეს კი მეცნიერთა საგანგებო მსჯელობის საგანია. კანონი და მეცნიერება მძლავრი ბერკეტებია სულიერი აღმშენებლობის უზრუნველსაყოფად, მაგრამ შესატყვისი პედაგოგიური კანონზომიერებების, პრინციპებისა და მეთოდის ოპტიმიზაციისა და ინტეგრაციის, სპეციალიზირებული პედაგოგიური კადრების, ცოდნის წყაროების უზრუნველყოფით ასევე მატერიალურ-ტექნიკური ინფრასტრუქტურის, ობიექტური და სუბიექტური ფაქტორების ურთიერთდამთხვევის შემთხვევაშია შესაძლებელი მიზნის მიღწევა. ეს კი მოითხოვს ისეთი პედაგოგიური საშუალებების მოძიებას, რომელიც არათანაბარი მხარეების თანაბარ მდგომარეობაში ჩაყენების პროცესს ობიექტური კანონზომიერების გარკვეულ ჩარჩოში მოაქცევს. სწავლის უნარშეზღუდულ და შეუზღუდავ ბავშვთა ჩვეულებრივ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის ერთიან სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესში ჩართვა და მათი ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინების საფუძველზე მართვა და ხელმძღვანელობა ერთ გააკვეთილზე ერთი მასწავლებლის ძალებს

ნამდვილად აღემატება. არავისთვის არ წარმოადგენს საიდუმლოებას, რომ თანამედროვე ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა ვერ აკმაყოფილებს იმ პედაგოგიურ, ფსიქოლოგიურ, მატერიალურ და სოციალურ მოთხოვნებს, რომელსაც საზოგადოებრივი ცხოვრება უყენებს მას და რომელიც პედაგოგიკის და ფსიქოლოგიის მეცნიერებისათვის ანბანს წარმოადგენს.

ამას მოწმობს ბოლოდროინდელი სტატისტიკური მონაცემები სკოლის მოსწავლეთა და სკოლადამთავრებულთა მიერ სამართალდარღვევის, აკადემიური ჩამორჩენილობის, ეთიკური ნორმებისა და ესთეტიკური კულტურის უგულვებელყოფის, ძალადობის, სისასტიკისა და აგრესიულობის მრავალრიცხოვანი ფაქტები. მაგალითად, 2010 წელს მოსწავლეთა მიერ ჩადენილია 336-ზე მეტი სისხლის სამართლის დანაშაული, რომელთა შორის 16 მკვლელობაა; ბოლო ადგილი განათლების დონის მიხედვით, რომელიც აჩვენა საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ 17 ქვეყანაში ჩატარებულმა პედაგოგიურმა გამოკვლევებმა სკოლებში; მასწავლებელთა სერთიფიცირების სავალალო შედეგები; სკოლაში მანდატურების შეყვანის აუცილებლობის ფაქტი და ა. შ. საკმარისი ნივთმტკიცებაა იმისა, რომ ჯერ ჩვეულებრივ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებს ვერ მოუხწრიათ თავიანთი პრობლემების მოგვარება. ინკლუზიის დამატებით, პრობლემა ნამდვილად არ შემსუბუქებულა. რაც შეეხება სტუდენტებს, რომლებმაც ეს-ეს არის დაამთავრეს სკოლა და არ იციან, რომ შოთა რუსთაველი მეფე იყო თუ პოეტი, ერთ ტონაში 100 კგ. თუ 1000, არსებითი სახელი საგანია თუ მოქმედება; ნესტანდარეჯანი რომ სხვადასხვა ჰგონიათ: ან დები ან მეგობრები; „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი ერთს ჭავჭავაძე ჰგონია, მეორეს რომ წერეთელი?! ასეთი მწირი განათლების ადამიანებმა უპრობლემოდ მოახერხონ ინკლუზიურებთან შეგნებული ურთიერთობის დამყარება. სამწუხაროდ, მსგავსი მაგალითების მოყვანა უფრო უხვად შეიძლება, თუმცა ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ ეგ არის

ჩვენი სკოლები და მეტი არაფერი. ცხადია, რომ ბევრად მეტია წარმატებული, ნათელი, ღირსეული მხარები, მაგრამ ეს არ გვაძლევს იმის უფლებას, რომ მიღწევით დაგკმაყოფილდეთ და უარყოფით მხარეებზე თვალი დავხუჭოთ. მით უმეტეს, როცა ინკლუზიურ განათლებას ეხება საქმე. რადგან ეს ისეთი დელიკატური სფეროა, რომ ერთი ცდომილება და, შეიძლება უარყოფითად შემობრუნდეს პროცესი. გულნატკენი ბავშვების სკოლიდან მასობრივი გადინება დაიწყო.

რეალური სინამდვილე გვკარნახობს, რომ სწავლის უნარშეზღუდულთა უფლებების დაცვისა და განვითარების, მათი მორალური და სოციალური ადაპტაციისათვის მხოლოდ კანონი და მეცნიერება საკმარისი არ არის. ამ ორმა დიდმა ძალამ კარგად რომ იმუშაოს, საჭიროა პროცესის ყველა მონაწილეთა მოსახრებების შეჯერება და გათვალისწინება, თითოეულის შინაგანი ხმის მოსმენა და პატივისცემა. რეალობის სუბტი აქტის უნარი.

აღნიშნული პრობლემის სპეციალურმა გამოკვლევებმა საკმაოდ დამაფიქრებელი სურათი აჩვენა. როგორც წესი, სასწავლო-აღმზრდელობით პროცესის უშუალო მონაწილენი არიან მოსწავლეები, მასწავლებლები, მშობლები და საზოგადოება ერთი დიდი სუბიექტის – სახელმწიფოს მმართველობის საზღვრებში. პროცესზე უშუალო დაკვირვებისა და მის მონაწილეებთან პირადი საუბრების ანალიზის საფუძველზე შეგვექმნა შთაბეჭდილება, რომ არც ისე მარტივადაა საქმე, როგორც ეს ერთი შეხედვით ჩანს. დავიწყოთ მოსწავლეებით.

განსაკუთრებული სასწავლო დახმარება რომ არ სჭირდებოთ ისეთ ბავშვებს ცალ-ცალკე დაგუსვით კითხვა: რა არის შენს კლასში ისეთი, რაც არ გსიამოვნებს? გამოკითხულთა (117 ბავშვი) 86% პირველ ადგილას ინკლუზიურ ბავშვებთან ურთიერთობა დაასახელა, ხოლო 14% პირველ ადგილზე მისნაირ უნაკლო ბავშვები დაასახელა, ინკლუზიურები კი – მეორე ადგილზე. 54 მშობლიდან ზოგმა

მოკრძალებით, ზოგმა აშკარად უკმაყოფილება გამოხატა. მოვიყვანთ რამდენიმე ამონარიდს მათი ნათქვამებიდან: „გაკეთილზე მეტი დრო მიაქვთ ამ ბავშვებს და ეს განაცუდია, მაგრამ ჩემს რომ აკლდება, მე რა ვქნა“. „მათ დიდი დრო სჭირდებათ“ „მასწავლებელი სულ იმათ უზის, კითხვაში ეხმარება, აწვრინებს, ახატვინებს, მიტოვებულები კი ხმაურობენ“ „აწუხებს“. „თმებს უწეწავს“ „რვეულს უჯღაბნის“. „ჩემი შვილი ორჯერ წააქცია, ატირებული მოვიდა სახლში“ და ა. შ. მსგავსი ჩივილები ხშირად ისმის.

მეორე კითხვაზე: „შენი შვილი როგორ ურთიერთობაშია განსაკუთრებული საჭიროების მქონე თანაკლასელებთან?“ გვიპასუხეს: „ჩემიც ხომ ბავშვია, ცდილობს თავის დაცვას“. „ეცოდება და დახმარებასაც შესთავაზებს ხოლმე, მაგრამ ისევ ჩხუბობენ“. მშობელთა უკმაყოფილებას გარკვეული საფუძველი გააჩნია, მაგრამ მთავარი პრობლემა ის არის, რომ გამოკითხულთაგან არც ერთ მშობელს კმაყოფილება არ გამოუხატავს.

რაც შეეხება შეძლებაშეზღუდულ ბავშვთა მშობლებს, ისინი მკვეთრად სამ კატეგორიად გაიყვნენ. ერთნი ფიქრობენ, რა ჩემი ბრალია, სკოლა ყველასია და კეთილინებონ და მიხედონ.

მეორე კატეგორიის პოზიცია უფრო მეტად მადლიერებას შეიცავს. „ძალიან კმაყოფილი ვარ“ „მასწავლებლები ჩემს ბავშვს კარგად ექცევიან“ „მადლობის მეტი რა მეთქმის, მაქსიმალურად ზრუნავენ ჩემს შვილზე“ „მერიდება, მასწავლებელი ჩემს შვილს უფრო მეტ დროს ანდომებს, ვიდრე სხვებს, ღმერთი გაახარებს“. „მე მიჭირს ჩემს შვილთან ურთიერთობა, სხვისთვის, მით უმეტეს, რა მძიმე ტვირთია, ხომ მესმის, მაგრამ რა ვქნა, ეს მე არ მომითხოვია“. „მე ვინ მკითხავს, თუ არა, მირჩევნია სპეციალიზირებულ სკოლაში სწავლობდეს. იქ მთელი სასწავლო დრო და სივრცე მათ ეკუთვნით, აქ კი – ნახევარი, თუმცა იმას ვერ ვიტყვი ასეთ ბავშვებზე არ ზრუნავენ“ და ა. შ.

მოტანილი მაგალითები იძლევა საშუალებას, ვიფიქროთ,

რომ გამოკითხულ მშობელთა უმეტესობას, 64%–ს მაინც ურჩევნია ჩვეულებრივი ზოგადსაგანათლებლო სკოლაში დადიოდეს მისი ბავშვი, რადგან მიაჩნია, რომ ბავშვის იმიჯი ასე უფრო მაღალი იქნება საზოგადოების თვალიში.

მესამე კატეგორიის მშობლები, რესპოდენტთა 7% თვლის, რომ ბავშვის არასასურველი მდგომარეობა მისი ბრალი არ არის, და, მისი აზრით, ქრისტიანებს ერთმანეთის ატანა უნდა შეგვეძლოს. ამ ასპექტში მშობელი მართალია, მაგრამ აქ მშობელსა და მასწავლებელს კი არ ეხება საქმე, ამ შემთხვევაში პრიორიტეტი თვით მოსწავლეებია. თუ რამდენად კომფორტულია მოსწავლეთა ორივე მხარეთათვის მთელი სასკოლო პერიოდი ერთად სწავლებისა.

კვლევის თემასთან დაკავშირებით მოსაზრებების გამოთქმაში, მასწავლებლებმა, ცხადია, უფრო მეტი თავშეკავებულობა და თავაზიანობა გამოავლინეს, მაგრამ ქვეტექსტებში აშკარად იგრძნობოდა პრობლემურობა. საუბარში, რამდენად ეფექტურად გამოსდით ინმლუზიურ კლასებში პედაგოგიური მუშაობა, ისინი იმ პირად ძალისხმევაზე, რასაც ეს პროცესი მოითხოვს, თითქმის არ ჩივიან. მხოლოდ იმას წუხან, რომ საქმე ყოველთვის კარგად ვერ გამოსდით. ძირითად პრობლემას იმაში ხედავენ, რომ გაკვეთილზე პარალელური მეცადინეობა ვერ ხერხდება: „სანამ ერთ ბავშვთან, ან ერთ ჯგუფთან ვარ, სხვა დანარჩენი გამორთულია სასწავლო პროცესიდან“. „... თუ ინკლუზიურთან მარტო ვმუშაობ, ისინი ადვილად მომყვებიან. საკმარისია, სხვებისკენ გავიხედო და ის ავტომატურად გამორთულია. ყველაზე რთული ნაწილია სასწავლო პროცესში ხელახლა მათი ჩართვა.“

მეორე კითხვაზე: „როგორ პედაგოგიურ ფორმებს, კანონებსა და პრინციპებს მიმართავთ ინკლუზიურ კლასებში?“

მივიღეთ შემდეგი პასუხები: „ვიყენებ დამატებით მეცადინეობას.“ „მიემართავ ფსიქოლოგს“. „ვცდილობ დავაინტერესო მოსწავლეები და მიმყავს ექსკურსიებზე.“ „საუ-

ბრებით.“ „დარიგებებით“. „დამოძღვრით“. „ჯგუფური მუშაობით“. „განმარტებებით“. „თვალსაჩინოებებით.“ „შეგნებულობის პრინციპით“. „წახალისებითა და თანამშრომლობით“. „ტექნიკური საშუალებების გამოყენებით“. „მშობლებთან გასაუბრებით“. „გაკვეთილი დაუკავშირო ცხოვრებისეულ მაგალითებს“. „ვიყენებ განხილვას“. „პროექტზე ორიენტირებული სწავლითა“ და ა. შ.

როგორც ჩანს, ამ პასუხებში არ არის დაცული მოვლენების კლასიფიკაცია დასმული კითხვების შესაბამისად. წესით, ჯერ უნდა დასახელებულიყო სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესის ორგანიზაციის ძირითადი და დამხმარე ფორმები. შემდეგ ინდივიდუალურ-პერსონალური, წყვილური, ჯგუფური, ფრონტალური ანუ კოლექტიური ქვეფორმები.

არ არის დასახელებული აღზრდისა და განვითარების არც ერთი პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური კანონზომიერებანი და ის ძირითადი პედაგოგიური პრინციპები, რომელთა გათავალისწინების გარეშე წარმოუდგენელია პედაგოგიური პროცესის მეცნიერულ საფუძველზე წარმართვა, განსაკუთრებით ინკლუზიურ კლასში. სწორი იყო პედაგოგიკის კლასიკოსი ადოლფ დისტერვეგი ამასთან დაკავშირებით რომ დაწერა: „პედაგოგიური კანონებისა და პრინციპების უცოდინარობა უტიფრობაა, ხოლო მისი გამოუყენებლობა ბარბაროსობა“-ო.

ინკლუზიური განათლების პრაქტიკული რეალიზაციისთვის მასწავლებლები არც თეორიულ და არც პრაქტიკულ ასპექტში ჯერ-ჯერობით ჯეროვნად არ არიან მომზადებული.

პრობლემას ისიც ართულებს, რომ აქ განსხვავებული ტიპისა და სახეობის შეძლება შეზღუდულობასთან ერთი მხრივ, ხოლო მეორე მხრივ ერთნაირი, მაგრამ სხვადასხვა სირთულის ნაკლის მქონე ბავშვებთან გვაქვს საქმე, როგორცაა: გონებრივი, ფიზიკური და ემოციურ – ნებისყოფითი სფეროს განვითარების შეფერხებულობა, მორა-

ღური გადახრები, სადაც მაქსიმალურად უნდა იქნეს გავალისწინებული მათი ინდივიდუალური თავისებურებები, განსაკუთრებული დახმარების საჭიროების შესატყვისი პედაგოგიური მიდგომები, ტექნიკური სისტემები, დიდაქტიკური თვალსაჩინო მასალები, გამართული მატერიალური, სანიტარულ-ჰიგიენური სისტემები, რომელთა რეალობა ჯერ-ჯერობით ძალიან შორს არის იდეალურისგან. მასწავლებლებს ორმაგი ჯაფა ადგებათ. ისინი ხომ ჯერ-ჯერობით მომზადებული არარიან ამ მიმართულებით. არც სათანადო სპეციალური განათლება აქვთ და არც გამოცდილება, არც შესაბამისი ანაზღაურება. თუმცა მთელი არსებით ცდილობენ სიტუაციას მოერგონ და ბავშვი არაფრით არ გაანაწყენონ.

ამიტომ მიგვაჩნია ინკლუზიურ განათლებაზე ასე თითქმის ერთბაშად გადასვლა ცოტა ნაადრევად. მითუმეტეს მაშინ, როცა ძირითადი სახელმძღვანელო ჯერ-ჯერობით არ არის შექმნილი, თუმცა დამხმარე ლიტერატურის სინაკლებს არ განვიცდით. მაგალითად, 500-ზე მეტ გვერდიანი წიგნი „ინკლუზიური განათლება“ საინტერესო ინფორმაციებს შეიცავს ამ მხრივ, მაგრამ იგი წარმოადგენს სხვადასხვა ავტორთა, ძირითადად ფსიქოლოგთა, აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებული სტატიების ნაკრებს სხვადასხვა ასპექტში ან უმეტეს შემთხვევაში მსგავსი საკითხების დუბლირებას, მოსაზრებებსა და შეხედულებებს იდეების და კონცეფციების დონეზე და არა მწყობრ მეცნიერულ პედაგოგიურ სისტემას. მასში არ არის გამოყენებული ამა თუ იმ სახის სწავლის უნარშეზღუდულობის შემსწავლელი ფუნდამენტურ მეცნიერებათა, როგორცაა: სურდოპედაგოგიკა, ტიფლოპედაგოგიკა, ოლიგოფრენოპედაგოგიკა, ლოგოპედია, მიღწევები. მკრთალადაა ასახული საკორექციო კომპენსატორული, საპრევენციო, სარეაბილიტაციო თუ პროფილაქტიკური პედაგოგიური საშუალებები. მთელი ყურადღება გადატანილია ტოლერანტულ ურთიერ-

თობებზე, კომუნიკაციაზე. რა თქმა უნდა, ესეც მნიშვნელოვანია, მაგრამ არა გადამწყვეტი.

რაც შეეხება ტერმინებსა და იარღიეებს, ცხადია, იგი არ უნდა გამოვიყენოთ ინკლუზიურ ბავშვებთან ურთიერთობებში, მაგრამ თუ მეცნიერებამ თავისი ენით, ცნებებითა და ტერმინოლოგიებით არ მოგვაწოდა მისი კვლევის ობიექტისა და საგნის მდგომარეობა, მაშინ როგორ უნდა მოგვცეს ზუსტი დიაგნოსტიკა, როგორ უნდა მოვახერხოთ „მკურნალობა“ და შედეგების პროგნოზირება. ცნებები ხომ „წარმოდგენებს ემყარება, წარმოდგენები კი შეგრძნებებს“ (ა. დისტერვეგი), ხოლო შეგრძნებები – რეალურ სინამდვილეს. ვეთანხმები, რომ საზოგადოებაში, ურთიერთობებში მათი გამოყენება არ არის საჭირო. აქ ვეფემისტურ ხერხს უნდა მივმართოთ ფაქტის, თუ მოვლენის აღსანიშნავად. მაგრამ სასწავლო-საგანმანათლებლო პროცესში თუ ზუსტი ცნებები არ გამოვიყენოთ, როგორ უნდა ვასწავლოთ სტუდენტებს მეცნიერება ინკლუზიური განათლების შესახებ. სწავლის უნარშეზღუდულობა ხომ რაღაც ნაკლით არის გამოწვეული. ამ ნაკლს თავისი სახელი თუ არ დავარქვით, როგორ მოვხსნით პრობლემას. შიშით ვერც ლექტორს და ვერც სტუდენტს კრინტი ვერ დაუძრავს მდგომარეობის გამომხატველ, ადეკვატურ ტერმინებზე.

ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ინკლუზიური განათლების არსი ჰუმანიზმის მაღალი გამოხატულებაა. მაგრამ ერთბაშად სხვადასხვა ტიპისა (გონებრივი, ფიზიკური, ემოციურ–ნებისყოფითი და მორალური ნაკლი) და სახეობის სწავლის უნარშეზღუდული, განსაკუთრებული დახმარების საჭიროების მქონე ბავშვების განურჩევლად მდგომარეობის სიმძიმისა, ერთბაშად ჩვეულებრივ ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში გადაყვანა, ჩვენი აზრით, ნაადრევია სხვადასხვა ფაქტორებისა და მიზეზების გამო.

სკოლა არ პასუხობს იმ მოთხოვნებს, რაც სჭირდება ინკლუზიურ განათლებას. ინკლუზიური განათლების წარმატებული რეალიზაციისათვის საჭიროა:

1. სათანადო, გამართული სასკოლო და საკლასო მატერიალურ – ტექნიკური ინფრასტრუქტურა;

2. სპეციალიზირებული მაღალკვალიფიციური პედაგოგიური კადრები;

3. ზოგადი პედაგოგიკისა და მისი დარგის დეფექტოლოგიის სპეციალური ქვედარგების: ოლიგოფრენო პედაგოგიკის, სურდოპედაგოგიკის, ტიფლოპედაგოგიკის, ლოგოპედიისა და სხვა თანამედროვე მიღწევების საფუძველზე ძირითადი სახელმძღვანელოს შექმნა, რომელშიც მწყობრ, მეცნიერულ სისტემად იქნება ჩამოყალიბებული არსებული ნაკლის ტიპები, სახეები, წარმომავლობა, მიზეზები, შედეგები, სიპტომები, საკორექციო, კომპენსატორული, საპრევენციო, პროფილაქტიკური, სარეაბილიტაციო და სხვა პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური საშუალებები;

4. მასწავლებლის შრომის ადეკვატური ანაზღაურება.

**ფშობლელისა და ფზილელის ურთიერთობის
კულტურის ამალელის მენცნიერული
საფუძველი**

*„ისე აღზარდე შენი შვილის სული,
რომ წინ წარუძღვეს ჭეშმარიტება.
უკან რჩეს კვალი განათებული“
ი. ჭავჭავაძე*

კაცობრიობამ უმადლეს მწვერვალს მიაღწია მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების თვალსაზრისით, მაგრამ იგივეს ვერ ვიტყვით სულიერ და ზნეობრივ ფასეულობათა შესახებ. დღითიდღე თვალსაჩინო ხდება როგორ ეცემა და უფასურდება ეს უმადლესი და მარადიული პიროვნული კატეგორიები. გაუხეშებულმა სინდისმა დაკარგა თავისი უნიკალური მაკონტროლებელი და მსჯავრმდებელი ფუნქცია. როგორც ქრისტემ იწინასწარმეტყველა, ადამიანები გახდნენ „საკუთარი თავის მოყვარულები, ფულის მოყვარულები, თავდაჯერებულები, ამპარტავნები, ღვთისმგმობელები, მშობლების ურჩები, უმადურები, ორგულები, თბილ გრძნობებს მოკლებულები,... ცილისმწამებლები, თავშეუკავებლები, სასტიკები, კარგის მოძულეები, გამცემები, თავნებები, გაყოყონებულები, უფრო სიამოვნებათა მოყვარულები, ვიდრე ღვთისა“¹ და სიმართლისა.

ადამიანის მძიმე სულიერი და ზნეობრივი შედეგების საშუალებით შესაძლებელი გახდა გამომწვევი მიზეზებისა და ფაქტორების დადგენა, რომელიც მრავლადაა, სამწუხაროდ. პედაგოგიკურ მეცნიერებაში მოძიებულია და

1 2 ტომოთე 3:2-4

დადგენილი აღზრდაში ის ხელისშემშლელი გარემოებები, როგორცაა: არსებული არასახარბიელო სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიური და კულტურული ვითარება, პედაგოგიური კულტურის დაბალი დონე. არანაკლებ საზიანო სუბიექტური მიზეზები: სასკოლო პრაქტიკასთან სახელმწიფოს საგანმანათლებლო პოლიტიკის არაადეკვატურობა, აღზრდისადმი სკოლის, ოჯახისა და საზოგადოების მოშველებული დამოკიდებულება, საზოგადოების განვითარებაში აღზრდის პრიორიტეტულობის, მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის ბოლომდე გაუცნობიერებლობა და ა. შ.

მთელი კაცობრიობა თანხმდება იმაში, რომ ადამიანი არის სამყაროს უნიკალური ქმნილება, ქვეყნის ფასდაუდებელი საუნჯე, რომელსაც თანდაყოლილი აქვს განვითარების, სრულფასოვან პიროვნებად ფორმირების პოტენციური შესაძლებლობა, ფიზიკური და ფსიქიკურ-ინტელექტუალური უნარები, იშვიათი გამონაკლისის გარდა. ამიტომ მიაჩნდა კვინტილიანეს გონებრივი შესაძლებლობების გამოუყენებლობა მიუტევებელ ცოდვად. ის წერს: „სამარცხვინოა და სიმდაბლე, რომ ადამიანი არ ზრუნავდეს გონების გამდიდრებაზე“. გონების გამდიდრების მთავარი გზა არის შემეცნება სწავლა-განათლებისა და პირადი გამოცდილების საფუძველზე, რომელიც ემყარება სენსუალიზმის თეორიას. გარდა შემეცნებისა და სააზროვნო ოპერაციების უნარისა, არაფერია ცნობიერებაში, რაც არ ყოფილა შეგრძნებაში. მაშასადამე, გრძნობათა ორგანოებსა და ტვინს შორის არსებული კავშირი არის ის უნიკალური ბუნებრივი მექანიზმი, რომელიც ოპტიმალურ-ინტენსიური პედაგოგიური ზემოქმედებით, უზრუნველყოფს პიროვნების ყოველმხრივ ჰარმონიულ განვითარებას, მის გონებრივ, სულიერ, ხნობრივ, ესთეტიკურ და ფიზიკურ ჩამოყალიბებას. ამიტომ აღზრდა, როგორც საზოგადოებრივი, ისტორიული და მარადიული მოვლენა, აღიარებულია სრულფასოვანი პიროვნების აღზრდის ერთერთ, მაგრამ გადამწყვეტ ფაქტორად, მემკვიდრეობითობის, მეგა, მაკრო, მიკრო და სხვა

სოციალურ და ბუნებრივ გარემო ფაქტორებს შორის. აქედან უშუალო სააღმზრდელო ინსტიტუტებია ოჯახი და განათლების მთელი სისტემა, მაგრამ მთავარი სიმძიმე მაინც სკოლაზე მოდის. თუმცა ჩვენ ამჯერად შევეხებით ოჯახს – როგორც აღზრდის პირველ, სისხლ-ხორცეულ და შეუცვლელ სფეროს, სადაც საფუძველი ეყრება ყველა იმ ცოდნა-გამოცდილებისა და უნარ-ჩვევების ელემენტებს, რომელიც შემდეგ ვითარდება, ღრმავდება და მტკიცდება სკოლის პირობებში და ყოველივე ეს ადამიანს სჭირდება ყოველდღიურად დამოუკიდებელი და შეგნებული ცხოვრებისათვის. ბავშვი, როგორც მიმბაძველი და ცნობისმოყვარე ბიო-სოციალური არსება, ხარბად ითვისებს ახლო გარემოცვის ცხოვრების წესს, იმას რასაც ხედავს, ისმენს და, ამ ბუნებრივ, თვალსაჩინო მაგალითებზე აგებს თავის ურთიერთობებს, დამოკიდებულებებს, აზროვნებას, მეტყველებას, ქცევებსა და მოქმედებებს. მშობლები შვილებისათვის წარმოადგენენ შეუვალ ავტორიტეტს და მათ სიტყვას კანონის ძალა აქვს გარკვეულ დრომდე. მის ხანგრძლივობას განაპირობებს მშობელთა ნამდვილი, მორალური სახე, მათი ეთიკური, ესთეტიკური და პედაგოგიური კულტურის დონე, მშობლიური მოვალეობისა და პასუხისმგებლობის შეგნება. თუ ბავშვი მოტყუებული აღმოჩნდა, წამსვე ინგრევა მშობელთა ავტორიტეტი „ყოვლისმცოდნეობის” მითი და პოზიტიურის ადგილზე აღმოცენებას იწყებს უარყოფითი ემოციები, ჩნდება პროტესტის გრძნობა, რომელიც ვლინდება ნეგატიურ ქცევებსა და მოქმედებებში, მაგალითად: ურჩობა, უნდობლობა, უპატივცემლობა და ა. შ ერთი სიტყვით იწყება მინი ომი. ბავშვი ხდება უმართავი, სასტიკი, აგრესიული. ან პირიქით, პასიური, დათრგუნული, ხელჩაქნეული, დაძაბულ-შეჭირვებული, დეპრესიული.

მშობლებსა და შვილებს შორის ურთიერთობაში გაჩენილ ბზარს შეიძლება სხვადასხვა მიზეზი ჰქონდეს. მაგალითად: ელემენტარული პედაგოგიური ცოდნის დეფიციტი, რაც გამოიხატება იმაში, რომ მშობლებს საკმარისად არა

აქვთ გაცნობიერებული ის, რომ ბავშვებს ბიოლოგიურ მოთხოვნილებებთან ერთად აქვთ სოციოგენური მოთხოვნებიც, რომ უსმენდნენ, ენდობოდნენ, პატივსცემდნენ, აფასებდნენ, ანგარიშს უწევდნენ, უგებდნენ, უთანაგრძნობდნენ, აქვთ სწრაფვა დიდობისკენ, თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისაკენ, ქვეცნობიერად მიდრეკილნი არიან გარესამყაროსთან ურთიერთობისაკენ, ბუნებრივობის, ლამაზის, ჰარმონიულისა და წესრიგისაკენ, ფერისა და ფორმისაკენ. ის შინაგანად იბრძვის თვითდამკვიდრებისა და თვითრეალიზაციისათვის. მაგრამ თუ ოჯახის პირობებში ვერ იკმაყოფილებს თავის სამართლიან მოთხოვნებს, ხელს კი არ ჩაიქნევს, (თუმცა შეიძლება ასეც მოხდეს!), არამედ მის გარეთ იწევს სხვა გზების ძებნას და, სამწუხაროდ პოულობს კიდევაც თავის დღეში ჩავარდნილ თანატოლებს. იქმნება გარკვეული ასოციალური ჯგუფი, რომელიც ყველაფრის ნებას რთავს საკუთარ თავს ყურადღების მისაქცევად. გარკვეული დროის შემდეგ შეიძლება ის ანტიასოციალურ ჯგუფად ჩამოყალიბდეს.

მეორე მიზეზი, რის გამოც მშობლები ვერ ახერხებენ ჯანსაღ ურთიერთობას შვილებთან, ეს არის გადამეტებული საპრევენციო აქტიურობა, შიში იმისა, ვაი, თუ ვერ დაიცვან შვილები მოსალოდნელი საფრთხეებისგან, როგორიცაა: ცუდ წრეში მოხვედრა, მოწევა, ნარკოტიკებისა და ალკოჰოლური სასმელების მიღება, ავტოავარია, ძალადობა, ქურდობა, პარკებში ხეტიალი, დროის უმიზნო ფლანგვა, პორნოგრაფიული და საშინელი ძალადობის ამსახველი ფილმების ყურება, ნარკოტიკებით ვაჭრობა, გაუპატიურება, ძარცვა, უკანონო სქესობრივი კავშირის დამყარება და სხვა ათასი სისაძაგლე, რომელიც ნარეკალივითაა მოდებული მთელ მსოფლიოში. ცხადია, მშობელთა გადამეტებული პროფილაქტიკური ზომები, გაუთავებელი წუხილი და წუწუნი საფუძველსმოკლებული ნამდვილად არ არის და ეს დადებითი მოტივით არის ნაკარნახევი, მაგრამ ახლა წარმოვიდგინოთ მეორე მხარე – შვილი, რას გრძნობს ის

მშობელთა მიერ ამ აკვიტებული განწყობითა და მკაცრი პროფილაქტიკური ზომების დაწესებით. იგი ფიქრობს, რომ უსამართლოდ იზღუდება, ირღვევა მისი უფლებები, ართმევენ ღვითთ მონიჭებულ თავისუფლებასა და დამოუკიდებლობას, არ ენდობიან და პატივს არ სცემენ, რადგან მას ზემოთ ჩამოთვლილი უმსგავსოებიდან ჯერ არც ერთი არ ჩაუდენია.

საპრევენციო-პროფილაქტიკური ზომების მიღება ზომიერად და დროულად აუცილებელია ყველა შემთხვევაში ეს იქნება პედაგოგიური, მორალური თუ სამედიცინო თვალსაზრისით, მაგრამ ის მძიმე ტვირთად კი არ უნდა დააწვეს ბავშვს, დაუმსახურებელ სასჯელად კი არ უნდა აღიქვას, არამედ როგორც იან ამოს კომენსკიმ თქვა, აღსაზრდელმა „დასჯა ისე უნდა მიიღოს, როგორც ექიმის მიერ გამოწერილი მწარე წამალი“.²

ცნობილია, რომ მძიმე პროფილაქტიკურ ზომებს მიმართავენ უფრო მეტად ის მშობლები, რომლებსაც არა აქვთ ახლო ურთიერთობა შვილებთან. არ იცნობენ მათ საჭიროებებსა და მოთხოვნებს, არ იცნობენ მათ სამეგობროს, კლასელთა, სკოლელთა თუ უბნელთა წრეს, დღენიადაგ თავიანთი საქმეებით არიან გართული და დრო არ რჩებათ შვილებთან ურთიერთობისათვის. ეს უკანასკნელი კი, ურთიერთობა ადამიანებთან, საზოგადოებასთან, გარემომცველ სინამდვილესთან, თანაარსებობის თანდაყოლილი მოთხოვნილებაა და ბრძოლა მისი დაკმაყოფილებისათვის სრულიად ბუნებრივი და ჯანსაღი მდგომარეობაა. მაგრამ ბავშვს ამ სამართლიანი, სოციალური მოთხოვნების დაკმაყოფილება თავისი ასაკისა და შესაბამისად, გამოუცდელობის გამო ცალმხრივად, სხვათა დახმარების გარეშე არ შეუძლია. რადგან, როგორც ცნობილია, აღზრდა, სწავლება ორმხრივი პროცესია: შვილი და მშობლები, მოსწავლე და მასწავლებელი, მოქალაქე და საზოგადოება.

ხშირად მიმართავენ მშობლები ავტორიტარიზმის მე-

2 იან ამოს კომენსკი, რწ. პედ. თხზ. თბ., 1949, გვ. 297

თოდს. ფიქრობენ, რომ ყველაფერი უნდა აკონტროლონ. მათ ბრძანებებსა და განკარგულებებს შვილები უსიტყვოდ უნდა ემორჩილებოდნენ. „ვთქვი და მორჩა“ „მე ასე მინდა“ „არსადაც არ წახვალ“ და ა. შ. იმას კი არ ითვალისწინებენ, რომ შვილებსაც აქვთ თავიანთი „მე“, თავიანთი სულიერი სამყარო. არადა, მათ ისე ექცევიან, როგორც ნივთს. სხვების თვალწინ შეუძლიათ ბავშვს სიტყვიერი და არც თუ იშვიათად ფიზიკური შეურაცყოფა მიაყენონ. ასეთი მშობლები ნამდვილად ვერ იქნებიან შვილებისთვის ავტორიტეტი. შეიძლება გარკვეულ შემთხვევებში ნამდვილი, უმეტესად კი მოჩვენებითი მორჩილება გამოავლინონ, მაგრამ მათ მხედველობიდან რჩებათ მთავარი, რომ როგორც ჯაინოტმა თქვა: „მდინარეებისა არ იყოს, გრძნობების შეჩერება შეუძლებელია, მხოლოდ მათი მიმართულების შეცვლა შეიძლება. მღელვარე გრძნობების უარყოფას არ გირჩევთ, ამან შეიძლება უბედურებამდე მიგვიყვანოს. აუცილებელია მათი რეალურობისა და ძალაუფლების აღიარება“.³ დიახ, გაუთავებელი ბრძანებებითა და აკრძალვებით ბავშვს არ უნდა ვაფიქრებინოთ, ბოლოს და ბოლოს როდის დავისვენებ ამათგან!-ო.

მშობლიურ უთიერთობაში არ არსებობს მოუგვარებელი პრობლემა, თუ თვით პრობლემის არსი, ტიპი, მიზეზი, მოტივი ცხადია და გაგებული. ჩვენ უფრო მეტად შედეგებს ვებრძვი, მიზეზი კი ხელუხლებელი, არხეინად განაგრძობს „ნგრევას.“ ბავშვი როცა წინააღმდეგობაში მოდის უფროსებთან, ეს უტყუარი სიპტომია იმისა, რომ მის სოციოგენურ მოთხოვნების დაკმაყოფილებას რაღაც ბარიერი შეექმნა. ბარიერი შეიძლება იყოს სხვადასხვა სახის: არ მოვუსმინეთ, ვერ გაუგეთ, მისი ასაკობრივი მოთხოვნები და ინდივიდუალური თავისებურებები ვერ გავითვალისწინეთ, მისი დადებითი მხარეები სათანადოდ ვერ შევაფასეთ, საკმარისი ყურადღება და პატივისცემა ვერ გამოვიჩინეთ, საჭირო დროს თანაგრძნობა და თანადგომა

3 ჰაიმ ჯ. ჯაინოტი, მშობლები და შვილები, თბ., 1991, გვ. 51

ვერ აღმოუჩინეთ, მის გრძნობებთან, სულიერ და ემოციურ მდგომარეობასთან იდენტიფიცირება ვერ მოვახერხეთ, მეგზურობა-წინამძღოლობა ვერ გავუწიეთ, სიტუაციის შესატყვისი კომუნიკაცია ვერ დავამყარეთ; მისი ნდობა და პატივისცემა ვერ დავიმსახურეთ. ჩვენ გამოღმა დავრჩით, ის კი – გაღმა. „მარტოდ შთენილს“ კი დარჩა ორი გზა: ან ყველაფერზე უარი თქვას, (ამ მიზეზით, სამწუხაროდ, თვითმკვლელობებიც ბევრი მოგვისმენია!) თავისთავში ჩაკეტილი დეპრესიაში ჩავარდეს, ან პირიქით, უერთდება ანტისოციალურ ჯგუფს და მათთვის უკვე არ არსებობს არც უსაფრთხოებისა და არც უსულგულობის ბარიერი. აბსოლუტურად თავისუფალია (როგორც გიჟი) თავის ქმედებებში. მორალური დეფექტის სფეროში მოქცეული, შეიძლება სამართლებრივი პასუხისმგებლობის ქვეშ აღმოჩნდეს. (ამის მაგალითებიც უხვად გვაქვს, სამწუხაროდ, არასრულწლოვანი პატიმრების სახით).

ოჯახურ აღზრდაში არანაკლებ პრობლემატურია მშობელთა მხრიდან გადამეტებული ლოილობა. ყველაფრის ნებას რთავენ ბავშვს, ყველა სურვილს უსრულებენ. ბოლოს არასასურველი შედეგით გაკვირვებულნი სვამენ კითხვას: „რა დავაკელით?“ პასუხი მარტივია – აღზრდა! ბიბლია გვიჩვენებს: „ყმაწვილი თავისი გზის დასაწყისშივე გაწვრთენი და სიბერეშიც არ გადაუხვევს მას“.⁴ არანაკლებ საყურადღებოა აგრეთვე პ. ბუასტის შემდეგი სიტყვები: „ბავშვს კერპად ნუ აქცევ, თორემ, რომ გაიზრდება, თავყვანისცემას მოითხოვს“-ო.

თანამედროვე მსოფლიოში ოჯახის ყველაზე დიდ პრობლემად იქცა საინფორმაციო, საკომუნიკაციო ტექნიკური საშუალებები – ტელევიზია, მობილური ტელეფონი, კომპიუტერი თავისი ინტერნეტით. ეს საკითხი საკმაოდ ვრცლად არის განხილული ჩვენს მიერ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სამეცნიერო პედაგოგიური შრომების კრებულში

4 სოლომონი იგავები 22:6

„მეცნიერება და სკოლა“, №1, 2010, გვ. 40-48. ამიტომ აქ მოკლედ ვიტყვით, რომ აღსაზრდელს სწორი პასუხი უნდა ჰქონდეს კითხვაზე: „ტექნიკა კურთხევია თუ წყევლა“. რომ მის შემეცნებით და ზნეობრივ-ესთეტიკურ ღირებულებას მისი გამოყენების კულტურა განაპირობებს. რაც გულისხმობს იმის ცოდნას, თუ რა არის, ღირებული, ამაღლებული, სასარგებლო, აზროვნების გამაჯანსაღებელი, მოსაწონი; ხოლო მისი ბოროტად გამოყენება, რა ზიანს აყენებს პიროვნებასა და საზოგადოებას, მთელ კაცობრიობას და რა ვერაუღელ მიზანს ემსახურება უხამსობის, გარყვნილების, ძალადობისა და სხვადასხვა სისაძაგლეების ამსახველი სურათები, კინოფილმები, მუსიკალური კლიპები, ზღვარგარდასული ქორეოგრაფიული ნომრები და ა. შ. სამედიცინო გამოკვლევებით დადასტურებულია, რომ პორნოგრაფიის ყურება ბიოქიმიურ ცვლილებებს იწვევს ტვინში და მისი ქიმიური სტრუქტურის ნაწილი ხდება, რაც ადამიანს უკარგავს გააზრებულად, შეგნებულად მოქმედების უნარს. ეს კი საფრთხეს უქმნის ბავშვის ფსიქიკურ, სულიერ და ფიზიკურ ჯანმრთელობას, საღად აზროვნებას, ქცევისა და მოქმედების კულტურას.

ოჯახურ აღზრდაში ხელშემშლელ ფაქტორთა და მიზეზთა შორის არანაკლებ მძიმეა ეკონომიკურ სფეროს უარყოფითი გავლენა, ზემოქმედებისა და ღარიბების არსებობა. მით უმეტეს, როცა ყველამ იცის, რომ პატიოსანი შრომით, სხვისი წილის ურცხვად მიტაცება-მითვისების გარეშე, ვერავინ გახდება დიდი სიმდიდრის ფლობელი, ფიგურალურად რომ ვთქვათ „მსოფლიოს მბრძანებელი!“ (როგორც მათ ჰგონიათ). მაგრამ ისიც ხომ ცნობილია, რომ ჭკუა თავშია და არა სიმდიდრეში. უფრო მეტიც. ფულით ვერ იყიდი მშვიდობას, სიყვარულსა და ბედნიერებას, სიტყვის მორალურ უფლებას. ეს საკითხი სქელტანიანი მონოგრაფიის ან სადოქტორო დისერტაციის აქტუალური თემაა. ჩვენ აქ ვეხებით მის მხოლოდ ერთ, აღმზრდელობით ასპექტს, რომ ეს მატერიალური უთანასწორობა უსამართ-

ლობაა, უსამართლობა და მშვიდობიანი თანაცხოვრება კი შეუთავსებადი. მიზანმიმართულად გადარბიებული, (ვგულისხმობ ალექს დალესის, მალთუსისა და სოროსის ცნობილ ანტიკაცობრიულ პროგრამას) პარტიული და რელიგიური ნიშნით დისკრედიტებული ოჯახები მთელ დროსა და ძალას ლუკმა-პურის ძიებაში ხარჯავენ და აღზრდის საქმე, ცხადია, განზე რჩებათ. ეს კი სერიოზულ ზიანს აყენებს პირველ რიგში აღსაზრდელს და, რა თქმა უნდა, ოჯახს, სკოლასა და საზოგადოებას. ჩნდება სიძულვილი, პროტესტი, დაპირისპირება, იწყება ეროვნული ერთიანობის ორგანული რღვევა (ამას მოწმობს 3 მილიონიან ქვეყანაში 300-მდე პარტიის არსებობა. არსებობს ერთი საქართველო და ერთი ქართველი ერი. მის სამას ნაწილად დაყოფა-დაქუცმაცება, ეს სატანის მახეა და წარმატებით იყენებს კიდეც!) და, ცხადია, რომ ასეთ სოციალურ გარემოში, როცა არსებობისათვის იბრძვის ოჯახი, ადგილი არ რჩება სრულფასოვანი თაობის აღზრდისათვის.

ასევე უნდა აღინიშნოს ერთერთი საკმაოდ გახშირებული გარემოების შესახებ. ვგულისხმობთ გადახრებს ემოციურ-ნებისყოფით სფეროში, რომელიც ცნობილია ნევროპათიისა და ფსიქოპათიის სახელწოდებით. ნევროპათიურ სიპტომებად მიჩნეულია ჭარბემოციურობა, ნერვული აგზნებადობა, რაც გამოიხატება ჰიპერაქტიურობაში: მოუსვენრობა, უმიზნო ზედმეტი მოძრაობა, გუნება-განწყობილების ხშირი და უმიზეზო ცვლილება, ყურადღების გაფანტულობა, ჭირვეულობა, მუდმივი უკმაყოფილება და ა. შ.

ნევროპათიურობის მეორე საპირისპირო სახეს წარმოადგენს ჰიპოაქტიური, ანუ პასიური ჯგუფი, რომლის ნიშნებია: გაუბედავობა, ზედმეტი სიმორცხვე, უკონტაქტობა, საკუთარი არასრულფასოვნების განცდა, გულჩათხრობილობა, გარემოსთან ადაპტაციურობის ნაკლებობა, დადლილობა, აკადემიური ჩამორჩენილობა და ა. შ. ორივე შემთხვევა გაზომვადია და ექვემდებარება სათანადო სამედიცინო, ფსიქოლოგიურ და პედაგოგიურ ზემოქმედებას, მაგრამ

პრობლემა იმაშია, რომ მშობლები დროულად არ იღებენ საჭირო ზომებს. პირველ შემთხვევას ბავშვის სიცვლქეს, ანცობას მიაწერენ და ჰგონიათ, რომ პატარაა, გაიზრდება და მწეობრში ჩაჯდება. მეორე შემთხვევას იმით ხსნიან, რომ მერე რა?! უბრალოდ მორცხვი და გაუბედავი, წყნარი ბავშვია, თანდათანობით გათამამდება. ყველაზე უარესი ის არის, რომ მშობელთა ნაწილს არ სურს გაახმაუროს ბავშვის მდგომარეობა და დახმარებისათვის არ მიმართავს სპეციალისტებს, ექიმს, ფსიქოლოგს, პედაგოგს, რასაც მოსდევს მდგომარეობის გაუარესება.

რაც შეეხება ფსიქოპათიას ნევროპათიისაგან განსხვავებით, ის უფრო მეტად ტვინთან არის დაკავშირებული და გამოხატულებაც განსხვავებული აქვს. დეფექტოლოგთა დასკვნების მიხედვით ნევროპათს თუ შეგრძნების ზღრუბლი აქვს დაწეული და ზედმეტი მგრძნობელობა აწეხებს, ფსიქოპათს აღზნება-შეკავების ბალანსი აქვს დარღვეული და ის მხოლოდ ექსტრემალურ სიტუაციაში გამოდის მწეობრიდან, კარგავს აზროვნებისა და ქცევის კონტროლს და შეიძლება არაადეკვატური დანაშაული ჩაიდინოს. თუ დროულად არ იქნა მიღებული მაკორექტირებელი სამედიცინო, ფსიქოლოგიური და პედაგოგიური ღონისძიებები, შეიძლება ბავშვს ჩამოუყალიბდეს ხასიათის უარყოფითი თვისებები, როგორცაა: აგრესია, კონფლიქტურობა, შურისძიება, ანგარიშსწორება და სხვა. ასევე ინსტიქტებისა და ვიტალური მოთხოვნისებების გაუკულმართება: უზომო ჭამა, ზიზღის გრძნობის დეფიციტი, უსუფთაობა, სადიზმი, მოურიდებლობა, ფსევდოლოგიური მიდრეკილება, ვირტუალური ამბების შეთხზვა და ა. შ. და, ამ უკანასკნელს იმით ხსნიან სპეციალისტები, რომ მისი მიზანია გაამართლოს თავისი საქციელი, ან გააზვიადოს, რათა ჰპოვოს თანაგრძნობა, შებრალება, ან მიიღოს მატერიალური სარგებლობა, მიიქციოს ყურადღება, რაც შემდეგში ჩვევაში გადადის და ხდება პროფესიონალი მატყუარა.

ორივე შემთხვევა: ნევროპათია და ფსიქოპათია აფერხებს

აღსაზრდელის გონებრივ-ინტელექტუალურ განვითარებას, ზნეობრივი და ესთეტიკური კულტურის ფორმირებას, გარესამყაროსთან ადეკვატურ ურთიერთობას, რაც კიდევ უფრო ამძიმებს ბავშვის ემოციურ მდგომარეობას.

ოჯახური აღზრდის პრობლემებთან დაკავშირებით პედაგოგიკისა და ფსიქოლოგიის მეცნიერებაში იმდენი გამოკვლეული და შესწავლილი სუბიექტური და ობიექტური ფაქტორები, მიზეზები და მათი ნიუანსებია ცნობილი, რომ მათი სტატისტიკური ჩამოთვლაც კი შეუძლებელია ერთ საუურნალო სტატიაში. ჩვენ, უბრალოდ, ვცდილობთ მარტივად ვაჩვენოთ ყველაზე ტიპური პრობლემების არსი და მისი შემსუბუქების მეცნიერებასა და პრაქტიკაში აპრობირებული და საყოველთაოდ მიღებული პედაგოგიური რეკომენდაციები და მათი გამოყენების ტექნოლოგიები. ხელი შევუწყოთ მშობელთა პედაგოგიური კულტურის ამაღლებას, იმ უმდიდრესი პედაგოგიური ცოდნა-გამოცდილების არსენალიდან, რაც კაცობრიობას დაუგროვებია. (მადლობა ღმერთს, როგორც აბრაამ ლინკოლინმა თქვა: არსებობს წიგნები, რომ „მოაგონონ ადამიანს, მისი ორიგინალური აზრები არც ისე ახალია!“).

პასუხისმგებლობის მქონე, კაცთმოყვარე, ჯანსაღი სულით აღვსილი და გონებრივად მოწიფული, როგორც იტყვიან ხოლმე, რესპექტაბელური პიროვნების აღზრდა ორმხრივი, ურთულესი, საოცრად დელიკატური და ხანგრძლივი პროცესია, რომელიც ეყრდნობა განვითარების ობიექტურ კანონებსა და პედაგოგიურ პრინციპებს. რომელთა, როგორც დისტრვეგმა თქვა, გაუთვალისწინებლობა არის დანაშაული: „ბავშვის განვითარების კანონებისა და პრინციპების არ ცოდნა უტიფრობაა, ხოლო მისი უგულვებელყოფა – ბარბაროსობა“. რუდოლფ შტიინერმაც იგივე გვითხრა, ოღონდ უფრო მშვიდად: „მხოლოდ ადამიანური ბუნების განვითარების კანონთა მყარ ცოდნას შეიძლება დაეფუძნოს აღზრდის ჭეშმარიტი ბალავერი და

განსწავლის საქმე”.⁵ პედაგოგიკის თეორიში ეს კანონი ასეა ფორმულირებული: „ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის კანონი.” ამ კანონის ახსნას და მის პრაქტიკულ ობიექტივაციას ახდენს პედაგოგიურ პრინციპთა კომპლექსი პედაგოგიური სიტუაციების შესატყვისად. მაგრამ არის პრინციპთა კომპლექსი, რომელიც აღნიშნულ კანონთან მუდმივად ორგანულ კავშირშია. მაგალითად: ბავშვის ასაკობრივი და ინდივიდუალური თავისებურებების, მისაწვდომობის, თანმიმდევრობისა და სისტემატურობის გათვალისწინების პრინციპები.

უკვე გამოიკვეთა ერთი საკითხი: „პედაგოგიური კანონები და პრინციპები”, რომლის შესახებ გარკვეული, მაგრამ აკადემიური ცოდნა უნდა ჰქონდეთ მშობლებს. უპირველეს ყოვლისა, მათთვის ნათელი უნდა გახდეს ასაკობრივი პერიოდიზაციის არსი და ეტაპობრივი განვითარების კრიტერიუმები, რომ სწორად განსაზღვროს იდეალურისა და რეალურის, მიღწეულისა და მისაღწევის ასაკთან და აღზრდის მიზანთან შესაბამისობა. გარკვეული წარმოდგენა უნდა ჰქონდეს განვითარების მამოძრავებელ შინაგან და გარეგან ძალთა შესახებ, ასევე რაოდენობრივი ცვლილების თვისობრივ ცვლილებაში გადასვლის პედაგოგიური პირობებთან დაკავშირებით. რომ იზრუნოს ბავშვის ინტენსიური შეგრძნებებით სამყაროს შესახებ შთაბეჭდილებებით გამდიდრებისათვის, მისაწვდომობის პედაგოგიური პრინციპის გათვალისწინებით. ასაკობრივი განვითარების სტადიები ყველა ბავშვისთვის თითქმის ერთნაირია ზოგადად, რაც კარგ საშუალებას აძლევს მშობელს შეადაროს თავისი ბავშვი კარგად განვითარებულ მის თანატოლს, რომ ადვილად დაინახოს განსხვავება იდეალურსა და რეალურს შორის, რომ მიზანმიმართულად იმოქმედოს გამოვლენილი ხარვეზის ამოსავსებლად.

აღმზრდელობითი გავლენის ეფექტურობას ბავშვის ინ-

5 რუდოლფ შტიინერი, ბავშვის აღზრდა სულიერი მეცნიერების თვალსაზრისით, მ. კოსტავას თარგმანი, თბ., 1990, გვ. 12

დივიდუალური თავისებურებების, ფიზიკური და ინტელექტუალური შესაძლებლობების შესაწავლა და მიღებულ მონაცემთა ოპტიმალური გათვალისწინება განაპირობებს. რადგან მდგომარეობასთან საადმზრდელო ღონისძიებათა სისტემის ადეკვატურობა ქმნის სწორ სამუშაო რეჟიმს მიზნის მისაღწევად.

მშობლებს უნდა მიეწოდოს სრული და ნათელი ინფორმაცია საადმზრდელო ღონისძიებათა სისტემის შესახებ. იმის შემდეგ, რაც მათ მიიღეს საჭირო ინფორმაცია ბავშვის ბუნებასთან აღზრდის შესაბამისობის კანონისა და მის სარეალიზაციო პრინციპების არსთა შესახებ და დაადგინეს თავიანთი შვილის ასაკობრივი და ინდივიდუალური შესაძლებლობები, ე. ი. წარმატებით გაიარეს მოსამზადებელი პერიოდი, მაგრამ აღზრდის პროცესის დასაწყებად ეს არ არის საკმარისი. ახლა აუცილებელია სამუშაო გეგმის ანუ პროექტის შედგენა, რომლის შინაარსი უპასუხებს კითხვას: რა ვასწავლოთ? სკოლამდელი ასაკისათვის შეიძლება საორიენტაციოდ წარმატებით გამოვიყენოთ იან ამოსკომენსკის დროისა და სივრცის დიმენსიონებს გაურჩებული „დედობრივი სკოლის იდეის“ პროგრამა. პედაგოგიკის კლასიკოსი მეცნიერულად ასაბუთებს, რომ პირველი 6 წლის განმავლობაში ბავშვმა შეიძლება მიიღოს გარკვეული ცოდნა ბუნებისმეტყველებაში, ფიზიკასა და ოპტიკაში, ასტრონომიასა და გეოგრაფიაში, ისტორია-ქრონოლოგიასა და არითმეტიკა-გეომეტრიაში, სტატისტიკაში, მექანიკასა და დიალექტიკაში, გრამატიკასა და რიტორიკაში, პოლიტიკასა და ზნეობაში, რელიგიაში. ქედან გამომდინარე, შეიძლება ბავშვმა იცოდეს თუ რა არის მიწა, წყალი, ჰაერი, ცეცხლი, წვიმა, თოვლი, ყინვა, ქვა, რკინა, ხე, ბალახი, ფრინველი, ცხოველი, თევზი და ა. შ.

ბავშვი ოპტიკის საფუძვლებს ეცნობა სიბნელის, სინათლის, ჩრდილის, აგრეთვე ფერების გარჩევით; ასტრონომიულ ელემენტებს, თუ რას ნიშნავს ცა, მზე, მთვარე, ვარსკვლავები, ღრუბელი; დედამიწის რელიეფის: მთის,

მინდორის, ვაკის, მდინარის, სოფლის, ციხე-სიმაგრის, ქალაქის და მისთანათა შესწავლით ბავშვს გარკვეული წარმოდგენა ექმნება გეოგრაფიული ცოდნის შესახებ.

ქრონოლოგიურ აზროვნებას საფუძველი ეყრება მაშინ, როცა აღსაზრდელს ასწავლიან, თუ რას ეწოდება საათი, დღე, კვირა, თვე, წელიწადი, ან კიდევ წელიწადის დროები და ა. შ.

ისტორიის საწყის საფუძვლებს სწავლობს ბავშვი ძველი, საინტერესო და მისაწვდომი ამბების, წინაპრების გმირული საქმეების მოყოლით.

ართიმეტიკისა და გეომეტრიის ელემენტების შემეცნებას კი იწყებს თვლით, ანგარიშით, მეტ-ნაკლებობის შემჩნევით, ზომების: დიდი-პატარა, გრძელი-მოკლე, ფართო-ვიწრო, სქელი-თხელი, და ა. შ. გარჩევით; საზომი ერთეულების: თანამედროვე ენით რომ ვთქვათ: მილიმეტრი, სანტიმეტრი, მეტრი, კილომეტრი, კუბურმეტრი და სხვა.

სტატისტიკისა და მექანიკის საფუძვლებს ბავშვი იცნობიერებს: გადატანა-გადმოტანის, მოწესრიგების, აშენების, აწყობის „ნგრევის“ პროცესში. კომენსკი ამიტომ ურჩევს აღმზრდელებს არ დაუშალონ ბავშვებს ამგვარი მოძრაობა, რამეთუ ასეთი საქმიანობა, მისი აზრით „სხვა არაფერია, თუ არა ნიჭიერი ბუნების მისწრაფება ხელოვნურად შექმნას საგნები,“ რასაც, მისივე თქმით, პირიქით, წახალისება და ხელმძღვანელობა სჭირდება.

დიალექტიკურ აზროვნებას კომენსკის მიხედვით საფუძველი ეყრება კითხვა-პასუხების დასმა-გაცემის დროს. ხოლო გრამატიკის საწყისებს ეჩვევა ბავშვი, როცა იწყებს დედაენაზე სწორად ლაპარაკს. რაც შეეხება რიტორიკის, პოეზიისა და მუსიკის ელემენტების შეთვისებას, ბავშვი მას იწყებს შესაბამისი ინტონაციითა და ჟესტიკულაციით ლამაზად, სწორად წარმოთქმით, ლექსების, საგალობლებისა, ფსალმუნებისა და საღვთო სიმღერების მოსმენითა და შესწავლით.

სამეურნეო ცოდნის – განაგრძობს კომენსკი – ელე-

მენტებს იძენს ბავშვი ოჯახში მშობლებთან შრომით საქმიანობაში მონაწილეობით, სახლის არქიტექტურული განლაგების, საოჯახო ნივთების, ეზოს მოწყობის, სამეურნეო იარაღების გაცნობითა და მოხმარებით.

პოლიტიკური ცოდნის საწყისებსაც სწავლობს ბავშვი, როცა იგებს თუ ვინ არის ქალაქის მერი, სენატორი, მოსამართლე, ნოტარიუსი ჩვენ შეგვიძლია აქ ჩავამატოთ თანამედროვე წოდებები, ტიტულები: პრეზიდენტი, პრემიერ-მინისტრი, გუბერნატორი, მასწავლებელი, ექიმი, ინჟინერი და სხვა.

კომენსკი რელიგიას, კერძოდ ქრისტიანულს, განიხილავს როგორც ზნეობრივი აღზრდის საფუძველს. იგი ასახელებს ზნეობის იმ შინაარსს, რომელიც ბავშვმა აუცილებლად უნდა ისწავლოს ოჯახში 6 წლის განმავლობაში, მაგალითად: ზომიერება, სისუფთავე, უფროსებისადმი პატივისცემა, გულწრფელობა, სამართლიანობა, სიმართლე და პატიოსნება, ღვთისა და მოყვასის სიყვარული, შრომა, მოთმინება, თავაზიანობა, ზრდილობა, მადლიერება, მეგობრობა და ა. შ.

სამასი წლის წინათ შედგენილ კომენსკისეულ პედაგოგიურ ბადეს თუ განვახილებთ თანამედროვე ღირებულებების მიღწევებით და შესაბამისობაში მოვიყვანთ დღევანდელ, პიროვნულად და საზოგადოებრივად ღირებულ მოთხოვნებთან და გამოვიყენებთ შემოქმედებითად, პედაგოგიური კანონებისა და პრინციპების გათვალისწინებით, უეჭველად აღზრდისადმი ასეთი მიდგომით, მტკიცე საფუძველს ჩავუყვართ ჩვენი შვილების სრულფასოვან პიროვნებად ჩამოყალიბებას, მათ ბედნიერ მომავალს.

როგორც კვინტილიანემ თქვა, დედ-მამის მშობლიური და მოქალაქეობრივი მოვალეობაა თავიანთი აღსაზრდელები ხელჩაჭიდებული და ფეხაწყობილი გაიყვანონ დამოუკიდებელი ცხოვრების ასპარეზზე. თუმცა ამ ვიწრო გზაზე მშობლები მარტო არ არიან. მათ ჰყავთ საიმედო და ძლიერი მოკავშირე სკოლის, პედაგოგიური კოლექტი-

ვის სახით. თუმცა ოჯახის როლი არც სასკოლო ასაკში მცირდება. პირიქით, სკოლის წარმატების საწინდარი ისევე ოჯახია. სკოლაში მიღებული სასწავლო ინფორმაციების ინტელექტუალურ საკუთრებად გადაქცევას სჭირდება მასალის დამოუკიდებლად დამუშავება, ზეპირი და წერილი სამუშაოების შესრულება, გაგება, შენარჩუნება, დამახსოვრება, უნარ-ჩვევებში გადაყვანა, რაც დიდი შრომისა და ოფლის, სპეციალური ვარჯიშის გზით მიიღწევა. ეს კი მოითხოვს ოჯახურ სიმყუდროვეს, მშობლების თანადგომას, მატერიალურ და ფინანსურ უზრუნველყოფას, მათი სიხარულისა და წუხილის გაზიარებას, მოსმენას, სიტბოსა და სიყვარულს, წახალისებას, გამხნევებას. ეს კი არავის შეუძლია ისე, როგორც მშობლებს.

სკოლამდელ ასაკში ოჯახში მიღებული აღზრდის ხარისხი განაპირობებს ბავშვის შემდგომი განვითარების ნორმალურ, ბუნებრივ მსვლელობას ამ პერიოდის ასაკობრივი თავისებურებების გამო. როგორც კოენსკი ამბობს: „როგორც პირველი წლების განმავლობაში ხის ღერო მაშინვე გამოიღებს ყველა მთავარ ტოტს, რომელიც შემდეგ მხოლოდ იზრდება, ასევეა ბავშვიც.“ ეს „ტოტები“ ანუ მახასიათებლები, როგორც რ. შტაინერი წერს, არის: ფიზიკური (წონა და ზომა), ეთერული (ძალისა და ენერჯის) და ასტრალური ანუ ემოციურ-გრძნობითი სხეულის (სიხარული, მწუხარება, სწრაფვა, სურვილი, მოთხოვნები და ვნებები ცნობისმოყვარეობა და მიმბაძველობა) ზრდა-განვითარების ინტენსიურობა, რომელიც თვალსაჩინო ხდება ყველასათვის. სწორედ, მათი ერთობლივ-თანმიმდევრული და სისტემური განვითარების პროცესში ყალიბდება „მე“, პიროვნება.⁶

ოჯახში ჩაყრილი აღზრდის მტკიცე საფუძველი განაპირობებს სკოლის მუშაობის წარმატებას. მშობლები, რომლებსაც გაცნობიერებული აქვთ აღზრდის სირთულე და

6 რუდოლფ შტაინერი, ბავშვის აღზრდა სულიერი მეცნიერების თვალსაზრისით, თბ., 1990, გვ. 18

პასუხისმგებლობა შვილის, ერისა და ღვთის წინაშე და ფლობენ ელემენტარულ პედაგოგიურ ცოდნას, განწყობილნი არიან, გააკეთონ შესაძლებლობის მაქსიმუმი, შედეგიც არ აყოვნებს. ასეთი მშობლების შვილები გამორჩეული მოსწავლეები არიან სკოლაში.

ამრიგად, კიდევ ერთხელ შევიხსენეთ საშინაო-ოჯახური აღზრდის როლი სრულფასოვანი პიროვნების ფორმირებაში; ვისაუბრეთ იმ პრობლემებზე, რომელნიც ხელს უშლიან მშობლებისა და შვილების ჯანსაღ ურთიერთობებს. ვაჩვენეთ მეცნიერებაში დადგენილი და პრაქტიკით აპრობირებული ზოგიერთი პედაგოგიური საშუალებები და მათი გამოყენების ტექნოლოგიები, რომელთა საფუძველზე ჩამოვაყალიბეთ შემდეგი პედაგოგიური რეკომენდაციები:

1. მშობლებმა უნდა გავიცნობიეროთ, რომ შვილს არ უთხოვია ჩვენთვის მისი გაჩენა. ეს ჩვენი სურვილი და ღვთის ნება იყო. ამიტომ მის სრულფასოვან აღზრდაზე უშუალო პასუხისმგებლები ვართ ჩვენ, მისი მშობლები. რაც გვაძლევს უფლებას სიყვარულით, პატივისცემით, ტაქტიანად მოვთხოვოთ გაითვალისწინოს ჩვენი მისთვის სასარგებლო, საჭირო, აუცილებელი და შესრულებადი რჩევები;

2. შვილებთან კარგი ურთიერთობის გაღრმავების, განვითარებისა და შენარჩუნებისათვის საჭიროა კარგად ვიცნობდეთ მას, ვინ არის ის, რა დადებითი და უარყოფითი თვისებები ახასიათებს, რისკენ არის მიდრეკილი და რა დახმარება სჭირდება. რაც არის სწორი დიაგნოსტიკა ექიმისათვის, იგივეა ის აღმზრდელისათვის. ბავშვი თუ მშვიდია, კეთილი, დამთმობი, გაწონასწორებული, ინტელექტუალური და ა. შ. ის ადვილად იღებს ქცევის ნორმებსა და წესებს; მაგრამ ბავშვი თუ ჭარბემოციურია, გაუწონასწორებელი, ჯიუტი, ხარბი, ეგოისტი, თავნება, პრეტენზიული, ღვარძლიანი, მატყუარა, ხელმრუდი ან კიდევ სხვა, აქ აკრძალვებით, მუქარით, დაშინებით ვერაფერს გავხდებით. სიტუაციის შესატყვისად, დადებით და უარყოფით მა-

გალითებზე ბუნებრივი და მეგობრული საუბრებით იქამდე უნდა მივიყვანოთ, რომ თავად გააკეთოს სწორი დასკვნები. მიეცეთ საშუალება შედარებისა და შედეგების ანალიზის გზით მოახდინოს ქცევების ობიექტური შეფასება და დაი-მუხტოს დადებითი ემოციებით;

3. ჩვენ უნდა ვიყოთ მზად დაგვეხმაროთ ბავშვს უარყოფითი მუხტებისგან გამოთავისუფლებული ცნობიერება და გრძნობები თანდათანობით ამოივსოს, ზემოთ ნაჩვენები კომენსკისეული პროგრამის ანალოგიურად, ჭეშმარიტი ცოდნა-გამოცდილებით მანამ, სანამ ისევ სატანა-ეშმაკი დაგვასწრებს ამის გაკეთებას. ეს უნდა იყოს უწყვეტი, თან-მიმდევრული და სისტემურ-ციკლური პროცესი;

4. ბავშვმა თავისი კარგი ყოფაქცევით რომ გაიხაროს, მიიღოს მორალური კმაყოფილება და ესთეტიკური სიამოვნება, მისი მოქმედება აუცილებლად უნდა წახალისდეს: ქებით, მოწონებით, მადლობით, თუ საჭიროა, საჩუქრით, ნდობის გამოცხადებით, რაიმე ორიგინალურ ღონისძიებებზე დაპატიუებით და ა. შ., რაც მას მეტ სტიმულს მისცემს, შეუქმნის ღირებულ მოტივებს და აღძრავს მოქმედებისკენ;

5. აღზრდა უდიდესი მოვლენაა თავისი ამაღლებული შედეგებით, მაგრამ მისი პროცესი სრულებით არარის ადვილი. იგი გარკვეულ მსხვერპლს მოითხოვს: დროს, ძალას, ენერგიას, მატერიალურ მდგომარეობას, ფინანსებს, განსაკუთრებულ ურთიერთობებს: სურვილს, სიყვარულს, სითბოს, სათნოებას, მოთმინებას, სულგრძელობას, თავშეკავებას, მოქნილობას, შემოქმედებით მიდგომას და ა. შ. მაგრამ ეს არარის საკმარისი. ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ სასწავლო-აღმზრდელობითი პროცესი იმართება თავისი კანონებით, პრინციპებით, მეთოდებითა და განსაზღვრული ტექნოლოგიებით. რაც იმას ნიშნავს, რომ მშობლებსაც უნდა ჰქონდეთ ცოდნის გარკვეული მინიმუმი აღზრდის თეორიაში;

6. ჩვენი ღრმა რწმენით, რეალურმა სინამდვილემ აჩვენა იმის საჭიროება, რომ აღდგეს მშობელთა პედაგოგიური

კულტურის ამადლების უმდიდრესი ტრადიცია, რომელიც არსებობდა „მშობელთა აკადემიის“ სახელწოდებით და დაარსდეს სპეციალური კვარტალური ჟურნალი „მშობლები და შვილები.“ ეს იქნება სახელმწიფოს მხრიდან ოჯახების მიმართ კეთილი ნების გამოვლინება, თანამედროვე მშობლებისათვის კი – ღირებული მოვლენა. ხოლო რაც შეეხება მთავარ ადრესანტებს, ჩვენს შვილებს, მათთვის კი – ღირსეული მომავალი!

ს ა რ ჩ ე ვ ი

1. შესავლი.....	3
2. პედაგოგიკა – მეცნიერებათა მეცნიერება.....	5
3. მასწავლებელი – პედაგოგიკა – მოსწავლე!.....	14
4. მასწავლებელი ანტიკურ დროში და დღეს.....	28
5. მასწავლებელი – კაცობრიობის მემობარი.....	41
6. აღზრდის ფაქტორი პიროვნების ფორმირებაში.....	56
7. აღზრდის პრობლემის მიზეზთა მიზეზი.....	71
8. ბარბანტუსს ხელახლა აღზრდის ამბავი XXI საუკუნის ბადასახედიდან.....	84
9. ჯენტლმენის აღზრდის ისტორია.....	94
10. გუნებრივი აღზრდის კონცეფცია ჟან-ჟაკ რუსოს „ემილში“.....	113
11. მეთქველება – სამყაროს სარცრება.....	136
12. რა არის ცხოვრების აზრი და რა გავშირები პედაგოგიკასა და ბიბლიას შორის.....	148
13. სენტეციები – ბონების ენა.....	158
14. თავისუფლება თუ კალაუფლება?!.....	166
15. სოლომონ ბრკენის დარიბებანი.....	177
16. ნაბუქოდონოსორის სიზმარი.....	189
17. ინკლუზიური განათლების რეალობა და პერსპექტივები.....	196
18. მთობლებისა და შვილების ურთიერთობის კულტურის ამაღლების მეცნიერული საფუკველი.....	205